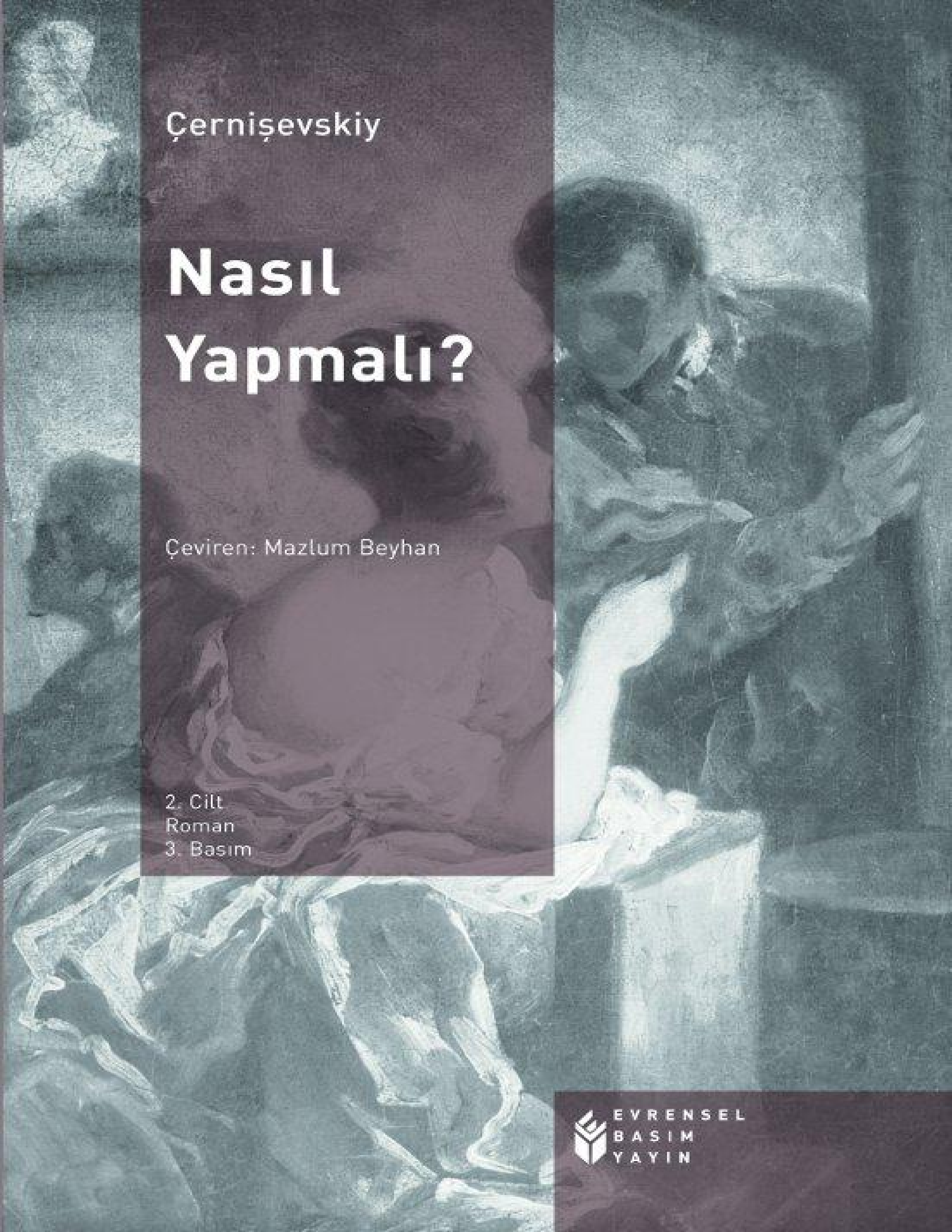

Çernişevskiy

Nasıl Yapmalı?

Çeviren: Mazlum Beyhan

2. Cilt
Roman
3. Basım

EVRENSEL BASIM YAYIN

Nikolay

Çernişevskiy

*

Nasıl Yapmalı?

*

İkinci Cilt

Roman

Rusça Aslından Çeviren

Mazlum Beyhan

EVRENSEL
BASIM YAYIN

DOĞA BASIN YAYIN
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi
Tarlabaşı Blv. Kamerhatun Mah. Alhatun Sk. No: 25 Beyoğlu/ İstanbul
T: 0212 255 25 46 F: 0212 255 25 87
www.evrenselbasim.com - İnfo@evrenselbasim.com
Evrensel Basım Yayın 242
Nasıl Yapmalı? II: N. G. Çernişevskiy
Birinci Basım Ekim 2003 - İkinci Basım Şubat 2008
Üçüncü Basım Şubat 2010
Çeviren: Mazlum Beyhan
Genel Kapak Tasarım: Savaş Çekiç
Kapak Uygulama: Devrim Koçlan

XIX

Vera Pavlovna’nın Üçüncü Düşü

Vera Pavlovna’nın gördüğü düş şu:

Çaydan sonra “birtanem”le biraz gevezelik ediyor, sonra da odasına çekilip yatağına uzanıyor. Hayır, uyumak için değil; uyumak için daha erken, hiç sekiz buçukta uyunur mu! Soyunmuyor bile... yalnızca uzanıp eline bir kitap alıyor. Derken yavaş yavaş bir ağırlık çöküyor üzerine, gözleri kitaptan kayıyor ve Vera Pavlovna düşünmeye başlıyor: Bu son sıralar üzerime bir sıkıntı çökmeye başladı... Yoksa bu sıkıntı değil de, öylesine bir şey mi? Tabii tabii, sıkıntıyla ne ilgisi var bunun? Yalnızca bu akşam operaya gitmek istiyordum ve Kirsanov bilet işini ciddiye almadığı için gidemedim; sıkıntı dediğim şey bundan kaynaklanıyor. Geç gitmiş Kirsanov gişeye, Bozio’nun[1] konseri söz konusu olduğunda, saat 11’de gittiği gişeden 2 rublelik bilet bulamayacağını bilmiyor sanki! Ama onu da suçlamak doğru olmaz: Sabahın 5’ine kadar çalışıyor... gerçi o bu konuda bir şey söylemiyor, ama ben biliyorum işinde sabahladığını... Yine de bu işin suçlusu o. Hayır, bundan sonra “birtanem”den rica edeceğim bilet almasını ve operaya da “birtanem”le gideceğim: “Birtanem” hiçbir zaman beni biletsiz bırakmaz, üstelik benimle operaya gitmekten de zevk alır. Çünkü benim “birtanem” birtanedir... Kirsanov yüzünden “La Traviata”yı kaçırdım! Korkunç bir şey bu! Operada her akşam oyun olsa, hiç sıkılmaz her akşam giderdim. En kötü oyunlara bile... Yeter ki başrolde Bozio olsun. Bozio gibi bir sesim olsa herhalde bütün gün şarkı söylerdim. Tanışamaz mıyım onunla? Topçu teğmeni Tamberlik[2] aracılığıyla? Hayır, olacak şey değil. Bunu düşünmem bile gülünç! Ne diye tanışmalıyım ki Bozio’yla? Benim için aryalar söylemesini mi isteyeceğim? Sesini korumalı Bozio.

Bozio Rusçayı ne zaman öğrendi acaba? Telaffuzu da çok güzel! Yalnız ne kadar kötü dizelerdi onlar öyle! Nerden bulmuş böyle bayağı bir şiiri Bozio? Benim Fransızcayı öğrendiğim dilbilgisi kitabına benzer bir kitaptan herhalde? Noktalama işaretlerinin nasıl kullanılacağını göstermek için koyarlar genellikle dilbilgisi kitaplarına bu şiirleri. Dilbilgisi kitabında şiire

yer vermek ne aptalca bir şey! Bari doğru dürüst şiir olsalar! Ama şiiri değil, Bozio'nun sesini dinlemek gerek. Nasıl da güzel söylüyor:

> Kaçırma yakala
> Zevk anlarını
> Aşka ayır
> Gençlik çağını.[3]

Vurgulamayı doğru yapamadığı zaman şu son dize ne kadar da gülünç oluyor! Ama sesi bir harika! Sonra, duyarak okuyor! Eskiye göre daha da güzelleşti sesi! Hem de kıyaslanamayacak kadar güzelleşti! Şaşılacak şey, nasıl oldu bu acaba?

Sesini nasıl daha da mükemmelleştirebildi?.. Şu işe bak, ben onunla nasıl tanışabilirim diye düşünürken, o çıkıp buraya gelmiş! Kendisiyle tanışmak istediğimi sezmesi anlaşılır gibi değil.

“Beni ne zamandır çağırıyorsun, değil mi?” diyor Bozio, üstelik de Rusça konuşuyor.

“Ben mi çağırıyorum seni Bozio? Nasıl çağırabilirim ki seni? Daha tanışmıyoruz bile? Ama seni gördüğüm için çok, çok sevinçliyim!”

Vera Pavlovna ona elini uzatmak için yatağının önündeki perdeyi açıyor, ama şarkıcı bir kahkaha atarak perdenin arkasına gizleniyor. Bozio değil de Rigeletto'daki çingene Merik sanki bu?.. Daha doğrusu kahkaha Merik'in kahkahası, ama ses Bozio'nun sesi. Evet, deminki perde bu kez de şarkıcıyı örtüyor. İyi ama bu perde de nerden çıktı? Daha önce Vera Pavlovna'nın yatağının önünde böyle bir perde yoktu.

Kendisi Bozio, ama kahkahası de-Merik olan:

“Sana neden geldiğimi biliyor musun?” diyor.

“Kimsin sen? De-Merik mi?”

“Hayır.”

“O zaman Bozio'sun?”

Şarkıcı bir kahkaha daha atıyor:

“Yakında öğrenirsin kim olduğumu. Şimdi sana niçin geldiğimi söyleyeyim: Ben senin günlüğünü okumak istiyorum.”

“Günlük mü? Benim günlüğüm falan yok! Günlük tutmam ben.”

“Şu sehpanın üzerinde duran ne peki?”

Vera Pavlovna başını çevirip bakıyor: Yatağının yanındaki sehpanın üzerinde bir defter var. Defterin üzerinde de “V. ?.’nin Günlüğü” yazılı. Nerden gelmiş bu defter buraya? Vera Pavlovna defteri alıp açıyor. Şaşılacak şey: Kendi el yazısı! İyi ama ne zaman yazmışım ben bunları?

“Son sayfayı oku!” diyor Bozio.

Vera Pavlovna okuyor: “Akşamları yine hep yalnız kalmaya başladım. Ama öyle alıştım ki buna, aldırmıyorum bile.”

“O kadar mı?” diyor Bozio.

“Evet, bu kadar.”

“Hayır, hepsini okumuyorsun!”

“Ama burda başka bir şey yazılı değil!”

“Beni aldatacağını mı sanıyorsun? Ya bunlar ne?”

Ve konuk, perdenin ardından elini uzatıyor. Bu ne güzel bir el böyle! Hayır, bu şahane el Bozio’nun olamaz. Hem perdeyi aralamadan nasıl uzatabildi elini?

Sayfada konuğun elinin değdiği yerlerde daha önce orada olmayan satırlar belirmeye başlıyor.

“Oku,” diyor konuk.

Vera Pavlovna’nın yüreği sıkışıyor. Daha sayfaya bakmadı bile, orada ne yazdığını bilmiyor, ama yine de yüreği sıkışıyor. Bu yeni satırları okumak istemiyor.

“Oku!” diye yineliyor konuk.

Vera Pavlovna okuyor: “Hayır, yalnız olmak çok sıkıcı. Eskiden tek başıma kalmaktan sıkılmazken şimdi neden sıkılıyorum?”

“Sayfayı geri çevir!” diyor konuk.

Vera Pavlovna sayfayı geri çeviriyor: “Bu yılın yazı” iyi ama günlük böyle tutulmaz ki! Hangi yılın, hangi ayın kaçı olduğu belirtilerek tutulur günlükler. Örneğin 1895 yılı, haziran ya da temmuz ayının falanca günü gibi... Burada ise “Bu yılın yazı” denilmiş yalnızca. Her neyse... “Bu yılın yazı. Her zaman olduğu gibi kent dışına, adalara gidiyoruz. Bu kez birtanem de geliyor bizimle. Onun da aramıza katılması ne güzel!” Ha, şu ağustosta gittiğimiz piknik olacak bu! Dur bakayım, ayın kaçıydı? 15’i galiba? Yoksa 12’si mi? Hayır, hayır, 15’i, hani daha sonra birtanemin hastalandığı piknik bu.

“O kadar mı?”

“Bu kadar.”

“Hayır, hepsini okumuyorsun. Ya bunlar ne?”

Ve yine perdeyi aralamadan o harikulade el uzanıyor, yine dokunduğu sayfalarda daha önce olmayan satırlar beliriyor ve yine Vera Pavlovna istem dışı olarak bunları okumaya başlıyor: “Birtanem neden daha sık katılmıyor bize?”

“Sayfayı çevir!” diyor konuk.

“Birtanem öyle meşgul ki... Hep benim için çalışıyor, benim için yoruluyor.” Vera Pavlovna sevinç içinde. İşte birtanemin bize daha sık katılamayışının yanıtı! diye düşünüyor.

“Bir sayfa daha çevir!” diyor konuk.

“Bu üniversite öğrencileri ne kadar namuslu, dürüst çocuklar! Hepsi de birtanemi çok sayıyor. Onlarla birlikte olmaktan ben de sevinç duyuyorum. Kardeşim gibi hepsi, hiç resmiyet yok aramızda.”

“O kadar mı?”

“Bu kadar.”

“Gerisini de oku!”

El yeniden ortaya çıkıyor sayfalara dokunuyor, yeniden daha önce bulunmayan satırlar beliriyor sayfalarda ve Vera Pavlovna yine hiç istemeden bu yeni satırları okumaya başlıyor:

16 Ağustos –Yani adaya gidişimizin ertesi günü; 15’indeydi ada gezimiz–. “Birtanem sürekli olarak Rahmetov’la konuştu, hani şu şakacıktan rigorist diye takıldıkları gençle ve öteki arkadaşlarıyla. Benim yanımda on beş dakika ya kaldı ya kalmadı.” –doğru değil bu, on beş dakikadan fazla kaldı yanımda, yarım saat, hatta daha bile fazla beraber olduk– “Kayıktaki birlikteliğimizin dışında tabii” 17 Ağustos. “Dün akşam üniversite öğrencileri geldi, gece geç vakte kadar oturdular.” –evet, birtanemin hasta olmasından bir önceki gündü bu– “birtanem gece boyunca onlarla konuştu. Bana böylesine az zaman ayırırken onlara nasıl bu kadar çok zaman ayırabiliyor? Sürekli olarak çalışmıyor ya... Kendisi de kabul ediyor bunu: ‘İnsan hiç dinlenmeden çalışamaz’ diyor. Sık sık dinleniyor, kafasını dinlendirecek şeyler düşünüyor... İyi ama bunları neden benimle değil de tek başına düşünüyor?”

“Bir sayfa daha çevir!”

“Bu yılın temmuzu. Bu yılın, birtanem hastalanana kadar geçen bütün ayları, sonra geçen yılın, daha önceki yılın bütün ayları... hepsi birbirinin aynı. Öğrenciler beş gün önce bizdeydiler. Dün yine geldiler. Ben de epeyce koşup oynadım onlarla, hepimiz çok neşeliydik. Yarın yine gelecekler. Öbür gün yine. Ve yine hepimiz çok neşeli olacağız.”

“O kadar mı?”

“Bu kadar.”

“Hayır! Şuraları da oku bakalım!”

El yeniden uzanıp sayfalara dokunuyor, yine yeni satırlar beliriyor elin altında ve Vera Pavlovna yine hiç istemeden bu yeni satırları okumaya başlıyor:

“Bu yılın başından özellikle de bahar sonundan bu yana geçen süre... Eskiden öğrenciler geldiğinde neşelenirdim. Ama, yalnızca neşelenirdim. Şimdiyse sık sık şöyle düşünüyorum: Bunlar çocukça oyunlar ve bu

çocukça oyunlar beni herhalde uzunca bir zaman eğlendirecek, hatta artık iyice kocayıp da bu oyunlara katılacak halim kalmadığı zaman bile, çocukluğumu anımsatan bu oyunları izlemek bana zevk verecek. İyi ama ben bu öğrencilere şimdiden küçük kardeşlerim gibi bakıyorum. Öte yandan, ciddi düşüncelerden, yoğun çalışmalardan sonra dinlenmek istediğimde her zaman ille de gençlerle gülüp oynayan Vera Pavlovna'yım. Arada bir Veroçka olmak, gülüp oynamak güzel bir şey, eğlendirici de, ama bu sürekli böyle olmaz ki... Vera Pavlovna bazen de Vera Pavlovna olarak kalacağı bir eğlence istiyor. Bu eğlence ise ancak insanın yaşıtları arasında olabilir."

"Geriye doğru birkaç sayfa çevir!"

"Önümüzdeki günlerde bir konfeksiyon atölyesi açıyorum, bunun için sipariş almaya Jüli'ye gittim. Benden sonra birtanem de geldi Jüli'nin evine. Jüli bizi yemeğe alıkoydu, şampanya çıkardı, bana da iki bardak içirdi. Jüli'yle şarkı söylemeye, bağırmaya, koşup oynamaya başladık. Çok neşeliydik. Birtanemse bize bakıyor ve gülüyordu."

"Bitti mi sanıyorsun?" diyor konuk ve yine elinin altında yeni satırlar beliriyor ve Vera Pavlovna'nın gözü hiç istemediği halde bu yeni satırlara kayıyor.

"Birtanem yalnızca bakıyor ve gülüyordu. Ne olurdu sanki o da katılsaydı bizim neşemize? Hepimiz daha da neşelenmiş olurduk. Ayıp mıydı kendisinin de bizim neşemize katılması, yoksa böyle bir şeyi beceremez miydi? Hayır, ne onun neşemize katılmayı becerememesi, ne de ayıp söz konusu burada. Onun huyu böyle. Yapılanı engellemez; kabul eder ve sevinir, hepsi bu!"

"İleri doğru bir sayfa çevir!"

"Bugün birtanemle evlendik evleneli ilk kez bizimkilere gittik. Evlenmeden önce beni ezen, boğan bu hayatı görmek bana çok zor geldi. Birtanem benim! Ne iğrenç bir yaşamın içinden çekip çıkardı beni! Gece korkunç bir düş gördüm. Sözde annem gönül borcu nedir bilmediğim için bana sitem edip duruyor ve gerçekleri açıklıyordu. Ama bu gerçeklerden nasıl korkmuşsam artık inlemeye başlamışım. İçerden birtanem inlemelerimi duyup odama girmiş, ama bu sırada ben artık şarkı

söylüyormuşum, çünkü annemden sonra benim güzeller güzeli bacım gelip beni teselli etmişti... Birtanem, ‘Oda hizmetçinmişim gibi sana yardım edeyim’ dedi. Öyle utandım ki! Ama o çok ağırbaşlıydı, beni yalnızca omuzlarımdan öptü.”

“Hepsi bu kadar mı sanıyorsun? Hayır, beni aldatamazsın, okumaya devam et...”

Konuğun elinin altında yeni bir satır daha beliriyor ve Vera Pavlovna hiç istememesine karşın bu satırı da okuyor:

“Doğrusu bu kadarı da artık insanın gücüne gidiyor.”

“Birkaç sayfa daha çevir!”

“Bugün Novıy Most’ta dostum D. ile buluştuk. Yanında mürebbiye olarak çalışmayı düşündüğüm kadınla konuşuyor dostum. Ama sonuç olumsuz. Bu yüzden dostum D. ile birlikte yıkılmış olarak döndük eve. Ben hemen odama çekildim. Şu anda yaşadığım gibi yaşamaktansa ölmek daha iyi diye düşünüyordum ki, yemekte dostum hiç beklemediğim bir anda: ‘Vera Pavlovna, benim nişanlım ve sizin müstakbel eşiniz şerefine kaldıralım kadehlerimizi!’ demesin mi! Demek kurtuluyordum! Bu ani kurtuluşun sevinci öyle büyük oldu ki, az kalsın kendimi tutamayacak ve herkesin gözü önünde ağlayacaktım. Yemekten sonra dostum D. ile bundan sonraki yaşamımızın nasıl olacağı konusunda uzun uzun konuştuk. Ah, onu ne çok seviyorum. Beni bodrumumdan kurtarıyor!”

“Hepsini okusana!”

“Hepsini okudum.”

“Öyle mi? Bir daha bak bakalım!”

Ve yeniden konuğun elinin altında yeni satırlar...

Vera Pavlovna korku içinde:

“Hayır, okumak istemiyorum!” diyor; bu yeni satırlarda neler yazılı olduğunu bilmiyor daha, ama yine de korkuyor.

“Emrime karşı gelemezsin! Hadi, oku!”

Vera Pavlovna okuyor:

“Yoksa onu beni bodrumdan kurtardığı için mi seviyorum? Sevgim ona değil de bodrumdan kurtuluşuma mı?”

“Başa dön, ilk sayfayı oku!”

“D. ile ilk kez bugün, doğum günümde konuştum ve onu sevmeye başladığımı hissettim. Daha önce hiç kimseden duymadığım güzel, umut verici şeyler söyledi bana. Acınacak her şeye acıyor, yardım edilecek herkese yardım ediyor. İnsanlar için mutluluğun mümkün olduğuna nasıl da inanıyor! Acının, kederin sonsuz olmadığına, yepyeni, aydınlık bir hayatın hızla yaklaşmakta olduğuna nasıl da inanıyor! Bu inancı, onun gibi okumuş, ciddi bir insandan duymak içimi nasıl da ferahlattı! Çünkü o bu sözleriyle benim düşüncelerimi doğrulamış oluyordu... Bizim, kadınların ezilmişliğinden söz ederken nasıl da sevgi doluydu! Her kadın sever onun gibi bir insanı. Ne kadar akıllı, soylu, iyi yürekli bir insan!”

“Pekâlâ. Şimdi yeniden son sayfayı aç.”

“Ama bu sayfayı okumuştum.”

“Hayır, bu daha son sayfa değil. Bir yaprak daha çevir.”

“Ama burada hiçbir şey yazılı değil.”

“Oku dedim sana! Görmüyor musun ne çok şey yazılı o boş dediğin sayfada!”

Ve yine bir dokunuşta ortaya çıkan yeni satırlar...

Vera Pavlovna’nın yüreği sıkışacak gibi oluyor.

“Okumak istemiyorum... Okuyamam.”

“Emrediyorum sana. Okumak zorundasın.”

“Okuyamam ve okumak da istemiyorum.”

“Öyleyse ben okuyorum senin burada yazdıklarını.”

“Dinle:

O, soylu bir insan, benim de kurtarıcım... Ama soyluluk insanda saygı, güven, işbirliği, dostluk gibi duygular uyandırıyor; kurtarıcının aldığı ödülse gönül borcu ve kendine duyulan bağlılık oluyor. Hepsi bu. O belki benden daha ateşli bir yapıya sahip. Kanı kaynadığı zaman okşayışları nasıl da yakıcı oluyor! Ama benim gereksinim duyduğum şey daha başka. Sessiz, uzun okşayışlar; fırtınasız, dingin bir sevecenlikle tatlı düşlere dalmak... Benim arzuladığım şeyin bu olduğunu biliyor mu acaba? Özyapılarımız, huylarımız, arzularımız birbirine uyuyor mu? Biliyorum, benim için canını vermeye hazırdır. Ben de onun için veririm canımı. Ama bu yeter mi? O benim hakkımdaki düşünceleriyle mi yaşıyor? Ve ben, onun hakkındaki düşüncelerimle mi yaşıyorum? Bana gerekli olan bir aşkla mı seviyorum onu? Ben eskiden bu sessiz, sakin, sevecen duyguya gereksinim duymuyordum. Hayır, ona duyduğum şeye kesinlikle...”

Vera Pavlovna öfkeyle defteri kapıp fırlatıyor:

“Hayır! Daha fazla dinlemek istemiyorum! Pis! Kötü yürekli! Neden geldin buraya? Seni çağırmadım! Çekil, git!”

Konuk belli belirsiz gülümsüyor; sevecen bir gülümseme bu.

“Sevmiyorsun onu sen... Bütün bunları sen kendi elinle yazmışsın.”

“Lanet olsun sana!”

Vera Pavlovna bu haykırışla uyanıyor ve gördüğünün yalnızca bir düş olduğunu bile anlamadan, uyandığını ve düşün artık bittiğini bile fark etmeden yatağından fırlıyor ve kendini odasından dışarı atıyor.

“Birtanem, kucakla beni, koru beni! Korkunç bir düş gördüm!” Kocasına sımsıkı sokuluyor. “Canım, birtanem okşa beni, sev, koru beni!”

“Veroçka, ne oldu?” Kucaklıyor kocası kendisini. “Tir tir titriyorsun.” Öpüyor. “Gözlerin ıslak, alnın soğuk, terlemişsin. Soğuk taşlara çıplak ayaklarınla basmışsın. Ah, canım benim, öpeyim de ısınsın minicik ayacıkların.”

“Öp canım, okşa beni, kurtar beni! İğrenç bir düş gördüm. Sözde seni sevmiyormuşum.”

“Canım benim, söyle bakalım, beni değil de ya kimi seviyormuşsun? Hayır, saçma, gülünç bir düş bu!”

“Ben seni seviyorum canım, yalnız, okşa beni, öp beni... Ben seni seviyorum, seni sevmek istiyorum.”

Sımsıkı sarılıyor kocasına, bütün bedeniyle iyice sokuluyor ve onun okşamalarıyla yatışarak, onu öperek sessiz, sakin bir uykuya dalıyor.

XX

Dmitri Sergeyiç’in o sabah karısını çay içmeye çağırması söz konusu olamaz. Çünkü karısı kendisine sımsıkı sokulmuş yanında yatmaktadır. Dmitri Sergeyiç karısına bakıyor ve düşünüyor: “Onu böylesine korkutan şey ne? Neyin nesi bu gördüğü düş?”

“Veroçkam, hiç kalkma, çayı buraya getireceğim... Her şeyi ayağına getireceğim minik dostum, yüzünü bile burada, kalkmadan yıkayacaksın.”

“Evet, kalkmayayım, biraz daha uzanayım, burada çok iyiyim; ne kadar akıllısın birtanem, her şeyi nasıl da incelikle düşünürsün. Seni seviyorum, canım. İşte yüzümü yıkadım, hadi şimdi çayı getir, ya da hayır, daha önce kucakla beni!” Vera Pavlovna bu kucaklaşmaya hiç son vermek istemiyor. “Ah, birtanem, bu yaptığım çok gülünç bir şey! Doğruca sana koştum! Mâşâ ne düşünecek kim bilir? N’olursun senin odanda uyandığımı gizleyelim ondan. Hadi giysilerimi getir de giyineyim. Okşa beni birtanem, okşa beni, sev beni. Ben seni sevmek istiyorum; bana sevgi gerek! Seni hiçbir zaman sevmediğim kadar seveceğim canım!”

Vera Pavlovna’nın odası artık boş. Çünkü Vera Pavlovna Mâşâ’dan gizlemeden kocasının odasına taşındı. “Canım benim, birtanem!.. Nasıl da sevecen!.. Ve ben nasıl oldu da seni sevmediğimi düşünebildim? Gülünç bir şey bu, çok gülünç!”

“Veroçka, canım benim, artık yatıştın... Önceki gün düşünde neler gördüğünü anlatsana bana.”

“Ah, saçma şeyler! Söylediğim gibi... Sözde beni okşamıyormuşsun. Ama şimdi iyiyim canım. Daha önce de seninle niye böyle yaşamıyorduk sanki? O zaman bu iğrenç düşü de görmezdim. Korkunç, iğrenç bir düştü bu! Hatırlamak bile istemiyorum!”

“Ama bu düş olmasaydı seninle şimdiki gibi yaşıyor olmazdık.”

“Doğru! Bu kötü kadına teşekkür borçluyum. Ama hayır, kötü bir kadın değil o.”

“O, dediğin de kim? Şu eski güzeller güzelinden başka bir arkadaşın daha mı var şimdi?”

“Evet, bu da yenisi. Sesi Bozio’nunkinden daha büyüleyici bir kadın ziyaretime geldi. Hele elleri! Ellerinin güzelliğini anlatamam sana! Yalnızca ellerini görebildim; çünkü kendisi perdenin arkasına gizleniyordu. Evet, düşümde yatağımın çevresinde bir perde vardı ve konuğum bu perdenin ardına gizleniyordu. Ama elleri öyle büyüleyiciydi ki birtanem! Aşkı şakıdı bana, aşkın ne olduğunu öğretti. Böylece ben aşkın gerçeğini daha yeni anladım sevgilim. Meğer ne aptalmışım! Küçük bir kız çocuğu gibi!..”

“Sevgilim, meleğim benim, her şeyin bir sırası var. Seninle daha önce yaşadığımız da aşktı, şimdi yaşadığımız da. Kimine bu gereklidir, kimine diğeri... Sen eskiden önceki yaşadığımız aşkla yetiniyordun, şimdi diğerini gereksiniyorsun. Çünkü sevgilim artık bir kadın oldun, daha önce gereksinmediğin şey, şimdi senin için gereksinim oldu.”

İki hafta geçiyor. Vera Pavlovna’nın keyfine diyecek yok. Veraartık kocası evde olmadığı ya da çalışması gerektiği zamanlar kendi odasına geçiyor. Hatta kocası odasında çalışırken de onun yanında oluyor. Ancak kocasının işinin yoğun bir dikkat gerektirdiğini anladığı anlarda yalnız bırakıyor onu. Böyle durumlarda hiç insan rahatsız edilir mi? Ama kimsenin, yoğun dikkat gerektiren işleri bu kadar fazla değildir. Bilimsel çalışmaların bile büyük bölümü mekanik bir takım işleri gerektirir. Bu bakımdan Lopuhov’un çalışma odasında geçen zamanının dörtte üçünde zaman zaman birbirlerini öpüyorlar, okşuyorlar. Yalnız, bu iş için küçük bir buluş gerekti. Vera Pavlovna’ya da bir divan satın alındı; kocasınınkinden biraz ufak bir divan... Ve işte Vera Pavlovna yemekten sonra kendi divanına uzanıp dinleniyor, kocası ise onun divanının hemen yanında oturup minnacık karısına bakmaya doyamıyor.

“Birtanem, ellerimi öpüyorsun gene..? Biliyorsun, sevmiyorum bunu.”

“Öyle mi? Ah, unutmuşum elini öptüğümde seni incittiğimi. Ama ne yapalım, incitmeye devam edeceğim.”

“Birtanem, beni ikinci kez kurtardığını biliyor musun? İlkinde kötü insanlardan kurtarmıştın, bu kez ise beni kendimden kurtardın. Okşa beni canım, okşa beni birtanem!”

Bir ay geçiyor. Vera Pavlovna öğleden sonra kocasıyla ortak odalarında, yani kocasının çalışma odasında bulunan küçük, yumuşacık divanına uzanıp dinleniyor. Kocasının divanın ucuna iliştiğini görünce ona sarılıyor, başını göğsüne yaslıyor; ama nedense düşüncelidir Vera Pavlovna; kocası kendisini öpüyor, ama o yine düşüncelidir, hatta dokunsan ağlayacaktır.”

“Veroçkam, canım, niye düşüncelisin?”

Vera Pavlovna karşılık vermiyor, sessizce ağlıyor. Hayır, ağlamıyor, işte gözyaşlarını sildi.

“Hayır, okşama artık beni canım! Yeter! Her şey için teşekkür ederim sana!” Sevecenlik, içtenlik dolu bakışlarla bakıyor kocasına.

“Bana karşı öyle iyisin ki... Teşekkür ederim sana!”

“İyi mi Veroçka? Nasıl iyiyim yani? Ne demek bu ‘iyi’?”

“İyisin, birtanem, sen iyi bir insansın.”

İki gün geçiyor. Vera Pavlovna öğleden sonra yine uzanmış dinleniyor. Hayır, dinlenmiyor, yalnızca uzanmış, düşünüyor. Ve bu kez kocasının çalışma odasında değil, kendi odasında, kendi yatağında... Kocası da onun yanında oturuyor; onu kucaklamıştır. Ama Lopuhov da düşüncelidir:

‘Evet, bu o değil, başka bir şey ve bende o şey eksik.’ Lopuhov böyle düşünüyor.

‘O ne kadar iyi ve ben ne kadar nankörüm!’

Vera Pavlovna da böyle düşünüyor.

Karı-koca bunları düşünüyorlar işte.

“Canım, hadi odana git, çalış ya da dinlen biraz.”

Olabildiğince yalın, üzgün olmayan bir sesle söylemek istiyor bunları Vera Pavlovna ve söylemeyi başarıyor da.

“Neden kovuyorsun beni Veroçka? Ben burada da iyiyim.”

O da bunları yalın, neşeli bir havayla söylemek istiyor ve söylemeyi başarıyor.

“Hayır, git, birtanem. Benim için öyle çok şey yapıyorsun ki... Git, dinlen biraz.”

Kocası onu öpüyor, o da düşündüklerini unutuyor ve yine rahat soluk almaya başlıyor.

“Sağ ol, birtanem,” diyor.

Kirsanov’sa alabildiğine mutludur. Savaş bu kez gerçekten zorlu olmuştu, ama buna karşılık verdiği iç huzuru da aynı ölçüde büyüktü; üstelik bu huzur savaşın bitmesiyle bitecek bir şey de değildi; yaşadığı sürece Kirsanov’un yüreğini ısıtıp duracaktı. Dürüst davranmıştı Kirsanov. Evet, ikisinin yakınlaşmasını sağlamış, böylece de gerçekten dürüst davranmıştı.

Divanına uzanmış sigara tüttürüyor Kirsanov. Ve düşünüyor: ‘Namuslu ol. Yani hesaplı. Hesapta hep toplamı gözet ve toplamın, yani bütünün, parçalardan daha büyük olduğunu hiç unutma. Burada toplam senin yapın, kişiliğindir. Dolayısıyla senin kişiliğin, tek tek şu ya da bu hevesinden daha güçlü, daha önemlidir. Bu bakımdan –eğer bir gün aralarında bir çelişki, bir çatışma çıkarsa–, bir bütün olan kişiliğini bütün münferit heveslerinden, tutkularından üstün tutmalısın. İnsan doğasıyla ilgili pek çok şeyin düğümü buradadır ve buna kısaca dürüst olmak denir. Dürüst oldun mu, gerisi kolay. İşte sana bir tek kural... Üstelik hiç de bilgece olmayan yalın mı yalın bir kural... Neredeyse tüm bilimlerin, hayatta mutlu olmayı formüle eden tüm yasaların sonucu olan bir kural!.. Bu yalın kuralı anlayabilecek bir kafayla dünyaya gelmiş olanlara ne mutlu! Bu yönden sanırım ben de bu mutlu insanlardanım. Elbette ben pek çok şeyi yapımdan, kişiliğimden çok, gelişmeye borçluyum. Ama bu kural zamanla, sağlanan gelişmelerle, eğitimin ve tüm hayatın insanlara benimseteceği bir ahlak olacak, sıradan, yalın bir kural olacak. O zaman dünyada yaşamak çok kolay olacak, herkes benim şu anda duyduğum sonsuz huzuru duyacak. Evet, huzurluyum... Ama onlara bir uğramam gerek. Üç haftadır semtlerine uğramadım. Benim için pek zevkli olmasa da, onlara şöyle bir uğrayıp hal hatır sormanın zamanı geldi. Onları görmek için yanıyor tutuşuyor da değilim. Ama artık zamanıdır. Bugünlerde şöyle yarım saatliğine bir uğrayayım. Yoksa bir ay daha ertelesem mi? Tabii, neden olmasın! Geri çekilmemi büyük bir başarıyla gerçekleştirdim, yapacağım bütün manevraları yaptım, gözlerinden uzaklaştım; kendilerine üç haftadır mı, üç aydır mı uğramadığımı fark edemezler artık. Kendilerine karşı dürüst davrandığım

insanları böyle uzaktan düşünmek ne güzel oluyor! Ve zaferden sonra böyle yan gelip yatmak!..’

Lopuhov ise –iki üç gün geçmiştir ve yine öğleden sonra– karısının odasına giriyor. Veroçka’sını kucaklayıp kaldırıyor ve götürüp çalışma odasındaki küçük divanına yatırıyor: “Burada dinlen, dostum.” Sonra da hayranlıkla seyrediyor karısını. Veroçka yüzünde hafif bir gülümseme, uykuya dalıyor. O da oturup kitap okuyor. Ama Veroçka az sonra uyanıyor ve düşünmeye başlıyor:

‘Odasının düzeni ilginç: En gerekli şeylerden başka bir şey yok. Ama yo, onun da bazı tutkuları var. İşte kendisine geçen yıl armağan ettiğim koca puro kutusu, daha el sürülmemiş duruyor, demek ki zamanını bekliyor bu kutu. Evet, onun tek tutkusu, tek lüksü bu: Puro. Yo, bir başka lüksü daha var: İşte şu ihtiyarın portresi... Ne kadar soylu bir yüzü var ihtiyarın! Kin nedir bilmeyen ve insanın içine işleyen bakışlar! Dmitri onun bu resmini ele geçirebilmek için nasıl da uğraşmıştı! Owen’in[4] resmi hiç kimsede yoktu. Dmitri üç mektup yazmıştı Owen’in resmiyle ilgili olarak. Mektup yazdıklarından iki kişi ihtiyarı bulamamış, ancak üçüncüsü bulmayı başarmıştı. O da, bu harika resmi elde edinceye kadar ihtiyarın canını çıkarmışa benziyordu. Dmitri bu resimle birlikte –kendi deyişiyle– Kutsal İhtiyar’dan bir de mektup alınca nasıl da sevinçten göklere uçmuştu! Yazdığı mektuplarda benden de söz etmiş olacak ki, Owen mektubunda beni de övüyormuş. Ve işte son bir lüksü daha: Benim portrem. İyi bir ressama yaptırabilmek için tam altı ay para biriktirmişti... Ve resmim ortaya çıkana kadar o genç ressamla bir olup nasıl da eziyet etmişti bana! Odasını süsleyen bütün eşya bu iki portre. Benim odamdakiler gibi birkaç gravür ve tıpkıbasım almak çok mu pahalıya malolurdu sanki? Sonra benim odamda çiçekten geçilmezken onun odasında bir tek çiçek yok. Neden ben çiçeklere böylesine düşkünüm de, o hiç ilgi duymuyor? O erkek, ben kadınım da ondan mı? Hiç böyle saçma şey olur mu? Yoksa bilimle uğraşan, ciddi bir insan da ondan mı? Ama Kirsanov’un hem çiçekleri, hem de gravür ve tıpkıbasımları var ve o da bilimle uğraşan ciddi bir insan! Ve neden bana zaman ayırmak onu sıkıyor? Bana zaman ayırmanın onun için büyük çaba gerektirdiğini biliyorum, handiyse zoraki ilgileniyor benimle. Bilimle uğraşan ciddi bir insan olduğu için mi böyle yapıyor? İyi ama Kirsanov da... Hayır hayır, iyi bir insan o, benim için çok şey yaptı, daha da pek çok şeyi

seve seve yapmaya hazırdır! Beni onun sevdiği gibi kim sevebilir? Ben de onu seviyorum ve ben de onun için her şeyi yapmaya hazırım...’

“Veroçka, canım dostum, sen galiba uyumuyorsun?”

“Birtanem, odanda niye hiç çiçek yok?”

“Emret canım, hemen getirteyim. Hemen, yarın... Bunun güzel bir şey olacağını düşünecek zamanım olmadı. Aslında haklısın, çok güzel olurdu.”

“Bir ricam daha olacak canım. Odana birkaç resim al... Ya da daha iyisi resimleri de çiçekleri de ben alayım sana.”

“Bak işte o zaman bunlar benim için gerçekten çok değerli şeyler olur. Çiçeği de resmi de zaten severim ama senin aldıkların oldu mu daha da çok severim. Ama Veracığım, sen demin düşünceliydin, gördüğün düşü düşünüyordun herhalde? Seni böylesine korkutan bu düşü bana biraz daha ayrıntılı anlatabilir misin?”

“Birtanem, demin onu düşünmüyordum. İnan o düşü hatırlamak bile kâbus gibi geliyor bana.”

“Ama Veracığım, düşünü bilmem belki benim için yararlı olabilir.”

“Pekâlâ canım, madem istiyorsun, anlatayım: Operaya gidemediğim için canım sıkılıyor... Sürekli olarak Bozio sandığım bir kadın çıkıp geliyor. Ama kadın hep kendini benden gizliyor. Ve sözde benim bir günlüğüm varmış, benden günlüğümü okumamı istiyor. Günlüğümde yalnızca seninle birbirimizi nasıl sevdiğimiz yazılı... Ama kadın elini günlüğün sayfalarına dokunduruverdi mi, benim seni sevmediğimi anlatan yeni satırlar çıkıyor ortaya...”

“Bağışla canım, düşünde başka bir şey görmedin mi?”

“Hayır birtanem, başka şeyler de görsem hiç sana söylemez miyim? Bunları sana uyanır uyanmaz da anlatmıştım, biliyorsun.”

Bu sözleri öylesine sevecenlikle, öylesine içten bir yalınlıkla söylemişti ki, Lopuhov’un yüreği ömrü boyunca unutamayacağı sonsuz bir hazzın heyecanı ve sıcaklığıyla dolup taştı. Gerçekten de bu hazzı duyan hiçbir insan bir daha ömrünün sonuna kadar unutamaz bunu. Ama ne yazık ki, çok

az, çok az evli erkek tatmıştır bu duyguyu. Mutlu bir aşkın verebileceği tüm sevinçler, bu duygunun yanında hiç kalır. Bu duygu insan yüreğini hoşnutlukların en temizi, gururların en soylusuyla sonsuzcasına doldurur. Vera Pavlovna'nın hafif bir hüzünle söylediği bu sözlerde şöyle bir sitem de vardı. 'Sana nasıl sonsuzcasına güvendiğimi biliyor musun dostum? Bir kadın kocasından yüreğinin birtakım gizli kıpırtılarını gizlemek zorundadır. Onların birbiriyle ilişkileri bunu gerektirir. Ama sen, birtanem, bana karşı öyle iyi davranıyorsun ki, senden hiçbir şey gizlemem gerekmiyor; yüreğim kendim için ne kadar açıksa, senin için de o kadar açık. Bu bir kocanın kazanabileceği en saygın konumdur, bu büyük ödülü ancak üstün kişiler hak edebilir ve böylesi bir ödülü kazanan insan, kendini haklı olarak bütünüyle soylu bir insan sayabilir, vicdanının temiz olduğundan ve temiz kalacağından emin olabilir; böyle bir insan her zaman yüreklidir, her sınavdan yürekli olarak çıkar. İçi huzur doludur ve yılgınlık nedir bilmez; yazgısı onun ruh dinginliğini hiçbir biçimde etkileyemez; bu yüce onuru hakettikten sonra, yaşamının son anına kadar başına ne gelirse gelsin, gösterdiği bu insanca soyluluğun bilinciyle o sürekli olarak kendini mutlu duyar.'

Biz şu ana kadar Lopuhov'u yeterince tanımış bulunuyoruz, yani onun duygusal bir insan olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Ama karısının sözleri Lopuhov'a öylesine dokundu ki, yüzüne ateş bastı.

"Veroçka, güzel dostum, sözlerinde sitem vardı." Sesi hayatında ikinci kez ve son kez titriyordu; ilk kez, gerçeği fark ettiği kuşkusuyla titremişti, şimdiyse sevinçten titriyordu; "evet, bana sitem ettin, ama bu sitem bütün aşk sözlerinden daha değerli benim için. Sorduğum soruyla seni incittim, ama aptalca sorumun bana böylesi bir sitemde bulunmana yol açmasından dolayı öyle mutluyum ki! Bak gözlerimde yaşlar var, çocukluğumdan bu yana döktüğüm ilk gözyaşları bunlar!"

Bütün akşam gözlerini Veroçka'dan ayırmadı ve o akşam Veroçka'nın aklına, kendisine karşı böylesine sevecen olabilmek için Lopuhov'un epey çaba harcaması gerektiği gibi bir düşünce hiç gelmedi, bu yüzden de o akşam yaşamının en sevinçli akşamlarından biri oldu, hiç değilse şu son zamanlar için böyleydi bu. Ancak size Veroçka'yı anlattığım şu günlerin üzerinden geçecek birkaç yıl sonra, o hayatında yalnız bir tek akşam değil, günlerce, aylarca, yıllarca bu mutluluğu tadacaktır. Çocuklarının

büyüdüğünü, onları mutluluğu hak etmiş, mutlu olmuş insanlar olarak gördüğü zaman olacaktır bu. Bu bütün başka kişisel sevinçlerle karşılaştırılamayacak kadar yüce bir sevinçtir; bütün başka kişisel sevinçlerde çok kısa bir an süren yükseliş söz konusudur, bu sevinçte ise her günkü hayatın olağan günlerinin olağan düzeyi söz konusudur... Ama bunlar henüz Vera Pavlovna'nın gelecekte yaşayacağı sevinçler.

XXI

Karısı kucağında uyuya kalmıştı. Lopuhov onu usulca kaldırıp küçük divanına yatırdı ve Veroçka'nın düşünü daha bir derinlemesine düşünmeye başladı. Lopuhov için sorun, karısının kendisini sevip sevmemesi değildi; çünkü bu, karısının sorunuydu, öyle bir sorun ki, Veroçka herhangi bir şekilde bu konuda bir değişiklik yapabilecek güce sahip değildi; görebildiği kadarıyla, bu konuda kendisinin de herhangi bir değişiklik yapabilmesi sözkonusu olamazdı. Bu, kendiliğinden açıklığa kavuşabilecek bir konuydu, bu nedenle de ancak yapacak başka bir şeyi olmayan bir insan kafa yorabilirdi bu konuda. Kendisininse böyle bir durumu yoktu; onun işi şunu anlamaktı: Neler olmuştu da Veroçka artık onu sevmediğini düşünmeye başlamıştı?

Lopuhov'un bu konuya kafa yorması ilk değildi; bir süredir Veroçka'nın kendisine olan sevgisini yitirmekte olduğunu seziyordu. Bu gerçekten çok önemliydi ama elinden ne gelirdi, ne yapabilirdi? Kişiliğini değiştirebilse, karısının doğasına, yapısına uygun sessiz, sakin bir sevecenlikle doldurabilse yüreğini, o zaman iş değişirdi tabii. Ama o böyle bir değişimin olanaksız olduğunu görüyordu. Eğer bir tutku, gönül akışı insanda doğa vergisi olarak yoksa ya da insanın niyet etmesinin ötesinde yaşamın kendisi tarafından gelişmemişse, insan salt irade gücüyle tutku denilen şeyi yaratamaz; öte yandan eğer tutku, gönül akışı, heves yoksa, hiçbir şey olması gerektiği gibi olmaz. Böylece sorunun kendisiyle ilgili yanı çözümlenmiş oluyordu. Bu konuya daha önce de kafa yormuş ve bu sonuca ulaşmıştı. Sorunun kendisiyle ilgili yönünü bitirdiğine göre (öyle ya, bencillik bunu gerektirir ve bütün benciller böyledir; ancak kendileriyle ilgili düşünecek bir şey kalmadığı zaman başkalarını düşünmeye başlarlar), artık başkasıyla ilgili sorunlara, yani karısının kafasını dolduran düşüncelere geçebilirdi. Evet... Ne yapabilirdi karısı için? Kafasını dolduran düşünceleri daha karısının da doğru dürüst anlayabildiği yoktu; hem Veroçka daha onun gördüklerini görmemiş, onun yaşadıklarını yaşamamıştı; bunda da şaşılacak bir şey yoktu. Karısı dört yaş küçüktü kendisinden, gençliğin başında ise dört yıl epey önemli bir zamandır. Acaba ondan daha deneyimli bir insan olarak, karısının içinden çıkamadığı

sorunları kendisi çözümleyemez mi? Ve acaba şu düşü nasıl yorumlamak gerek?

Lopuhov kısa bir süre düşündükten sonra şu sonuca ulaştı: Veroçka'nın düşünceleri de düşünü doğuran nedenlerden kaynaklanıyor. Düşünü yaratan şeyse, doğrudan doğruya içinde bulunduğu durum. Kendisi, operaya gidemediği için canının sıkıldığını söylüyor. Oysa Lopuhov kendi yaşam biçimiyle karısının yaşam biçimini ayrıntılı bir biçimde gözden geçirince durumun yavaş yavaş aydınlanmaya başladığını gördü. Önceleri serbest zamanlarının çoğunu da Lopuhov gibi tek başına geçiriyordu. Sonra yaşamlarında bir değişiklik oldu. Veroçka artık hareketli bir yaşam sürüyordu. Şimdiyse yeniden eskiye dönüş olmuştu. İşte bu dönüşü Veroçka kayıtsızlıkla karşılayamıyordu. Bu onun doğasına aykırıydı; ama yalnızca onun mu? Böylesi bir değişiklik çok büyük bir çoğunluğun doğasına aykırı olurdu. Bunda anlaşılamayacak bir yan yok. Bu noktayı kabul ettikten sonra, bütün sorunun, Veroçka'nın Kirsanov'la bu kadar yakınlaştıktan sonra, Kirsanov'un onları bırakıp uzaklaşmasında olduğunu düşünmek hiç zor olmayacaktı. Peki Kirsanov neden uzaklaşmıştı? Neden açıktı: İşlerinin çok, zamanının az olması. Ama yaşam deneyimi olan, özellikle de Lopuhov'un teorisini benimseyen dürüst, aklı başında bir insanı herhangi bir kurnazlıkla aldatabilmek olacak şey değildir. Böyle bir insan ancak dikkatsizlikten ya da gerçeklere fazla aldırış etmemekten aldanabilir; nitekim Lopuhov da Kirsanov'un ilk uzaklaşmasında aldanmıştı. Eğri oturup doğru konuşalım, o sıralar Kirsanov'un neden uzaklaştığını öğrenmekte Lopuhov'un bir çıkarı yoktu, dolayısıyla da arkadaşının uzaklaşma nedenini öğrenmeye hiç heves etmemişti. Onun için önemli olan bu kopmada suçun kimde olduğunu öğrenmekti. Baktı ki kendisinin suçu yok, tamam, öyleyse düşünecek, üzerine düşecek bir şey de yoktu. Öyle ya, kendisi ne Kirsanov'un dadısıydı, ne de ona doğru yolu gösterecek bir eğitimbilimci. Kaldı ki Kirsanov çocuk değildi, her şeye en az onun kadar aklı ererdi. Öyleyse..? Ne diye düşecekti üzerine yani? Kirsanov'la aralarındaki ilişkinin kendisi için çok önemli olan özel bir yanı mı vardı..? Gel bana bir adım, varayım sana iki adım demişler. İyi bir insansan ve beni sevmek istiyorsan, sevgin başüstüne; sevmek istemiyorsan, uğurlar olsun, işte kapı, işte yol, canın nereyi çekiyorsa, oraya git. Dünyada ahmaklar bir artmış ya da bir eksilmiş çok mu önemli yani? Ahmağın birini iyi bir insan sanmışım der, geçerim, bütün üzüntüm de bununla kalır. Biz ciddi

insanlarız, eğer bir çıkarımız yoksa kimsenin davranışları bizi ilgilendirmez. Yalnız burada kural dışı olan iki durum vardır, bunlar da “çıkar” sözcüğünü ancak gündelik anlamda, dar anlamda anlayan insanlar için söz konusudur. İlk durum, karşımızdaki insanın davranışlarının bizi teorik yönden ilgilendirmesi durumudur; yani insan doğasını açıklayan, bizim için ilginç bir zihin faaliyeti olan psikolojik durumlar; ikincisi ise, bir insanın yazgısının bize bağlı olduğu durumlardır. Eğer burada söz konusu insanın davranışları konusunda dikkatli olmazsak, sonuçta vicdan azabı duyabiliriz. Aslında burada da vicdani çıkarımız söz konusudur. Ama Kirsanov’un o günlerdeki aptalca davranışlarında Lopuhov için bugünkü ahlak yapısının sınırları dışına çıkan bilinmedik bir yan yoktu. Elden ne gelir, yüce inançları olan aklı başında insanların da bugünkü ahlak düzeninden kaynaklanan birtakım bayağılıkların etkisi altında kalmalarına sıkça rastlanıyor günümüzde. Kirsanov’un yazgısında önemli bir rol oynamak gibi bir şeyse Lopuhov’un aklının ucundan bile geçmezdi. Kirsanov onun özenli ilgisine ne diye muhtaç olsundu ki?.. Eh; madem bütün bunlar böyle, uğurlar olsun dostum, nerde daha iyi olacağını düşünüyorsan, oraya gidebilirsin... İşim yok da bir de seni mi düşüneceğim? Ama şimdi durum farklıydı. Kirsanov’un davranışları, Lopuhov’un sevdiği kadın yönünden önemliydi ve Lopuhov artık bu davranışlara kayıtsız kalamazdı. Lopuhov yapısında bir insan için bir olayı enine boyuna düşünmekle, o olayın nedenlerini kavramak farklı şeyler değildi. Lopuhov’a göre teorisi, insanın yüreğindeki her şeyi yanılmaz bir biçimde çözümleyecek ve tanımlayacak olanaklar sunmaktaydı kendisine. Doğrusunu söylemek gerekirse ben de onun gibi düşünüyorum bu konuda. Bu teorinin gerçekliğini kabul ettiğimden bu yana geçen uzun yıllar içinde, bir kez olsun yanıltmadı beni bu teori, herhangi bir insan davranışına ilişkin bir gerçek ne denli derinlere gizlenmiş olursa olsun, bu gerçeği kolayca ortaya çıkarmayı benden bir kez olsun esirgemedi. Yalnız şu var, bu teoriyi sindirebilmek pek kolay değildir. Hem bu dünyanın kahrını epey çekmiş olmak, hem de bu teoriyi iyice sindirebilmek için üzerinde epeyce düşünmüş olmak gerektir.

Lopuhov yarım saat kadar düşündükten sonra Kirsanov’un Vera Pavlovna’ya karşı davranışlarının gerçek nedenlerini tümüyle anlamıştı. Ama yine de daha uzun süre oturup aynı konuyu düşünmeyi sürdürdü. Bilinmedik, açıklanmadık bir şey kaldığından değildi düşünmesi... Hayır,

her şey en küçük ayrıntısına kadar açığa çıkarılmıştı, ama yine de durum öylesine ilginçti ki, Lopuhov'u bir türlü uyku tutmuyordu.

Ama şimdi uykusuz kalarak sinirlerimizi yıpratmanın alemi var mı? Saat nerdeyse üç... Madem uyku tutmuyor, al iki uyuşturucu olsun bitsin... İki hap aldı. 'Yalnız yatmadan önce Veroçka'ya bir bakayım.' Ama Veroçka'nın yanına gidip ona bakmak yerine, koltuğunu onun divanının yanına çekip oturdu. Sonra karısının elini aldı, öptü. Veroçka uykusu arasında: "Birtanem, ne kadar çok çalışıyorsun! Hep benim için; ne kadar iyisin, seni ne kadar seviyorum!" diye mırıldandı. Hiçbir ruhsal çatışma yeterli miktarda alınan uyuşturucuya karşı koyamaz. Lopuhov'a da iki tablet yetmişti. Ağır bir uykunun üzerine çöktüğünü duydu. Demek ki, –Lopuhov'un materyalist düşüncesine göre– bu ruhsal çatışma yaklaşık olarak dört fincan koyu kahvenin gücüne eşitti; çünkü dört fincan koyu kahveye karşı bir hap az, üç hap ise fazla geliyordu. Yaptığı bu karşılaştırmaya gülümseyerek uykuya daldı.

XXII

Teorik Bir Konuşma

Ertesi gün Lopuhov kapısına dayandığında, Kirsanov hastane dönüşü geç bir saatte yediği yemekten sonra, tam bir sibarit gibi yatağına uzanıp bir puro tüttürerek hafif, dinlendirici bir şeyler okumaya hazırlanıyordu.

Lopuhov şakacı olmasına çalıştığı ama pek de başaramadığı bir ses tonuyla:

“Sakın şimdi bana vakitsiz misafir Tatar’dan beterdir gibi laflar etme,” dedi. “Biliyorum, vakit geç ve seni rahatsız ediyorum, ama ne yapalım, azıcık rahatsız oluver. Seninle oturup ciddi ciddi konuşmamız gerekiyor. Daha vakitlice gelmek istiyordum, ama sabah uyuyup kalmışım, gelsem seni bulamayacağımı düşündüm...”

Lopuhov’un sesinde artık şaka tonu yoktu. Kirsanov’unsa aklına ilk gelen şu oldu: ‘Ne oluyor? Yoksa fark etti mi?’ Lopuhov altına çektiği koltuğa rahatça kurulurken.

“Konuşacağız seninle,” dedi, “gözlerimin içine bir bak bakayım.”

‘Evet, hiç kuşku yok, anlamış... Gelmesinin nedeni de bu işi konuşmak.’

“Bak Dmitri, biz seninle dostuz.” Kirsanov’un sesi Lopuhov’unkinden de ciddiydi, “ama dostların bile aralarında konuşamayacakları şeyler vardır. Senden bu konuşmayı hemen burada kesmeni rica ediyorum. Şu anda ciddi şeyler konuşacak durumda değilim, hiçbir zaman da olmayacağım.”

Kirsanov, karşısında cinayete niyetlendiğinden kuşkulandığı bir insan varmış gibi dik dik ve düşmanca bakıyordu arkadaşına.

Lopuhov boğuk bir sesle, ama sakin:

“Hayır, kesinlikle konuşmamız gerek Aleksandr,” dedi, “bizden uzaklaşmak için yaptığın manevraların nedenini biliyorum.”

“Sus! Eğer beni ömrünün sonuna dek düşmanın bilmek istemiyorsan, eğer sana duyduğum saygıyı kaybetmek istemiyorsan, sus!”

“Ama sen bir zamanlar benim sana duyduğum saygıyı kaybetmekten korkmamıştın, hatırlıyorsun değil mi? Artık her şey apaçık ortada. Demek ben o sıralar dikkat etmemişim.”

“Dmitri, senden gitmeni rica ediyorum... Ya da ben gideyim.”

“Hayır, bir yere gidemezsin. Baksana, sen yoksa benim seni düşündüğümü mü sanıyorsun?”

Kirsanov susuyordu.

“Aramızda geçecek konuşma için benim durumum elverişli, seninse değil. Soyluluk konusunda sonuncu ve tamamlayıcı bir kahramanlık yapmak peşinde değilim. Saçma şeyler bunlar. Ben sağduyuyla düşündüğümde başka türlü davranamayacağımı anladığım için geldim. Senden rica ediyorum, şu manevralarına artık bir son ver Aleksandr. Çünkü bu manevraların boşa çıkacak.”

“Nasıl? Yani artık çok geç mi demek istiyorsun? Bağışla beni Dmitri...”

Kirsanov çabuk çabuk söylemişti bunları. Lopuhov’un ‘Çünkü manevraların boşa çıkacak’ sözüne sevinmiş miydi, üzülmüşmüydü, kendisi de farkında değildi.

“Sanırım beni yanlış anladın: Ortada geç kalmışlık falan yok. Hatta şu ana kadar olmuş bir şey de yok. İlerde neler olacak, birlikte göreceğiz. Ama şimdiden bunların neler olacağını söylemek mümkün değil. Daha doğrusu Aleksandr, ben senin neden söz ettiğini anlamıyorum, tıpkı senin benim neden söz ettiğimi anlamamış olman gibi. Birbirimizi anlamıyoruz yani, öyle değil mi? Ve birbirimizi anlamamızın anlamı da yok galiba, ha? Senin için, anlamadığın bu bilmeceler tatsız şeyler. Pekâlâ, ben sana hiçbir şey söylemedim. Buraya geldim ve ağzımı açmadım. Sana söyleyecek hiçbir şeyim de yok. Bir puro versene bana, bu sıralar dalgınım, kendiminkini evde unutmuşum. Puro içelim ve bilimsel konularda konuşalım, buraya da bunun için gelmiştim zaten; yapacak bir şeyim yoktu, yapay albümin üretimi konusunda ne düşünüyorsun? Sonuç verecek mi bu konuda yapılmakta olan deneyler?”

Lopuhov koltuğunun karşısına bir başka koltuk çekip bacaklarını uzattı, koltuğuna iyice gömüldü ve purosunu keyifle tüttürerek konuşmasını

sürdürdü:

“Bence bu çok büyük bir buluş. Yeter ki deneyler olumlu sonuç versin. Aynı deneyleri sen de yapıyor musun?”

“Hayır, ama benim de yapmam gerekiyor.”

“Emrinde mükemmel bir laboratuvar olduğu için ne kadar mutlusun! Lütfen sen de bir kez tekrarla deneyleri, ama çok dikkatli olmalısın. Düşünsene bir, beslenme konusunda, dolayısıyla, da tüm insanlığın yaşamında ne büyük bir devrim bu! İnsan beslenmesindeki en önemli maddenin, inorganik maddelerden fabrikalarda seri üretimi!.. Müthiş bir buluş bu! Newton’un buluşuyla eşdeğer nerdeyse! Sence de öyle değil mi?”

“Hiç kuşkusuz öyle. Yalnız ben deneylerin doğru yapıldıklarından hiç emin değilim. Ama er ya da geç bu gerçekleştirilecek. Bilimin gelişmesi bu yönde çünkü. Ama şimdilik sonuçtan daha epey uzağız.”

“Böyle mi düşünüyorsun? Ben de tıpkı senin gibi düşünüyorum. Demek oluyor ki konuşacağımız bir şey kalmıyor. Hoşça kal Aleksandr. Yalnız gitmeden önce senden bir ricam olacak. Lütfen bize eskiden olduğu gibi sık sık uğra... Hoşça kal!”

Lopuhov’a daha önce de dik dik ve düşmanca bakmakta olan Kirsanov’un gözlerinde birden öfke kıvılcımları parladı:

“Ne yapmak istiyorsun Dmitri? Burdan çekip giderek, beni, hakkımda ne denli bayağı düşüncelerin olduğu düşüncesiyle yalnız bırakmak mı?”

“Böyle bir şey istediğim yok. İstediğim tek şey, bize daha sık uğraman. Bundan doğal ne var? Biz seninle dostuz, dolayısıyla da bu isteğimde anormal hiçbir şey yok.”

“Bunu yapamam. Çılgınca bir iş tasarlıyorsun, çılgınca ve iğrenç...”

“Ne işinden söz ettiğini anlamıyorum. Ve itiraf edeyim ki, bu konuşma artık hiç hoşuma gitmemeye başladı, tıpkı iki dakika önce senin hoşuna gitmediği gibi.”

“Senden açıklama istiyorum Dmitri.”

“Ne açıklaması? Ortada bir şey yok ki, açıklanacak bir şey olsun.”

“Kendi kendine saçma bir şeyler tutturmuşsun, kızıyorsun. Hayır, seni bırakmam.” Kirsanov gitmeye yeltenen Lopuov’u kolundan yakaladı. “Otur şuraya. Ortada fol yok yumurta yokken konuşmaya başladın. Benden saçma sapan bir şeyler istedin. Şimdi oturup beni dinlemelisin.”

Lopuhov oturdu.

Kirsanov ilkinden de öfkeli bir sesle:

“Baksana bana!” dedi. “Benden böylesine ağır bir şeyi yapmamı istemeye ne hakkın var senin, ha, ne hakkın var? Sana karşı herhangi bir borcum mu var? Ve bununla nereye varmak, ne elde etmek istiyorsun? Saçmalık bu. Kafanı dolduran saçma kuruntulardan kurtul! Bizim seninle normal hayat dediğimiz şey, ancak toplumda gelenekler, alışkanlıklar değiştiği zaman mümkün olabilir. Toplum tümüyle değişik bir biçimde eğitilmeli, burası böyle. Ama bu değişiklik, hayatın değişmesiyle gerçekleşecektir. Kim ki kendinde bu değişikliği gerçekleştirmiştir, başkalarına yardım edecektir. Bu da böyle. Ama toplum henüz bu değişikliği gerçekleştirmiş değil ve mademki toplumda henüz böylesi bir değişiklik yok, öyleyse senin de başkalarının yazgısıyla oynamaya, başkalarını tehlikeye atmaya hakkın yok. Bu... bu tasarladığın şey korkunç bir şey, anlıyor musun, yoksa tümden mi çıldırdın!”

“Hayır, hiçbir şey anlamıyorum, Aleksandr. Neyi kastettiğini de bilmiyorum. Arkadaşının basit bir ricasında ille de olağanüstü bir şeyler görmek istiyorsun. Arkadaşının senden bütün istediği, kendisini unutmaman, çünkü o seni evinde görmekten büyük zevk duyuyor... Bunda böylesine kuduracak ne var, anlamıyorum?”

“Hayır, Dmitri, böyle bir konuşmada bu tür şakalarla elimden kurtulabileceğini sanıyorsan, aldanıyorsun. Sana, iğrenç şeyler düşünen bir çılgın olduğunu kanıtlamam gerek. Bizim seninle kabul etmediğimiz, gülünç bulduğumuz ne çok şey var bir düşünsene! Örneğin tokat yiyen bir insan için yediği bu tokatın onursuzluk olduğunu kabul etmiyoruz. Bu aptalca bir kör inançtan başka bir şey değil, hatta zararlı bir kör inanç... Ama bu böyle diye senin bir erkeği yüzüne tokat yeme durumunda bırakmaya hakkın var mı? Bayağının bayağısı bir şey değil midir bir insanı bu durumda bırakmak, onun rahatını, huzurunu kaçırmak? Aptal herif, anlıyor musun ne demek istediğimi? Hele ben o adamı seviyorsam!.. Ve

eğer sen benim bu adama her ikimizin de saçma olduğuna inandığımız bu tokatı atmamda ısrar edersen aşağılık bir aptalsın demektir... Beni buna zorlarsan ya seni ya da kendimi öldürürüm –kimin hayatı topluma daha az gerekliyse onu tabii– ve yine de senin bu isteğini yerine getiremem, anlıyor musun beni, aptal? Daha yalnızca erkekten ve saçma olmakla birlikte ömrü boyunca onun huzurunu kaçıracak olan tokattan söz ettik. Erkeklerden başka dünyada bir de kadınlar var; onlar da insan... Ve tokatın dışında dünyada bir yığın başka saçmalıklar var –seninle bana göre saçmalık– ama insanlarda huzur diye bir şey bırakmıyor bu saçmalıklar. Bunlar sana ve bana göre saçmalık, gerçekten de saçmalık, ama bir insanı, bir kadını bu saçmalıklara katlanmak zorunda bırakmanın alçakça, onursuzca bir şey olduğunu anlamıyor musun? Duyuyorsun değil mi dediğimi: Seni namussuzca şeyler düşünmekle suçluyorum?”

“Aziz dostum; onur, namus konusunda söylediklerinde tümüyle haklısın. Ama bütün bunları niye söylediğini ve söylediklerinin benimle ne ilgisi olduğunu anlayabilmiş değilim. Ben kadın ya da erkek kim olursa olsun insanların huzurunu kaçıralım gibi bir söz etmedim. Saçma sapan hayaller üzerine varsayımlar kuruyorsun. Benim senden bütün istediğim bir dostun olarak beni unutmaman, bana seni evimde daha sık görme zevkini bağışlaman, hepsi bu! Sen benim bu dostça ricamı yerine getirecek misin, getirmeyecek misin onu söyle?”

“Söyledim sana. Namussuzca bir şey bu senin benden istediğin. Ve ben namuzsuzluk yapan bir insan değilim.”

“Namussuzluk yapmaman övgüye değer. Ama saçma sapan hayaller üzerine geliştirdiğin varsayımlarla coşup ortaya birtakım teoriler sürmeye kalkışıyorsun. Madem gerçekle, hayatla ilgisi olmayan boş teoriler üretmek hevesindesin, hay hay, ben de aynı şeyi yapacağım. Çok uzak, düşsel birtakım gerçekleri açıklamaktan başka bir işe yaramayan, hiçbir konuyla ilintisi olmayan ve hiçbir somut alana uygulanamayacak olan bir soru sorayım sana... Bir insan, kendisi için herhangi bir tatsızlık yaratmadan bir başka insanı sevindirebiliyorsa, mantıken, karşısındaki insanı sevindirmekle kendisi de bu sevinçten pay almış oluyor demektir, öyle değil mi?”

“Saçmalıyorsun Dmitri, senin söylemek istediğin bu değil.”

“Ben hiçbir şey söylemiyorum Aleksandr, yalnızca teorik sorunlarla uğraşıyorum. Al sana bir tane daha: Bir insan bir şeye ihtiyaç duyuyorsa, bizim onun içinde doğan bu arzuyu bastırıp yok etmeye çalışmamız iyi bir sonuç verir mi? Evet, ne diyorsun? Bence böyle bir karşı koyma hiç iyi sonuç vermez. Bunun sonucu olsa olsa, bu arzunun abartılmış boyutlara ulaşması olur, bu da zararlıdır, arzu gerçek yönünden sapmış, yanlış bir yön tutturmuş demektir. Hem zararlı, hem iğrenç bir durumdur bu; kendi kendini boğarken hayatı da boğmak... Yazık değil mi?”

“Sorun bu değil Dmitri. Ben senin bu teorik soruna bir başka biçim vereyim: Eğer bir insan kendini tehlikeye atmadan da rahat, huzurlu bir yaşam sürüyorsa, birinin çıkıp da bu insanı tehlikeye atmaya hakkı var mıdır? Her insanın doğası gereği istek duyduğu her şeye sahip olacağı bir zamanın geleceğini her ikimiz de biliyoruz, ama yine her ikimiz de çok iyi biliyoruz ki, bu zaman daha gelmemiştir. Bugünkü aklı başında her insan, sürdürdüğü yaşam rahatsa, bununla yetiniyor, ama bu rahat yaşam onun doğasını bütün yönleriyle geliştirmesine olanak vermiyormuş, olsun. Şimdi bir varsayım... Tut ki karşımızda böyle aklı başında bir insan var ve bu insan bir kadın. Ve yine tut ki bu kadın evli ve hayatından da memnun; şimdi eldeki bu verilere göre, acaba daha iyi bir hayat elde edebilir mi diye, bu insanı memnun olduğu rahat hayatını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya bırakmak gibi bir hakkımız olabilir mi? Kim bilir, bu insan belki de böylesi bir tehlikeye girmeden de sürdürdüğü ve memnun da olduğu hayatın daha iyisine sahip olabilecektir? Altın çağ da gelecek Dmitri, bunu her ikimiz de biliyoruz, ama daha ilerde bu çağ. Önce demir çağ geçecek, aslında geçti sayılır, ama henüz altın çağ başlamadı. Benim şu deminki soyut örneğimdeki insan varsayalım ki şiddetli bir arzu duyuyor olsun, bu arzu da –salt örnek olsun diye söylüyorum–, sevilmek arzusu olsun ve varsayalım ki bu arzusu yerine getirilmiyor ya da onun istediği gibi sağlanamıyor olsun... Bu insanın arzusunu gerçekleştirmek için hayatını kendiliğinden tehlikeye atmasına bir diyeceğim olamaz, ama onun adına bir başkasının çıkıp da böyle bir tehlike yaratmasını kesinlikle kabul edemem. Öte yandan bu insan ihtiyacı olan şeyi şimdiki hayatında da sağlıyorsa, kendini hiçbir zaman tehlikeye atmamalıdır. Eğer böyle bir insan kendini tehlikeye atmak istemiyorsa, çok iyi yapıyor demektir, akıllıca davranıyor demektir. Öte yandan kendini tehlikeye atmak istemeyen bu insanı zorla tehlikeye doğru itekleyen kötülük yapıyor, akılsızca davranıyor demektir. Hadi bakalım, bu

varsayımsal sonuca ne diyorsun? Söyleyebileceğin bir şey yok değil mi? Anla öyleyse. Hakkın yok.”

“Senin yerinde olsam ben de aynı şeyleri söylerdim Aleksandr. Ben de, tıpkı senin gibi örnek olarak, senin bu sorunda belli bir yerin var diyorum. Aramızdan kimseyle bir ilgisi yok bu sorunun. Biz iki bilim adamı olarak genel bir bilimsel sorunun bize doğru görünen ilginç yönlerini konuşup tartışıyoruz. Bu açıdan bakınca, herkes sorunu kendine ilişkin yönünden ele alıyor; ben de, ‘senin yerinde olsam aynı şeyleri söylerdim Aleksandr’ derken konunun bu yanını vurgulamak istiyordum. Buna göre, sen de benim yerimde olsan, benim sana söylediklerimi söyleyecektin. Çünkü bu bilimsel bir gerçekliktir. A, B’nin yerine geçtiği zaman, artık A değil B’dir; eğer B’nin yerinde B yoksa A’nın da B’nin yerine geçmesi söz konusu olamaz, çünkü ortada B’nin yerine geçecek bir şey eksik demektir, öyle değil mi? Buna karşı bir itirazın olamaz, tıpkı benim senin sözlerine itirazımın olamayacağı gibi. Ama şimdi senin örneğine dayanarak ben de bir varsayımda bulunuyorum, benim varsayımım da soyuttur ve hiç kimseyle ilgili değildir. Varsayalım ki ortada üç kişi var –olmaz mı? pekâlâ olabilecek bir şeydir bu– Ve bu üç kişiden birinin öyle bir gizi var ki, bunu ikinciden ama özellikle de üçüncüden gizlemek istiyor. Varsayalım ki ikinci, bu gizi seviyor ve birinciye diyor ki ‘Ya dediğimi yaparsın, ya da gizini üçüncüye açarım.’ Evet, böyle bir duruma ne dersin?”

Kirsanov sararır gibi oldu, bir süre hiçbir şey söylemeden bıyıklarını burdu, sonra:

“Dmitri, bana kötü davranıyorsun,” dedi.

“Sana iyi davranmak gibi bir zorunluluğum mu var? Yoksa benim için çok önemli biri olduğunu mu sanıyorsun? Doğrusu ne demek istediğini anlayamadım. Seninle şurda oturup iki bilim adamı gibi konuştuk, birbirimize bilimsel, soyut sorular sorduk ve ben en sonunda sana içinden çıkamayacağın bir soru sormayı başardım... Böylece de bilimsel yanıma duyduğum saygım arttı. Bunun için bu teorik konuşmayı artık burada kesiyorum. Senden daha az meşgul bir insan değilim, benim de çok işim var... Hadi, hoşça kal. Az kalsın unutuyordum. Ricamı yerine getirecek misin Aleksandr? Seni evlerinde görmekten her zaman sevinç duyan iyi dostlarına eskiden olduğu gibi sık sık uğrayacak mısın?”

Lopuhov ayağa kalktı.

Kirsanov’sa oturuyor ve sanki her biri soyut birer varsayımmış gibi dikkatle parmaklarına bakıyordu.

“Bana kötü davranıyorsun Dmitri. Ricanı yerine getirmemek elimden gelmez. Ama benim de senden istediğim bir şey var. Size geldiğimde evinizden tek başıma çıkamamak gibi bir durumla karşı karşıya kaldığımda, seni ayrıca çağırmama gerek kalmadan gelecek ve bana eşlik edeceksin, anladın mı? Ben çağırmadan, kendiliğinden geleceksin... Sen olmadan şurdan şuraya adım atmam; ne operaya, ne eş dost ziyaretine... anlaşıldı mı?”

“Dayattığın bu koşulla beni kırmış olmuyor musun, Aleksandr? Seni hırsız gibi mi görüyorum ki bu dediğin gibi davranayım?”

“O anlamda değildi sözlerim. Beni hırsız sanman gibi ağır bir hakarette nasıl bulunabilirim sana? Ben sana tüm varlığımı gözüm kapalı emanet edebilirim. Senden de aynı şeyi beklemeye hakkım vardır sanırım. Bu koşulu öne sürerken neler düşündüğümü bir ben bilirim. Sen dediğimi yap, yeter.”

“Sanırım ben de artık bir şeyler biliyorum. Haklısın, bu anlamda az şey yapmadın, şimdi doğal olarak attığın her adımda düşünmek istiyorsun. Gerçekten de bir şey yapabilmem için benim zorlanmam gerekir. Sana sonsuz gönül borcu duyuyorum dostum, ama bu konuda nice çaba gösterirsek gösterelim sonuç değişmez. Geçmişte ben de kendimi zorladım. Ne sandındı ya, senin olduğu gibi benim de iradem var; ben de birtakım manevralar yaptım, üstelik senden daha kötü de değildim. Ama doğallıkla ve kendiliğinden değil de, düşüne taşına, görev duygusuyla, irade zoruyla yapılan şeylerin yaşarlığı olmuyor. Bu yolla bir şeyi ancak öldürmek, yok etmek mümkündür –tıpkı senin kendinde yaptığın gibi– yaşamak, canlandırmak değil...” Kirsanov’un ‘neler düşündüğümü bir ben bilirim’ sözleri Lopuhov’u aşırı duygulandırmıştı. “Teşekkür ederim aziz dostum. Seninle hiçbir zaman sarılıp öpüşmedik, ne dersin, şimdi belki sen de benim gibi buna istek duyuyorsundur?”

Lopuhov bu konuşmada kendi söylediği sözleri bir teorisyen olarak gözden geçirse, herhalde büyük bir hoşnutlukla şöyle düşünürdü: ‘Bencillik

insanla dilediği gibi oynar teorisi meğer ne kadar doğruymuş! En önemli şeyi nasıl da gizledim ondan! ‘Diyelim ki bu insan hayatından memnundur’ dediği zaman, hemen atılıp, ‘Hayır Aleksandr, varsayımın yanlış!’ demem gerekmez miydi? Bense sustum, çünkü bunu söylemek hiç işime gelmezdi. İnsanın, bencilliğin kendisine pratikte ne oyunlar oynadığını bir teorisyen gibi gözlemlemesi oldukça hoş oluyor doğrusu. Sen kaybetmekte olduğunu görerek geri çekilme manevrası yapıyorsun, bencilliğin ise senin bu geri çekilme manevranı öyle bir tersine çeviriyor ki, sen sözde olağanüstü özveride bulunan soylu bir kahraman olup çıkıyorsun.’

Kirsanov bu konuşmada kendi söylediği sözleri bir teorisyen olarak gözden geçirse büyük bir hoşnutlukla herhalde şöyle düşünürdü: ‘Meğer ne doğru bir teoriymiş. İnsanoğlu zafer kazandı mı yan gelip yatmak ve asla rahatını, huzurunu bozmamak istiyor. Gerçek böyleyken, neler neler söylemedim!.. Yok kadının huzurunu kaçırmaya ne hakkımız varmış, yok bilmem neler... Yani, gör ki ben kendi özümde ne büyük acılara katlanarak ne kadar soylu bir kahramanlık gösteriyorum ve bunu salt o malum kişinin ve bir de, dostum, senin, ikinizin huzuru için yapıyorum, haydi bakalım, gösterdiğim bu soylu kahramanlık karşısında yerlere kadar eğil! İnsanın, bencilliğin kendisine pratikte ne oyunlar oynadığını bir teorisyen gibi gözlemlemesi oldukça hoş oluyor doğrusu! Ahmak ve alçak bir insan olmamak için geri çekilme manevrası yapıyorsun, ama bu geri çekilmede onurlu, soylu bir insanın gerçekleştirdiği çok büyük bir kahramanlık yaratıyor, düğün bayram ediyorsun. Salt kendinle o zorlu uğraşa bir daha girmemek için, gösterdiğin büyük soylulukla tatlı tatlı övünme zevkini yitirmemek için, daha ilk sözlerle birlikte içinde yükseliveren çağrıya uymuyorsun. Durum böyleyken, bencilliğin gerekli evirip çevirmeleri yapıyor ve seni, nice büyük özverileri gerektirirse gerektirsin soylu kahramanlığından vazgeçmek istemeyen dirençli bir insan yapıp çıkarıyor.’

Ama Lopuhov’un da, Kirsanov’un da teorisyen olmaya ve kendi üzerlerinde bu gözlemleri yapmaya zamanları yoktu. Çünkü işin uygulama yanı her ikisi için de fazlasıyla çetindi..

XXIII

Kirsanov’un onları eskiden olduğu gibi sık sık ziyaret etmeye başlamasının çok doğal bir açıklaması vardı. İşlerini beş ay kadar savsaklamış olması dünya kadar iş birikmesine neden olmuştu; bu yüzden de değil birilerini ziyaret etmek, belini bile doğrultmadan tam bir buçuk ay çalışması gerekmişti. Şimdi biriken işler yoluna girmişti ve o da zamanını dilediği gibi geçirebilirdi. Bu öylesine apaçık, öylesine ortada olan bir durumdu ki hemen hiçbir açıklamayı gerektirmiyordu.

Gerçekten de ziyaretlerin yeniden başlaması Vera Pavlovna’nın kafasında hiçbir soru yaratmadı. Öte yandan Kirsanov da rolünü usta bir artis gibi oynuyordu. Lopuhov’la yaptığı bilimsel tartışmadan sonra Vera Pavlovna’yı ilk görüşünde heyecandan kızarmak ya da bakışlarını ondan belirgin bir biçimde kaçırmak gibi bir gaf yapacağından korkmuştu. Ama hayır, bu ilk karşılaşmadaki tavrından hoşnut kalmıştı; hoşnut kalmakta da haklıydı. Bir süre için zorunlu olarak kendilerinden ayrı kaldığı dostlarına yeniden kavuşan bir insanın sevecen, dostça gülümsemesi, sakin bakışlar, rahatça dile getirdiği düşüncelerinden başka içinde bir şey olmayan bir insanın canlı, kaygısız konuşmaları... bütün bunlar o kadar doğal ki, ne yapıp edip onda doğal olmayan bir şeyler yakalama arzusuyla yanan dünyanın en kötü yürekli dedikoducusunun bile, yapacak hiçbir şeyi olmadığı için dostları arasında neşeyle vakit öldüren, akşamını sevdiği insanlar arasında geçirmekten sevinç duyan bir insandan başkasını görmesi olanaksızdı.

İlk karşılaşmanın çetin sınavından böylesine başarıyla çıkan bir insan için sonraki akşamların herhangi bir zorluğu olabilir miydi?.. Rahatça söylenmemiş tek bir sözü, sıkıntılı, kaçamak, dostça olmayan tek bir bakışı olmamıştı, hepsi bu!

O ne kadar eskisi gibi davranmaya çalışırsa çalışsın, ona bakan gözler başka hiçbir gözün göremeyeceği şeyleri görmeye ayarlanmıştı. Aslında Mariya Alekseyevna’nın, dünyaya içki ticaretinden vurgun vurmak için gelmiş dediği Lopuhov bile eskiden neyse yine o olan Kirsanov’daki bu rahatlığa şaşıp kalıyor ve bir teorisyen olarak karşısındaki insanın olağanüstü çekici bulduğu psikolojik yönüne kendini kaptırıp onu bilimsel olarak gözlemlemekten büyük zevk duyuyordu. Ama ‘konuk hanımın’

aryalar söylemesi, günlük okutması boşuna değildi. Hele kulağa fısıldanan kimi sözlerden sonra gözler daha da bir keskinleşiyordu.

Bu keskinleşen gözler bile bir şey göremiyordu, ama konuk hanım kulağa eğilmiş, fısıldamasını sürdürüyordu: Evet, bir şey yok gibi görünüyor, ama yine de dikkatle baktığında sen de benim gibi şunu şunu göreceksin... Gel bir kez de birlikte bakalım... Ve gözler bir şey görebilmek için iyice ayrılıyordu, gerçi bir şey göremiyorlardı ama yine de bir şey görebilmek için fincan gibi ayrılmış olmaları yetti ve gözler şunu saptadılar: Burada bir şeyler oluyor.

İşte bir örnek: Vera Pavlovna, kocası ve Kirsanov, Mertsalovlar'daki olağan eğlence akşamlarından birine katılıyorlar. Dostlar arasındaki bu samimi toplantıda, –Lopnhov'un bile valse kalkmaktan kaçınamadığı bu toplantıda– Kirsanov neden valse katılmadı? Kaldı ki burada kuraldır, yetmiş yaşında içi geçmiş bir ihtiyar da olsan, eğer buraya gelmişsen herkesle birlikte bütün oyunlara katılacaksın; burada kimsenin kimseyi ince ince süzmesi gibi bir durum yok, herkesin tek bir düşüncesi var; olabildiğince çok gürültü, olabildiğince çok hareket... yani tek tek herkes için ve tüm topluluk için olabildiğince daha çok neşe. Bu böyle olduğuna göre Kirsanov neden valse kalkmıyor? Ah, işte kalktı, ama neden daha önce birkaç dakika düşündü? Vals yapmak insanı birkaç dakika da olsa düşünmesini gerektirecek kadar önemli bir olay mı? Eğer Kirsanov valse hiç kalkmasa, durum hemen o anda yarı yarıya açığa çıkmış olurdu. Ama Kirsanov rolünü usta bir artis gibi oynuyordu. Vera Pavlovna'yla dans etmemesinin durumu açığa çıkaracağını anlayarak, çok kısa bir ikirciklenmeden sonra onu dansa kaldırdı. Kirsanov'un ikirciklenmesinin ne Vera Pavlovna'yla ne de dünyada başka herhangi bir insanla görünür bir ilgisi vardı. Vera Pavlovna'nın belli belirsiz dikkatini çeken bu ikirciklenme, tek başına kalsa belki çoktan unutulurdu, ama işte şarkıcı konuk hanım buna benzer başka bir yığın ayrıntıyı dur durak bilmeden Vera Pavlovna'nın kulağına fısıldayıp duruyordu.

Örneğin Mertsalovlar'dan dönüşlerinde Kirsanov niçin kendisini desteklememişti? Hani, ertesi gün Puritane Operası'na gitmekten söz ettiklerinde Vera Pavlovna kocasına: "Birtanem, sen Bellini'nin bu operasını 'sevmezsin, canın sıkıla sıkıla geleceğine ben Aleksandr Matyeviç'le birlikte gideyim; onun için her opera sonsuz bir zevktir, hatta

seninle ben bir opera besteleseydik, onu bile zevkle dinlerdi," dediğinde Kirsanov neden kendisini desteklememiş ve "Gerçekten de, Dmitri, yarın sana bilet almayayım," dememişti? Evet, neden? "Birtanem"in hiç sevmemesine karşı bu operaya gelmekte ısrar etmesinin ise öyle fazlaca şaşırtıcı bir yanı yoktu: Kendisi, "Birtanem, n'olur bana daha fazla zaman ayır" dediğinden beri kocası ona gittiği her yerde eşlik ediyordu. Hiç unutmamıştı bu ricasını ve bundan da yine şu klasik sonuç çıkıyordu; kocası iyi bir insandır ve onu sevmek gerekir... İyi ama Kirsanov onların arasındaki bu durumu bilmiyor ki... Öyleyse neden desteklemedi Vera Pavlovna'yı opera konusunda? Hiç kuşkusuz bunlar son derece önemsiz şeylerdi ve Vera Pavlovna bunları aklında bile tutmuyordu; gelgelelim bu önemsiz, bu gözle görülmez kum tanecikleri durmamacasına terazinin bir gözünde birikiyordu. Kaldı ki bu arada hep kum tanecikleri gibi minicik ve önemsiz değil, bir buğday tanesi gibi iri ve önemli konuşmalar da geçmiyor değildi.

Ertesi gün iki ayrı araba yerine daha ucuz olması için tek bir büyük faytonla operaya giderlerken söz arasında, dün evlerinde eğlendikleri Mertsalovlar'ı da andılar ve onların ne kadar uyumlu bir çift olduklarından, günümüzde böyle uyumlu çiftlere pek az rastlandığından söz ettiler. Bu konuda herkesin düşüncesi aynıydı, tabii Kirsanov'un da. Bu arada Kirsanov bir de şunu ekledi: "Karısı kendisine içini olduğu gibi açabildiği için de çok şanslı bir adam Mersalov." Aslıda üçü aynı şeyi düşünüyor, hatta belki aynı şeyi söylemeye hazırlanıyordu, ama işte ilk söylenen Kirsanov olmuştu. Peki ama niye söylemişti bunu? Ne demek oluyordu yani bu? Şu malum yönden bakacak olursak hele, nasıl yorumlayacaktık bu sözü? Yalnızca Mertsalovlar'ı düşünerek söylediğini kabul edecek olursak, bu Lopuhov'a bir övgü, Vera Pavlovna'nın Lopuhov'la olan mutluluğunun vurgulanması oluyordu; ama eğer bu sözü söylerken Mertsalovlar'la birlikte Lopuhovlar'ı da düşündüğünü kabul edersek, o zaman bunun doğrudan doğruya Vera Pavlovna'ya yöneltilmiş bir söz olduğu ortaya çıkıyordu. Eğer böyleyse, amacı neydi?

Bu her zaman böyledir. Bir insanda, karşısındakinde ille de bir şeyler arayıp bulma hevesi uyanmaya görsün, o insanın her davranışında, her sözünde kesinlikle aradığı şeyi hem de fazlasıyla bulur. İsterse ortada aradığı şeye ilişkin en ufak bir izi olmasın, o apaçık izler görür; isterse aradığı şeyin gölgesi bile olmasın, o yalnızca gölgeyi değil, son derece

belirgin çizgilerle aradığı şeyin ta kendisini görür, üstelik de her yeni bakışıyla, bu konuyu her yeniden düşünüşüyle gördüğü şey iyice netleşir, elle tutulacak denli somutlaşır.

Kaldı ki bu işte sorunun bütün gizini içinde taşıyan çok önemli bir gerçek apaçık ortada duruyordu: Kirsanov'un Lopuhovlar'ı çok sevdiği kuşku götürmez bir gerçekti... Madem öyle, iki yıldan fazla süredir neden bir kez olsun kapılarını çalmamıştı? Öte yandan, Kirsanov'un aklı başında, dürüst, ciddi bir insan olduğuna da kuşku yoktu... Madem öyle neden kendini basit, bayağı bir insan gibi göstermişti?

Şu ana dek Vera Pavlovna'nın bunları düşünmesine gerek yoktu ve o da düşünmüyordu, tıpkı Lopuhov'un da düşünmediği gibi... Ama şimdi bu soruların yanıtını bulmak için karşı konulmaz bir istek duyuyordu içinde.

XXIV

Kafasına takılan bu sorular Vera Pavlovna'nın içinde yavaş yavaş büyüyordu; öylesine belli belirsiz bir gelişmeydi ki bu, kendisi bile durumun farkında değildi. Kirsanov'un sözlerinden ve davranışlarından edindiği izlenimler biriktikçe birikiyordu. Bunlar öylesine belli belirsiz, öylesine önemsiz şeylerdi ki, bir başkasının kesinlikle dikkatini çekmezdi; Vera Pavlovna'nın kendisi bile bunları, fark etmekten çok önseziyle, kuşkuyla, belli belirsiz bir biçimde yakalayabiliyordu. Soru kafasında gün geçtikçe büyüyordu. Kirsanov iki yılı aşkın bir süre neden kaçmıştı kendisinden? Ve soruyla ilgili önemli bir düşünce kafasında yavaş yavaş kökleşmeye başladı. Kirsanov önemsiz şeyleri onur meselesi yapacak bir insan değildi, dolayısıyla böyle bir insan, değersiz birtakım şeyleri büyütüp mesele yaparak, uzaklaşmasının gerekçesi yapamazdı. Bütün bunların ardından da, niçinine kendisinin de akıl erdiremediği bir soru, varlığının sağır derinliklerinden bilincinin aydınlığına doğru ağır ağır yükseliyordu; yer yer hâlâ birtakım belirsizliklerle örtülü olan bu soru şuydu: Onu neden bu kadar çok düşünüyorum? Ve benim için onun anlamı ne?

Günler böylece geçip giderken bir gün... Evet bir gün odasında oturmuş dikiş dikiyor ve düşünüyordu. O konu değildi düşündüğü, eviyle, atölyesiyle, dersleriyle ilgili son derece sakin, huzur verici şeylerdi... Derken, nedendir bilinmez, düşünceleri yavaş yavaş o konuya kaymaya başladı... Anılar canlandı kafasında... Belli belirsiz birtakım sorular, ele geçmez, uçucu, sessiz birtakım sorular biriktikçe birikti, çoğaldıkça çoğaldı ve gitgide belirsizliğini yitirip açık bir biçim alarak bir tek soruda birleşti: 'Bana ne oluyor? Neler düşünüyorum böyle? Bu duygularım neyin nesi, nerden çıktı?' Ve Vera Pavlovna'nın parmakları işinin üzerinde hareketsiz kaldı, elleri iki yanına düşünce, işi de yere düştü; sonra yüzü sararır gibi oldu, derken yanakları alev alev yanmaya başladı, derken yüzü kireç gibi oldu, sonra yeniden alevler yalamış gibi kıpkırmızı oldu, bir saniye sonra yeniden kireç gibi oldu; gözleri yuvalarında deli gibi oynamaya başlayınca artık dayanamadı ve odasından koşarak çıkıp kocasının odasına geçti, dizlerine kapandı, sonra sıtmalı gibi titreyerek kucağına atıldı, başına destek olsun, yüzünü gizlesin diye başını omzuna bastırdı ve boğulurcasına

“Birtanem, ben onu seviyorum,” dedi, sonra boşandı, sarsıla sarsıla ağlamaya başladı.

“Ne oluyorsun yavrucuğum? Ne var bunda bu kadar üzülüp kahrolacak?”

“Seni üzmek istemiyorum birtanem; ben seni sevmek istiyorum.”

“İyi ya, isteğini gerçekleştirmeye çalış, dene. Eğer başarabilirsen ne güzel! Önce kendine gel, yatış, sonra bırak biraz zaman geçsin, neyi ne kadar başarabileceğini kendi gözlerinle göreceksin. Senin yüreğin bana karşı sımsıcak duygularla doludur, nasıl üzebilirmişsin beni?”

Karısının saçlarını okşadı, başından öptü, ellerini tutup sıktı. Vera Pavlovna daha uzun süre sarsıla sarsıla ağladı, sonra yavaş yavaş yatıştı.

Lopuhov’un ne zamandır beklediği bir şeydi bu itiraf, bu bakımdan karısını soğukkanlılıkla dinleyebilmişti. Ama Vera Pavlovna onun yüzünü göremiyordu.

“Onunla görüşmek istemiyorum birtanem. Kendisine bir daha evimize gelmemesini söyleyeceğim.”

“Nasıl istersen, senin için hangisi iyiyse öyle yap dostum. İyice yatışıp kendine geldiğinde de oturup konuşuruz. Bu iş nasıl sonuçlanırsa sonuçlansın, biz seninle yine dostuz öyle değil mi? Hadi elimi tut ve sık... Bak görüyor musun, ne kadar kuvvetli sıkabiliyorsun?”

Bu sözlerin hepsini uzun aralarla söylemişti. Okşayışlarla dolu uzun aralar... Karısının saçlarını okşuyordu, tıpkı üzgün kız kardeşini okşayan bir ağabey gibi. “Nişanlıyken bana söylediklerini hatırlıyor musun dostum?” “Beni özgürlüğüme kavuşturuyorsun!” Yine sessizlik, yine sevecen okşamalar. “Bir insanı sevmenin ne demek olduğunu konuşmuştuk; hatırlar mısın? Sevmek, sevilen insan için iyi olan şeylere sevinmek, onun daha iyi olması için gerekli şeyleri yapmaktan mutluluk duymaktır, demiştik, öyle değil mi?” Yine susuş ve okşamalar. “Senin için daha iyi olan da beni ancak sevindirir. Ama iyi düşüneceksin senin için daha iyi olanın ne olduğunu. Ne diye üzüleyim? Senin başına kötü bir şey gelmedikçe benim üzüleceğim bir şey yok demektir.”

Bu kopuk kopuk sözler hafif değişikliklerle pek çok kez yinelendi ve konuşmanın tümü epey zaman aldı; hem Lopuhov hem de Vera Pavlovna

için kolay olmamıştı buna katlanmak. Ama sonunda Vera Pavlovna yavaş yavaş yatıştı, soluk alışları düzeldi. Boynuna sarılıp kocasını sımsıkı kucakladı, bir yandan da ha bire yineliyordu: “Seni sevmek istiyorum ben birtanem, yalnızca seni; senden başka hiç kimseyi sevmek istemiyorum.”

Lopuhov, ‘Beni sevmek artık senin elinde değil’ gibi bir şey demedi; yalnızca toparlanabilmesi için biraz zaman geçmesi gerektiğini söyledi; böylece iyice yatışacak ve kararsızlıktan kurtularak bir düşüncede karar kılacaktı, bunun hangi düşünce olduğu hiç önemli değildi

Bu arada Lopuhov bir pusula yazıp, geldiğinde Kirsanov’a vermesi için Mâşâ’ya bıraktı: “Aleksandr. Şimdi içeri girme. Bir süre de bize uğrama. Olağanüstü bir şey yok, olmayacak da. Yalnız biraz dinlenmesi gerek” Dinlenmesi gerek, olağanüstü bir şey yok... Oldukça uygun düşmüştü sözler birbirine.

Kirsanov geldi, pusulayı okudu. Mâşâ’ya salt bu pusulayı almak için geldiğini söyledi, şimdi hiç zamanı yoktu, bir başka yere uğraması gerekiyordu, pusulada yazılanları yerine getirdikten sonra dönüşte uğrayacaktı.

Akşam, görünüşte sakin geçti. Vera Pavlovna zamanın yarısını odasında tek başına oturarak geçirdi; kocası yanına gelmek istediğinde yalnız kalmak istediğini söylüyordu. Derken kocasını kabul etti, kalan zamanda da birlikte oldular. Lopuhov karısının yanına oturdu ve aynı kırık dökük sözcüklerle onu yatıştırmaya çalıştı. Aslında konuşmasından çok sesi ve tavrıydı yatıştırıcı olan. İnişli çıkışlı olmayan tekdüze bir sesle ve sakin konuşuyordu. Elbette sesinin neşeli olduğu söylenemezdi, ama üzüntülü de değildi, belki biraz düşünceliydi, o kadar. Yüzü için de aynı durum söz konusuydu, ne neşeli, ne üzüntülü... Düşünceli.

Vera Pavlovna ondaki bu sakinliği görünce düşünceye daldı, yok canım ne düşünceye dalması, şöyle bir düşündü, hatta bu bile değil, ortada önemli bir durum olmadığını, en küçük bir iz bile bırakmadan birkaç gün içinde dağılıp gidecek bir hayali büyük bir tutku sandığını düşündü, o kadar. Yoksa başka bir şey mi düşündü? Ya da düşündü değil de, hissetti? Yok yok, o yalnızca bir yanılsama içinde olduğunu düşündü, o kadar... Ortada önemli bir durumun olmadığını söyleyen bu sakin sesi duyar da insan başka bir şey düşünebilir mi? O da düşünmüyordu işte.

Bu sakin, tekdüze sesin ninnisiyle uyudu. Sağlıklı derin bir uykuydu bu. Düşünde de kendisini hiçbir konuk ziyaret etmedi. Ertesi gün geç vakit uyandı. Kendini dinçleşmiş buldu.

XXV

‘Düşüncelerden kurtulmanın en iyi yolu çalışmaktır’ diye düşünüyor Vera Pavlovna ve çok da doğru düşünüyor. ‘Gidip bütün gün atölyede çalışacağım. Sanırım bunun bana yardımı olur.’

O gün sabahtan akşama dek atölyede çalıştı ve gerçekten de düşüncelerinden kurtuldu. İkinci günü yine atölyede geçirdi, bu kez çalışma onu yormuştu, üstelik düşüncelerinden de bütünüyle kurtulamamıştı. Üçüncü günse hiçbir hayrı olmadı çalışmanın. Böylece bir hafta geçti.

Mücadele zordu. Vera Pavlovna’nın yüzünde renk diye bir şey kalmamıştı. Ama kendisi sakindi, çok sakindi, hatta neşeli görünmeye bile çalışıyor ve bunu başarıyordu da. Çevresindekiler yüzünün solgunluğunu hafif bir rahatsızlığa vermişler ve bir şey fark etmemişlerdi. Peki ya Lopuhov? O gerçeği zaten biliyordu ve onun için Vera Pavlovna’da fark edecek bir değişiklik yoktu.

Bir hafta sonra karısının yanına gelip:

“Veroçka,” dedi, “seninle yaşantımız, hani terzi kendi söküğünü dikemez derler ya, işte tam onun gibi... Ya da, giysi onu diken terzinin üzerinde kötü dururmuş... Hem herkesin bizim ekonomik ilkelerimize göre yaşamasını istiyoruz, hem de bu ilkeleri kendi yaşantımıza uygulamıyoruz. Bir büyük işletme birkaç küçük işletmeden daha kârlıdır, öyle değil mi? Kuşkusuz ev ekonomisi için de aynı durum söz konusu. Bizim şu evimizde birkaç kişi bir arada yaşarsak hem biz, hem de bizimle birlikte yaşayacak olanlar şu anda ayrı ayrı yapmakta oldukları harcamalarından yarı yarıya kısıntı yapabilirler. Ben de böylece fabrikadan aldığım maaş yeteceği için artık iyice iğrenmeye başladığım şu lanet derslerden kurtulmuş olurum. Hem dinlenecek zamanım olur, hem de bilimsel çalışmalarıma dönerek yeniden kariyer yapabilirim. Yalnız, tabii birlikte yaşayacağımız kimselerin bizimle uyuşabilir insanlar olması gerek... Ne dersin bu düşünceme?”

Vera Pavlovna deminden beri öfke kıvılcımlarının tutuştuğu gözlerle bakıyordu kocasına, tıpkı şu teorik konuşma sırasında Kirsanov’un baktığı gibi... Lopuhov sözlerini bitirince, yüzü alev alev yanarak:

“Rica ederim kes!” dedi. “Son derece çirkin şeyler bu söylediklerin!”

“Neden Veroçka? Ben yalnızca bu işten az da olsa parasal kazancımız olacağını söylemek istemiştim. Bizim gibi varsıl olmayan insanlar böylesi kazançları küçümsememeli. Ben çok fazla çalışıyorum, üstelik işimin birinden de artık iğrenmeye başladım.”

“Benimle böyle konuşamazsın!” Vera Pavlovna ayağa fırladı. “Benimle böyle konuşmana izin veremem! Ne demek istiyorsun, açık konuş!”

“Demek istiyorum ki Veroçka, bizim için daha hesaplı olması bakımından böylesi bir yaşamın iyi...”

“Yine mi! Sus! Üzerimde vesayet hakkın mı var ki böyle konuşabiliyorsun? Yoksa senden nefret etmemi mi istiyorsun?”

Koşarcasına kendi odasına geçti ve kapıyı üzerinden kilitledi.

Bu onların ilk ve son kavgalarıydı.

Akşam geç vakte kadar odasından çıkmadı. Sonra yeniden kocasının odasına geçti.

“Birtanem! Sana karşı biraz sert davrandım. Lütfen alınma sözlerime. Görüyorsun, kendimle mücadele halindeyim. Sen de beni destekleyecek yerde, benim mücadele ettiğim şeyden yana oluyorsun. Evet, buna dayanabileceğimi sanıyor ve benim mücadele ettiğim şeyin yanında yer alıyorsun.”

“Konuya böyle kabaca girdiğim için bağışla beni, dostum, ama artık barıştık, değil mi? Hadi otur da konuşalım.”

“Ah, evet, barıştık birtanem. Yalnız lütfen bu işte bana karşı olma. Ben kendime karşı bile güçlükle mücadele edebiliyorken lütfen bir de sen karşı olma bana.”

“İyi ama dostum hâlâ neden mücadele ediyorsun ki kendine karşı? Duygularını tartmak için kendine belli bir zaman tanıdın ve bu süre içinde duygularının senin başlangıçta düşündüğünden çok daha ciddi olduğunu gördün, öyle değil mi? Bu durumda hâlâ mücadele etmenin anlamı ne?”

“Hayır, birtanem, ben seni sevmek istiyorum ve seni üzmek istemiyorum.”

“Canım benim, benim iyiliğimi istiyorsun demek? Ama senin acı çektiğini görmenin bana zevk verdiğini düşünüyor olamazsın?”

“İyi ama birtanem, sen beni çok seviyorsun?”

“Orası öyle, Veroçka. Seni sevdiğim, hem de çok sevdiğim kuşku götürmez bir gerçeklik. Ama biz seninle aşkın ne olduğunu biliyoruz, değil mi? Neydi aşk, sevdiğinin sevincinden sevinç duymak, acısından acı duymak değil mi? Sen kendine eziyet ederken bana da eziyet ediyorsun, unutma.”

“Öyle ama birtanem, eğer içimdeki bu duyguya yenilirsem sen yine acı çekeceksin. Ah! Lânet olsun bu duyguya! Nasıl doğdu içimde, nerden geldi?”

“Nasıl doğdu, nerden geldi, hiç fark etmez Veroçka. Nasıl olsa sonucu değiştirmek elimizde değil... Bizim önümüzde bir tek yol var, ya sen acı çekeceksin, bu yüzden ben de acı çekeceğim; ya da sen acı çekmeyeceksin, dolayısıyla ben de acı çekmeyeceğim.”

“Birtanem, göreceksin acı falan çekmeyeceğim. Hepsi geçecek, göreceksin.”

“Gösterdiğin çabalar için teşekkür ederim. Bu çabaların sende, yapılması gerekli şeyi gerçekleştirme azmi bulunduğunu gösteriyor, bu bakımdan da ben bu çabalarına büyük değer veriyorum. Ama şunu unutma Veroçka, yapılması gerekli şey göreli bir kavramdır ve burada sana göre gerekli olan bana göre hiç de gerekli değildir. Ben dışardan baktığım için senin durumunu senden daha iyi görebiliyorum. Ve diyorum ki, bütün bu çabalarının hiçbir yararı olmayacak. Gücün yettiğince mücadele et. Ama rica ederim, beni üzeceğini düşünme. Olaya nasıl baktığımı biliyorsun çünkü ve yine biliyorsun ki bu konu hakkındaki düşüncem öyle gelgeç bir düşünce değil; kararlı, sarsılmaz bir düşüncedir ve üstelik de gerçekten doğru olan düşüncedir. Sanki böylece beni aldatmış mı olacaksın? Bana karşı saygın mı yitecek? Daha da fazlası; bana karşı duyduğun sevecenlik nitelik değiştirerek azalacak mı? Tam tersine, bende sana karşı olan bir düşman değil de, senden yana olan bir dost görünce daha güçlenip

kökleşmeyecek mi bana karşı olan güzel duyguların? Bana acımaktan vazgeç, benim yüzümden kendini mutluluktan yoksun bırakmadın diye benim hayatım niye acınası olsun? Bu kadar yeter. Bunlar konuşulması zor şeyler, dinlemesi ise senin için daha da zor olmalı. Yalnız bu söylediklerimi unutma Veroçka. Bağışla canım. Haydi şimdi odana gidip düşün, ya da daha iyisi yat, uyu. Beni değil, kendini düşün. Beni boş yere acı çekmekten ancak kendini düşünerek kurtarabilirsin.”

XXVI

İki gün sonra Lopuhov fabrikadaki odasında otururken Vera Pavlovna da çılgın bir sabah yaşıyordu. Yatağına atılıp yüzünü elleriyle kapatıyor, on beş dakika kadar bu durumda kaldıktan sonra yerinden fırlayıp odada dört dönmeye başlıyor, sonra koltuğa yıkılıyor, sonra yine ayaklanıp düzensiz, kesik kesik adımlarla odayı arşınlıyor, sonra yeniden kendini yatağına atıyor, yeniden kalkıp dolaşıyordu; bu arada birkaç kez yazı masasının başına gidip orada bir süre durdu, sonra uzaklaştı, sonra yeniden masaya döndü, en sonunda oturup birkaç satır karaladı, yazdığı kâğıdı zarfladı, yarım saat kadar sonra zarfı da mektubu da parça parça edip yaktı, yeniden odanın içinde dört dönmeye başladı, yeniden masaya dönüp bir şeyler karaladı, ama az sonra bunları da yırtıp yaktı, yeniden bir o yana bir bu yana atıldı, yeniden masaya dönüp bir şeyler yazdı ve bu kez zarfı kapatır kapatmaz kendine zaman bırakmamak istercesine yine koşarak kendi odasına döndü. Yığıldığı koltukta yüzünü elleriyle kapatarak bir süre kıpırtısız kaldı. Böylece yarım saat, belki de bir saat geçti. Ama işte kapının çıngırağı çaldı! Herhalde oydu bu gelen! Hemen kocasının odasına koştu. Mektubu alıp yırtacaktı. Ama hani mektup? Yok! Yok! Nereye gitmiş olabilir? Telaşlı telaşlı masanın üzerindeki kâğıtları karıştırdı... Ama artık Mâşâ kapıyı açıyordu... Ve Lopuhov Vera Pavlovna’nın bembeyaz bir yüzle ve altüst olmuş durumda çalışma odasından çıkıp kendi odasına süzüldüğünü gördü.

Lopuhov onun yanına değil, doğruca kendi çalışma odasına gitti. Son derece sakin, soğukkanlı, ağır hareketlerle masanın üzerini aradı, aşağıya, halıya baktı... Evet, birkaç gündür buna benzer bir şey bekliyordu; ya bir mektup, ya da bir konuşma... Demek mektup yazmış, zarfın üzerinde adres yok, ama mühür onun mührü... Hiç kuşku yok mektubu geri almaya gelmişti buraya, alıp yırtacaktı... Ya da daha yeni atmıştı ve koşarak odasına dönüyordu... Ama, hayır, geri almaya geldiği açıktı, masanın üzerindeki kâğıtlar darmadağınıktı... Ama bulabilmesinin olanağı var mıydı mektubu; nasıl bir korkunç heyecan, nasıl bir kendinden geçiş içinde olmalıydı ve nasıl avcundaki bir kor parçasını fırlatır gibi fırlatmış olmalıydı ki, mektup bütün masayı kayarak geçtikten sonra taa arkadaki pencerenin dibine

düşmüştü. Okumaya gerek var mı? Nasılsa içindekiler bildiği şeyler... Ama yine de okumamak olmaz...

“Birtanem, hiçbir zaman kendimi sana şu anda olduğu kadar bağlı hissetmemiştim. Senin için ölebilsem! Ölümümün seni daha mutlu yapacağını bilsem, nasıl da seve seve can verirdim senin için! Ama onsuz yaşayamam. Senin gönlünü kırıyorum birtanem, sana dehşetli büyük kötülük yapıyorum dostum. Böyle bir şey yapmak istemiyorum, ama beynim yüreğime söz geçiremiyor. Bağışla beni, bağışla beni.”

Çeyrek saat, belki daha fazla Lopuhov gözleri koltuğun bir noktasına dikili, masanın önünde böylece durdu. Darbe beklenmedik değildi, ama yine de acı vericiydi; böyle bir mektup alındığında ya da bu mektubun içeriğine benzer bir haykırışla karşılaşıldığında ne yapılacağı, nasıl bir tavır alınacağı uzun uzun düşünülmüştü, ama yine de şimdi bir anda kafanı toparlayamıyordun... Ama ne olursa olsun toparlanmak gerekti. O da toparlandı, önce mutfağa, Mâşâ’nın yanına gitti:

“Mâşâ, sofrayı hemen kurmayın. Ben size ne zaman kuracağınızı söylerim. Kendimi pek iyi hissetmiyorum, yemekten önce ilaç içmek niyetindeyim. Siz bizi beklemeden yemeğinizi yiyebilirsiniz. Acele etmeniz de gerekmez. İlaçtan sonra benim yemek yiyebilmem epey zaman alır. Sofraya oturacağımız zamanı ben size söylerim.”

Mutfaktan karısının odasına geçti. Vera Pavlovna yüzünü yastığa gömmüş, karyolasındaydı. Onun odaya girdiğini duyunca birden silkindi.

“Buldun, değil mi? Okudun..? Tanrım! Aklım başımda değil benim! Yazdıklarım gerçek değil! Bir sayıklamaydı o!”

“Dostum, yazdıklarını elbette ciddiye alamayız, çünkü besbelli çok heyecanlıymışsın o satırları yazarken. Bu işler böyle halledilmez. İkimiz için de çok önemli olan bu konuyu oturup sakin sakin ve uzun uzun konuşmak için zamanımız olacak. Bu arada ben sana kendi işimle ilgili bir şeyler anlatmak istiyorum. İşimde önemli değişiklikler oldu, olması gerekli değişikliklerdi bunlar ve ben bu değişimden dolayı sevinçliyim... Veroçka, canım, beni dinliyor musun?” Veroçka ne bilsin dinleyip dinlemediğini? O sırada söyleyebileceği tek şey, kocasını dinleyip dinlemediği değil, olsa olsa kulağına birtakım sözlerin çarptığı ve bunların da onun şu anda

anlayabileceği şeyler olmadığıydı; ama yine de kulağına birtakım sesler geliyordu... Ve bunların yazdığı mektupla hiç mi hiç ilgisi yoktu, bambaşka birtakım şeylerden söz edilmekteydi galiba şu anda... Böylece yavaş yavaş kulak vermeye başladı Vera Pavlovna seslere, çünkü onu mektup dışında bir şeylerle ilgilenmeye iten karşı konulmaz bir istek yükseliyordu içinde; böylece uzun süre kulağına çarpan seslerden hiçbir şey anlamamakla birlikte yine de kocasının sakin ve kendinden hoşnut ses tonunun yüreğini yatıştırır gibi olduğunu hissetti, hatta az sonra söylenilenleri anlamaya da başladı. “Evet... Lütfen beni dinle canım, çünkü söylediklerim benim için çok önemli şeyler...” Kocası “beni dinliyor musun?”dan sonra nerdeyse hiç soluk almadan konuşuyor, “Evet gerçekten benim yönümden çok olumlu değişiklikler...”

Ve binbir ayrıntıya girerek bir şeyler anlatıyor. Aslında o bu anlatılanların çoğunu, ne çoğunu, hemen hepsini biliyor, ama olsun, anlatsın varsın, çünkü o çok iyi bir insan!

Ve Lopuhov soluk almamacasına anlatıyor: Derslerden bıkmıştı, özellikle de falanca ailelerden ve falanca öğrencilerden. Ama bak fabrikadaki işinden çıkmamıştı, çünkü bu önemli bir işti, bütün fabrika çalışanları üzerinde esaslı etkileri olmuştu, ayrıca fabrikada başka şeyler de gerçekleştirebilmişti, ömeğin okuma yazma öğrenmek isteyenleri toplamış ve bu iş için öğretmenler bulmuştu. Firma yetkililerini öğretmenlere iyi bir ücret ödenmesini sağlamaya ikna etmesi zor olmamıştı. Bir kez okuma yazma bilen bir işçi makinelere daha az zarar verir, meyhane meyhane sürtmez ve işe sarhoş kafayla gelmezdi, bu da, çok az da olsa ücretinin artmasına neden olurdu... İşçileri serkeşlikten ve sarhoşluktan kurtarmak için onların devam ettikleri meyhaneleri sürekli dolaşmıştı. Çünkü işçilerin kendilerini bulmalarının özellikle de... çok iyi biliyordu... ve daha neler neler...[5] En önemlisi de, becerikliliği, elinden iş gelirliğiyle kendini firmaya kabul ettirmiş olmasıydı... Böylece fabrikanın hemen tüm yönetimi yavaş yavaş onun eline geçmişti. Hikâyenin sonu aynı zamanda Lopuhov için en tatlı yeriydi; buna göre Lopuhov fabrikanın genel müdür yardımcısı oluyordu. Genel müdür firmanın ortaklarından biriydi ve görevi de, aldığı ücret de onursal nitelikteydi, yoksa asıl yönetici Lopuhov’du. Genel müdürün kendisi ancak bu koşulla kabul etmişti görevi. ‘Ben kim, burayı yönetmek kim?’ diyecek olmuştu önce. Ama Lopuhov, ‘Siz yalnızca genel müdürlük koltuğunu doldurun, bizim için önemli olan işin başında dürüst

bir arkadaşın bulunmasıdır, yoksa bütün işleri ben yöneteceğim,’ demişti. O zaman genel müdür, ‘Eh, madem öyle, görevi kabul ediyorum’ demişti. Ama asıl önemli olan genel müdür yardımcılığı, yani etiket değildi, önemli olan eskiden edebiyat işlerinden, derslerden ve fabrikadan düzensiz bir biçimde kazandığı paradan 1000 ruble fazlasıyla bugün 3500 ruble kazanacak olmasıydı. Demek ki fabrika dışında bütün işlerini bırakabilirdi; harika bir şeydi bu doğrusu!

Yarım saatten fazla sürüyor Lopuhov’un bunları anlatması. Hikâyenin sonunda Vera Pavlovna bunun gerçekten de harika bir şey olduğunu söyleyebiliyor ve artık iyice kendine gelmiş olarak saçlarını tarayıp yemeğe çıkabiliyor.

Yemekten sonra Mâşâ’ya 80 gümüş kapik veriliyor. Bu parayla Mâşâ araba tutup kentin dört ayrı yönüne Lopuhov’dan bir pusula götürecek! “Dostlarım, bu akşam serbestim, sizi evimde görmekten mutluluk duyacağım...” Az sonra da, önce şu müthiş Rahmetov, onun ardından da bir alay genç öğrenci geliyor. Hoşgeldin faslından hemen sonra müthiş bir bilimsel tartışma başlıyor... Öylesine ki tek tek herkes, bütün geri kalanları sapmalıkla ve tutarsızlıkla suçluyor. Bu yüksek düzeydeki bilimsel tartışmaya katılmayan kimi hainler de Vera Pavlovna’nın akşamı neşeli geçirmesine yardımcı oluyorlar, böylece akşam yarılandığında Vera Pavlovna Mâşâ’nın nereye kaybolduğunu anlıyor ve kocasının ne kadar iyi bir insan olduğunu bir kez daha düşünüyor. Evet, Vera Pavlovna bu kez genç dostlarının varlığından sıkılmak şurada dursun, gerçekten mutluluk duyuyor. Gerçi onların şamatalarına katılmıyor, köşesinde sessiz sakin oturuyor, ama içinde öylesine bir rahatlık, bir sevinç var ki, şu anda kalkıp Rahmetov’u bile öpebilir.

Konuklar sabaha doğru saat üç gibi dağılıyorlar ve iyi de ediyorlar, hiç konukluk bu kadar uzatılır mı? Vera Pavlovna, o gün çektiği heyecandan bitkin durumda, kendini hemen yatağına atıyor, ama tam o sırada kocası giriyor içeri.

“Canım Veroçkam, demin sana fabrikayı anlatırken bir şeyi söylemeyi unutmuşum, aslında önemli bir şey değil. Şu anda her ikimizin de uykusu var; fabrika konusunda aklımıza konuşulacak yeni şeyler gelirse, bunları yarın da konuşabiliriz. Şimdilik iki kelime ile şu kadarını söyleyeyim. Müdür yardımcılığı görevini kabul ederken bir koşul öne sürmüştüm; buna

göre göreve başlama tarihimi ben saptayacağım. İstersem bir ay, istersem iki ay sonra başlayabilirim. Şimdi işte ben bu süreden yararlanarak, beş yıldan beri görmediğim ihtiyarcıklarımı ziyaret için Ryazan'a gitmek istiyorum. Haydi hoşça kal canım. Hiç kalkma. Vedalaşmak için yarın zamanımız olacak. Şimdi güzelce uyu."

XXVII

Vera Pavlovna ertesi gün kalktığında kocasını Mâşâ'yla birlikte bavullarını hazırlar buldu. Mâşâ Lopuhov'un yanından bir yere ayrılamıyordu. Lopuhov bavullara tıkıştırması için ona sürekli olarak bir şeyler veriyor, onu çıkarttırıyor, bunu koyduruyor, yeniden katlamasını, ordan çıkarıp şuraya koymasını istiyordu. Bu durumda Mâşâ'nın bir an için bile olsa bir yere ayrılıp da Lopuhov'u tek başına bırakması olanaklı mıydı? Çayı da üçü birlikte içtiler, bu arada Lopuhov'la Mâşâ ikide bir masadan kalkıp eşyaya yeniden çeki düzen verdiler. Vera Pavlovna nihayet durumu anlamaya başlamıştı ki Lopuhov ona:

"Geç kalıyorum canım," dedi, "saat on buçuk, hemen gara gitmem gerek."

"Birtanem, ben de seninle geleyim."

"Ama Veroçka yanımda iki de koca bavul olacak, size oturacak yer kalmıyor. Eğer çok istiyorsan sen de Mâşâ'yla birlikte ayrı bir arabayla gel."

"O değil... Ryazan'a gelmek istiyorum ben."

"Madem öyle, Mâşâ önden bavullarla gitsin, biz seninle arkadan ayrı bir arabayla gidelim."

Sokakta konuşurken nasılsa aşırı duygularınızı belli edemezsiniz. Kaldı ki bir de faytonun kaldırımlarda çıkardığı tıkırtı var; bu bakımdan Lopuhov pek çok şeyi ya iyi duyamıyor, ya duysa bile verdiği yanıt iyi anlaşılmıyor, ya da bazen doğrudan doğruya susuyor, hiçbir şey söylemiyor.

Vera Pavlovna direniyor:

"Ben de geliyorum Ryazan'a."

"Nasıl geleceksin dostum? Hani eşyan, bavulların? Yine de çok istiyorsan gel... Sen bilirsin. Yalnız benim senden ricam, mektubumu bekle. Yolda bir istasyondan atarım, hemen yarın alırsın. Oldu mu..? Yarın... Bekle. Lütfen!"

Nasıl da kucaklıyor kocasını binek yerinde ve vagona bindirirken nasıl gözyaşları içinde öpüyor! Lopuhov'a sürekli olarak başka şeylerden söz ediyor. Fabrikadaki görevi ne kadar güzelmiş, ihtiyarcıklar kendisini görünce ne kadar sevineceklermiş, efendim dünyada en önemli şey sağlıkmış, geri kalan her şeye boşvermeliymiş... falan filan. Son saniyelerde –artık vagonun sahanlığındadır– şunları söylüyor: "Bana hiçbir zaman bugünlerdeki kadar bağlılık duymadığını yazmışsın dünkü mektubunda. Bu doğru, birtanecik Veroçkam! Ben de sana en az senin bana duyduğun kadar bağlılık duyuyorum. Birine sevgi duymanın, onun mutlu olmasını dilemek olduğunu her ikimiz de çok iyi biliyoruz. Özgürlüğün olmadığı yerdeyse mutluluk yoktur. Sen hiçbir zaman benim özgürlüğümü sınırlandırmak istemedin, ben de aynı şekilde senin özgürlüğünü sınırlandırmak, senin önünde bir engel gibi durmak, sana ayakbağı olmak istemiyorum. Ben varım diye kimi şeyleri yapamaman, yani kendini özgür duymaman kadar beni incitecek, üzecek bir şey olamaz. Onun için lütfen üzme beni, senin için en iyi şeyin ne olduğuna inanıyorsan, onu özgürce yap. Sonrasını o zaman düşünürüz. Ne zaman dönmemi istersen yaz, gelirim. Haydi hoşça kal dostum. İkinci kampana da çaldı, çoktan içeri girmeliydim... Hoşça kal!"

XXVIII

Bütün bunlar nisan sonlarındaydı. Lopuhov haziran ortalarında döndü; Petersburg'da üç hafta kadar kaldıktan sonra, fabrikanın işlerini izlemek için Moskova'ya gitti. Moskova'dan 9 Temmuz'da ayrıldı, 11 Temmuz sabahı ise Petersburg'da, Moskova Garı yakınındaki otelde, gece gelen müşterinin sabah odasında bulunmamasından kaynaklanan bir telaş yaşandı; bundan iki saat sonra da Kamennoostrov'daki daçada daha önce sözünü ettiğimiz mektup sahnesi yaşandı. Şimdi artık basiretli okurum köprüde kendini vuran adamın kim olduğunu kolayca tahmin edebilir ve tahmininde de yanılmaz. Nitekim öyle oluyor; olup bitenleri hiç yanılmadan sezdiği için sevinçten etekleri zil çalan basiretli okur, 'Tabi canım, Lopuhov... Ben zaten biliyordum,' diyor. Madem öyle, söyle bakalım basiretli okur: Adam nereye kayboldu ve şapkanın üzerindeki kurşun izi neyin nesi oluyor? 'Canım bunu bilmeyecek ne var! Üçkâğıtçı herif, cesedini suyun içinde ağla arayanların arasına katılmıştı, herkesle birlikte o da arıyordu kendini.' Hey gidi basiretli okurum! Madem böyle diyorsun, pekâlâ öyle olsun, çünkü sana senin inandığın dışında bir şeyi kanıtlamak olanaksızdır.

XXIX

Özel Bir İnsan

Kirsanov çıktıktan yaklaşık üç saat sonra kendine gelmeye başlayan Vera Pavlovna'nın ilk düşündüğü şey atölyesi oldu, atölyeyi böyle yüzüstü bırakmam hiç doğru değil! Evet, her ne kadar Vera Pavlovna atölyede işlerin kendisi olmadan da yürüyeceğini, atölyenin kendi kendine yeteceğini kanıtlamaktan hoşlanırsa da, bunun yalnızca yüreğine hoş gelen bir düşünce olduğunu ve eğer bir yönetici olmazsa atölyedeki işlerin sarpa saracağını çok iyi bilirdi. Bununla birlikte atölyenin artık iyice rayına oturduğu da kesindi, yönetim işi için eskiden olduğu gibi koşuşturmak gerekmiyordu. Mertsalova günde bir buçuk saatini atölyeye ayırsa, bu iş olurdu. Gerçi iki çocuğu vardı Mertsalova'nın, ama günde birbuçuk saat de neydi ki, üstelik her gün değil! Herhalde geri çevirmezdi Mertsalova önerisini, o zaten kendiliğinden de geliyordu atölyeye, geliyor ve çalışıyordu.

Vera Pavlovna satacağı eşyaları toplamaya başladı; bu arada Mâşâ'yı da önce, eğer mümkünse hemen gelmesini rica ettiğini bildirmesi için Mertsalova'ya, ardından da eskici Raşel'e yolladı. Raşel, eski giysi ve her türden eski eşya alım satımıyla uğraşan

çok becerikli bir kadındı ve bütün öteki küçük Yahudi esnafları gibi namuslu insanlara karşı kesinlikle dürüst olan, üstelik Vera Pavlovna'yı da çok seven bir kadındı. Mâşâ, Raşel'e uğradıktan sonra onu da alıp kentteki apartmana uğrayacak, buradaki satılacak eşyaları toparladıktan sonra, Vera Pavlovna'nın temizlenmesi ve yaz boyunca saklanması için kürkçüye bıraktığı kürklerini alarak Raşel'le birlikte yazlığa dönecekti. Raşel bütün bu satılık eşya yığınına toptan bir değer biçecek ve hepsini satın alacaktı.

Mâşâ tam bu işler için evden çıkmak üzereyken, avluda, yarım saattir evin çevresinde dolaşıp durmakta olan Rahmetov'la karşılaştı.

"Çıkıyor muydunuz Mâşâ?"

"Evet."

"Geç mi dönersiniz?"

"Herhalde. Epey iş halletmem gerek, akşamı bulurum sanıyorum."

"Vera Pavlovna evde yalnız mı kalacak?"

"Evet."

"Eh, öyleyse sizin yerinize ben kalayım yanında, belki birinin yardımına gerek duyabilir."

"Çok iyi edersiniz. Onun için endişeleniyorum... Az kalsın unutuyordum Bay Rahmetov, lütfen komşuya sesleniverin, aşçıları da, dadıları da arkadaşımdır, Vera Pavlovna'nın yemeğini hazırlayıversinler... Daha yemek bile yemedi."

"Önemli değil; ben de yemedim yemeğimi, birlikte yeriz. Ya siz, Mâşâ siz yediniz mi yemeğinizi?"

"Evet, yoksa bırakmayacaktı Vera Pavlovna beni."

"Hiç değilse buna şükür. Kendi derdinden, bu tür şeyleri unutur sanıyordum."

Rahmetov'dan, yüreklerinin saflığı ve giyim kuşamlarının sadeliği Mâşâ gibi olanlar ya da bu konuda onu da geride bırakanlar dışında hemen herkes

biraz çekinirdi. Lopuhov ve Kirsanov gibi hiç kimseden ve hiçbir şeyden korkmayanlar bile Rahmetov'un karşısında zaman zaman çekingenliğe kapılırlardı. Vera Pavlovna'yla aralarında hemen hiç yakınlık kurulamamıştı. Vera Pavlovna onu sıkıcı bulur, o da Vera Pavlovna'nın çevresindeki topluluklara hiç katılmazdı. Lopuhovlar'a gelen giden konuklar arasında kendisine en az güler yüz gösteren, kendisiyle en az konuşan olmasına karşılık Mâşâ onu çok severdi.

İçeri girerken:

"Davetsiz geldim Vera Pavlovna," dedi, "ama Aleksandr Matyeviç'i gördüm ve her şeyi biliyorum. Bu bakımdan, şu ya da bu şekilde size bir yardımım dokunabileceğini düşünerek, akşamı sizde geçirmek üzere geldim."

Yardımı dokunmak mı? Hemen o anda bile yardımı dokunabilirdi Rahmetov'un Vera Pavlovna'ya, işin bir ucundan tutar ve eşyaların toplanmasına yardım edebilirdi. Rahmetov'un yerinde kim olsa, hemen o anda ya yardım rica edilir ya da o zaten kendiliğinden işe girişirdi. Ama ne o kendiliğinden işe girişti, ne de ondan yardım istendi. Vera Pavlovna yalnızca onun elini sıktı ve ince düşüncesinden dolayı kendisine içtenlikle teşekkür etti.

"Ben çalışma odasına geçiyorum. Yardımıma gereksinirseniz, çağırın. Kapı çalınırsa ben açarım, siz hiç rahatsız olmayın."

Bunları söyledikten sonra son derece rahat bir havayla çalışma odasına geçti, cebinden koca bir jambon parçasıyla yine kocaman bir kara ekmek çıkardı –ikisi birlikte bir buçuk kilodan fazla gelirdi– oturup, iyi çiğnemeye dikkat ederek bunların hepsini yedi, üzerine yarım sürahi su içti ve yerinden kalkarak okuyacak bir kitap bulmak için kitaplığın önüne gitti. 'Malum...', 'ilginç değil...', 'ilginç değil...', 'ilginç değil...' Bu 'ilginç değil...'i Macaulay, Guizot, Thiers, Ranke ve Gervinvus[6] için söylemişti. 'Bak işte bu güzel!' –Birkaç düzine kalın cildin sırtında 'Newton'un Toplu Yapıtları' yazısını okuyunca söylemişti bunu– Hemen ciltleri karıştırmaya başladı, sonunda aradığını buldu ve keyifle okudu: Observations on the Prophethies of Daniel and the Apocalypse of St. John... Yani 'Daniel'in Kehanetleri ve Yahya Peygamber'in Apokalipsis'i Üzerine Gözlemler'. 'Evet, insan bilgisinin bu yönü üzerine hep bir eksiklik duyardım... Newton[7] bu

yazılarını iyice yaşlandığında, yarı akıllı, yarı deliyken kaleme almıştı. Aklın delilikle karışması sorunu üzerine klasik bir kaynak!.. Aslında evrensel-tarihsel bir sorun bu, aklın delilikle karışımı hiç ayrım gözetmeksizin bütün olaylarda, hemen bütün kitaplarda ve hemen bütün kafalarda var. Ama bu kitapta sanırım bunun dört dörtlük bir örneği var, hem bugüne dek gördüğümüz akılların en mükemmeli, en normali; hem de bu mükemmel akla kesinlikle deliliğin karışması söz konusu burada. Demek ki kendi alanında temel bir kitap. Delilikle aklın birbirine karışması olgusunun en ince ayrıntıları ancak bu kitapta bulunabilir. Doğrusu bir hazine bu kitap... Oturup bir güzel incelemeli.' Son yüz yıldır basımevi düzeltmenlerinden başka herhalde hiç kimsenin okumadığı bu kitabı büyük bir iştahla okumaya başladı. Rahmetov dışında herkes için bu kitabı okumak talaş yemekten farksız bir şeydi, ama işte o büyük bir iştahla okuyordu.

Rahmetov gibi insanlar çok azdır, bu türün temsilcisi olabilecek yalnızca sekiz insan tanıdım bugüne kadar (içlerinden ikisi kadındı), bir tek özellikleri dışında ortak hiçbir yanları yoktu. Kimi yufka yürekli, kimi katı; kimi asık suratlı, kimi neşeli; kimi heyecanlı, telaşlı, kimi uyuşuk denecek kadar ağırkanlı ve kimi sakin mi sakin; kimiyse sulu gözün tekiydi (bu sulu gözlerden biri küstahlık derecesinde alaycıydı ve son derece sert bir yüzü vardı; ötekinin tahta gibi bir suratı vardı, konuşkan değildi, dünyada hiçbir şey umurunda değilmiş gibi bir hali vardı; bunların her ikisi de benim yanımda birkaç kez isterik kadınlar gibi ağlamışlardı; ağlamalarının kendileriyle bir ilgisi yoktu, dereden tepeden konuşup dururken birden duygulanmışlardı; bunların, yalnızken çok sık ağladıklarından eminim). Evet, bir tek özellikleri dışında ortak hiçbir yanları yoktu, ama bu bir tek özellik onları ayrı bir tür olarak birleştiriyor ve bütün öteki insanlardan ayırıyordu. Aralarından samimi olduklarına, baş başa kaldığımızda takılır, gülerdim; gülmeme kızıp kızmadıklarını bilmiyorum, ama kendilerine kendileri de gülerdi. Gerçekten de gülünç pek çok yanları vardı; onları onlar yapan, onları özel insan yapan en önemli özellikleri hep gülünç olmalarıydı. Ben böyle gülünç insanlara gülmeyi pek severim.

Şimdi öyküsünü anlatacağım adam da bu türün bir temsilcisidir. Ben kendisini Lopuhov'la Kirsanov'un çevresinde tanıdım. Ve bu adam Lopuhov'la Aleksey Petroviç'in, Vera Pavlovna'nın ikinci düşünde, toprağın niteliği üzerine ileri sürdükleri görüşlerine bir koşul eklenmesi

gerektiğinin canlı bir örneğidir. Bu koşul da şudur: Toprak ne denli kötü olursa olsun, bu toprakta sağlam başaklar yetişmesini sağlayacak mini minnacık da olsa sağlıklı parçacıklar bulunur. Hikâyemizin baş kahramanlarının, yani Lopuhov, Kirsanov ve Vera Pavlovna'nın soygeçmişleri büyükbaba ve büyükannelerinden ileri gidemiyor; kendimizi zorlasak bunlara belki bir de büyükanne annesi ekleyebiliriz (büyükbaba babası şaşmaz bir biçimde unutulmuşluğun karanlığı içindedir, onun hakkında büyükanne annesinin kocası olduğundan başka hiçbir şey bilinemiyor... Belki bir de adının, örneğin, Kiril olduğu... O da oğlunun, yani büyükbabanın adının Gerasim Kiriliş olmasından anlaşılıyor).

Ailesinin geçmişi XIII. yüzyıla kadar giden Rahmetov ise yalnız bizim değil, tüm Avrupa'nın en eski ailelerinden birinden geliyordu. Tver'li vakanüvislerin yazdıklarına göre, sözde halkı Müslüman dinine çevirmek niyetleri yüzünden (adamların herhalde böyle bir niyetleri yoktu, uğradıkları kıyımın gerçek nedeni halka yaptıkları zulümdü) tüm askerleriyle birlikte öldürülerek yok edilen Tatar generalleri arasında Rahmet adında biri vardı. Rahmet'in ufak oğlu, Tver saray nazırının yeğeni olan ve Rahmet'in zorla kaçırarak evlendiği bir Rus kadındandı. Küçük Rahmet'e annesinin Rus olması yüzünden dokunulmadı, daha sonra da adı değiştirildi, Latifken, Mihail oldu. Rahmetovlar işte bu Latiften, yani Mihail Rahmetoviç'ten gelmişlerdi. Rahmetovlar Tver'de Boyar'dı. Moskova'da yalnızca Okolniç oldular; Petersburg'da ise, –geçen yüzyılda– ancak general olabildiler

(hiç kuşkusuz aile üyelerinin hepsi değil, çünkü aile öylesine dallanıp budaklanmıştı ki, general rütbesi bu kadar insana yetmezdi). Bizim Rahmetov'un büyük dedesinin büyük dedesi İvan İvanoviç Şuvalov'un[8] arkadaşıydı ve Minih'le[9] dostluğu yüzünden başına gelmedik kalmayan, sarayda gözden düşen Şuvalov'u bu durumundan kurtarmıştı. Büyük dede ise Rumyantsev'in arkadaşıydı ve orgeneralliğe kadar yükseldikten sonra Novi'de şehit düşmüştü. Rahmetov'un dedesi, Çar I. Aleksandr'ın I. Napolyon'la görüşmek ve anlaşma imzalamak üzere Prusya'nın Tilzit kentine yaptığı geziye katılmıştı. Dedenin durumu parlaktı ve bütün Rahmetov soyu içinde en yüksek mevkiye ulaşabilirdi, gelgelelim o da Speranskiy'le[10] yakın dosttu ve bu yüzden bütün yükselme şansını yitirmişti. Baba, soyun öteki üyeleri gibi ne büyük yükselişler gösterdi, ne de acı düşüşler yaşadı. 40 yaşındayken tuğgeneral rütbesiyle emekliye ayrıldı ve Medveditsa'nın yukarı bölgelerine serpilmiş çiftliklerinden birine yerleşti. Bu çiftliklerin çok büyük olduklarını düşünmek yanlış olur, topu topu iki bin beş yüz can bulunuyordu hepsinde. Kır yaşamı içinde yapacak fazla şey bulamayan Rahmetov'un babasının sekiz çocuğu oldu. Rahmetov sondan ikinciydi, kendisinden küçük bir kız kardeşi vardı. Ortada sekiz kardeş olunca Rahmetov'un da büyük bir mirasa konması söz konusu olamazdı. Böylece, babası ölünce kendisine 400 can ve 7000 hektar kadar toprak düştü. Bu 400 canı ve 7000 hektar toprağın 5500 hektarını ne yaptığı bilinmiyor. Aslında kendine 1500 hektarlık bir parça bıraktığını da bilen yoktu. Hatta onun büyük toprak sahibi bir soylu olduğunu, kendine alıkoyduğu toprakları kiraya vererek yılda yine de bir 3000 ruble gelir elde ettiğini de bilen yoktu. En azından bizim aramıza girdiğinde içimizden hiç kimse bunları bilmiyordu. Biz o sıralar onu, Medveditsa, Hopra, Sura ve Tısna ırmaklarının yukarı bölgelerinde 75.000 kadar canı olan büyük Rahmetov ailesinin bir üyesi sanıyorduk. Toprakların yayıldığı bölgenin de, ailenin ırmaklarını suladığı yukarı bölgedeki üç vilayetten birinin de valisi değişmez bir biçimde Rahmetov ailesinden geliyordu. O sıralar bildiğimiz bir başka şey de Rahmetov'un yılda 400 ruble ile geçindiğiydi. Bu bir üniversite öğrencisi için bayağı büyük, ama Rahmetov ailesinden gelme bir büyük toprak sahibi için gülünç bir paraydı. Bu bakımdan, zaten bu tür bilgilere fazla meraklı olmayan bizler, hiç araştırıp öğrenmeye gerek duymadan Rahmetov'u, topraklarını yitirmiş, yoksul düşmüş Rahmetov ailesinin bir üyesi olarak düşünmüş ve bunun ötesinde bir şeyler daha

öğrenmeye gerek duymamıştık. Bizim için Rahmetov, çocuklarına küçük bir sermaye bırakmış herhangi bir yüksek devlet memurunun, örneğin bir müsteşarın oğlu gibi bir şeydi. Bizi gerçekten kimsenin soyu sopu ve gelirinin kaynağı ilgilendirmiyordu.

Rahmetov şimdi 22 yaşındaydı. 16 yaşında girdiği üniversiteye üç yıldır uğramıyordu. 2. sınıftayken ayrılmış ve doğruca çiftliğe gitmişti. Burada vasisinin bütün karşı koymalarının üstesinden gelmiş, ağabeylerinin lanetini üzerine almış, kız kardeşlerinin kocalarının, karılarına onun adını bile anmalarını yasaklamalarına neden olmuş ve kafasından geçen neyse gerçekleştirmişti. Daha sonra çok ilginç bir Rusya gezisine çıkmış, bütün ülkeyi karış karış gezmişti. Bazen karadan, bazen sudan, bazen olağan yollarla, bazen çok değişik biçimlerde, yayan ya da uyduruk sallar, ilkel sandallar üzerinde dolaşmadık yer bırakmamıştı. Bu arada başına gelmedik şey kalmamıştı ve bunların nedeni yine kendisi olmuştu. Dönüşte ardı sıra birtakım gençler getirmiş ve bunlardan ikisini Kazan, beşini Moskova üniversitelerine yerleştirmişti. Bunlar onun burslu öğrencileriydi. Kendisi Petersburg'da yaşamayı düşündüğü için (bir de gelirinin 400 değil de 3000 ruble olduğunu kimsenin bilmemesi için) Petersburg'a öğrenci getirmemişti. Biz bütün bunları daha sonra öğrendik, o sırada bizim tek bildiğimiz, onun uzunca bir süre için okuldan ayrılmış olduğuydu. Böylece, kendisini Kirsanov'un çalışma odasından Newton'un Apokalipsis'ini okurken gördüğümüzden iki yıl önce Petersburg'a dönerek yeniden üniversiteye girmiş, ancak daha önce okuduğu fen fakültesi yerine bu kez filoloji fakültesine yazılmıştı.

Petersburg'da çevresini oluşturanlardan hiç kimse kendisinin para durumunu, aile-akraba ilişkilerini bilmiyordu, bu doğru. Ama yine de onunla ilgili olarak herkesin bildiği bir şey vardı, dostları arasındaki takma adları. Bu adlardan biri, daha önce de anmıştık, "rigorist" idi; bu adı pek de belirgin olmayan bir hoşnutlukla ve her zamanki hafif gülümsemesiyle kabul ederdi. Ama bir gün kendisine Nikituşka ya da tam biçimiyle Nikituşka Lomov demeye başladığımızda, bu yeni adını, gülümsemesi bütün yüzüne yayılarak ve pek büyük bir hoşnutlukla benimsedi. Kendisine milyonların gönlüne taht kurmuş bir insanın adının takılmasına sevinmekte yerden göğe kadar hakkı vardı Rahmetov'un, çünkü bu ad kendisine doğuştan verilmemiş, o azmi ve çelik gibi iradesiyle kendisi kazanmıştı. Ancak, sekiz vilayetten geçen 100 verst genişliğinde bir şerit içinde ün

kazanmış bu şanlı adı, Rusya’nın başka bölgelerinden olan okurlarımıza kısaca tanıtmamız gerekiyor. Nikituşka Lomov 15-20 yıl kadar önce Volga’da yedekçilik[11] yapan Herkül yapılı gerçek bir devdi. Boyu 15 karıştı, omuzları ve göğsü öyle güçlü ve genişti ki, 15 pudluk[12] bir ağırlığı kolayca kaldırabilirdi. Ne kadar güçlü olduğunu şurdan anlayın ki, bir günlük çalışması karşılığında 4 kişilik yevmiye alırdı Nikituşka Lomov. Vapur kıyıya yanaşıp da Nikituşka Lomov çarşıya ya da Volgalıların deyişiyle pazara çıktı mı, kentin en uzak mahallelerinden bile gençlerin bağırdıkları duyulurdu: “Nikituşka Lomov geliyor! Nikituşka Lomov geliyor!” Bir anda herkes sokağa fırlardı ve iskeleden pazara giden yol üzerinde bahadır Nikituşka Lomov’un ardında müthiş bir kalabalık oluşurdu.

16 yaşındaki Rahmetov, Petersburg’a ilk geldiğinde gerçi yine uzun boylu ve epeyce yapılı bir delikanlıydı, ama öyle Nikituşta Lomov’luk bir hali yoktu. Şu kadarını söyleyelim, on arkadaşı içinde kendisini yere çalacak iki kişi rahatlıkla bulunurdu. 17 yaşını yarıladığı sıralarda fiziki zenginlik edinmeye karar verdi ve kendi üzerinde çalışmaya başladı. Canla başla jimnastik yapıyordu... İyi, güzel, yapsın da, jimnastik yalnızca var olan malzemeyi mükemmelleştirir, onun için önce malzeme olması gerekir. Böylece, jimnastiğe ayırdığı zamanın iki katını malzeme edinmek için harcamaya başladı. Kaba güç isteyen işlerde çalışıyordu; su taşıyor, ormanda odun kesiyor, sırtında kereste taşıyor, taş kırıyor, toprak kazıyor, demir dövüyordu... İşini sık sık değiştiriyordu, çünkü her yeni iş, değişik bir kasın çalışmasını sağlıyordu. Boksör diyeti uygulayarak kendini besiye çekti –evet, sözün tam anlamıyla kendini besiye çekti– fiziksel güç sağlamakla ün kazanmış besinler alıyordu yalnızca, en çok da yarı kanlı biftek yiyordu. Bu beslenme biçimini hiç değiştirmedi, o günlerden sonra da yine aynı şeyleri yedi. Jimnastik ve kaba güç çalışmalarına başlamasının üzerinden bir yıl geçtikten sonra demin sözünü ettiğimiz ilginç gezisine çıktı ve yolculuğu boyunca beden gücünü artırıcı işlerde çalışmaya bol bol fırsat buldu. Tarla sürdü, doğramacılık yaptı, yük taşıdı... Her türlü sağlıklı işi denedi, hatta bir kezinde Dubrovha’dan Rıbinsk’e kadar Volga’yı yedekçilik yaparak aştı. Yedekçi olarak gemiye binmek istediğini söylese herhalde gemi sahibi de, yedekçiler de onun bu isteğine gülerlerdi. Onun için yolcu gibi bindi gemiye, yedekçilerle dostluk kurdu, arada bir kayışın bir ucundan da tutarak onlara yardım etti, bir hafta sonra da resmen kayışı

göğsüne geçirerek yedeklemeye başladı. Tabii gücünü fark etmekte gecikmediler; yapılan güç sınamasında halatın karşı ucunda yer alan en güçlü üç, hatta dört arkadaşını rahatlıkla kendi yanına çekiverdi. O sıralar 20 yaşındaydı ve “kayış birliği” yaptığı yedekçi arkadaşları kendisine, artık sahnelerden çekilmiş bulunan efsanevi bahadırlarının anısına Nikituşka Lomov adını taktılar. Ertesi yaz buharlı bir gemiyle dönüş yolundayken, birden güvertede geçen yıl “kayış birliği” yaptığı yedekçilerden birine rastladı; böylece Kazan ve Moskova üniversitelerine götürmek için yanına aldığı öğrenciler onu Nikituşka Lomov diye de çağırabileceklerini öğrendiler. Zamanına kıymış, çok eziyet çekmiş, ama gerçekten de olağanüstü bir güce sahip olmuştu. ‘Doğrusu da bu’ derdi, insan böylece basit halkın saygısını ve sevgisini kazanıyor. Üstelik de çok yararlı, bakarsın bir gün gerekir.’

Bütün bunlar 17 yaşındayken gelip yerleşmişti kafasına; aslında bütün öteki özellikleri de bu yaştan sonra kendini göstermeye başlamıştı. 16 yaşında üniversitede okumak için Petersburg’a geldiğinde herhangi bir lise mezunundan pek farkı yoktu. İyi yürekli, temiz düşünceli bir gençti, o kadar. Petersburg’daki üç dört ayını, üniversiteye yeni başlayan öteki gençler gibi geçirdi. Derken çevresine kulak kabartmaya başladı ve böylece üniversite içinde çoğunluğa benzemeyen farklı birtakım insanların –beyinlerin– bulunduğunu duydu ve bunlardan beşinin adını öğrendi –o sıralar bunların sayıları çok azdı–. Bu insanlar onun esaslı bir şekilde ilgisini çekti. Bunlara yaklaşma yollarını ararken, bir rastlantı sonucu Kirsanov’la tanıştı ve böylece de geleceğin Nikituşka Lomov’u, rigoristi, “özel insan”ı oluşmaya başladı. İlk akşam Kirsanov’un ağzından çıkan her sözü çölde yanmış bir insanın sonunda kavuştuğu suyu içişi gibi dinledi; ağladı, yok olması gerekenleri lanetleyici, yaşaması gerekenleri yüceltici haykırışlarla ikide bir onun sözünü kesti... “Peki hangi kitaplardan başlayayım okumaya?” Kirsanov kitap adlarını verdi. Ertesi gün sabahın köründe Admiralteyskaya’dan Politseyski Most’a kadar Nevskiy Bulvarı’nı aşağıdan yukarıya adımlayarak Alman ya da Fransız kitabevlerinden birinin açılmasını bekledi ve ilk açılan kitabevine dalarak gerekli kitapları aldı. Tam üç gün üç gece durmamacasına okudu; perşembe sabahı saat on birden, pazar akşamı saat dokuza kadar aralıksız 82 saat... İlk iki gece zaten uykusu gelmedi, üçüncü gece sekiz fincan koyu kahve içti, ama gücü bu tempoda bir gece daha geçirmesine yetmedi ve oturmakta olduğu iskemleden yere

yıkılarak, öylece, yıkıldığı yerde on beş saat deliksiz uyudu. Bir hafta sonra Kirsanov'a yeniden gitti, hem okuduklarına ilişkin açıklamalar, hem de yeni kitap listesi istedi. Bir süre sonra Kirsanov'la çok iyi arkadaş oldu, onun aracılığıyla da Lopuhov'la tanışıp dost oldu. Böylece aradan altı ay geçti. Rahmetov yalnızca 17 yaşındaydı, Kirsanov'la Lopuhov ise 21, ama yine de onu kendilerinden dört yaş küçük gibi görmüyorlardı. Rahmetov artık özel insandı.

Peki onun geçmişinde mi bir yatkınlık vardı özel insan olmaya? Hayır. Daha doğrusu evet, ama bu fazla bir yatkınlık değildi. Babası tam bir despottu, ama öte yandan çok akıllı, çok kültürlü ve de aşırı tutucuydu; tutuculuğu Mariya Alekseyevna'nın türünden bir tutuculuktu. Evet, tutucuydu, ama dürüst bir insandı. Böyle bir babaya katlanmak kolay değildi doğrusu. Hem tek dert bu olsa yine iyi. Rahmetov, son derece ince ruhlu bir kadın olan annesine, aşırı sert, despot bir insan olan babasının nasıl kan kusturduğunu ve bir de çiftlikte neler olup bittiğini görüyordu. Bunlarla da kalsa iyi, başından bir de önemlice bir tatsızlık geçti, 15 yaşındayken babasının metreslerinden birine âşık oldu. Tabii evde kıyamet koptu. Ama olan asıl kıza oldu. Kendisi yüzünden olmadık eziyete katlanan kıza içi yandı. Kafasının içinde binbir düşünce at koşturuyordu. Bu durumdayken geldiği Petersburg'da, Vera Pavlovna için Lopuhov ne olmuşsa, kendisi için de Kirsanov o oldu. Diyeceğim, geçmişinden bir yatkınlığı yok değildi, ama böylesi bir özel insan olabilmek için hiç kuşkusuz en önemli olan şey onun karakteri, özyapısıydı. Üniversiteden ayrılıp önce çiftliğine, sonra da şu ilginç Rusya gezisine çıkmazdan bir süre önce, maddi, manevi ve fikri hayatına ilişkin orijinal birtakım ilkeler edinmiş, gezisinden döndüğünde ise bu ilkeler artık yaşam boyu hiç şaşmadan uygulayacağı eksiksiz bir sisteme dönüşmüştü. Kendi kendine şöyle diyordu: "Ağzıma içki koymuyorum. Kadınlara el sürmüyorum" İyi ama ateşli bir karakterin var. Bu kadarı da biraz aşırı olmuyor mu? "Hayır, böyle olması gerekiyor. Biz, insanlar için tadına doyulmayacak bir hayat istiyoruz, öyleyse bunu kişisel tutkularımızı tatmin için değil, yalnızca kendimiz için değil, genel olarak insanlar için istediğimizi; boş bir hevesle değil, inandığımız ilkelerden dolayı böyle konuştuğumuzu, kişisel olarak bir şeyler edinmek istediğimizden değil, inançlarımızdan dolayı böyle konuştuğumuzu insanlara önce kendi yaşantımızla kanıtlamamız gerek."

Böylece son derece katı bir yaşam biçimi seçti kendine. Nikituşka Lomov olabilmek ve Nikituşka'lığını sürdürebilmek için sığır eti yemesi gerekiyordu, hem de öyle az buz değil, kilolarca... O da yedi. Sığır eti dışında hiçbir yiyeceğe tek kapik harcamak istemiyordu. Oturduğu evin sahibinden de et alırken en iyisini seçmesini istemişti, özel et istiyordu kendisi için, en güzel parçaları... Buna karşılık yediği öteki şeyler en ucuz cinsindendi. Francala yemeyi bırakmıştı, yalnızca kara ekmek yiyordu. Haftalar oluyordu ki ağzına tek bir şeker parçacığı bile girmiyordu ve aylarca tek bir meyve yemediği oluyordu... Dana ve tavuk eti de unuttuğu yiyecekler arasındaydı. Evine bu tür yiyeceklerin hiçbirini sokmuyordu: 'Onlarsız da yapabileceğim yiyeceklere salt gelip geçici arzularım için para harcamaya hakkım yok!' Oysa son derece zengin sofralarda yemek yiyerek yetişmişti, çok incelmiş bir yemek zevki vardı, yemek ve mutfak sanatı üzerine söylediklerinden kolayca anlaşılıyordu bu. Bir yere yemeğe çağrılı olduğunda kendi evine sokmadığı yiyeceklerden bazısını zevkle yerken, bazısını yine ağzına koymazdı. Bu ayrımın gayet mantıklı bir nedeni vardı: "Basit halkın arada bir de olsa yediği şeyleri ben de fırsat düştükçe yiyebilirim. Basit halkın hiçbir zaman erişemeyeceği yiyecekleri ben de hiçbir zaman ağzıma koymamalıyım! Bu, onların hayatlarının benimkine göre ne kadar kısıtlı olduğunu bir parçacık da olsa duyumsayabilmem için gerekli bana." Bu bakımdan sofraya meyve geldi mi, yalnızca elma yerdi; örneğin kayısıya kesinlikle el sürmezdi. Petersburg'dayken portakal da yerdi, ama taşradayken bunu da ağzına koymazdı (Petersburg'da portakal bulmuş ve basit halk da yiyebiliyormuş da ondan... İnceliği görüyor musunuz!) Pate yerdi, çünkü "iyi bir börek de pateden farklı değildir". Ama sardalyaya gelince iş değişirdi, bu da kara listedeki yiyecekler arasındaydı. Zarifliği severdi, ama giyimine özen göstermezdi, eski püskü şeylerdi üstündekiler. Yalnız yiyip içme, giyim kuşam da değil, yaşamı öteki konularda da tam bir Ispartalı yaşamıydı. Örneğin yatarken altında kesinlikle şilte olmazdı, yere bir keçe serer ve onun üzerinde yatardı, keçeyi ikiye katlamak bile yasaktı.

Yalnız, bir vicdan azabı vardı, sigara. "Sigara içmedim mi düşünemiyorum. Eğer bu doğruysa, haklıyım. Ama belki de irade zayıflığıdır bu." Öte yandan kötü cins sigara da içemezdi; e, ne de olsa aristokrat bir çevrede yetişmişti. Bunun için yılda harcadığı 400 rublenin 150'si sigaraya gidiyordu, "İğrenç bir zayıflık," derdi sigara alışkanlığı için.

Ancak yine de bu “iğrenç zayıflık” sayesinde sigarayla mücadele edebiliyordu. Birisinin kusurlarını sayıp dökmede fazla ileri gittiği zaman, suçlanan, “Yeter yahu, kusursuz insan yoktur, sen de sigara içiyorsun!” dedi miydi, kendisine yöneltilen bu suçlamadan bir kat daha güç kazanarak saldırmaya başlardı. Ancak bu kez saldırısının büyük bölümü kendisine yönelik olurdu. Yine de, kendime saldırıyorum diye, karşısındakinin yakasını büsbütün koyvermezdi.

Korkunç bir tempoda çalışıyor ve inanılmayacak ölçüde çok işe yetişiyordu. Çünkü zamanı kullanırken hiçbir şekilde eli açık olmuyor, tıpkı maddi şeylerde olduğu gibi bu konuda da kendini maymun iştahı türünden geçici heveslere karşı gemliyordu. Keyif çatmaya, eğlenmeye ayda on beş dakika bile ayırmazdı, dinlenmek onun için gereksiz bir şeydi. “Öylesine çok çeşitli işle uğraşıyorum ki, bir işten ötekine geçmek benim için dinlenme oluyor.” Lopuhov ve Kirsanov’un evinde toplanan arkadaş çevresine bile sadece onlarla olan sıkı ilişkisini sürdürmeye yetecek kadar katılıyordu. “Bunu yapmak zorundayım; her gün yaşadığım olaylar, her çevreden insanla sıkı ilişkinin ne kadar yararlı olduğunu kanıtlıyor; çeşitli alanlarda bilgilenebilmek için insanın elinin altında sürekli açık kaynaklar bulunmalı.” Bu çevrenin dışında gittiği yerler yalnızca işin gerektirdiği yerlerdi, buralarda da işin gerektirdiğinden beş dakika bile fazla kalmazdı. Evinde de eğer iş gerektirmiyorsa kimseyi kabul etmezdi, beş dakika kuralı burada da geçerliydi, sözü dolandırmadan açıkça, “Evet, iş konusu bitti,” derdi, “şimdi izin verirseniz başka işlerle uğraşacağım; zamanımı son derece titizlikle harcamak zorundayım.”

Yeniden doğuşunun ilk aylarında hemen bütün zamanını kitap okumaya ayırıyordu. Ama bu durum altı aydan fazla sürmedi. İnandığı düşünce üzerine sistematik bir bilgi edindiğini görünce kendi kendine şunu söyledi: “Artık okuma benim için ikinci derecede önemli! Bu yönden hayata hazırım.” Ve kitap okumaya yalnızca öteki işlerinden arta kalan zamanları ayırmaya başladı (“öteki işler”den de kendisine fazla zaman kalmıyordu). Ama yine de bilgi çevresini şaşılacak bir hızla genişletti; 22 yaşında gencecik bir insan olmasına karşılık son derece köklü bilgilerle donanmış durumdaydı. Bunun nedeni, kendine bu konuda da şaşmaz bir kural edinmiş bulunmasıydı; lükse ve gelip geçici arzulara kesinlikle yer yok; yalnızca gerekli olan! Peki gerekli olan neydi? Efendim, gerekli olan şuymuş: “Her konunun kendi temel yapıtları vardır ve bunların sayıları pek azdır; geri

kalan yapıtlar yalnızca bu çok az sayıdaki yapıtta en özlü biçimde anlatılmış olan şeyleri yineler, geveler ve iğdiş edilmiş olarak yeniden önümüze sürer. Okunması gerekenler yalnızca bu temel yapıtlardır, ötekileri okumak boşuna zaman harcamaktan başka bir şey değildir. Rus yazınını ele alalım. Benim yaptığım, her şeyden önce Gogol'ü okumaktır. Çünkü öteki binlerce yapıtın her beş sayfasının her beş satırında berbat edilmiş bir Gogol'den başka bir şey bulamayacağımı bilirim. Öyleyse neden okuyayım bunları? Bilimde de böyledir bu. Hatta bilimde çok daha katı bir biçimde böyledir. Eğer Adam Smith'i okumuşsam, Ricardo'yu, Maltus'u, Mill'i okumuşsam, bunların temsil ettiği düşünceyi A'dan Z'ye öğrendim demektir; ekonomi politik alanında isim yapmış yüzlerce yazarı okumama gerek yoktur artık, çünkü onların yazdıklarında gerçekten kendilerine ait ve gerçekten özgün olan hiçbir şey bulamayacağımı biliyorum, çünkü onların yazdıkları her beş sayfadan beş satır ya ödünçlemedir, ya da çarpıtma. Ben yalnızca özgün olanı okuyorum, onu da yalnızca bu özgünlüğü öğrenecek kadar..." Bu yüzden de hiçbir güç onu oturup Macauley'i okumaya zorlayamazdı, on on beş dakika kadar sayfaları karıştırdı mı hükmünü verirdi: "Seni parça bohçası seni! Senin her bir parçanın nerden alındığını çok iyi bilirim ben!" Thackeray'ın "Gösteriş Dünyası"nı büyük bir keyifle okuduktan sonra, aynı yazarın "Pendennis"ini okumaya başladı. Ama daha 20. sayfaya gelmeden kitabı kaldırıp attı: 'Gösteriş Dünyası'nda diyeceğini demişsin... Besbelli söyleyeceğin başka bir şey yok, öyleyse seni daha fazla okumanın da gereği yok! Benim okuduğum kitaplar, beni yüzlerce başka kitap okumaktan kurtaran kitaplardır." Gördünüz mü okumayı!

Jimnastik, güç toplama çalışması, okuma kişisel uğraşıydı. Ama Petersburg'a döndüğünden beri bu işler onun zamanının ancak dörtte birini alıyordu, zamanının geri kalanı başkalarının işleriyle ya da belirli olmayan kişilerin işleriyle uğraşmakla geçiyordu. Bu konuda da okuma işinde koyduğu kural geçerliydi, ikinci derecedeki işlerle ve ikinci derecedeki insanlarla uğraşmamak; çünkü bunda değişme gerçekleştirildi mi, ötekiler buna bağlı olarak kendiliklerinden değişeceklerdir. Örneğin kendi çevresinin dışında, yalnızca başkaları üzerinde etkin olan kişilerle ilişki kurmuştu. Birkaç kişi üzerinde etkisi bulunmayan bir insan kesinlikle Rahmetov'la konuşamazdı. Böyle biri kendisini alıkoymak istedi mi, "Özür dilerim, zamanım yok," der uzaklaşırdı. Bu konuda okuma işinde olduğu kadar katıydı. Gözüne kestirdiği kişinin karşısına geçer ve söze doğrudan

doğruya şöyle başlardı: “Sizinle tanışmak istiyorum; bu benim için çok gerekli. Şu anda zamanınız uygun değilse, bana hemen şimdi ne zaman buluşabileceğimizi söyleyin.” Sizin ufak tefek işlerinizin onun için hiç önemi yoktu, isterseniz onun çok yakın arkadaşı olun ve şu sıralar başınızı kaşıyacak zamanınızın olmadığına ilişkin diller dökün, çok kesin bir havayla, “Asıl benim zamanım yok,” deyip keser atardı. Ama kendisinden hiç kimse böyle bir şey istemediği halde, o öyle gerektiğini düşündüğü için çok önemli işler içine girmişti: “Buna mecburum,” derdi, o kadar. Bu sırada yapıp gerçekleştirdiği işler, ettiği sözler öyle müthiş şeyler olurdu ki, akıl alası değil... Alalım benimle tanışmasını. Ben o sıralar artık pek genç sayılmazdım, düzenli bir hayatım vardı, bu yüzden de memleketlim olan beş altı genç arkadaşla evimde zaman zaman toplandığımız olurdu. Bu gençler benim kendilerine duyduğum sevecenliğe karşılık veriyorlar ve kendileri de bana sevecenlik duyarak evime geliyorlardı ya, tamam, bu kadarı Rahmetov’a yeterdi, ben onun için çok değerli bir insan demektim artık. İşte benim adımı bu nedenle öğrenmiş. Bense o sıralar onu ilk kez Kirsanov’un evinde görmüştüm ve kendisi hakkında daha önce bir şey duymuş değildim. Çünkü o, şu ünlü gezisindeydi ve Petersburg’a daha yeni dönmüştü. Kirsanov’un evindeki toplantıda tanımadığı tek kişi bendim. İçeri girip de beni görür görmez, Kirsanov’u bir köşeye çekti ve gözleriyle beni göstererek bir şeyler söyledi. Kirsanov da ona birkaç kelimeyle karşılık verdi ve ayrıldılar. Bir dakika sonra Rahmetov gelip tam benim karşıma oturdu. Aramızda yalnızca, iki divan arasında duran küçük bir sehpa vardı ve o bu kadar yakın mesafeden gözlerini gözlerime dikip olanca gücüyle bana bakmaya başladı. Hiç çekinmeden bakıyordu yüzüme, sanki insan değilmişim de bir portreymişim gibi. Canım sıkılmıştı, kaşlarımı çattım, somurtmaya başladım. Umrunda bile olmadı. Bu şekilde iki üç dakika baktıktan sonra. “Bay N.,” dedi, “sizinle tanışmam gerekiyor. Ben sizin hakkınızda bir şeyler biliyorum, ama siz benim hakkımda hiçbir şey bilmiyorsunuz. Ev sahibine ya da bu toplulukta en güvendiğimiz kişiler kimse, onlara beni sorun.” Bunları söyledikten sonra kalktı ve bitişik odaya geçti. Kirsanov’a, “Kim bu tuhaf adam?” diye sordum. “Rahmetov,” dedi. “Kendisinin güvenilir bir insan olup olmadığını soruşturmanız için öteki odaya geçti. Kesinlikle güvenilir bir insandır. Ayrıca kendisinin önemli mi önemsiz mi bir insan olduğunu da soruşturmanızı istiyor. Kesinlikle önemli bir insandır. Şu topluluktaki insanların toplamından daha önemlidir.” Kirsanov’un bu sözlerini ötekiler de doğruladılar. Rahmetov beş dakika

sonra salona döndü ve artık benimle konuşmadı; aslında başkalarıyla da pek konuşmadı, çünkü bilimsel de olmayan, önemli de olmayan bir konu üzerinde konuşulmaktaydı. Az sonra Rahmetov ayağa kalkarak:

“Oo, saat 10 olmuş, saat 10’da bir yerde olmam gerekiyor,” dedi, sonra bana dönerek: “Bakın Bay N.,” dedi, “size bir iki şey söylemek zorundayım. Ev sahibini bir köşeye çekip kendisiyle sizin hakkınızda konuştuğumda sizi gözlerimle göstermekte bir sakınca görmedim. Çünkü siz nasılsa benim sizin hakkınızda konuştuğumu öğrenecektiniz. Dolayısıyla öyle bir konuşma sırasında çok doğal olduğu herkesçe bilinen bir göz hareketinden kaçınmayı gereksiz buldum. Evinizde daha çok hangi saatlerde bulunuyorsunuz? Size ne zaman uğrayabilirim?”

O sıralar zaten yeni tanışıklıklardan kaçınıyordum, onun bu yapışkanlığı ise hiç hoşuma gitmemişti.

“Ben evime yatmadan yatmaya uğrarım, bütün gün dışarıda olurum,” dedim.

“Yine de yatmaya geliyormuşsunuz ya, hangi saatlerde oluyor bu gelişiniz?”

“Çok geç.”

“Örneğin?”

“Sabah iki, üç gibi.”

“Olsun. Bir randevu verin bana.”

“Eh, madem bu kadar ısrar ediyorsunuz, yarın değil öbür gün sabah saat üç buçukta buluşalım.”

“Herhalde sözlerinizi alay ve kabalık olarak anlamalıyım? Ama kim bilir, belki de özel nedenleriniz vardır bunun için, hatta belki de yalnızca bu şekilde olmak zorundasınızdır ve bunda da haklısınızdır. Her neyse... Ben yarın değil öbür gün sabah saat üç buçukta sizde olacağım.”

“Hayır, durun bir dakika. Madem bu kadar kararlısınız, biraz daha geç bir saatte gelebilirsiniz. O gün öğleden önce hep evde olacağım, saat 12’ye kadar...”

“Pekâlâ, o zaman saat 10’da geleceğim. Yalnız mı olacaksınız evde?”

“Evet.”

“Güzel.”

Kararlaştırdığımız gün ve saatte geldi ve gelir gelmez de doğruca konuya girdi. Konu, benimle tanışmak istemesinin nedeniydi. Yarım saat kadar konuştuk. Ne konuştuğumuz önemli değil, yalnız o sürekli “böyle gerekiyor,” diyordu, ben de sürekli, “Hayır, hiç de öyle gerekmiyor,” diyordum. Yarım saat sonra:

“Anlaşıldı,” dedi. “Bu konuşmayı daha fazla sürdürmek anlamsız. Ben de sizin, benim kesinlikle güvenilir bir insan olduğuma inandığınızı sanmıştım.”

“Evet, herkes böyle söyledi... Bunun doğru olduğunu şimdi kendi gözlerimle de görüyorum.”

“Ama yine de dediklerimi kabul etmiyorsunuz.”

“Etmiyorum.”

“O zaman bundan ne sonuç çıkar biliyor musunuz? Siz ya bir yalancı, ya da beş para etmez rezilin birisiniz!”

Beğendiniz mi? Bu sözleri eden bir başkası olsa hemen düelloya çağırmaz mısınız? Ama o bunları öyle bir havayla söylemişti ki, sözlerinde kendi kişisel duygularını dile getirir hiçbir şey olmadığı apaçıktı; sanki bir tarihçiydi ve kimseye hakaret etme amacı taşımadan büyük bir soğukkanlılıkla tarihsel bir gerçeği açıklıyordu. Üstelik bu sırada hali de öyle tuhaftı ki, ona kızmak gülünç bir şey olurdu. Bu yüzden yapabildiğim tek şey gülümsemek oldu.

“Yalancı ve rezil..? İkisi de aynı şey değil mi?”

“Bizim bu olayda değil.”

“O zaman ben hem o, hem de ötekiyim.”

“Bizim bu olayda hem o, hem öteki olunamaz. Ama ikisinden biri olduğunuza hiç kuşku yok; ya düşünüp yaptığınızla konuştuğunuz birbirine

uymuyor ve siz bir yalancısınız; ya da gerçekten konuştuğunuz şeyleri düşünüyor ve yapıyorsunuz ve siz bir rezilsiniz! Evet, ya o, ya öteki. Ama daha çok birinci herhalde.”

Ben hâlâ gülerek:

“Canınızın istediğini düşünebilirsiniz,” dedim.

“Hoşça kalın! Yine de; size olan güvenimi koruduğumu bilin. Sizin için uygun olan ilk fırsatta bu konuyu sizinle yine görüşmek istiyorum.”

Konuşmamız nerdeyse yabani denilebilecek bir kabalık biçiminde geçmişti, ama yine de burada haklı olan Rahmetov’du. Konuşmaya giriş biçimi doğruydu, çünkü önce hakkımda ayrıntılı bir soruşturma yapmış ve ancak beni tanıdıktan sonra konuya girmişti... Ve konuşmaya son veriş biçimi doğruydu, çünkü ben gerçekten kendisine asıl düşüncelerimi söylememiştim, bu yüzden de bana yalancı demekte yerden göğe hakkı vardı. Onun bu sözlerine alınamazdım, çünkü, onun deyimiyle “bizim bu olay” gerçekten çok nazikti. Öte yandan bana olan güvenini, hatta saygısını korumakla da hiç yanlış bir şey yapmış olmuyordu.

Tavırlarındaki bütün yabanıllığa karşın, herkes onun aklı başında bir insanın kestirme davranışlarını gösterdiğine inanırdı. Sözlerindeki müthiş kabalığa da, iğnelemelerine de aklı başında bir insanın alınması olanaksızdı, herkes onun o inanılmaz kabalığına karşın özünde çok ince bir insan olduğunu bilirdi. Herhangi bir nazik konuya girmeden önce söylediği tipik bir önsöz vardı ki, onun da niteliği şöyleydi: “Sözlerimde kişisel duygularımdan bir şey bulunmayacağını biliyorsunuz. Eğer söyleyeceklerim hoşunuza gitmezse, onlar için şimdiden özür dilerim. Ama ben hakaret amacı gütmeyen, iyi niyetle ve söylenmesi zorunlu olduğu için söylenen sözlere gücenilmemesi gerektiği düşüncesindeyim. Ama yine de, sözlerime devam etmemi yararsız bulduğunuz anda bunu bana söylemeniz yeter; hemen susarım. Kuralım şudur, birine herhangi bir konuda düşüncelerimi açıklamam zorunluysa açıklarım, ama kesinlikle düşüncelerimi zorla benimsetmeye çalışmam.” Gerçekten de öyleydi. Eğer o bunu zorunlu görmüşse, size herhangi bir konudaki düşüncelerini açıklamasından kurtulamazdınız, ama yalnızca, bunu size niçin açıklamak istediğini ve sizinle ne üzerine konuşacağını anlatıncaya kadar. Bu işi iki üç kelimeyle bitirir ve sorardı: “Evet, artık konuşmamızın konusunu

biliyorsunuz. Bu konuda benimle konuşmayı yararlı görüyorsanız, söyleyin.” “Hayır,” dediniz miydi, tamam, selam verir ve hemen uzaklaşırdı.

İşte insanlarla böyle konuşur, işlerini böyle görürdü. İşlerininse ne kadar çok ve çetin olduğunu anlatabilmek kolay değil. Üstelik bunların doğrudan doğruya kendisiyle de bir ilgisi yoktu, yani kişisel işler değildi. Onun kişisel hiçbir işi olmadığını herkes bilirdi, ama yaptığı iş neyin nesiydi, bunu çevremizde bilen yoktu. Bildiğimiz tek şey onun sürekli ve yoğun bir çalışma içinde olduğuydu. Evinde çok az dururdu, ya yürüyerek, ya da arabayla sürekli olarak bir yerlere giderdi. Ama daha çok yürürdü. Evine sürekli olarak birileri gelip giderdi; ya hep aynı insanlar olurdu bunlar, ya da yepyeni kişiler. Bu iş için de konulmuş bir kural vardı, saat ikiyle üç arasında kesinlikle evinde olur ve hem gelenlerle görüşür, hem de yemeğini yerdi. Ama sık sık evine birkaç gün hiç uğrayamadığı da olurdu; böyle günlerde yakın bir dostunu bırakırdı evde, gelen ziyaretçilerle konuşması için; ona bütün varlığıyla bağlı ve bir mezar kadar sessiz bir arkadaştı bu.

Kendisini Kirsanov’un çalışma odasında Newton’un Apokalipsis üzerine düşüncelerini okurken görmemizden iki yıl kadar sonra Rahmetov Petersburg’dan ayrıldı. Ayrılırken Kirsanov’a ve birkaç yakın arkadaşına, elinden gelen her çabayı gösterdiğini ve artık burada yapabileceği bir şey kalmadığını, üç yıldan önce burada yeni bir çalışma başlatamayacağını, bu üç yıllık süreyi ise gelecekteki çalışmalarına hazırlanmakla değerlendireceğini söyledi. Daha sonra öğrendiğimize göre Petersburg’dan doğruca eski çiftliğine gitmiş ve orada kalan arazisini 35 bin rubleye satmıştı. Sonra Kazan’a ve Moskova’ya geçerek üniversite öğrenimleri için burs verdiği öğrencilerine 5 bin ruble dağıtmış ve onların okullarını bitirene kadar sıkıntı çekmemelerini sağlamıştı. Rahmetov’un kanıtlara ve tanıklara dayanan güvenilir öyküsü burada bitiyor. Moskova’dan sonra nereye gittiğini bilen yoktu. Kaybolmasının üzerinden birkaç ay geçmişti ki, onun hakkında herkesin bildiğinden daha çok şey bilen ve onun aramızda olduğu sürece bildiklerini yine onun ricası üzerine gizleyen birtakım insanlar, kendisinin aramızdan ayrılması üzerine bu bildiklerini daha fazla gizlemeye gerek görmediler. Üniversite öğrenimleri için birkaç öğrenciye burs verdiği, size buraya kadar onun hakkında anlattıklarımın bir kısmı hep bu gizaçımlar sırasında ortaya çıktı ve bunları biz de böylece öğrenmiş olduk. Ancak anlatılan bu öyküler her şeyi açıklamak şurda dursun, Rahmetov’u

hepimizin gözünde daha da gizemli bir insan yapmıştı. Onunla ilgili olarak anlatılanlar ya çok tuhaf oluşlarıyla bizi şaşırtıyor ya da bizim ona ilişkin yargılarımızla taban tabana çelişiyordu. Örneğin biz onu, son derece katı ve deyim yerindeyse eğer, kişisel duyguları olmayan bir insan olarak tanıyorduk; kişisel yaşamını duyumsamak için çarpan bir yüreği yokmuş gibi gelirdi bize. Ama anlatılanlar bizim bu yargımızla çelişiyordu. Burada bütün bu hikâyeleri anlatmak anlamsız olacağı için birbirinden apayrı türde olanlardan iki örnekle yetineceğim. Bunlardan biri, katılıkta doruğa ulaşmanın örneği, öbürü ise bizim onun hakkındaki eski düşüncelerimizle çelişmenin örneğidir. Bunların ikisini de Kirsanov anlattı bana.

Petersburg'dan ikinci ve herhalde artık sonuncu kaybolmasından bir yıl önceydi... Rahmetov bir gün Kirsanov'a gelerek, "kesici ve sivri uçlu aletlerle açılmış yaralara iyi gelen bir merhem" istedi; "yalnız biraz fazlaca" olacaktı merhem. Onun bu merhemi marangozlara ya da onlar gibi kesici aletlerle sık sık yaralanan başka meslekten birilerine götüreceğini düşünen Kirsanov koca bir kavanoz dolusu merhem verdi. Ertesi sabah Rahmetov'un evsahibi kadın korkudan çarpılmış bir yüzle Kirsanov'un kapısını çaldı; "Bu benim kiracıma bir şeyler oluyor doktor bey... Bu sabah odasından çıkmadığını görünce gidip bir bakayım dedim... Kapısı kilitliydi... kapının çatlağına gözümü dayayıp baktım ki, kanlar içinde yerde yatıyor. Benim bu yanda korktuğumu anlamış olacak ki, yattığı yerden, 'Korkma, Agrefena Antonovna, bir şeyim yok,' diye bağırdı. Kanlar içindeydi ve bir şeyim yok diyordu. N'olur elinizi çabuk tutun doktor, ölür diye korkuyorum. Kendisine karşı öyle acımasız ki!..." Kirsanov yıldırım hızıyla Rahmetov'un evine gitti. Rahmetov tüm yüzüne yayılmış buruk bir gülümsemeyle açtı arkadaşına kapıyı. Kirsanov'un gördüğü şey öylesine dehşet vericiydi ki, zavallı Agrefena Antonovna'nın donakalmasında şaşacak bir yan yoktu. Üzerinde sadece iç çamaşırları olan Rahmetov'un sırtı ve bütün yan tarafları kan içindeydi. Üzerinde uyuduğu keçe, karyolasının altı, her yer kan içindeydi... Keçesine sivri uçları yukarı gelecek biçimde yüzlerce çivi yerleştiren Rahmetov geceyi, dışarı doğru 2 santimden fazla çıkmış olan çivilerin oluşturduğu bu "yatak"ta geçirmişti. Kirsanov, "Ama insaf edin Rahmetov, ne yapmışsınız siz böyle?" diye bir şeyler söyleyecek olunca da, "Bir deneme," dedi, "yapmam gerekiyordu. Kuşkusuz gerçeğe pek yakın değil, ama yine de bir denemeliydim. Denedim ve başardım. Demek ki büsbütün de olanaksız değilmiş

katlanmak.” Yaşlı evsahibi kadın, Kirsanov’un tanık olduğu bu olaya benzer daha neler görmüştü kim bilir? Onun, Rahmetov’a ilişkin pek çok ilginç şey anlatabileceğine kuşku yoktu; ancak Rahmetov’u içtenlikle seven bu saf ve iyi yürekli kadının ağzından söz alabilmek olanaksızdı. Aslında bu olayda bile gelip gördüklerini Kirsanov’a bildirmesi, Rahmetov’un izniyle olmuştu; Rahmetov onun kendisinin intihar ettiğini sanarak hıçkıra hıçkıra ağlamasına dayanamamış ve yatışması için kendisini Kirsanov’a yollamıştı.

Mayıs sonlarında olan bu olaydan iki ay sonra Rahmetov bir hafta on gün kadar ortadan kayboldu. Onun sık sık ortadan kaybolmasına alıştığımız için hiçbirimiz fark etmedik bile yokluğunu. Ben daha sonra Kirsanov’dan dinledim onun bu günleri nasıl ve nerede geçirdiğini.

Bu bir hafta on günlük dönem Rahmetov için erotik bir dönem olmuştu. Olayın hanım kahramanı ile aralarındaki aşk, Nikituşka Lomov’luk bir olayla başladı. Rahmetov o gün orman fakültesinin oralardan kente doğru dalgın dalgın yürüyordu. Bu her zaman böyleydi, yürürken bir şeyler düşünür ve yere bakardı. Birden, bir kadının umutsuzca haykırdığını duydu, düşüncelerinden sıyrılıp etrafına bakındı ve çok şık bir gezinti arabasına koşulu atın gemi azıya aldığını, arabayı süren kadının ata hâkim olamadığını, dizginlerin yerde süründüğünü gördü. O anda araba tam kendisinin yanından geçiyordu; hemen yolun ortasına, arabanın önüne atladı, ama at kendisini sıyırarak yoluna devam etmeyi başardı. Atı dizginlerinden yakalayamamıştı, ama son anda arka dingile tutunarak arabayı durdurmayı başarmıştı. Elleri dingilde kalmakla birlikte kendisi boylu boyunca yere serilmişti. Gelip geçenler olay yerine toplandılar, birkaç kişi kadının arabadan inmesine yardım ederken, birkaç kişi de onun kalkmasına yardım etti. Göğsünde hafif zedelenme vardı, ama daha önemlisi tekerlek baldırından koca bir et parçası koparmıştı. Kendini toparlayan kadın, onu hemen yarım verst ötedeki daçasına getirmelerini söyledi. Rahmetov da buna razı oldu, çünkü kendisini epeyce halsiz hissediyordu. Ama Kirsanov’dan başka hiçbir doktoru kabul edemeyeceğini söyledi kadına Kirsanov da göğsündeki zedelenmeyi önemli bulmadı, ama baldırdaki yaralanmayla çok kan yitirmiş ve çok halsiz düşmüştü, bu yüzden on gün kadar yatması gerekti. Kurtardığı hanım da kuşkusuz onun bakımını kendi elleriyle yaptı. Çok zayıf düştüğünden yapabileceği hiçbir şey yoktu, bu yüzden –zamanı bomboş geçirecek değildi ya– kadınla konuşmaya başladı. Kadın 19 yaşında, gencecik bir duldu. Oldukça

varlıklıydı. Bağımsız yaradılışlı, ciddi, aklı başında bir kadındı. Rahmetov'un ateşli sözlerinden (aşk üzerine değil elbete) büyülenmiş gibiydi. Kirsanov'a daha sonra şöyle söylemişti: "İnanır mısınız, her

gece düşümde görüyorum onu, başı bir hâleyle çevrili olarak...” Rahmetov da onu sevmişti.

Kadın, giyim kuşamına bakarak onun çok yoksul biri olduğunu düşünmüş ve bu yüzden de duygularını ona ilk kendisi açmıştı. 10 gün geçmişti aradan, Rahmetov artık iyiydi, ayağa kalkmıştı ve evine dönebileceğinden söz ediyordu.

“Evlenelim,” dedi kadın.

“Başkalarına olduğumdan çok daha fazla açık oldum size karşı... Biliyor musunuz, benim gibi insanların kesinlikle yapamayacakları bir şey vardır, başkalarının yazgılarını kendininkine bağlamak.”

“Haklısınız... Evlenemezsiniz siz. Ama hiç değilse terk edinceye kadar da sevemez misiniz beni?”

“Hayır, bunu da yapamam. İçimdeki aşkı bastırmak zorundayım ben. Sizi sevmem demek, elimi kolumu bağlamam demektir. Aslında şu anda bile var bu bağlar bende ve üstelik öyle kolayca çözülüverecek cinsten de değil. Ama kurtulacağım bunlardan, çözeceğim bu bağları da. Ben âşık olmamak zorundayım.”

Bu kadına daha sonra ne oldu? Rahmetov’la karşılaşması herhalde onun hayatı için bir deprem olmuş ve o da büyük olasılıkla özel insanlardan biri olmuştur. Ben kadın hakkında bir şeyler öğrenmeye çalıştım, ama ne yazık ki kendisine bu konuda başvurduğum Kirsanov bana hiçbir şey söylemedi. Aslında o kadının adını bile bilmiyordu. Rahmetov kendisinden kadın hakkında hiçbir soruşturmaya girişmemesini, onunla görüşmemesini özellikle rica etmişti. “Eğer sizin onun hakkında bir şeyler bildiğinizi bilirsem, sizden onu sormaya, ondan haber almaya kalkışırım ki, bu da hiç doğru olmaz,” demişti. Böylece bizim de, bu hikâyeyi öğrendikten sonra birden Rahmetov’un iki ay, hatta daha bile fazla yüzünün gülmediği, kendisine şu iğrenç alışkanlığı, yani sigara konusundaki zayıflığı hatırlatıldığında kendi kendine kızmadığı, hatta Nikituşka Lomov’la benzerlikleri söz konusu edildiğinde eskisi gibi yayvan gülümsemediği dikkatimizi çeker oldu.

Bense, Rahmetov'la ilgili olarak daha da çok şey hatırlıyordum. O yaz, o ilk görüşmemizden sonra üç dört kez daha birlikte olduk kendisiyle ve her ikimiz de karşılıklı olarak birbirimizi sevdik. Yalnız olduğumuz bir sırada benim kendisine bu konuda takılmam hoşuna bile gitti. "Evet, bu konuda bana takılmakta haklısınız" dedi. "Haklısınız... Acınası bir insanım ben. Ama yine de soyut bir fikir değil, yaşamayı seven bir insanım ben de. Ama göreceksiniz, geçip gidecek bütün bunlar." Gerçekten de geçti gitti "bunlar". Ama yine de –artık güz bile sona ermek üzereydi– kendisine aynı konuda, bu kez biraz fazla ileri giderek takıldığımda, kendisinden yine aynı sözleri duydum: "Göreceksiniz, geçip gidecek bunlar."

Basiretli okur, benim Rahmetov hakkında bu söylediklerimden daha fazlasını bildiğimi anlamıştır. Kim bilir? Doğrusunu isterseniz ben okuruma karşı çıkmaya cesaret edemem, çünkü okurum basiretlidir. Ama Rahmetov hakkında söylediklerimden çok daha fazlasını bilmemden ne çıkar? Ben, ey basiretli okurum, zaten senin ömrün boyunca bilemeyeceğin pek çok şeyi biliyor değil miyim? Yalnız, benim bilmediğim şeyler de var, gerçekten bilmediğim şeyler. Örneğin, Rahmetov şimdi nerede bulunuyor, ne yapıyor, başına neler geldi ve ben onu bir daha ne zaman görebileceğim? Bu konularda onu tanıyan herhangi birinin bildiklerinden daha çok şey bilmediğim gibi, herhangi bir tahminde de bulunamıyorum.

Ortadan kayboluşunun üzerinden üç dört ay geçtikten sonra, hepimiz onun Avrupa'ya gitmiş olabileceğini düşünmeye başladık. Sanırım bu tahminimizde de yanılmadık. En azından Kirsanov'un bir tanıdığından öğrendiklerimiz, bunun böyle olduğunu doğruluyordu. Kirsanov'un bir arkadaşı, Viyana'dan Münih'e giderken trende genç bir Rusla karşılaşmıştı. Bu genç Rus kendisine bütün Rusya topraklarını dolaştığını, her sınıftan insanla tanışıp görüştüğünü, her bölgede, o bölge halkının geleneklerini, yaşam biçimini, belli başlı toplumsal sınıf ve tabakaların yaşayış koşullarını, kamu kuruluşlarını tanıyacak kadar kaldığını, bu amaçla hem köylerde hem kentlerde yaşadığını, köyden köye yürüyerek gittiğini anlatmıştı. Genç Rus, Macar ve Romenlerle de aynı biçimde tanışmıştı; Kuzey Almanya'yı kimi zaman arabayla kimi zaman da yürüyerek dolaşmış, oradan güneye inip Avusturya'nın Alman köylerine göz atmıştı. Şimdiyse Bayern'e gidiyordu, ordan İsviçre'ye geçecek, ordan da Wurtemberg ve Baden yoluyla Fransa'ya inecekti: Niyeti Fransa'yı da arabayla veya yaya olarak iyice dolaşmaktı. Fransa işi bittikten sonra

yönünü İngiltere’ye çevirecekti. Bütün bunlar için bir yıl kadar yollarda kalması gerekecekti. Eğer bu süre içinde biraz zaman kalırsa İspanyollarla İtalyanlara da bir göz atmak niyetindeydi, yok eğer zamanı olmazsa, ne yapalım, o da bu iki yere gitmeyecekti. Hem buralara gitmesi çok “gerekli” değildi, ama öteki yerleri dolaşması “gerekli”ydi. –Neden acaba?– “Fikir edinmesi, anlaması gerekiyordu” da ondan. Bir yıl sonra da Kuzey Amerika devletlerinde olmalıydı. Burayı bütün öteki ülkelerden daha ayrıntılı olarak incelemesi “gerekli”ydi, bu yüzden de bir yıldan fazla kalabilirdi burada... Hatta orda kendine bir uğraş bulursa sürekli de kalabilirdi... Ama herhalde üç yıl sonra Rusya’ya dönecekti, çünkü –şimdi değil, üç dört yıl sonra–, kesinlikle Rusya’da bulunması “gerekli”ydi.

Bütün bu anlatılanlar Rahmetov’a uygun düşüyordu, hele Kirsanov’un arkadaşının da kafasına saplanıp kalan şu “kesinlikle” ve “gerekli”ler... Kirsanov’un arkadaşının hatırlayabildiği ve bize anlatabildiği kadarıyla trendeki genç Rus’un yaşı, yüz çizgileri de Rahmetov’a benziyordu. Ama Kirsanov’un arkadaşı, trendeki yol arkadaşına fazla dikkat etmemişti, aslında yol arkadaşlıkları da fazla sürmemişti; küçük bir ilçeden trene binen genç Rus, iki saat sonra bir köyde trenden inmişti. Bu bakımdan Kirsanov’un arkadaşı onu ancak genel çizgileriyle anlatabilmişti bize ve anlattıklarında tam bir kesinlik yoktu. Yine de biz bu genç Rus’un büyük olasılıkla Rahmetov olduğunu düşündük. Ama kim bilir? Belki de Rahmetov değildi. Bir başka söylentiye göre de, eskiden geniş toprakları olan genç bir Rus XIX. yüzyıl Avrupa düşünürlerinin en büyüğü ve yeni bir felsefenin babası olan Almana[13] başvurarak ona şöyle demişti: “Bende 30.000 taler var. Bana bunun 5.000’i yeter. Sizden geri kalan parayı kabul etmenizi rica ediyorum.” (Filozof çok yoksul bir yaşam sürüyordu) “Niçin?” “Yazdığınız kitapları yayımlamanız için.” Filozof, doğal olarak parayı almamıştı. Ama Rus parayı filozofun adına bir bankaya yatırmış ve filozofa da şöyle yazmıştı: “Bu parayı dilediğiniz gibi harcayın, isterseniz suya fırlatın, ama bir tek şeyi başaramayacaksınız; bu paraları bana geri vermeyi.” Sözde bu paralar hâlâ yatırıldıkları bankadaymış. Eğer bu söylentinin aslı varsa, XIX. yüzyılın en büyük filozofuna giden Rus’un Rahmetov olduğuna hiç kuşku yok.

Şu anda Kirsanov’un çalışma odasında oturmakta olan adam işte böyle bir adamdı.

Evet, türünün örnekleri pek az olan özel bir insandı bu adam. Bu özel insanı sana böylesine ayrıntılı bir biçimde anlatmamın nedeni, basiretli okur, kesinlikle sana bu tip insanlara karşı nasıl nazik davranman gerektiğini anlatmak değildir (sen nazik davranmayı ne bilirsin!). Sen nasılsa bu insanlardan bir tanesini bile görecek değilsin; çünkü basiretli okurum, senin gözlerin bu insanları görebilecek bir yapıda değil; bu nedenle de bu insanlar senin için bir bakıma görünmez insanlardır. Onları ancak dürüst ve korku nedir bilmeyen gözler görür. Onu sana yine de anlatmamın nedeni, kulaktan dolma da olsa, dünyada bu tür insanların yaşadığını bilmen içindir. Hanım okurlarımla iddiasız, basit okurlarım bu insanların ne işe yaradıklarını zaten kendiliklerinden bilirler.

Evet, Rahmetov türü insanlar gülünç insanlardır, hem de çok gülünç insanlardır. Bu insanlara büyülenmişçesine hayranlık duyan soylu insanlara acıdığım için belirtiyorum bunu; ey soylu insanlar, sakın bunların peşinden gitmeyin, diyorum, çünkü bu adamların sizi çağırdıkları yolda kişisel mutluluklar yok denecek kadar azdır; ama soylu insanlar beni dinlemiyorlar ve şöyle diyorlar, hayır, hiç de az değildir o yolda mutluluklar; hem yolun şu ya da bu aşamasında mutluluklar azalsa bile yolun kendisi çok uzun olmadığı için bizim gücümüz bu aşamayı geride bırakıp sonsuz mutlulukların, sınırsız sevinçlerin yer aldığı aşamaya ulaşmaya yeter. Gördüğün gibi, basiretli okurum, Rahmetov türü insanların gülünç olduklarını ben sana değil, başka birtakım insanlara söylüyorum. Sana ise, basiretli okurum, yalnızca şu kadarını söyleyeceğim (yoksa senin kendiliğinden anlayacağın yok), bunlar kötü insanlar değildir. Şimdilik sayıları pek az. Ama biliyor musun, yaşamı çiçeklendiren bunlardan başkası değildir. Bunlarsız yaşam tatsız tuzsuz, kuru, yavan bir şey olurdu. Evet, sayıları az, ama insanların soluk almalarını sağlayan da onlar; onlar olmasaydı insanlık soluksuz kalır, boğulurdu. Kötülük nedir bilmeyen, dürüst, iyi yürekli insanlar pek çoktur dünyamızda; ama onlar gibi olanlar pek azdır. Onlar çaydaki tein, kaliteli bir şaraptaki o benzersiz tattır; şaraba gücünü ve kokusunu veren onlardır; onlar en mükemmel insanların açtığı çiçektir; ve onlar motorların motoru, yeryüzünün tuzunun tuzudurlar.

XXX

‘Eh, anlaşılmayacak bir şey yok,’ diyor basiretli okurum, artık romanın baş kahramanı Rahmetov oluyor. Romandaki herkesin canına okuduğundan belli bu. Öte yandan Vera Pavlovna Rahmetov’a âşık olacak; Kirsanov da Lopuhov’un akıbetine uğrayacak... Gene yanıldın basiretli okurum, bu dediklerinin hiçbiri olmayacak. Rahmetov bütün gece oturup Vera Pavlovna’yla konuşacak ve ben sana onların konuşmalarını tek bir sözcüğü bile gizlemeden olduğu gibi aktaracağım. Bu konuşmayı okuduktan sonra sen de göreceksin ki, istersem sana bu konuşmaya ilişkin hiçbir şey anlatmayabilirdim. Çünkü, yine göreceksin ki bu konuşmanın sana anlattığım hikâyeyi etkileyen bir yanı yok, dolayısıyla da bu konuşmayla hikâyemin akışı değişecek değil. Hatta sana peşinen şunu da söyleyebilirim: Rahmetov, Vera Pavlovna’yla konuştuktan sonra çekip gidecek ve bir daha da hikâyemde hiçbir biçimde yer almayacak. “Madem öyle ne diye soktun bu adamı romanına ve böylesine ayrıntılı bir biçimde anlattın?” diyorsun, değil mi? Haydi, basiretli okurum, sen kendin bulmaya çalış bakalım bunun nedenini. Bulamazsan da zararı yok. Rahmetov’un Vera Pavlovna’yla konuşmasından sonraki sayfalarda sana ben açıklayacağım bunun nedenini. Rahmetov sahneyi terk eder etmez –bu bölümün sonunda– her şeyi öğreneceksin. Pekâlâ, o zaman, sana bu bölümün sonunda neler anlatacağımı bil bakalım. Üzerinde gevezelik etmeye bayıldığın sanatsallık denen şeyden bir parçacık pay almış olsaydın bunu tahmin etmen hiç zor olmazdı, ama sende ne gezer böyle şeyler! Hadi sana sorunun nerdeyse yanıtı demek olan bir ipucu vereyim: Rahmetov, sanatsallığın en temel gereğini yerine getirmek için sokulmuştur bu hikâyeye; evet, yalnızca bunun için. Haydi be basiretli okur, hiç değilse şimdi bul sorunun yanıtını; ne olabilir bu “en temel gereklilik?” Bu gereği yerine getirmek için ne yapmak gerekir? Öyküye katılmayan, öykünün akışına hiçbir etkisi olmayan Rahmetov tipinin burada sana gösterilmesiyle bu gereklilik nasıl yerine getirilmiş oluyor? Hadi, bul bakalım. Sanatsallık konusunda senin gibi kafa parlatmayan hanım okurlarımla, iddiasız basit okurlarım bunun nedenini biliyorlar. Hadi sen de bil bakalım, bilgeler bilgesi basiretli okur! Düşünmen için sana zaman da tanıyorum... Satırlar arasına kocaman bir aralık bırakıyorum: Seni ne kadar düşündüğümü, koruyup kolladığımı gör! Bu aralıkta dur, soluklan ve düşün, belki bir şeyler bulabilirsin.

Mertsalova geldi, üzüldü, avutucu şeyler söyledi, “atölyeyle seve seve ilgilenirim, ama tabii becerip beceremeyeceğimi bilemem,” dedi, yeniden üzüldü, yeniden avutucu şeyler söyledi, eşyaların toplanmasına yardım etti. Rahmetov da komşu evin hizmetçisini fırına gönderdi, kendisi semaver yakıp çay sofrası kurdu, hep birlikte çay içtiler; Rahmetov hanımlarla yarım saat kadar oturdu, bu arada beş fincan çay içti, kaymak tabağındaki kaymağın yarıdan çoğunu yedi; bunların dışında inanılmayacak kadar koca bir yığın bisküviyi ve bunlara altlık olması için en başta iki somun ekmeği mideye indirdi: ‘Bunları yiyip içmeye hakkım var, çünkü yirmi dört saatimin yarısını buraya feda ediyorum.’ Kaymaklı çayları, bisküvileri keyifle yedi, kadınların nasıl ölüp ölüp dirildiklerini, ah of çektiklerini dinledi, üç kez ‘delilik bu’ diyerek düşüncesini belirtti; hanımların ölüp ölüp dirilmeleri değildi delilik olan, kendini öldürmek delilikti; insan ancak iyileştirilmesi olanaksız olan ve kendisine dayanılmaz acılar çektiren bir hastalıktan kurtulmak ya da diyelim çarmıha gerilmek gibi son derece acı verici kaçınılmaz bir ölümden kurtulmak için kendini öldürebilirdi. Düşüncelerini her zaman olduğu gibi birkaç sözcükle, ama çok iyi seçilmiş, çok güçlü birkaç sözcükle dile getirdi, altıncı fincan çayını doldurdu, kalan kaymağı fincanına boca etti, kalan bisküvilerı topladı –hanımlar çoktan çay işini bitirmişlerdi– selam verdi ve bu malzemeyle maddi hazzının finalini tek başına yaşamak üzere yeniden çalışma odasına çekildi; divana uzanıp tam bir sibarit gibi keyif çatacaktı; divana herkes uzanır, keyif bunun neresinde demeyin, onun için divana yan gelip yatmak gerçek bir Capua lüksüydü[14] ‘Bu bayram keyfini yaşamaya hakkım var... 12 saatimi, ne 12’si, resmen 14 saatimi veriyorum buraya,’ maddi hazzını yaşayınca, manevi hazza yöneldi, eline Apokalipsis’i aldı, midesinden sonra beyni de bayram etmeliydi. Saat dokuzda bir polis memuru intihar eden adamın karısına acı haberi bildirmek için geldi; Rahmetov polise, ölenin karısının her şeyi bildiğini, kendisiyle konuşmasına gerek olmadığını söyledi; tatsız bir sahneyi yaşamaktan kurtulduğunu gören polis buna çok sevindi. Sonra Mâşâ’yla Raşel geldi, Raşel, çok kaliteli bir kürk dışında –üç dört ay sonra Vera Pavlovna’nın nasılsa böyle bir kürke ihtiyacı olacaktı, yenisini almak yerine bunu satması daha iyiydi; Vera Pavlovna da kabul etti bunu– bütün eşyaya 450 ruble verdi. Gerçekten de eşya daha fazla etmezdi; Mertsalova’nın da içinden geçirdiği rakam buydu. Böylece saat onda ticari operasyon sona erdi, Raşel 200 ruble bıraktı –yanında daha fazlası yoktu– geri kalan 250 rubleyi iki üç gün sonra Mertsalova’yla gönderecekti;

eşyaları topladı ve bir arabaya binip gitti. Mertsalova bir saat kadar daha kaldı, ama bebeğini emzirme zamanı geldiği için, yarın uğurlamaya gara geleceğini söyleyerek o da gitti.

Mertsalov da gittikten sonra Rahmetov Newton'un Apokalipsis'ini büyük bir özenle kitaplıktaki yerine koydu ve kendisini kabul edip edemeyeceğini sorması için Mâşâ'yı Vera Pavlovna'ya gönderdi. Evet, Vera Pavlovna kendisini kabul edebilirmiş. Her zamanki acelesizliği ve soğukluğuyla Vera Pavlovna'nın odasına girdi.

"Vera Pavlovna şimdi artık sizi esaslı bir şekilde avutabilirim. Daha önce yapamazdım bunu, ama şimdi yapabilirim. Bu ziyaretimin genel sonucunun sizin için yatıştırıcı olacağını söyledikten sonra –bilirsiniz ben gereksiz sözler etmeyi sevmem, bu bakımdan önce sizi yatıştırmalıyım– size konuyu belli bir düzen içinde açacağım. Aleksandr Matyeviç'le görüştüğümü ve her şeyi bildiğimi size daha önce de söylemiştim. Bu, doğrudur. Gerçekten de Aleksandr Matyeviç'le görüştüm ve gerçekten de her şeyi biliyorum. Ama size, bildiğim her şeyi yalnızca ondan öğrendim türünden bir şey söylemedim. Bunu söyleyemezdim de çünkü evet her şeyi biliyorum ama bildiğim her şeyi yalnız ondan değil, bana kadar gelip yanımda iki saat kalan Dmitri Sergeyiç'ten de öğrendim. Dmitri Sergeviç'in bana geleceğini önceden biliyordum, bu bakımdan evde oturup kendisini özellikle bekledim. Geldi ve sizi o kadar üzen pusulayı yazdıktan sonra bende iki saatten fazla oturdu. Aslında benim size gelmemi rica eden de..."

"Ne yapmaya hazırlandığını size söyledi ve siz ona engel olmadınız öyle mi?"

"Sizden sakin olmanızı rica etmiştim. Çünkü dediğim gibi ziyaretimin genel sonucu sizin için yatıştırıcı olacaktır. Evet, ona engel olmadım, çünkü kararı, sizin de az sonra öğreneceğiniz gibi, gayet tutarlıydı. Evet, ne diyordum?.. Benim size gelmemi ve bu akşamı sizinle geçirmemi rica eden de oydu. Sizin çok üzgün olacağınızı bildiği için istedi benden bunu. Aracı olarak özellikle beni seçti, çünkü beni üzerine aldığı görevi kesinlikle yerine getiren, eksiksiz yerine getiren, duygularının ya da kendisine yalvarıp yakaranların etkisinde kalmayan bir insan olarak biliyordu. Çünkü sizin onu yapmayı kafasına koyduğu şeyden caydırmak, iradesini kırmak için yalvarıp yakaracağınızı biliyordu ve benim sizin yalvarmalarınıza aldırmadan ricasını yerine getireceğimden emindi. Ben de onun isteğini

yerine getiriyorum ve sizi önceden uyarıyorum, sakın ha hoşgörülü olmamı, hoşunuza gitmeyebilecek şeyleri söylemememi istemeyin benden... Kocanızın benden ricası şuydu ‘sahneyi terk etmek üzere’ aranızdan ayrılırken...”

“Ah, Tanrım! Nasıl yapabildi bunu? Neden engel olmadınız ona?”

“Birincisi, ‘sahneyi terk etmek’ deyimini içinize sindirin, ikincisi de daha bir şey anlayıp dinlemeden beni suçlamaya kalkışmayın. O bu deyimi size yazdığı pusulada da kullanmıştı, öyle değil mi? Biz de aynı deyimi kullanacağız, çünkü doğru seçilmiş ve yerinde kullanılmış bir deyim bu.”

Vera Pavlovna’nın gözlerinde büyük bir şaşkınlık vardı; gitgide daha belirgin bir biçimde ‘Nedir bu? Ne düşünmem gerekiyor benim?’ diye düşünüyordu. Ah, Rahmetov... Açıklama yapma konusunda beceriksiz gibi görünmekle beraber, nasıl da ustalıkla yürütüyordu işi! Tam bir ruhbilimci gibi insanı yavaş yavaş hazırlamayı nasıl da biliyordu!

“Evet... Kendi deyimiyle, sahneyi terk etmek üzere aranızdan ayrılırken, size vermem için bana bir pusula bıraktı...”

Vera Pavlovna yerinden sıçradı:

“Hani, nerde? Çabuk verin bana! Bana bu pusulayı vermeden bütün gün nasıl oturabildiniz burada?”

“Oturabildim, çünkü bunu gerekli görüyordum. Neden gerekli gördüğümü şimdi anlayacaksınız. Çok haklı ve yerinde nedenlere dayanıyordu bekleyişim. Ama ilkin size sözlerimin en başında kullandığım “ziyaretimin genel sonucu sizin için yatıştırıcı olacaktır” sözümü açıklayayım. Sonucun yatıştırıcılığı sözleriyle amaçladığım, size böyle bir pusula vermek değildi. İki nedenle değildi. Birincisi, pusulayı almanız ‘yatıştırıcı’ sözcüğünün taşıdığı anlamı hak edecek bir yatışma sağlamayacaktı size, öyle değil mi? Yatışmak için çok daha fazla şey gerekir. Böylece asıl yatıştırıcı olan, benim size pusulayı vermem değil, pusulanın içeriğidir.”

Vera Pavlovna yine yerinden fırladı.

“Lütfen sakin olun. Aslında size yanıldığınızı da söyleyemiyorum... Sizi pusulanın içeriği konusunda uyardıktan sonra, ‘sonucun yatıştırıcılığı’ sözleriyle amaçladığım şeyin ikincisini açıklayayım. Sizin için asıl

yatıştırıcı olacak şey, pusulanın içeriğidir. Ancak pusulada yazanlar öylesine önemli ki, onu sizin elinize veremem; ancak uzaktan gösterebilirim. Pusulayı okuyacaksınız; ancak elinize alamayacaksınız.”

“Ne? Yani onu bana vermeyecek misiniz?”

“Evet, vermeyeceğim. Bu iş için özellikle benim seçilmemin nedeni de bu zaten, benim yerimde kim olsa size bu pusulayı verecekti. Oysa kesinlikle elinizde kalmamalı bu pusula. İçeriğinin olağanüstü önemi nedeniyle hiç kimsenin eline geçmemeli. Elinize verirsem onu bana geri vermek istemeyebilirsiniz. Bu bakımdan onu sizden zor kullanarak geri almak gibi bir durumda kalmamak için pusulayı size uzaktan göstereceğim. Yalnız bu iş için de koşulum; yerinizde uslu uslu oturacaksınız, elleriniz dizlerinizin üzerinde olacak ve kesinlikle kaldırmayacaksınız.”

Dışardan biri bütün bunları görseydi, ne kadar duygulu, duyarlı bir insan olursa olsun, sahnenin, özellikle de tam bir ayini andıran final bölümünün görkemli törenselliğine gülmeden duramazdı. Gülünmeyecek gibi değildi, orası doğru. Ama bizler de sarsıcı haberleri iletirken, Rahmetov’un insanı buna hazırlamada gösterdiği çabanın onda birini bile göstermeyi başarabilsek, sinirlerimiz için ne büyük bir rahatlama sağlamış olurduk!

Ama Vera Pavlovna dışardan biri değildi ve başkasını güldürebilecek olan bu tören, onun için büyük bir acı kaynağıydı. Hele söz dinler bir çocuk gibi çabucak yerine oturup ellerini uslu uslu dizine koyduktan sonra gülünç bir sesle –yani kahredici bir sabırsızlıkla–, “Söz!” diye haykırması yok mu, dışardan biri işte buna gerçekten gülebilirdi.

Rahmetov masaya üzerinde on on iki satır yazı bulunan bir kâğıt bıraktı.

Vera Pavlovna, gözleri kâğıda değer değmez, bir anda verdiği sözü unuttu, yıldırım hızıyla yerinden fırlayıp kâğıdı kapmak için elini savurdu. Ama kâğıt artık masanın üzerinde değil, Rahmetov’un yukarıya, taa başının üzerine kaldırdığı elindeydi.

“Böyle yapacağınızı tahmin etmiştim, bunun için, dikkatli baksaydınız görecektiniz, kâğıdı elimden bırakmamıştım. Bu bakımdan, şu anda kâğıdı masanın üzerine yeniden bırakırken, bir ucundan yine tutmaya devam edeceğim. Kâğıdın bir ucu bende olduğuna göre de onu kapmaya çalışmanız boşuna olacak.”

Vera Pavlovna yeniden yerine oturup ellerini dizlerinin üstüne koydu. Rahmetov da kâğıdı onun okuyabileceği bir biçimde önüne sürdü. Vera Pavlovna büyük bir heyecan içinde, pusulayı belki yirmi kez okudu. Kâğıdı bir ucundan sımsıkı tutan Rahmetov onun koltuğunun hemen yanı başında büyük bir sabırla bekliyordu. Böylece çeyrek saat kadar bir zaman geçti. Sonunda Vera Pavlovna elini yavaşça kaldırdı, yavaşça, çünkü bu kez kâğıdı kapmak için değil, gözlerini kapamak içindi elini kaldırışı. “Ah, ne iyi bir insan o, ne eşi bulunmaz bir insan!”

“Doğrusu ben bu konuda size katılamıyorum... Neden katılamadığımı da şimdi açıklayacağım; Bu açıklamamın artık onun benden istediği şeyle bir ilgisi olmayacak; ben size yalnızca, son görüşmemizde ona da açıkladığım kendi görüşlerimi dile getireceğim. Onun benden isteği yalnızca, size bu pusulayı göstermem, daha sonra da yakmamdı. Evet, yeterince gördünüz herhalde?”

“N’olur, biraz daha, biraz daha!”

Vera Pavlovna ellerini yine dizlerinin üstüne koydu ve Rahmetov da pusulayı yeniden onun önüne sürüp yanı başında sabırla bir on beş dakika daha bekledi. Vera Pavlovna on beş dakika sonra yeniden elleriyle yüzünü kapatıp, “Ah, ne iyi bir insan o, ne eşi bulunmaz bir insan!” diye yineledi.

“Eh, herhalde bu kadarı yeter. Eğer şu anda böylesine heyecanlı olmasaydınız, pusulayı çoktan ezberlemiş olacaktınız. Hatta –ona öyle uzun baktınız ki– harflerinin biçimi bile ömrünüzün sonuna kadar silinmeyecek bir biçimde belleğinize kazınmış olacaktı. Ama insan sizin gibi heyecanlı oldu mu, okuduğunu anımsama, ezberleme yasaları işlemiyor ve bellek insanı sürekli aldatıyor. Neyse... Ben bu olasılığı da düşündüm ve pusulanın bir kopyasını çıkardım, ne zaman isterseniz, gelip bende bu kopyayı okuyabilirsiniz. Hatta bir süre sonra bu kopyayı size büsbütün vermem de mümkün olabilir. Evet... sanırım artık orijinalini yakabiliriz... Böylece de bana yüklenen görev bitmiş oluyor.

“N’olur, bir kez daha gösterin.”

Rahmetov pusulayı yeniden uzattı. Vera Pavlovna bu kez metni içer gibi okuyacak yerde, gözlerini ikide bir yukarı kaldırıyordu, besbelli yazıyı ezberlemişti ve tam ezberleyip ezberleyemediğini denetliyordu. Birkaç

dakika sonra derin derin iç geçirdi ve gözlerini bir daha pusuladan kaldırmadı.

“Eh, artık tamam herhalde. Zaten fazla zamanımız da yok. Saat on iki. Ben daha size bu konu üzerine düşüncelerimi açıklamak istiyorum, çünkü görüşlerimin sizin için yararlı olabileceğini düşünüyorum. Nasıl, katılıyor musunuz bana?”

“Evet.”

Vera Pavlovna daha sözünü tamamlamamıştı ki, mumun alevine tutulan kâğıt yanmaya başladı.

“Ah! Ne yapıyorsunuz. Ben size onun için evet demedim!”

“Biliyorum, siz evet demekle yalnızca beni dinlemeyi kabul ettiğinizi söylemek istediniz. Ama bunun böyle olması gerekiyordu ve oldu da.” Rahmetov bunları söylerken bir koltuğa oturdu. Kaldı ki elimizde bir kopyası var. “Şimdi Vera Pavlovna... Geçiyorum, benim bu konu üzerine olan görüşlerime... Sizden başlayalım... Galiba burdan gidiyorsunuz..? Söyler misiniz, niçin?”

“Buralarda kalmak bana çok zor gelecekti de onun için. Bana geçmişi hatırlatan bu yerlerde nasıl kalabilirim?”

“Evet, anlıyorum, gerçekten de tatsız bir duygudur bu. Ama söyler misiniz, bir başka yere gittiğinizde çok mu rahat olacaksınız? Hayır, hiç sanmam. Öte yandan, içinizi bir parçacık olsun rahatlatabilmek için yazgılarını size bağlamış olan elli insanı yüzüstü bırakıyorsunuz, güzel mi bütün bunlar?”

İyi ama bu Rahmetov insana bıkkınlık veren bir resmilikle konuşmaz mıydı? Ne oldu bu adama? Canlı, rahat, serbest, kısa kısa tümcelerle konuşmak da nerden çıktı?

“Ama ben... Mertsalova’dan rica ettim... benim yerime...”

“Bırakın bu ağızları Vera Pavlovna, Mertsalova bu iş için yeterli midir, sizin yerinizi tutabilir mi, kendisini daha önce denediniz mi? Öyle ha deyince bulunan insanların yerine getirebileceği bir görev değil bu. Sizin yerinizi alacak insanın gerçekten az bulunur birtakım niteliklere sahip

olması gerek. Sizin ayrılmanız yüzde doksan olasılıkla atölyenin geleceğini mahvedecek bir girişim olacak... Peki sorarım size, bu iyi bir şey midir? Elli insanın yaşamını kaçınılmaz ve kesin bir tehlikeyle karşı karşıya bırakıyorsunuz... Ve ne için? Bir parçacık rahat edebilmeniz için. Güzel bir şey midir bu? Küçücük bir tedirginlikten kurtulmak için kendinize gösterdiğiniz özene bakın, başkalarının yazgılarına karşı gösterdiğiniz kayıtsızlığa bakın! Verdiğiniz kararın doğuracağı bu sonuç hoşunuza gidiyor mu?"

"Madem öyle bana neden engel olmadınız."

"Engel olmaya kalkışsam beni dinlemezdiniz ki! Hem gitseniz bile sizin az sonra döneceğinizi biliyordum... Demek ki işin öyle büyütülecek bir yanı yoktu... Evet, suçlu musunuz?"

Vera Pavlovna biraz şakayla, ama daha çok da ciddi bir şekilde:

"Hem de nasıl!" dedi. "Her bakımdan suçluyum!"

"Yo, yo, bu daha suçunuzun yalnızca bir yönü, her bakımdan ele aldığımızda suçunuz çok daha ağır olacak. Ama itiraf ettiğiniz için ödüllendirileceksiniz, düzeltilebilir bir suç olan öteki suçunuzu düzeltmede size yardımcı olacağım. Nasıl, şimdi daha sakin misiniz Vera Pavlovna?"

"Evet, daha sakin sayılırım."

"Güzel. Şimdi söyleyin bakalım, bu gece Mâşâ'nın yardımına gerek duyacak mısınız?"

"Kuşkusuz hayır."

"Güzel. Madem şimdi daha sakinsiniz, öyleyse neden, 'Mâşâcığım, sen artık uyuyabilirsin, saat bire geldi... demek aklınıza gelmiyor. Öyle ya; kızcağız sabahın köründe kalkıyor... Yoksa bunu da size ben mi hatırlatmalıyım? Neyse, gidip Mâşâ'ya yatabileceğini söyleyeceğim... Ve hazır kalkmışken, yeni bir suçunuzu itiraf ettiğiniz için –yeni bir itirafta daha bulundunuz, öyle değil mi?– sizi bir kez daha ödüllendireceğim ve mutfaktan sizin için akşam yemeği olabilecek bir şeyler bulup getireceğim. Bugün öğle yemeğinizi de yemediğiniz için şu anda epey iştahlı olmalısınız?"

“Ah, hem de nasıl! Hele siz yemekten söz ettikten sonra!..”

Vera Pavlovna artık gülüyordu.

Rahmetov öğle yemeğinden artan soğuk bir şeyler getirdi. Mâşâ ona peynirin yerini de göstermiş ve bir yerlerden mantar turşusu gibi bir şey de çıkarmıştı; oldukça iştah açıcı bir akşam yemeği olmuştu doğrusu... Rahmetov servisi iki kişilik yaptı... Her şeyi kendi eliyle hazırlıyordu.

“Nasıl iştahla yiyorum, görüyor musunuz Rahmetov? Demek ki, yalnızca Mâşâ’yı değil, kendimi de unutmuşum? Bu da herhalde benim Mâşâ’ya karşı özellikle kötü bir niyetimin olmadığını gösterir?”

“Yok, Vera Pavlovna, ben de sizin acıkmış olabileceğinizi düşünecek incelikte bir insan olduğumdan değil... Öğle yemeğini biraz hafif geçiştirmiştim, ordan aklıma geldi yemek... Aslında bir başkası için iki öğün olabilirdi belki yediklerim, ama bilirsiniz, öyle azla doyan bir insan değilimdir, iki mujiğin yediğini deviririm bir oturuşta.”

“Ah, Rahmetov, beni yanlış anlıyorsunuz, siz benim yalnızca iştahımın meleği olmadınız ki..! Neyse... Benim asıl merak ettiğim, pusula cebinizde olduğu halde nasıl olup da bütün gün hiç ses çıkarmadan oturabildiğiniz? Bana bu kadar uzun bir süre... Bu kadar uzun bir süre bu eziyeti nasıl yapabildiniz?”

“Son derece yerinde bir nedenle. Sizin nasıl perişan olduğunuzu herkesin görmesi ve kendi gözleriyle gördükleri, tanık oldukları bu perişanlığı herkese yayması için. Kaldı ki doğanın yerini tutabilecek bir şey yoktur ve doğa en inandırıcı olandır. Şimdi sizin üzüntüden nasıl kahrolduğunuza tanıklık edecek üç kişi var elimizde: Mâşâ, Mertsalova ve Raşel. Bunların içinde en önemlisi Mertsalova. Çünkü tanıdıklarınız içinde en dikkate değer kişi o. Kendisine, buraya gelmesi için Mâşâ’yı göndermenize nasıl sevindim, bilemezsiniz.”

“Ah, Rahmetov, ne kadar kurnazmışsınız meğer siz!”

“Akşama kadar beklemek doğrusu akıllıca bir buluştu. Ancak bu benim değil, Dmitri Sergeyiç’in fikriydi.”

Vera Pavlovna derin bir göğüs geçirdi:

“Ah ne iyi bir insan o!”

Yalnız, –doğrusunu söylemek gerekirse– bu kez hüzünle değil, bir gönül borcu olarak söylemişti bunu.

“Durun bakalım Vera Pavlovna, daha onu teşrih masasına yatırmadık. Evet, son sıralarda gerçekten de çok akıllıca davrandı, düşündüğü, yaptığı her şey yerindeydi. Ama biz yine de onun günahlarını bulacağız, hem de ne günahlar!..”

“Hayır, Rahmetov! Onun hakkında böyle konuşamazsınız! Susun! Yoksa size çok kırılacağım!”

“Ya, demek bana başkaldırıyorsunuz! Bunun için cezalandırılacaksınız! Unutmayın, suçlarınızın başındayız daha ve yargılanmanız sürüyor.”

“Pekâlâ sustum, nasıl biliyorsanız yargılayın beni!”

“Aferin! Bu boyun eğerliğiniz için yine ödüllendirileceksiniz! Herhalde bir şişe şarabınız bulunur? Şimdi içeceğiniz bir kadeh şarap size iyi gelecektir... Evet, nerde şarap? Büfede mi yoksa mutfakta mı?”

“Büfede.”

Rahmetov büfeden bir şişe Heres alıp açtı. Vera Pavlovna’ya zorla iki kadeh içirdi, kendisi de bir puro yaktı.

“Şu anda şu güzelim sert beyaz şaraptan iki üç kadeh içmeyi öyle canım çekiyor ki...”

“Gerçekten mi Rahmetov? Siz ve şarap?..” Rahmetov gülümsedi.

“Evet, gerçekten Vera Pavlovna. Şu anda öyle imreniyorum ki size!.. Neylersiniz, insanoğlu zayıftır.”

“Siz mi zayıfsınız Rahmetov? Aman tanrım, bugünleri de mi görecektik? Doğrusu beni çok şaşırtıyorsunuz. Meğer siz benim sandığım gibi değilmişsiniz. Madem böylesiniz, neden insanlara hep mendebur bir suratla gösteriyorsunuz kendinizi? Oysa bakın şimdi ne kadar tatlı, hoş bir insansınız!”

“Vera Pavlovna, şu anda çok zevkli bir görevi yerine getirdiğime göre, niçin neşeli olmayayım? Yalnız unutmayın ki, bu olağandışı, ayrıksı bir durumdur. Genelde insan çevresinde pek de neşe verici şeylere tanık olmuyor. Bu durumda mendebur olmamak mümkün mü? Yalnız, Vera Pavlovna, gerçi siz beni bugün, her zaman olmak istediğim halimle gördünüz, ama yine de bunun ikimizin şu anda birbirimize alabildiğine açık olmamızdan kaynaklandığını unutmayın ve benim isteyerek mendebur suratlı olmadığımı herkese açıklamayın, bu aramızda bir giz olarak kalsın, olur mu? Görevimi yerine getirirken, benim de salt görev görmek değil, yaşamdan da zevk almak istediğim fark edilmedi mi, görevimi daha kolay yerine getirebiliyorum. Zaten artık kimse beni ayartmaya çalışmıyor, herkes ısrarlarını nasılsa hayır diye karşılayacağımı düşündüğü için bana herhangi bir konuda ısrarı gereksiz zaman kaybı sayıyor. Ama sizin için beni bir başkası olarak değil de, yalnızca mendebur suratlı bir insan olarak düşünmek en kolay şey olduğundan, gelin ben yine mendebur suratlı olayım ve işlediğiniz ağır suçlardan dolayı sizi yargılamaya devam edeyim.”

“Daha neyi yargılayacaksınız? Suçlarım ortaya çıktı, Mâşâ’ya karşı ilgisizliğim, bir; atölyeye karşı ilgisizliğim, iki. Her iki suçumu da itiraf ediyorum.”

“Mâşâ’ya karşı ilgisizliğiniz ağır bir suç değil, kabahattir. Mâşâ uykusuzluktan kızarıp şişmiş gözlerini bir saat daha ovuşturmakla ölmez. Hatta tam tersine, bunu görevini yerine getiriyor olmanın verdiği hazla yapar. Ama atölye konusunda, biliyor

musunuz, sizi parçalamak geliyor içimden."

"Parçalamadınız mı sanki?"

"Öyle değil, paramparça etmek, iler tutar yerinizi bırakmamak istiyorum. Yokluğunuzda mahvolacağını bile bile nasıl terk edebildiniz atölyeyi?"

"Ama bu konuda suçumu itiraf ettim ve pişman olduğumu da söyledim. Hem ben atölyeyi yüzüstü bırakmış da değilim, Mertsalova benim yerimi alacaktı."

"Mertsalova konusunu daha önce konuştuk. Yerinize onu bırakmanız suçunuzu hafifletmez. Ama siz bu itirafınızla bir başka suçunuzu daha ortaya çıkarmış oldunuz." Rahmetov gitgide değişerek yine o eski sert, katı Rahmetov olmaya başlamıştı. "Demek Mertsalova sizin yerinizi alacak? Kararınız kesin mi?"

Vera Pavlovna da bu konuşmanın tatsızlıkla biteceğini sezerek, deminki şakacı tonundan çok uzak, ciddi bir sesle:

"Evet," dedi.

"İzin verirseniz olayı şöyle bir gözden geçirelim. Buna kim karar verdi? Mertsalova'yla ikiniz herhalde... Ve ikinizin de aklına, acaba şu elli insan böyle bir değişikliğe razı mı, yoksa bambaşka bir şey mi isterler ya da bu işe bizimkinden daha değişik ve çok daha iyi bir çözüm mü önerirler diye sormak gelmedi? Buna despotluk derler Vera Pavlovna. Gördüğünüz gibi iki suçunuz daha çıktı ortaya, despotluk ve acımasızlık. Ama üçüncü bir suçunuz daha var ki, bu hepsinden daha ağır. Hayatın yeniden kuruluşu ile ilgili sağlam düşüncelerinizin kanıtlanması, şu ya da bu ölçüde hayata geçirilmesi anlamını taşıyan bir kuruluşu siz yıkılma, yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bırakıyorsunuz. Oysa düşüncelerimizin pratik kanıtları öylesine az ki, bu alandaki her örnek korkunç derecede değerlidir bizim için. Düşüncelerimizin hayata uygulanabilirliğinin canlı bir kanıtı olan böyle bir örnek kuruluşu siz, düşüncelerimizin uygulanamazlığının, inançlarımızın saçmalığının örneği ve insanlığın mutluluğunu amaçlayan yüce düşüncelerin çürütülmesinin bir aracı haline getiriyorsunuz. Karanlık ve kötülük yanlılarına, en kutsal inanç ve ilkelerimizi çürütebilmeleri için kendi elinizle kanıtlar sunuyorsunuz. Size artık elli kişinin hayatıyla,

mutluluğuyla oynadığınızdan söz ediyor değilim... Elli kişi de neymiş! Hayır, siz bu hareketinizle tüm insanlığa zarar veriyorsunuz, toplumun ilerlemesi ülküsüne ihanet ediyorsunuz. Bu, Vera Pavlovna, kilise diliyle söyleyecek olursak, Kutsal Ruh’a karşı işlenmiş günahtır; insanoğlunun işlediği bütün günahlar bağışlanabilir, bir tek bu bağışlanmaz. Öyle değil mi? Cani Vera Pavlovna! Ama dua edelim ki her şey böylece bitti ve siz günahlarınızı yalnızca hayalinizde işlediniz. Evet, günahlarınızı hayalinizde işlediniz ama yüzünüz... Galiba yüzünüz gerçekten kızarıyor? Pekâlâ, Vera Pavlovna, size içinizi rahatlatacak şeyler söyleyeceğim. Eğer büyük bir acı içinde olmasaydınız böylesine korkunç suçları hayalinizde de işlemezdiniz. Demek ki bu konuda asıl suçlu, sizi böylesine acılara salan insandır. Oysa siz durmadan ‘Ah, o ne iyi bir insan, ne bulunmaz bir insan!’ diye yineleyip duruyorsunuz.”

“Nasıl? Yani benim acı çekmemden suçlu olan o mu?”

“Ya kim olacaktı? Aslında bütün bunları çok güzel becermiş doğrusu; yiğidi öldür hakkını yeme. Ama sorarım size, gerek var mıydı bütün bunlara? Bu gürültüye? Hayır, hiç gerek yoktu.”

“Evet, aslında bu duyguya kapılmamalıydım, sevmemeliydim onu. Ama inanın ben çağırmadım bu duyguyu, hatta bastırmaya, yok etmeye çalıştım.”

“Ya, demek bu duyguya kapılmamalıydınız! Asıl suçlu olduğunuz şeyi görmüyorsunuz da, hiç suçunuzun olmadığı bir şey için kendinize kızıyorsunuz! Bu duygu içinizde kesinlikle doğacaktı, çünkü sizin ve Dmitri Sergeyiç’in kişilikleriniz ortada; şimdi olmazsa, başka zaman, öyle olmazsa böyle, bu duygu kesinlikle doğacaktı içinizde. Çünkü burada üzerinde asıl durulacak şey, sizin bir başkasını sevmeniz değil... Bu, asıl nedenin bir sonucu, o kadar. Asıl nedense, sizin eski ilişkilerinizden hoşnutsuz olmanız... Bu hoşnutsuzluk nasıl bir biçim alarak gelişebilirdi? Siz ya da o ya da her ikiniz birden gelişmemiş, kaba insanlar olsaydınız bu hoşnutsuzluk çok klasik bir biçim alacaktı, karı-koca geçimsizliği. Yani karşılıklı olarak birbirinizi yiyip duracak, evliliğinizi bir kürek cehennemine çevireceksiniz. Nitekim günümüzde evlilik adına çoğu kez bu cehennemi görüyoruz. Hiç kuşkusuz bu cehennem üçüncü bir kişiye sevgi duyulmasına engel değildir; ancak işin özü, bütün öteki sonuçları yaratan asıl neden bu cehennem, bu karşılıklı olarak birbirini yiyip bitirmedir. Sizde bu

hoşnutsuzluk, her ikiniz de aklı başında insanlar olduğunuz için böylesi bir biçim alamazdı; bunun yerine en hafif, en yumuşak, en az kırıcı olan bir biçim aldı ve bir başkasına sevgiye dönüştü. Demek ki, üçüncü kişiye duyulan sevginin işin özüyle hiçbir ilgisi bulunmuyor. İşin özü, eski ilişkinin rahatsız bir ilişki olması, bu rahatsızlığın nedeni ise, karakterlerin uyuşmamasıdır. Siz ikiniz de iyi insanlarsınız, ama siz, Vera Pavlovna, gelişmeye başlayıp da karakteriniz çocuksu belirsizliğini kaybederek belirgin çizgiler kazanmaya başlayınca, sizin ve Dmitri Sergeyiç'in birbirinize fazlaca uymadığınız ortaya çıktı. Burada suçlanacak olan hanginizsiniz? Bakın, ben de iyi bir insanım, ama söyleyin, benimle geçinebilir miydiniz? Derin bir düş kırıklığı ve mutsuzluğa kapılarak herhalde kendinizi asardınız, öyle değil mi? Söyleyin, kaç gün sonra asardınız kendinizi?"

Vera Pavlovna gülümseyerek:

"Herhalde birkaç günden fazla dayanamazdım," dedi.

"Evet, o gerçi benim gibi mendebur değil, ama yine de birbirine uygun bir çift olamazdınız siz. Peki bunu ilk kimin fark etmesi gerekirdi? Kim yaşça daha büyüktü? Kimin kişiliği daha erken biçimlenmişti? Ve kimin yaşam deneyimi daha çoktu? Onun değil mi? Bütün bunları zamanında fark ederek korkmamanız, üzülmemeniz için sizi hazırlamak durumunda olan o değil miydi? Oysa o, bunun ne zaman farkına vardı? Sizde üçüncü bir kişiye karşı bir duygu bütünüyle geliştikten sonra –ki onun böyle bir şeyi beklememesi gerekirdi–, hatta ancak, duygunuz karşı tarafta da aynı duyguyu yarattıktan sonra... Bütün bunları neden önceden görüp sezmedi? Aptal bir insan mı kendisi? Hayır, Vera Pavlovna, sizinle ilişkilerinde yeterli dikkat ve özeni göstermediğinden kaynaklandı bütün bunlar. Oysa siz tutturmuşsunuz: O çok iyi bir insan! Beni çok seviyor!"

Rahmetov artık coşmuştu, büyük bir heyecanla konuşuyordu. Ama Vera Pavlovna onun sözünü keserek:

"Sizi dinleyemem Rahmetov!" dedi. "Benim sonsuzcasına bağlılık duyduğum bir insana böylesine saldırmanıza göz yumamam!"

Vera Pavlovna da sertleşmişti, sesinden, tavrından büyük bir hoşnutsuzluk okunuyordu.

“Hayır, Vera Pavlovna, söylediklerim sizin dinlememeniz gereken şeyler olsaydı, bunları size hiç söylemezdim. Benim bütün bunları bugün fark ettiğimi mi sanıyorsunuz yoksa siz? Size bunları daha önce söylememiş olduğuma bakarak ancak bugün söyleyebildiğimi mi düşünüyorsunuz? Hayır, Vera Pavlovna, bilirsiniz ki ben birisine bir şey söylemek istedim mi hiçbir güç ona bunu söylememe engel olamaz. Demek ki, istesem ben size bunları daha önce de söyleyebilirdim, ama söylemedim, sustum. Şimdi söylediğime göre, demek ki şimdi söylemem gerekiyor. Ben hiçbir şeyi zamanından önce söylemem. Size bakmak içimi parçaladığı halde, biliyorsunuz, pusulayı tam dokuz saat cebimde tuttum ve size göstermedim. Susmam gerekiyordu, sustum. Dolayısıyla şimdi size söylemeye başladığım şeyler de hemen şimdi aklıma gelivermiş şeyler değil, ben Dmitri Sergeyiç’in size karşı tavırları ve genel olarak sizin ilişkiniz üzerinde ne zamandır düşünüp duruyorum... Ancak bunları konuşmanın zamanı şimdi geldi ve biz de şimdi konuşuyoruz.”

Vera Pavlovna son derece ateşli bir şekilde:

“Hayır, sizi dinlemek istemiyorum!” diye bağırdı. “Sizden susmanızı rica ediyorum Rahmetov. Lütfen gidin burdan. Benim için bütün akşamınızı feda etmenizden dolayı size gönül borcu duyuyorum, ama lütfen gidin burdan.”

“Israrlı mısınız bu isteğinizde?”

“Evet.”

“Pekâlâ, Vera Pavlovna, gidiyorum... Gidiyorum mu?.. Demek benden bu kadar kolay kurtulabileceğinizi sandınız ha? Eninde sonunda bana bunları diyeceğinizi tahmin ettiğim için önlemimi aldım. Şu yaktığımız pusulayı o, kendiliğinden yazmıştı. Ama bunu... ben rica ettim kendisinden yazmasını. Üstelik öteki gibi bir belge niteliği taşımadığı için bu pusulayı size bırakabilirim. Buyrun!”

Rahmetov cebinden bir kâğıt çıkarıp Vera Pavlovna’ya verdi.

“11 Temmuz. Gece saat iki. Canım dostum Veroçkam. Rahmetov’un sana söyleyeceklerini dinle. Sana ne söyleyecek bilmiyorum, benim kendisinden sana bir şeyler söylemesi için bir ricam olmadı, kendisi de sana ne söyleyeceği konusunda bana en ufak bir şey söylemedi. Ancak şunu çok iyi

biliyorum: Rahmetov ne söylüyorsa söylenmesi gerekli bir şeydir. O gereksiz hiçbir şey söylemez. Senin. D. S.”

Vera Pavlovna’nın pusulayı kaç kez öptüğünü Tanrı bilir!

“Neden daha önce vermediniz bu pusulayı bana? O zaman sizde ona ait başka şeyler de vardır?”

“Hayır, başka hiçbir şey yok, çünkü hiçbir şey gerekli değil. Neden daha önce vermediğime gelince, daha önce vermem gerekmiyordu, şimdi gerekti, şimdi verdim.”

“Aman Tanrım daha önce vermesi gerekmiyormuş! Ayrılmamızdan sonra ondan birkaç satır okumak zevkini çok görmemeliydiniz bana?”

“Evet, doğru, bunun için olabilirdi... Ama bu da o kadar önemli bir şey değil,” diyen Rahmetov gülümsedi.

“Rahmetov, Rahmetov! Siz benim sabrımı taşırmaya yemin etmişsiniz galiba!”

“Desenize şu pusula aramızda yeni bir kavgaya neden olacak?” Rahmetov yeniden gülümsedi. “O zaman onu sizden zorla geri alayım ve yakayım. Biliyorsunuz, bizim gibi insanlar için kutsal hiçbir şeyin olmadığını söylüyorlar. Biz her tür zorbalığı yapabilir, insan boğazlayabilirmişiz... Evet, artık devam edebilir miyim?”

İkisinin de heyecanı geçmiş gibiydi. Vera Pavlovna pusulayı aldığı için, Rahmetov da o pusulayı öperken onun yanında sessizce birkaç dakika beklediği için:

“Evet, sizi dinlemek zorundayım.”

Rahmetov sakin bir sesle başladı konuşmaya:

“Fark etmesi gereken şeyi fark etmedi, bunun da sonucu kötü oldu. Hoş fark etmiş olsaydı, onu yine bağışlayamazdık. Aranızdaki ilişkinin özünü –ki bu öz karakterlerinizden kaynaklanıyordu– kavrayamadı diyelim, ama yine de, ne olur ne olmaz deyip sizi böyle bir sonuca hazırlayabilirdi; hiç istenmeyen, hiç beklenmeyen, ama yine de ortaya çıkabilecek olan bir rastlantıya karşı hazırlıklı olabilirdi. Öyle ya, gelecek için kim kime

güvence verebilir? Ne çok sürprizlerle doludur gelecek!.. ‘Hayatta her şey olabilir’ gerçeğini herhalde o da biliyordu. Sizi kafanızın içi böylesine karmakarışık bir halde nasıl bırakabildi? Öylesine bir karmakarışıklık ki, olanlar olduğu zaman siz tümüyle hazırlıksızdınız, bu yüzden de gafil avlandınız! Bütün bunların olabileceğini önceden görememesi, sizi hiç mi hiç umursamadığını gösterir ve tabii siz böyle bir şeyi kendi yönünüzden kırıcı bulabilirsiniz. Ancak etraflıca düşündüğümüzde bunun hiç de önemli bir şey olmadığını görürsünüz, iyi ya da kötü diye nitelenebilecek bir şey bile değildir bu; öylesine bir şeydir. Ne olur ne olmaz deyip sizi her olasılığa karşı hazırlamamış olmasının bütünüyle kötü bir duygudan kaynaklandığına kuşku yok. Elbette bilinçsizce bir davranıştı bu, ama insanın doğası da ancak bilinçsizce yapılan davranışlarda kendini ele veriyor. Sizi buna hazırlamak onun çıkarlarına aykırıydı, çünkü bu durumda sizin, onun çıkarlarına aykırı olan direnme duygunuz zayıflamış olacaktı. İçinizde doğan duygu öylesine güçlüydü ki, siz büyük bir dirençle buna karşı koymanıza karşın başarılı olamadınız. Ama bu duygunun böylesine güçlü bir duygu olarak gelişmesi de rastlantıdan başka bir şey değildi. Bu duyguyu size, onu hak etmiş olmakla birlikte böylesine bir duyguya daha az layık olan bir insan telkin etmiş olsaydı, sizin duygunuz da daha zayıf olacaktı. Her tür karşı koyuşun yararsız olduğu böylesi güçlü duygular için bir tek şey söylenebilir, bunlar olağanüstü durumlardır. Ama öyle duygular da vardır ki, eğer bir insanda direnme duygusu büsbütün yok olmamışsa, bunların kolayca üstesinden gelebilir ve bu tür duyguların ortaya çıkma olasılığı öbürlerine göre çok daha yüksektir. O da işte bu yüksek olasılığı düşünerek sizin direnme duygunuzu zayıflatmak istememiştir. Sizin hazırlıksız yakalanmanıza ve böylesine büyük acılar çekmenize neden olurken onu yönlendiren motifler bunlardı işte. Nasıl, beğendiniz mi?”

“Bu söyledikleriniz doğru değil Rahmetov, o benden hiçbir düşüncesini gizlemezdi. Onun ne gibi inançları olduğunu siz de, ben de çok iyi biliyoruz.”

“Elbette Vera Pavlovna, bunun tersini hiç kimse ileri süremez. Sizde, kendi inançlarına uygun inançların gelişmesine engel olmak için asıl düşüncelerinizi gizleyerek başka birtakım düşünceleri benimsemiş görünmek onun yapabileceği bir şey değildir. Çünkü bu düpedüz şerefsizliktir. Siz böyle bir insanı asla sevemezdiniz. Rica ederim, ben hiç onun için kötü insandır dedim mi? Nasıl diyebilirim ki zaten? O çok, çok

iyi bir insandır. İsteğiniz kadar övebilirim onu size! Benim söylemek istediğim yalnızca şu, o size ancak her şey olup bittikten sonra doğru davranmaya başladı; daha önceki davranışları ise kötüydü. Siz neden böylesine acı çektiniz? Onun dediğine bakılırsa –ki buna da gerek yok, çünkü sizin haliniz apaçık ortada– onu üzmemek için... Bunun onu üzeceği gibi bir düşünceye nerden kapıldınız kuzum siz? Çıkarıp atın kafanızdan bu saçma düşünceyi. Ne üzülmesiymiş! Nerden çıkarıyorsunuz böyle aptalca şeyleri siz, başkasını seviyorsunuz diye o sizi kıskanacak, üzülecek... Nedir bütün bunlar!”

“Kıskançlık gibi bir duyguyu inkâr mı ediyorsunuz Rahmetov?”

“Gelişmiş bir insanda olmaması gereken bir duygudur kıskançlık. Çarpık ve iğrenç bir duygudur. Kıskançlık, giymeleri için çamaşırımı, sigara içmeleri için ağızlığımı kimseye vermediğim bir eşya düzenini yansıtır; insana, bana ait bir eşyaymış gibi bakışı yansıtır.”

“Ama kıskançlığı tanımamanın sonuçları korkunçtur Rahmetov.”

“Bu duyguya sahip olan bir insan için evet, ama içinde böyle bir duygu olmayan insan için ortada korkunç olabilecek, hatta ne korkuncu, önemli sayılabilecek bir şey yoktur.”

“Sınırsız bir ahlaksızlığın propagandasını yapar gibisiniz?”

“Onunla dört yıllık evliliğiniz üzerine bunları söylüyorsunuz ha? İşte bunun da suçlusu odur. Söyler misiniz bana, siz günde kaç kez öğle yemeği yiyorsunuz? Bir, değil mi? Eğer günde iki kez öğle yemeği yiyor olsaydınız, buna herhangi biri itiraz edebilir miydi? Herhalde hayır. Madem öyle neden iki kez öğle yemeği yemiyorsunuz? Birilerini üzmekten mi korkuyorsunuz yoksa. Besbelli değil. İkinci bir öğle yemeğine gerek duymuyorsunuz, canınız istemiyor. Oysa yemek yemek güzel bir şeydir. Ama ne oluyor. Hem mantığınız, hem de, daha önemlisi mideniz bir yemeğin güzel, üst üste yenen iki yemeğin rahatsızlık verici bir şey olduğunu söylüyor. Ama diyelim düşlem sahibi bir insansınız, ya da korkunç bir obursunuz, birilerini üzme tedirginliği sizi iki kez yemek yemekten alıkoyar mıydı? Hayır! Birisi buna üzülecek olsa ya da bunu size yasaklayacak olsa, siz yalnızca yemeğinizi gizli gizli yiyecektiniz; elinize ne geçerse, iyi kötü demeden atıştıracaktınız, çabuk çabuk ve telaşla yediğiniz için ellerinizi kirletecek,

kimse görmesin diye ceplerinize doldurduğunuz için üstünüzü başınızı berbat edecektiniz, hepsi bu! Burada sorun ahlaka uygunluk ya da ahlaksızlık değil, bir işi hırsızlama yapmanın güzel olup olmadığıdır. Kıskançlığın saygıya ve acımaya değer bir duygu olması, ‘ah, eğer böyle bir şey yaparsam onu çok üzmüş olurum’ düşüncesi hangi insanı yapacağı şeyi yapmaktan alıkoyar? Kimi boş yere acı çekeceği bir mücadelenin içine sokar? Ancak bir avuç en soylu insanı... Ama zaten onların da ahlaksızca bir şey yapmaları mümkün değildir ki... Öyleyse... kıskançlık dediğiniz saçmalık bir avuç insan dışında hiç kimseyi durduramayacak, olsa olsa onları dolambaçlı yollara, aldatmacaya, kurnazlığa itecektir ve onlar asıl böylece kötü insan olacaklardır. Olay bu kadar basit işte. Yoksa siz bunları bilmiyor muydunuz?”

“Biz de onunla olaya hep böyle bakardık.”

“Herhalde pek böyle değildi sizin bakışınız. Ya da konuşuyordunuz, birbirinizin ağzından bu sözleri duyuyordunuz, ama birbirinize inanmıyordunuz. Evet, hiç kuşkusuz inanmıyordunuz, çünkü başka bir sürü konuda bir yığın şey duyuyordunuz, ya da belki bu konuda yine bu sözleri duyuyordunuz, ama bunlar bambaşka bir havada söylenmiş oluyordu. Böyle olmasa hiç bunca zamandır acı çeker miydiniz? Bari ortada dişe dokunur bir neden olsa! İncir çekirdeğini doldurmayacak bir şey yüzünden ne büyük bir gürültü kopardınız! Üçünüz birden, ama en çok da siz, Vera Pavlovna, ne çok acı çektiniz! Oysa, laf aramızda, üçünüz tıpkı bir yıl önce olduğu gibi bir arada yaşamaya devam edebilirdiniz; üçünüz bir evde oturabilir ya da duruma göre, buna benzer başka bir çözüm bulabilirdiniz. Böylece de kavgasız, gürültüsüz bir yaşam sürer, çaylarınızı huzur içinde içip, operalarınıza huzur içinde gidebilirdiniz. Gereği var mıydı böylesine acı çekmenin? Bu, dünya yıkılmış da altında kalmışçasına kahrolmaların? Odur bütün bunların da nedeni, daha doğrusu onun olaylar patlak vermezden önceki tutumu. Kafanızda, ‘Böyle bir şey yaparsam o kahrolur’ gibi bir düşüncenin sürekli olarak kalması için sizi böyle bir gelişmeye karşı özellikle hazırlıksız bıraktı. Oysa hiç kimse kahrolmazdı, hiç kimseye bir şey olmazdı. Gereksiz yere ne çok acı çektirdi size!”

“Hayır Rahmetov, korkunç şeyler söylüyorsunuz siz.”

“Gene ‘korkunç şeyler’! Bana göre, gereksiz yere acı çekmek ve beş para etmez bir saçmayı felaket haline getirmektir asıl korkunç olan.”

“Yani size göre bizim bu olay aptalca bir melodram mıydı?”

“Evet, tümüyle gereksiz bir melodram, artı, gereksiz bir trajedi. Basit bir konuşmayla sakince halledilebilecek bir konunun böylesine canhıraş bir melodrama dönüşmesinin suçlusu da Dmitri Sergeyiç’tir. Hem sizi, hem de kendini hazırlayarak bu melodramı önlemediği, olup bitenlerin ne bir fincan fazla çay içmeye, ne de çayını içmeden yarıda bırakmaya değmeyecek kadar saçma şeyler olduğunu size anlatmadığı için suçludur Dmitri Sergeyiç. Ve onun sonraki dürüst davranışı bu ağır suçunu çok zor bağışlatabiliyor. Ama neyse, oldukça pahalıya maloldu bu ona. Şimdi iki kadeh daha Heres için ve hemen yatıp uyuyun. Ziyaretimin son amacı da gerçekleşmiş oldu. Şu anda saat üç, eğer uyandırmazlarsa geç saatlere kadar uyuyabilirsiniz. Ben Mâşâ’ya sizi on buçuktan önce uyandırmamasını söyledim. Yarın sabah çay içmeye bile zaman bulabileceğinizi sanmam, kalkar kalkmaz hemen istasyonun yolunu tutmalısınız. Eğer eşyalarınızın hepsini toparlamaya zamanınız yetmezse, bir ara döner alırsınız ya da arkanızdan gönderirler. Ne diyorsunuz? Siz mi gelip alacaksınız, yoksa Aleksandr Matyeviç mi size getirsin? Şimdi Mâşâ’yla birlikte kalan eşyayı toplasanız, diyeceğim ama, sizin tümüyle sakinleşmiş olduğunuzu fark edebileceği için doğru olmaz. Ama topu topu yarım saat sürecek bir eşya toplama telaşı içinde nerden fark edecek sizin ne durumda olduğunuzu? Mertsalova olsa durum değişirdi. Ben yarın sabah erkenden kendisine uğrar, sizin çok geç yattığınızı, onun için buraya gelip sizi uyandırmamasını, doğruca istasyona gitmesini söylerim.”

“Meğer ne çok düşünüyormuşsunuz beni!”

“Sakın böyle davranmamı isteyenin de Dmitri Sergeyiç olduğunu sanmayın. Kendiliğimden yapıyorum bunları. Yalnız, olup bitenlere engel olmayışı yüzünden ona çok kızmama (ki inanın, size söylediklerimden çok daha ağırını söyledim kendisine) ve bu gereksiz acıların ortaya çıkışında tümüyle onu suçlu bulmama karşın sonraki tutumu için kendisini alkışlıyorum.”

XXXI

Basiretli Okurla Söyleşi ve

Kendisinin Romandan Kovulması

Söyle, ey basiretli okur, şu anda bu kitaptan çıkıp giden ve bir daha da dönmeyecek olan Rahmetov'a bu hikâyede neden yer verildi? Onun olaylara katılmayan bir tip olduğunu sana daha önce söylemiştim...

"Atma, atma!" diyor basiretli okur, sözümü keserek... "Rahmetov buz gibi olaylara katılan bir tip. Öyle olmasa şu ünlü pusulayı o mu..."

Ben de onun sözünü kesiyorum:

"Aman efendi hazretleri, üzerinde gevezelik etmeye bayıldığınız estetik konusunda hiç iyi olmadığınız anlaşılıyor. Eğer böyleyse, o zaman Mâşâ da romanın tiplerinden biri oluyor? Öyle ya, hani kitabın en başında Vera Pavlovna'yı dehşete düşüren bir pusula vardı, işte o pusulayı da Mâşâ getirmişti! Sonra, Raşel? O da romanın tiplerinden biri?.. Çünkü Vera Pavlovna'ya eşyalarına karşılık para veriyor; o bu parayı vermese, Vera Pavlovna'nın bir yere gidebilmesi olanaksız! Sonra, profesör N?.. Vera Pavlovna'yı Bayan B.'ye mürebbiye olarak salık verdiğine göre, o da romanın tiplerinden biri? Çünkü o bunu yapmasaydı, Konnogvardeyski bulvarındaki dönüş sahnesi olmayacaktı? Belki Konnogvardeyski Bulvarı da romanın tiplerinden biridir? Çünkü bu bulvar olmasa Vera Pavlovna'yla Lopuhov'un bu bulvar üzerinde buluşmaları ve yine bu bulvardan geri dönüşleri de olmayacaktı? Hele Gorohovaya sokağı?.. Romanın en ünlü tipi bu sokak galiba? Neden dersen, Gorohovaya sokağı olmasa, onun üzerindeki evler ve bu arada Storeşnikovlar'ın evleri de olmazdı. Storeşnikovlar'ın evleri olmayınca, bu evi yöneten bir kâhya, kâhya olmayınca kâhyanın kızı, kâhyanın kızı olmayınca da bizim bütün bu hikâyemiz olmazdı. Yine de senin dediğin doğru olsun. Konnogvardeyski bulvarı, Mâşâ, Raşel, Gorohovaya sokağı... bunların hepsi romanın tipleri olsunlar... Ama bunlar için koskoca kitap boyunca üç dört sözcük ya söylemişiz ya söylememişiz. Bir de şu Rahmetov'a ayrılan sayfalara bak!"

"Tamam, şimdi anladım," diyor basiretli okur, "Rahmetov, Vera Pavlovna'yla Lopuhov'u yargılamak için sokulmuş hikâyeye, Vera Pavlovna'yla o konuşmayı yapması için..."

“Hayır, efendi, senin hiçbir şey anladığın yok! Söylediğinin tam tersidir durum. Başkaları üzerine düşüncelerini söylemesi için hiç hikâyeye özel bir insan sokulur mu? Senin o çok büyük yazarların böylesi gereklilikler için hikâyelerine durmadan birtakım insanlar sokup çıkarıyor olabilirler, ama ben onlardan çok daha kötü bir yazar olmama karşın, sanatsallığın koşullarını onlardan daha iyi anlıyorum. Hayır, muhterem, bu dediğin şey için Rahmetov’a hiç gerek yoktu. Lopuhov Vera Pavlovna, Kirsanov... bunların üçü de davranışları ve yapıp ettikleri şeyler üzerine düşüncelerini kaç kez açıkladılar kitap boyunca, görmedin mi? Bunlar aptal insanlar değil ki, neyin iyi neyin kötü olduğunu bilemesinler ve iyiyle kötüyü ayırt edebilmeleri için kendilerine bir suflör gereksin! Yoksa sen Vera Pavlovna aradan biraz zaman geçtikten sonra atölyesini yüzüstü bırakmasının doğru olmadığını anlamayacak ve bu yüzden kendisini tıpkı Rahmetov’un kınadığı gibi kınamayacak mıydı sanıyorsun? Veya Lopuhov, Vera Pavlovna’ya karşı tavırlarının tıpkı Rahmetov’un karısına söylediği biçimde olduğunu anlamıyor muydu? Anlıyordu, azizim, anlıyordu, çünkü aklı başında olan dürüst insanlar, eksiklerinin, yanlışlarının neler olduğunu çok iyi anlarlar. Neden dersen, dürüsttürler de ondan. Yoksa bunu da mı bilmiyordun? Dürüst insanların neler düşündükleri, neleri bilip anladıkları konusunda da çok zayıfmışsın anlaşılan! Bak sana bunlardan da öte bir şey söyleyeyim: Sen yoksa Rahmetov’un Vera Pavlovna’yla konuşmasında Lopuhov’dan bağımsız hareket ettiğini mi sanıyorsun? Hayır, efendim, hayır! Rahmetov o konuşmada Lopuhov’un aracısıydı. Bunu Vera Pavlovna’yla konuşurken kendisi de çok iyi biliyordu; Vera Pavlovna’ya gelince, o da bir iki gün sonra anladı bunu; aslında o kadar heyecanlı olmasaydı daha Rahmetov ağzını açtığı anda da anlayabilirdi. İşin aslı işte böyleydi, ama tabii sen anlamadın, öyle değil mi? Kuşkusuz Lopuhov ikinci pusulasında doğru söylüyordu, yani ne o Rahmetov’a, ne de Rahmetov ona Vera Pavlovna’yla yapılacak konuşmanın içeriği konusunda bir şey söylemişti. Ama Lopuhov Rahmetov’u çok iyi tanıyor ve onun hangi durumda neler söyleyeceğini çok iyi biliyordu; çünkü dürüst insanlar birbirlerini hiçbir şey konuşmadan da anlarlar. Lopuhov, Rahmetov’un Vera Pavlovna’ya söylediklerini daha o konuşma yapılmadan önce nerdeyse noktası noktasına yazabilirdi. Böylesine iyi tanıyordu Rahmetov’u ve onu aracı seçmesinin nedeni buydu. Yoksa sana psikolojinin gizlerini biraz daha mı açayım? Bak şimdi... Lopuhov, kendisinin kendisi hakkındaki düşüncelerini Rahmetov’un da çok iyi bildiğini biliyordu. Yalnız

Rahmetov’un mu? Mertsalov’un da, Mertsalov’un karısının da, adalarda güreş tuttuğu şu subayın da... bunların hepsinin onun kendi hakkındaki düşüncelerini bildiğini biliyordu. Vera Pavlovna da kimseden bir şey duymadığı halde bunları birkaç gün sonra kendiliğinden anlayacaktı. Evet, kendisine karşı duyduğu sonsuz gönül borcunun hummasından kurtulur kurtulmaz Vera Pavlovna da anlayacaktı bunu. Dolayısıyla da, ‘Rahmetov’u aracı olarak göndermekle hiç bir şey kaybetmiş olmuyorum’ diye düşünüyordu Lopuhov. Evet, Rahmetov bana sövecek, ama nasılsa Veroçka da bir süre sonra kendiliğinden aynı şeyleri düşünmeyecek mi? Bir şey kaybetmediğim gibi, tam tersine Veroçka’nın saygısını kazanıyorum. Çünkü Veroçka Rahmetov’u, benim için neler söyleyeceğini bile bile gönderdiğimi anlayacak ve bunu şöyle yorumlayacak: ‘Canım benim, ne kadar ince düşünceli bir insan!’ İlk günlerin heyecanıyla, kendisine duyduğum sonsuz gönül borcunun ağır yükü altında ezileceğimi bildiği için, kafamda bu ağır yükü hafifletecek düşüncelerin bir an önce doğmasına çalıştı; evet, onu yerden yere çaldığı için Rahmetov’a kızıyordum, ama öte yandan da daha o sırada bile Rahmetov’un sözlerinin özünde doğru olduğunu anlıyordum. Düşüne düşüne ben de herhalde aynı sonuca ulaşırdım, ama bu zaman alırdı ve ben geçen bu süre içinde zaten yatışmış olacağım için ulaştığım bu düşüncelerin fazla önemi olmazdı. Ama bunların bana ilk günden söylenmesi, beni en azından bu düşüncelere kendiliğimden ulaşacağım süre boyunca acı çekmekten kurtardı. Evet, önemli olan ilk gündü, bu düşüncelerin benim için yararlı olması, onları ilk gün öğrenmeme bağlıydı.’ İşte Lopuhov böyle ince bir düzen kurmuş, Rahmetov da ola ola onun aracı olmuştu. Görüyormusun aziz efendim, basiretli okurum benim, bu soylu insanlar meğer ne kurnaz, ne bencil yaratıklarmış! Yalnız bunu kendi kurnazlığınla ve bencilliğinle karıştırma, onlar mutluluğu senin aradığın yerlerden bambaşka yerlerde arıyorlar; onlar için en büyük mutluluk, sevdikleri, saygı duydukları insanların kendileri için ‘ne ince düşünceli, ne mert insan’ demelerindedir; sen nasıl birtakım amaçların için binbir kurnazlık düşünüyorsan, onlar da kendi amaçları için türlü zahmetlere girer, çeşitli kurnazlıklara başvururlar; yalnız senin amaçlarınla onların amaçları birbirinden farklıdır, dolayısıyla da amaçlarınıza ulaşmak için başvurduğunuz kurnazlıkların sonuçları farklı olur, sen başkalarına zarar verecek çirkefçe bir şeyler tezgâhlarsın, onlar başkalarına yarar sağlayacak dürüst planlar kurarlar.”

“Bana bak,” diye atılıyor basiretli okur, “sen fazla ileri gitmeye başladın! Resmen hakaret ediyorsun bana! Ayağını denk almazsan seni mahkemeye verir, kafanda ne fitne fesat şeyler olduğunu dünya aleme açıklarım!”

“Aman efendimiz, n’olur acıyın bana,” diyorum ben de basiretliye, “ben kim, size hakaret etmek kim! Aklınıza duyduğum saygıyı kişiliğinize de duyan bir insan olarak size nasıl hakaret edebilir mişim? Ben yalnızca sizin pek sevdiğiniz bir konu olan sanatsallık üzerine bir-iki şey söylemek istedim, o kadar. Rahmetov’un yalnızca Vera Pavlovna’yla Lopuhov’u yargılamak için kitaba sokulduğunu sanmakla yanıldınız, ben onu söylüyorum. Böyle bir şey için Rahmetov’a hiç gerek yoktu. Rahmetov’un onlar için söylediklerinde benim sana doğrudan doğruya Lopuhov’un kendi hakkındaki düşüncesi olarak açıklamayacağım bir şey yoktu ki!.. Öte yandan Vera Pavlovna da, Rahmetov olmadan da bir süre sonra hem kendisi, hem de Lopuhov konusunda nasılsa bu düşüncelere ulaşacaktı. Şimdi, ey benim basiretli okurum, canım efendim, sana bir soru: Rahmetov’la Vera Pavlovna arasında geçen konuşmayı buraya almamın amacı ne? Ben sana Lopuhov’la Vera Pavlovna’nın düşüncelerini değil, Rahmetov’un Vera Pavlovna’yla konuşmasını veriyorsam, sana yalnızca bu konuşmanın özünü ve içerdiği düşünceyi değil, özellikle konuşmanın kendisini vermek istiyorum demektir, öyle değil mi? Bunu anlayabilir misin? Peki benim bu konuşma üzerinde bu kadar ısrarla durmamın nedeni ne öyleyse? Neden ille de vermek istiyorum ben bu konuşmayı? İstersen ben söyleyeyim, bu konuşma Rahmetov’la Vera Pavlovna arasında geçiyor doğrusu! Vallahi pes! Anlatılanı anlama bakımından da sıfırsın azizim! Kavrayışın da sıfır! Yahu şöyle düşünsene, iki insan karşılıklı konuşuyor... Bu konuşma şu ya da bu ölçüde bu insanların kişiliklerini ortaya çıkarır, öyle değil mi? (Nasıl, işin nereye varacağını anlamaya başladın mı?) Bu konuşma olana kadar Vera Pavlovna’nın kişiliği üzerine epeyce fikir edinmiştin. Yani bu konuşmadan Vera Pavlovna’ya ilişkin bir şey öğrenecek halin yoktu; onun ateşli bir insan olduğunu da, şakacılığını da, kaymağın iyisini, çayın demlisini sevdiğini de, hatta bir iki kadeh Heres’e hayır demediğini de... biliyordun. Demek ki bu konuşma Vera Pavlovna’nın kişiliğini tanıtmak için konulmamış kitaba... Öyleyse kimin için konulmuş olabilir? Şimdi soru şöyle, iki kişi konuşuyor. Vera Pavlovna ve Rahmetov. Konuşma Vera Pavlovna’nın kişiliği yönünden bizi ilgilendirmiyor. Öyleyse kimin kişiliği yönünden ilgilendirebilir?”

“Rahmetov’un! diye bağırıyor basiretli okur.”

“Aslanım benim! Gel seni alnından bir öpeyim! Görüyorsun değil mi, daha önce düşündüğünün tam tersi çıktı! Yani Rahmetov konuşma için değil, konuşma Rahmetov için alınmış kitaba, bu konuşmayla sen Rahmetov’u daha yakından tanıyabilesin diye, yalnızca bunun için. Bu konuşmadan gördün ki, Rahmetov gerçi içki içmeyen bir insandır, ama yine de Heres’ten bir-iki kadeh içmeyi canı çekiyor; sonra asık yüz, “mendebur” surat onun sürekli hali değil, hoş bir işle uğraşırken üzücü düşüncelerini, yüreğini dağlayan derin acıyı unutup konuşkan olabiliyor, şakalar yapabiliyor ve ne diyor, “o kadar az ki böyle güler yüzlü olabildiğim! Ve buna öyle üzülüyorum ki! Sürekli olarak ‘mendebur’ bir suratla dolaşmaktan ben de hiç hoşlanmıyorum, ama ortam öyle bir ortam ki güzellik ve iyilik uğruna benim gibi yüreğinde ateşli bir sevgi taşıyanlar zorunlu olarak suratları bir karış olmak zorunda kalıyorlar; yoksa ben bütün gün gülmek, şarkı söylemek, dans etmek isterdim.”

Anladın mı şimdi sevgili okurum? Sana Rahmetov’un nasıl bir insan olduğunu doğrudan doğruya anlatmak için pek çok sayfa yazılmış olduğu halde, bir o kadar sayfa da sana yine aynı insanı tanıtmak için yazılmış bulunuyor; onu iyice tanıman için, yalnız ve yalnız bunun için. Üstelik bu insan romanın kahramanlarından biri olmadığı halde bu yapılıyor! Hadi o zaman söyle bakalım bana, Rahmetov bu romana niçin alındı ve niçin bu kadar ayrıntılı olarak anlatıldı? Hatırlarsan sana daha önce “sanatsallığın başlıca gereğini yerine getirmek için” demiştim. Düşün bakalım neyin nesidir şu sanatsallığın başlıca gereği ve Rahmetov denilen bir insanı getirip şu kitabın içine koymakla bu gerek nasıl yerine getirilmiş oluyor? Bulabildin mi? Nerden bulacaksın, sen kim, böyle şeyler kim, değil mi? Öyleyse dinle. Ya da hayır, dinleme, nasılsa yine bir şey anlamayacaksın. Hem seninle değil, okurlarımla konuşacağım ve konuşmam ciddi olacak.

Sanatsallığın ilk gereği şudur, bir betimleme yapılırken, okurun betimlenen şeyi gerçek biçimi nasılsa öylece gözünün önüne getirebilmesi sağlanmalıdır. Örneğin ben bir ev betimlemesi yapıyorsam, okurum benim anlattığım şeyi ne samanlık, ne de saray olarak canlandırmalı gözünde, ben neyi anlatıyorsam, tam onu düşünmeli. Ya da eğer sıradan bir insanı anlatıyorsam, okurum bunu ne cüce, ne de dev olarak düşünmeli.

Ben kitabımda yeni kuşağın her gün yüzlerce örneğine rastladığım dürüst ve sıradan insanlarını göstermek istedim. Bunlardan üçünü aldım, Vera Pavlovna, Lopuhov ve Kirsanov. Bunların üçü de benim gözümde sıradan insanlardır, onlar kendi gözlerinde de sıradan insanlardır ve onlar bütün tanıdıklarının gözlerinde de sıradan insanlardır. Ben onları anlatırken şu dediğimden daha başka bir anlamda yorumlanabilecek herhangi bir şey söyledim mi? Evet, ben onlardan sevgiyle, saygıyla söz ettim. Ama her dürüst, aklı başında insan sevgiye, saygıya layıktır. Bununla birlikte hiç onların önünde dalkavukluk ettim mi? Yazdığım şu kadar sayfanın içinde, ‘Ben onlar gibi soylu, onlar gibi yüce, onlar gibi güzel insan görmedim; onlardan daha mükemmel bir insan bulunabileceğine asla inanamam; onlar ideal insanlardır’ anlamına gelebilecek küçücük de olsa bir satır, bir söz, bir anıştırma var mı? Onlar benim kafamda nasılsalar, kitabımda da öyle yer aldılar. Yani yeni kuşağın sıradan insanları olarak... Olağanüstü herhangi bir şey yapıyor olarak gösterdim mi kendilerini? Hayır. Onlar yalnızca alçaklık yapmıyorlar, korkmuyorlar; inandıkları sıradan ve dürüstçe şeyler var ve bunlar uğruna çalışıp çabalıyorlar, hepsi bu! Kahramanlık neresinde bunun! Ben sıradan birtakım insanlar göstermek istedim ve umarım bunu başardım da. Romanımdaki bu sıradan insan tiplerini gerçek yaşamda tanımış olan okurlarım, kitabın daha ilk sayfalarından başlayarak bunların ideal olmak şurda dursun, kendi tiplerinin ortalama düzeyini geçmeyen insanlar olduklarını herhalde hemen görmüşlerdir. Bu okurlarım yine bilirler ki, gerçek yaşamda tanıdıkları bu tipten insanlar, benim romanımda anlattığım olaylara benzer nice olaylar yaşamışlardır ve bu olaylar karşısında benim kişilerimin davranışlarından daha kötü davranışlarda bulunmamışlardır. Diyelim, gerçek yaşamdaki bu sıradan ve dürüst insanlar benim romanımda anlattığım olaylara benzer olaylar yaşamamışlardır... Olabilir... Çünkü bütün evli çiftlerin birbirlerinden ayrılmaları için herhangi bir zorunluluk olmadığı gibi ayrılmanın hoş bir şey olması gibi bir durum da yoktur. Öte yandan her dürüst ve aklı başında kadın, kocasının arkadaşına âşık olmadığı gibi her namuslu ve ciddi erkek de arkadaşının karısına duyduğu aşkla –hem de koca üç yıl– mücadele edip durmaz. Köprü ortasında beynine kurşun sıkmak ya da (basiretli okurun düşüncesine göre) W otelinden habersizce ayrılıp kim bilir nerelere kaybolmak ise bunların içinde herhalde en az rastlanan olaydır. Ama her dürüst insan, benim roman kahramanlarımın karşılaştıklarına benzer olaylarla karşılaştığında tıpkı onlar gibi hareket eder ve böyle hareket ettiği için de kendini kesinlikle bir

kahraman gibi görmez, dürüst insanlar böylesi olaylara karşı hazırlıklıdır ve benim anlattıklarımdan çok daha zorlu nice olayda çok daha alkışlanacak davranışlar göstermişlerdir; ama onlar bu davranışları gösterdikleri için kendilerini olağanüstü ve şaşılası insanlar olarak görmezler; kendileri için olsa olsa, ‘Eh, bayağı zararsız, hatta dürüst bir insan sayılırım’ diye düşünürler. Bu insanların kendileri gibi olan tanıdıkları da (kendileri gibi tabii, çünkü onlar başka türlü insanlarla düşüp kalkmazlar) onlar hakkında aynı şeyleri düşünürler; eh, derler, zararsız, dürüst bir insandır. Onun ayaklarına kapanmak, onu göklere çıkarmak asla düşünemeyecekleri şeylerdir. Bunun yerine onlar, biz de onun gibiyiz, derler. Bu açıklamayla, yeni kuşaktan her dürüst, aklı başında insanın, benim bu üç roman kahramanımda sıradan dostlarını tanımalarını sağladığımı umarım.

Ama öykümün başından beri Vera Pavlovna, Lopuhov ve Kirsanov için ‘Evet, biz bu insanları tanıyoruz, onlar da bizim gibi sıradan, iyi insanlar’ diyen okurlarım henüz azınlığı oluşturuyorlar. Büyük çoğunluksa bu sıradan tipten çok aşağı düzeydedir. Ömründe tek gözlü damdan başka bir şey görmemiş bir insan, sıradan bir ev resmine baktığında gördüğü evi saray sanacaktır. Bu insana evin saray değil de ev olarak görünmesi için ne yapmalı?

Yapılacak şey şu, aynı resimde büyük bir sarayın küçük bir köşesini de göstermeli. O zaman bu köşeye bakar ve sarayın çok daha değişik boyutlarda bir yapı olduğunu, başka bir deyişle bunun aslında büyük bir ev olduğunu anlar ve herkes böyle evlerde yaşasa ne güzel olur diye düşünür. Eğer Rahmetov’u göstermeseydim, okurlarımın çoğu hikâyemdeki baş kahramanlar konusunda şaşıracaktı. Şu son bölüme gelene kadar Vera Pavlovna, Kirsanov ve Lopuhov’un, okurlarımın çoğuna gerçek hayatta yer alamayacak kadar üstün yaratılışlı, hatta idealize edilmiş kişiler olarak göründüklerine bahse girerim. Hayır, dostlarım, benim şirret, kötü yürekli, zavallı dostlarım, durum hiç de size göründüğü gibi değil; onlar yücelerde durmuyor, siz çok diplerde dolaşıyorsunuz. Ama şimdi onların bulutların üzerinde değil, yeryüzünde duran insanlar olduklarını gördünüz. Onların size göğün yücelerinde süzülüyormuş gibi görünmelerinin nedeni, sizin yedi kat çamurun içinde debelenmenizdi. Onların durduğu yer erişilmez bir yer değildir aslında, herkes o yükseklikte durmalıdır, durabilir de. Sizin de benim de, kendilerine asla erişemeyeceğimiz üstün kişilikler bunlar gibi değildir, benim zavallı dostlarım. Ben size bunlardan birinin profiline ait

hafif bir çevre çizgisi gösterdim, o kadar. Gördüğünüz gibi hatlar tümüyle değişik. Kendilerini ayrıntılı olarak çizdiğim öbür insanlara ise eğer isterseniz erişebilirsiniz; bunun için kendinizi geliştirmeniz gerekir. Şunu unutmayın ki, onlardan aşağı duran herkes aşağılıktır. Hadi dostlarım, derinlerinde debelenip durduğunuz yedi kat çamurun içinden doğrulup kalkın! Evet; hadi kalkın, bu o kadar zor bir şey değil! Mutlu bir yaşam sürmek için ışıklı, aydınlık dünyaya çıkın; buraya uzanan yol bakın nasıl da göz alıcı, gönül çelici ve nasıl da kolay; gelişme, bu yolun adı gelişme, gelişme... Çevrenize bakın, izleyin, düşünün, yaşamın tertemiz tatlarını, insanın iyi ve mutlu olabileceğini anlatan yazarlar var, onların kitaplarını okuyun. Evet, okuyun bu kitapları, çünkü bu kitaplar insanın yüreğini sevinçle doldurur; yaşamı izleyin, yaşamı izlemek son derece ilginçtir; düşününüz, düşünmek çok çekici, sürükleyici bir şeydir. Evet, hepsi bu! Sizden ne bir şey vermeniz, ne bir şeylerden yoksun olmanız isteniyor! Hayır, gerek yok bunlara! Yalnızca mutlu olmayı istemek! Bunun için gelişmenize büyük bir zevkle özen göstereceksiniz... Çünkü mutluluk gelişmededir. Ah, gelişmiş bir insanı ne tatlar bekler! Hatta bir başkasının kendinden bir şeyler verme diye niteleyerek acı duyduğu şeyleri, o isteklerinin yerine getirilmesi olarak duyumsar, tat duyar bundan! Hele yüreği!.. Sevinçlere öylesine açık ve sevinçlerle öylesine doludur ki!.. Yine siz bilirsiniz ama, bir deneyin derim ben, gelişmişlik gerçekten güzel bir şeydir!

Dördüncü Bölüm

İKİNCİ EVLİLİK

Berlin, 20 Temmuz 1856

Saygıdeğer Vera Pavlovna,

Merhum Dmitri Sergeyiç Lopuhov'a olan yakınlığım bana, kendisini hiç tanımadığınız ama size derin saygı besleyen bir insanı lütfedip tanıdıklarınız arasına alacağınız umudunu vermektedir. Merhum Dmitri Sergeyiç'in isteği üzerine sizinle mektuplaşmaya başladığım için beni sırnaşık bir insan olarak görmeyeceğinizi düşünmek cesaretini göstereceğim. Merhum hakkında söyleyeceğim her şeyin doğru olduğuna inanabilirsiniz; onun her düşüncesini yine onun sözleriyle aktaracağım size. İşte bu mektubun yazılma nedeni olan, onun benden size aktarmamı istediği sözler:

"Yakınlarımı tedirgin eden ve işlerin bugünkü biçimi almasına neden olan düşüncelerim, içimde yavaş yavaş olgunlaşıyordu; bu düşünceler içinde son biçimini alana dek birkaç kez değişikliğe uğradı (Sayın Vera Pavlovna, yukarıda da değindiğim gibi size Dmitri Sergeyiç'in sözlerini olduğu gibi ve kendi ağzından aktarıyorum). Bende bu düşünceleri yaratan olayı fark etmem tümüyle bir rastlantı sonucu oldu. Bu rastlantı, onun (yani sizin Vera Pavlovna) dehşet içinde yanıma koşarak şu korkunç düşünü anlatması oldu. Düşü bana çok önemli göründü. Onun duygularını dışardan birisiymiş gibi izleyen bir insan olarak, hayatında, ne kadar süreceği belli olmayan, ancak bizim eski ilişkilerimizi değiştireceği kesin olan bir olayın başlamakta olduğunu hemen anladım. Ama insan alıştığı, benimsediği durum değişmesin, sürüp gitsin istiyor ve bunun böyle olması için olanca çabasını gösteriyor. İnsan doğasının derinlerinde tutucu bir öge var ve biz ondan ancak somut zorunluluklar karşısında gerileyebiliyoruz. Gelişmeler karşısında kapıldığım ilk düşüncenin temel nedeni burada sanıyorum; bunun kısa süreli bir şey olduğunu, bir süre sonra unutulup gideceğini ve bizim yeniden eski ilişkimize döneceğimizi düşünmek istiyordum ve böyle de düşünüyordum. O da başına gelen bu olaydan kaçınmak istiyor, bu amaçla da bana aşırı bir yakınlık gösteriyordu. Hiç fark etmeden kendimi bu yakınlığın akışına kaptırdım ve onun, bana yaklaşmakla başına gelen olaydan kurtulabileceği umuduna ben de kapıldım. Ancak bu düş birkaç

gün sürdü; boşuna bir umuttu bu, gerçekleşebilecek bir şey değildi. Bunun nedeni de benim kişiliğimde, özyapımda yatıyordu.

Kişiliğimi aşağılık bulduğumu falan söylemek istiyor değilim bununla. Ben olayı şöyle anlıyorum:

Hayatı gerektiği gibi yaşayan insan için zaman üçe bölünüyor; çalışma, zevk alma, dinlenme. Zevk alma da tıpkı çalışma gibi dinlenmeyi gerektirir. Çalışma ve zevk almada tüm insanlar için ortak olan bir öge, bireysel özelliklere baskın çıkıyor, çalışırken dış rasyonel gereksinmelerimizin belirleyiciliğinin etkisi altında oluyoruz; zevk almada, öteki gereksinmelerimizin ve tüm insanlar için ortak olan doğal gereksinmelerimizin etkisi altında oluyoruz. Dinlenme ise, insanın tükenen yaşam malzemelerinin yerine yenilerini koyabilmek, yani gücünü yenilemek için gereksindiği bir öge oluyor ve hayata doğrudan doğruya kişinin kendisi tarafından katılıyor. İnsan dinlenmede kendini kişisel özelliklerin, bireysel konforunun belirleyiciliğine bırakmak ister. Çalışma ve zevk almada insanlar herkes için söz konusu olan ortak bir büyük gücün etkisiyle öteki insanlara doğru akar, bu güç onların kişisel özelliklerinden – ki bu kişisel özellikler çalışmada kişisel çıkar, zevk almada ise bedenin gereksinmeleridir– çok daha büyük bir güçtür. Dinlenmede ise, durum farklıdır. Burada artık kişisel özelliklere baskın çıkan genel bir güç sözkonusu değildir; dinlenme dünyada kişiselliğin en ağır bastığı şeydir, burada insan mümkün olan en geniş özgürlüğü ister, burada insan mümkün olabildiği kadar bireyselleşir ve dinlenme insanların kişilikleri konusunda bize en fazla ipucu veren şeydir, bunun için onların hangi dinlenme biçimini yeğlediklerine bakmamız yeter.

Bu konuda insanlar iki büyük gruba ayrılıyorlar: birinci gruptaki insanlar için dinlenme ya da eğlence başkalarıyla birlikteyken daha güzeldir. Hiç kuşkusuz herkes yalnız kalmak ister. Ama bu gruptaki insanlar için yalnızlık kırk yılda bir düşünülecek bir şeydir; ana kural, başkalarıyla birlikte olmaktır. İnsanların çoğunluğu bu gruba girer. Öbür grup içinse durum tam tersinedir: Bunlar için dinlenmek, özgür olmak, ancak yalnızken mümkündür. Halk da bu farkın ayrımına varmış ve söz konusu iki grup insanı ‘girişken’ ve ‘içine kapanık’ deyimleriyle belirlemiştir. Ben ikinci gruptan, yani içine kapanıklardanım. O ise birinci gruptan, yani topluluklardan, başkalarıyla birlikte olmaktan hoşlanan girişkenler

grubundan. Bizim olayımızın bütün gizi işte burada. Bu durumdan dolayı ne onun, ne de benim suçlanamayacağımız açık. Yine, bunu önlemeye gücümüz yetmediği için de suçlanabileceğimizi sanmıyorum: İnsanoğlu kendi doğası karşısında her zaman güçsüzdür.

Bir başkasının doğasını anlamak oldukça zor iş; çünkü insan başkalarını hemen hep kendi doğa özelliklerine vurarak değerlendiriyor. Bir şey bana gerekli değilse, başkalarına da gerekli değildir, diye düşünüyoruz; kişiliğimizin bizi sürükleyip götürdüğü bir düşünce bu. Bunun tersini düşünebilmemiz için ortada göz kamaştırıcı birtakım belirtilerin bulunması gerekiyor. Ya da tersine: Benim için rahatlamak ve dinginlik ne ise, başkaları için de odur. Bu düşünceye insanın kendisini kaptırmasının doğallığı, onun kişiliğiyle kendi kişiliğim arasındaki ayrımı fark etmekte geç kalışımın bir özürü olabilir. Birlikte yaşamaya başladığımızda onun bana aşırı değer vermesinin de bu hatanın oluşmasında katkısı olduğunu düşünüyonım. Evet, o sıralar aramızda eşitlik yoktu; o bana korkunç değer veriyor, benim yaşayış biçimimi örnek bir yaşam ve benim kişisel özelliğim olan şeyleri tüm insanların uymaları gerekli ilkeler gibi görüyordu. Böylece o bir süre, bana kendisinin yüklediği bu üstün değerlere kapılıp gitti.

Ama bu hatanın oluşmasında rolü çok daha büyük olan bir başka şey daha var.

Gelişmemiş insanlar başkalarının iç yaşamına pek az saygı gösteriyorlar. Ailede herkes, özellikle de aile büyükleri, iç yaşamımıza paldır küldür pençelerini daldırıyorlar. Aslında burada sorun onların bu patavatsızlıklarıyla bizim birtakım gizlerimizin açığa çıkması değil; gizler şu ya da bu büyüklükte değerli taşlar gibidir, insan ne yapıp edip bunları ha deyince ortaya çıkarılamayacak bir yerlere gizlemeyi başarır. Kaldı ki herkesin ille de gizlemesi gereken bir gizi yoktur; pek çok insan yakınlarından hemen hiçbir şey gizlemez. Ama herkes, nasıl ayrı bir odasının olmasını isterse, iç yaşamında kimsenin burnunu sokamayacağı ayrı bir köşeciğinin bulunmasını da ister. Ama gelişmemiş insanlar ne sizin ayrı odanızı, ne de iç yaşamınızdaki özel köşeciğinizi umursarlar: Eğer ayrı bir odanız varsa, buraya canı isteyen herkes dalar; amaçları acaba ne yapıyorsunuz diye bakmak ya da size sırnaşmak değildir! Hayır! Sizi rahatsız etmekte olduklarını düşünmezler bile onlar ve kafalarında böyle bir kavram olmadığı için dalarlar odanıza. Onlara göre sizin kendilerini ikide

bir ve çat kapı yanınızda görmek istememeniz ancak kendilerinden şiddetle nefret etmeniz durumunda mümkündür; sevilen, sevecenlik duyulan, yakın bulunan insanlardan rahatsızlık duyulabileceğini asla akıllarına getirmezler. Bizde yalnızca bir tek odanın eşiği içerde oturanın rızası olmadan aşılamaz, yani kutsal eşiktir: Aile reisinin. Eğer ‘reis’ istemiyorsa odasına çat kapı dalamazsınız, çünkü o burnunun dibinde biten herkesi sille tokat dışarı atabilir. Ailenin diğer üyeleri içinse durum ne yazık ki böyle değildir: Kim sizden yaşça büyükse, dilediği an burnunuzun dibinde bitebilir; yaşça eşit olanlar için de aynı durum söz konusudur.

Odalar için geçerli olan bu durum iç dünyamız için de aynen geçerlidir. Dileyen herkes, gereksin gerekmesin dalar iç dünyamıza; çoğu kez en küçük bir gereklilik yoktur, hatta art düşünce bile yoktur, saçma sapan nedenlerle, en çok da kaşınan dillerini ruhunuza sürtüp kaşımak için yaparlar bu patavatsızlıklarını... Bir genç kızın iki entarisi var: Biri pembe biri beyaz. Kızcağız bugün pembe entarisini giymiş. Kaşınan diller için bu kadarı yeter; hemen kızın iç dünyasına sarkmaya, dillerini ruhuna sürtüp kaşımaya başlarlar. ‘Pembe entarini giymişsin Anyula?.. Neden pembe entarini giydin?’ Anyuta’nın kendisi de bilmiyor ki neden pembe giydiğini... hem pembeyi giymese beyazı giyecekti ve bu durumda da değişen hiçbir şey olmayacaktı. ‘Özel bir nedeni yok anneciğim (ya da ablacığım). Elime pembe geçti, pembeyi giydim.’ ‘Güzelim, beyazını giysen daha iyi olmaz mıydı?’ Anyuta beyaz entarisini giyse neden daha iyi olacaktır, bunu soruyu soran da bilmez, o yalnızca dilini kaşımaktadır. ‘Bugün keyifsiz gibisin Anyuta, bir şey mi oldu?’ Oysa Anyuta ne keyiflidir, ne de keyifsiz, her zamanki gibidir bugünde; ama olsun, kendisine niçin keyifsiz olduğu (ya da keyifli, hiç fark etmez) neden sorulmasın? ‘Bilmem... Bir şeyim yok!’ ‘Hayır hayır, keyifsizsin sen bugün.’ İki dakika geçmiş geçmemiştir: ‘Ne diye bize biraz piyano çalmıyorsun Anyuta?’ Neden piyano çalsın Anyuta, bunu soran da bilmez. Bütün gün böyledir bu. Ruhunuz sanki iki yandaki evlerin pencerelerinden birilerinin durup seyrettiği bir sokaktır. Pencerelerden bakanlar sokakta belli bir şeyi görmek amacında değildirler, hayır, hatta onlar sokakta ilginç bir şey göremeyeceklerini de bilirler, ama olsun, onlar için fark etmez ve mademki fark etmez, öyleyse neden bakılmasın? Sokak için de hiç fark etmez, istedikleri kadar baksınlar kendisine. Ama insan için durum farklıdır, kendisine yapışılıp kalınmasından hoşlanmaz insanoğlu.

Doğaldır ki, bu amaçsız yapışmalar, asılmalar insanda tepki uyandırır. Söz konusu olan kişi şu girişken denilenlerden, başkalarıyla birlikte olmaktan hoşlananlardan da olsa, yalnız kalmayı öğrenir ve bundan bir süre zevk de duyar.

Bu açıdan, benimle evlenmesinden önce onun çok güç bir durumu vardı, sürekli bir biçimde yapışıyorlardı kendisine, ruhuna, iç dünyasına dalıyorlardı; bunu da can sıkıntısından ya da görgüsüzlüklerinden falan değil, sistematik bir biçimde yapıyorlardı; her an, her dakika küstahça, çok kaba bir şekilde ve salt kötülük olsun diye kirli ellerini, iğrenç ellerini, dikenli ellerini ruhuna ruhuna daldırıyor, tırmalıyor, tırmalıyorlardı. Onun da haklı olarak bu tırmalamalara tepkisi çok güçlü oldu.

Bu bakımdan yanılgımdan dolayı çok da fazla kınanmamam gerektiğini düşünüyorum. Çünkü birkaç ay, hatta belki de bir yıl boyuncaki davranışları beni yanıltacak yöndeydi, gerçekten yalnız kalması gerekiyordu ve yalnızlıktan hoşlanıyordu. Ben ondaki bu geçici hali, kişiliğinin süreğen bir çizgisi sanarak yanıldım ve onun bu geçici ama şiddetli yalnız kalma ihtiyacını benim sürekli yalnız kalma ihtiyacımla özdeşleştirdim. Ama dediğim gibi bunda fazla suçlanmamam gerek, herkes başkaları için yargıda bulunurken kendini ölçüt olarak alır.

Evet, yanılmıştım ve yanılgım büyüktü. Bu yanılgıdan dolayı kendimi suçlamıyorum, ama yine de kendimi haklı çıkarmak istiyorum; çünkü başkalarının bana karşı benim kendime olduğum kadar hoşgörülü olamayacaklarını hissediyorum. Bu bakımdan yanlış anlamaları önlemek ve daha az kınanmamı sağlamak için, karakterimin hem ona, hem de başkalarına en fazla yabancı kalmış olan bu yönünü biraz daha açmam gerektiğini düşünüyorum.

Bence dinlenmek yalnız kalmaktır, başka tür bir dinlenme benim anlayabileceğim bir şey değildir. Başkalarıyla birlikte olmak, benim için çalışmak, bir şeylerle meşgul olmak gibidir. Benim kendimi tümüyle serbest hissedebilmem yapayalnız kalmama bağlıdır. Bu nerden kaynaklanıyor? Kimileri içe kapanıktır, kimileri utangaç, kimileri karamsardır, kimileri düpedüz insanları sevmez... Ama benim için sanırım bunların hiçbiri söz konusu değil; ben açık ve içten bir insanım, içime kapanıp dünyaya kara kara bakmayı sevmem, her zaman neşeli olmak isterim. İnsanları izlemekten, onlarla birlikte olmaktan hoşlanırım; ama bütün bunlar benim

için daha sonra dinlenmeyi, yani yalnız kalmayı gerektiren bir tür çalışma ya da zevk almadır. Anlayabildiğim kadarıyla, bağımsızlığa ve özgürlüğe aşırı tutkunluğumdan kaynaklanmış bir duygu bu bende.

Ana-baba evindeki tedirgin edici hayata duyduğu şiddetli tepki onu bir süre için asıl eğilimlerine ters bir yaşam biçimini seçmeye zorladı. Öte yandan bana duyduğu saygı da onun bu yaşam biçimini gereğinden çok uzatmasında etkili oldu. Ben de ondaki bu geçici eğilimi süregen sanarak ve bu konuda birbirimize benzediğimizi düşünüp rahatlayarak yanıldım; bütün hikâye bu. Evet, benim yönümden bir hata var ortada, ama bu hatada kötü niyet yok. Onun yönündense ne hata ne de başka bir şeyin bulunmadığı açık. Ama yine de bu olay onun için ne dayanılmaz acılara, benim içinse ne büyük bir felakete neden oldu!

O korkunç düşten sonra kapıldığı korku bana onun duygularının gerçek yönünü gösterdiyse de, artık yanlışımı düzeltebilmem için çok geçti. Yalnız, bunu zamanında fark etmiş ve her ikimiz de kendimizi alabildiğine zorlamış olsaydık bile, mutlu ve sorunsuz bir çift olabilir miydik? Bilmiyorum... Ama böyle bir başarıya ulaşmış olmamız bile bence mükemmel bir sonucun sağlanması demek olmayacaktı. Diyelim ki karakterlerimizi, ilişkimizin bize artık yük olmayacağı bir düzeyde değiştirmeyi başardık. Ama insan ancak karakterinin kötü bir yanında değişme yaparsa güzel bir şey yapmış olur; oysa onun da benim de karakterlerimizde değiştirmeyi düşünebileceğimiz şeylerin kötü bir yanı yoktu. Başkalarıyla birlikte olmayı sevmek yalnız kalmayı sevmekten, ya da tersine, yalnızlığı sevmek başkalarıyla birlikteliği sevmekten neden daha iyi ya da daha kötü olsun ki? Öte yandan insanın karakterini değiştirmesi, kendine karşı zor kullanması demektir, kendinde bir şeyleri yıkması, yok etmesi demektir; yıkıp yok etmek, zor kullanmaksa pek çok şeyin yitmesi, en azından canlılığını yitirmesi demektir. Böylece elde edebileceğimiz sonucun bütün bu yitiklere değmeyeceği açıktır (ki bunca yitiğe karşın bu sonucun bile sağlanabileceğine kesin gözüyle bakılamaz). Her ikimiz de kendi kendimizi renksiz, ruhsuz insanlar haline getirmiş olacak, yaşamın içimizdeki cıvıltısını, renk renk tazeliğini kısmen de olsa boğmuş olacaktık. Peki ama niçin? Belli odalarda belli yerleri korumak için mi? Çocuklarımız olsa durum herhalde değişik olurdu; ayrılığımızın onların yazgılarını nasıl ve ne yönde değiştirebileceğini uzun uzun düşünmemiz gerekirdi; eğer ayrılığımız çocuklar için kötü olacaksa, bunu önlemek için gösterilecek her

çabaya değecekti ve sonuç büyük bir sevinç olacaktı, insanın sevdiklerinin yazgısının iyi olması için gerekli şeyleri yapması gerçekten büyük bir sevinç değil midir? Sağlanacak böyle sevinçli bir sonuç, bu uğurda gösterilecek bütün çabalara değerdi. Ama bizim durumumuz böyle olmadığına göre, girişilecek böyle bir çabanın anlamı olabilir miydi?

Bu yüzden de içinde bulunduğumuz durumda benim yanılgımın sonucu kötü değil, her ikimiz için de daha iyi olmuştur, böylece ne O, ne de ben kişiliklerimizi parçalamak zorunda kaldık. Evet, çok büyük acılara neden oldu bu yanılgım, ama bu yanılgı olmasaydı çekeceğimiz acılar daha az olmayacağı gibi, sonuç da her iki yan için böylesine doyurucu olmayacaktı."

Dmitri Sergeyiç'in size aktarmamı istediği sözler işte bunlar. Bu konu üzerinde böylesine ısrarla durmasının nedeni, kendisinin de söylediği gibi, bu işte onun için hoş olmayan şeylerin düşünülebileceği endişesiydi. Hatta kendisi doğrudan doğruya şöyle diyordu: "Bana karşı duyarsız olanların bu işte bana hak vermeyeceklerini hissediyorum. Ama onun bana karşı duyarlı olduğunu biliyorum ve benden yana olacağından eminim. Hatta o benim için, benim kendim için düşündüklerimden de iyi şeyler düşünecek. Ben bu işte kendimi tümüyle haklı görüyorum. Onun gördüğü şu korkunç düşe kadar olan dönem için düşündüklerim işte bunlar."

Düşünüz ona aranızdaki ilişkinin gerektiği gibi olmaktan uzak olduğunu anlatmıştı. Şimdi size onun bunu anladıktan sonraki duygu ve düşüncelerini aktarıyorum (tabii yine kendi ağzından):

"Dediğim gibi, düşüne ilişkin daha ilk sözcüklerinden aramızdaki eski ilişkiden çok farklı bir olayın söz konusu olduğunu anlamıştım. Olayın etkisinin çok sarsıcı olmasını bekliyordum; onun gibi enerjik, ateşli yaratılışta bir insandan, ailesinden olan hoşnutsuzluğunu uzun zaman bastırmak zorunda kaldığı için patlayacak noktaya gelmiş bir insandan başka bir şey de beklenemezdi. Yine de başlangıçta bunun çok daha korkunç sonuçlar verecek bir şey olmadığını düşünmek eğilimindeydim. Şöyle yorumluyordum olayı: Bir süre için bir başkasını çılgınca sevecek, bir iki yıl sonra ise yine bana dönecek, çünkü ben çok iyi bir insanım. Benim gibi bir başka insana rastlama şansı çok düşük (kendim için düşündüklerimi apaçık söylüyorum; kişiliğimde var olan birtakım üstünlükleri yok sayacak kadar ikiyüzlü bir insan değilim). Aşkı karşılık bulduğunda eski coşkusunu

kaybedecek ve benim yanımda daha rahat edeceğini anlayacak... Evet, benimle olan yaşamında kişiliğinin bir yönü tatmin edilmemiş olarak kalıyor, ama yaşamın genel karmaşası düşünüldüğünde yine de benim yanımda başkalarıyla olduğundan daha rahat edeceğini görecek ve her şey yine eskisi gibi olacak. Bense olup bitenlerden ders almış olarak ona karşı daha dikkatli, daha özenli olacağım. Benim bu davranışım onda bana karşı yeni bir saygı uyandıracak, bana eskiden olduğundan daha çok bağlanacak ve biz eskiden olduğumuzdan daha yakın olacağız birbirimize.

Peki (bu benim için çok nazik bir konu, ama ne olursa olsun bu konuda da düşündüklerimi açıklamalıyım) acaba onunla ilişkilerimizi yeniden yoluna koyduktan sonraki yaşam bana nasıl görünüyordu? Sevinç veren bir yaşam mıydı bu? Kuşkusuz, evet. Peki yalnızca sevinç mi vardı bu yaşamda? Hayır, aynı zamanda ağır bir yük gibi görünüyordu bu yaşam bana; evet hoş bir yüktü bu, hatta çok hoş bir yüktü, ama yine de yük, yüktür. Onu çok seviyordum ve onunla en iyi bütünleşmeyi sağlayabilmek için kişiliğimi parçalayacaktım; onunla uyum sağlamak bana zevk verecekti, ama öte yandan da kendime karşı zorbalık ettiğim için rahatsızlık duyacaktım. Olayın ilk etkisinden kurtulduğumdaki düşüncelerim bunlardı işte. Nitekim yanılmadığımı gördüm. Benden sevgisini korumamı istediğinde anladım bunu. Onun bu arzusunu yerine getirmek için çaba gösterdiğim bir ay, hayatımın en zor, en sıkıntılı dönemi olmuştur. Acı duyduğumu söyleyecek değilim, çünkü acı sözcüğü bu duruma uyan bir sözcük değil, benim o sıradaki duyumlarımı acı diye nitelemek saçma olur. Onun arzusunu yerine getirmenin bana verdiği tek olumlu duyum sevinçti, ama ben bir yandan sevinç duyarken, bir yandan da sıkıntı duyuyordum. Onun bana olan sevgisini koruma girişiminin başarısızlıkla sonuçlanmasının gizi işte burada; onun arzusunu yerine getirmek bana hem sevinç, hem de sıkıntı veriyordu.

Kendileri için fazla sıkıntıya bile girmeyeceğim genç öğrencilere sayısız akşamlarımı verirken, kendisini canımdan çok sevdiğim, uğruna ölmeye, en ağır işkencelere katlanmaya hazır olduğum kadına birkaç akşamımı bile vermenin beni sıkması ilk bakışta tuhaf gibi görünebilir. Ancak bunun tuhaf bulunması demek, en azından benim bu genç öğrencilerle ilişkimin içyüzünün bilinmemesi demektir. Nasıl bir ilişkiydi bu? İlkin, bu gençlerle hiçbir kişisel ilişkim yoktu; onlara bakarken karşımda somut insanlar değil, birbirleriyle görüş alışverişinde bulunan soyut tipler görürdüm. Onlarla

yaptığım konuşmaların, benim tek başıma kalıp düşünmemden pek farkı yoktu; onlarla birlikteyken yalnızca bir tek alanda faaliyette bulunduğumu hissederdim, ki bu da en az dinlenme gerektiren bir faaliyet alanıydı. Geri kalan bütün alanlarda tam bir uyku hali egemen olurdu. Kaldı ki, konuşmalarımızın genç dostlarımın düşünce alanlarını geliştirmeye, onların soylu, enerjik insanlar olmalarını sağlamaya yönelik pratik ve yararlı bir amacı vardı. Evet, bu da bir emek sayılırdı; ama hafif bir emek; başka alanlardaki çalışmalarımda harcadığım gücümü toplamama yardımcı olan, beni yormayan, gücümü yenileyen, tazeleyen bir emek. Ama yine de bu bir emekti ve insan dinlenmeden beklediği şeyleri bundan bekleyemezdi. Benim de beklediğim yoktu; dinlenmenin vereceği huzuru değil, yarar bekliyordum ben bu emeğimden; düşünce alanı dışında varlığımın tüm alanlarını uyku halinde tutuyordum bu çalışma sırasında, konuştuğum kişilerle hiçbir özel ilişkimin bulunmadığı bir düşünce faaliyetiydi bu, bu bakımdan da kendimi yalnız başınaymışım gibi rahat ve özgür hissedebiliyordum. İnsanın bütün varlığıyla katıldığı ilişkilere benzer bir ilişki değildi bu.

Şimdi burada “sıkılmak” gibi nazik bir sözcüğü kullanmanın tatsızca bir şey olacağını biliyorum, ama dürüst bir insan olarak bu gerçeği gizlememem gerekiyor. Evet, onu onca sevmeme karşın, aramızda eskisi gibi yaşamamızı sağlayacak bir ilişkinin kurulamayacağını anladığımda içimde derin bir ferahlık duydum. Onun, benden istediği şeyi yerine getirmenin benim için bir yük olacağını fark etmeye başladığı sıralarda doğdu bu inanç bende. Böylece gelecek bana bayağı güzel görünmeye başladı; eski ilişkilerin aramızda bir daha kurulamayacağını anlar anlamaz, nasıl yapsam da –yine o nazik sözcüğü kullanmak zorundayım– beni sıkan bu durumdan büsbütün kurtulsam diye düşünmeye başladım. Bana, bu davranışımın nedenini anlayabilecek kadar yakın olmayan birinin, olayın dış görünüşüne bakarak sonsuz bir gönül borcuna kapılmasının ve bu borçluluk duygusuyla benim davranışımı son derece soylu, yücegönüllü bir davranış olarak nitelemesinin bütün gizi buradadır. Oysa ben yalnızca bana artık iyiden iyiye sıkıntı vermeye başlayan bir durumdan kurtulmak istiyordum. Kendimde bulunan iyi şeylerin varlığını ve bu davranışımın nedenlerinden birinin de ona iyilik etmek arzusu olduğunu yadsıyacak kadar aşağılık ve ikiyüzlü bir insan değilim. Ama ona iyilik etme arzusu (her ne kadar güçlü bir arzuysa da), beni bu davranışa iten asıl etkenin

yanında güçsüz ve ikinci derecede bir motifti. Asıl etkense, dediğim gibi, artık sıkıntı duymaya başladığım bir ilişkiden kurtulma arzusuydu. Bu arzunun etkisiyle onu dikkatle izlemeye başladım ve yaşam biçiminin değişmesiyle duygularının da değişmesini etkileyen başlıca şeyin Aleksandr Matyeviç'in bizimle önce çok yakınken daha sonra uzaklaşması olduğunu anladım. Bu beni Aleksandr Matyeviç üzerinde de düşünmeye itti; onun daha önce nedense hiç dikkatimi çekmeyen bu tuhaf davranışının nedenini anladım, böylece de sorun, kafamda çözümlenmiş oldu ve ben de rahat ettim. O tutkulu bir aşk arayışı içinde değildi, aşkın taa ortasına düşmüştü; ancak şimdilik kendisi bunun bilincinde değildi; öte yandan bu duygu ona her bakımdan layık olan, benim yerimi mükemmel bir şekilde doldurabilecek bir insana yönelmişti ve o insan da onu büyük bir tutkuyla seviyordu... Bütün bunlar tabii beni fazlasıyla sevindirdi. Bununla birlikte olaydan hiç acı duymadığımı söylemem de doğru olmaz; bu türden her önemli değişiklik, bir parça hüznü de beraberinde getiriyor. Açık konuşmak gerekirse, kendimi onun için artık vazgeçilmez bir insan sayamayacağımı görüyordum; oysa ben onun için vazgeçilmez olmaya alışmıştım ve yine açık konuşmak gerekirse bu durum benim çok hoşuma gidiyordu; dolayısıyla da onu kaybederken, böylesine hoşuma giden bir duygudan da yoksun kalmanın bana hüzün vermesi doğaldı. Ancak bu hüzün çok kısa süren bir duygu oldu, onu kaybetmenin bana verdiği asıl duygu ise yine sevinç olarak kaldı. Onun mutluluğu bulduğundan en ufak bir kuşku duymuyordum, geleceği de beni hiçbir biçimde kaygılandırmıyordu. Bunlar benim için çok büyük bir sevinç kaynağıydı. Ama duyduğum tek sevincin bunlar olduğunu düşünmek doğru olmaz; hayır, asıl sevincim her zaman olduğu gibi yine kendime ilişkindi; bir ilişkiyi yürütebilmek için kendimi zorluyor olmaktan kurtuluşun sevinciydi bu. Bundan, benim bekârlık yaşamını evlilik yaşamından daha özgür ve kolay bulduğum sonucu çıkarılmamalıdır. Eğer karı ve koca birbirlerini memnun etmek için kendi üzerlerinde hiçbir baskı uygulamıyorlarsa, birbirlerinin arzularını herhangi bir sıkıntıya girmeye gerek duymadan yerine getirebiliyorlarsa ve bunu hiç düşünmeden yapıyorlarsa, o zaman bu karı koca arasındaki ilişki, birbirlerine yakınlıkları ölçüsünde kolay ve rahat bir ilişki demektir. Ama bizim aramızdaki ilişki böyle değildi, bu bakımdan da ayrılık benim için özgürlük demekti.

Böylece, onun mutluluğuna engel olmamaya karar verirken, ben kendi çıkarımı düşünmüş oluyordum. Aldığım tavırda soylu diye nitelenebilecek bir şeyler yok değildi, ancak asıl etken, kişiliğimin benim için en iyi olana doğru kendiliğinden yönelmesiydi. Bu bakımdan da, ikirciklenmeden, gereksiz birtakım telaşlara kapılarak bir o yana bir bu yana gidip gelmeden, başkaları için birtakım tatsızlıklar yaratmadan, yapmam gereken şeye yani görevime ihanet etmeden, doğru olanı yapabildim. Eğer yapmamız gereken şeyi bize dikte eden güç doğal bir gönül aşkı ise, bu görevi yerine getirmek hiç zor olmuyor.

Ryazan'a gidişimden bir süre sonra, yanında olmamın kendisini huzursuz etmeyeceğini bildirerek dönmemi istedi. Ancak döndükten sonra yine de varlığımın kendisini tedirgin ettiğini gördüm. Anlayabildiğim kadarıyla bunun iki nedeni vardı; birincisi –kendi düşüncesine göre–, böylesine gönül borçlusu olduğu bir insanı sürekli olarak yanında, yakınında görmek ona zor geliyordu. Oysa kendini bana gönül borçlusu duymakta yanılıyordu, çünkü ben onu değil, daha çok kendimi düşünerek hareket ediyordum. Ama işte onun bu konudaki düşüncesi farklıydı ve bana karşı korkunç bir borçluluk duygusuyla doluydu. Bu ağır bir duygudur. Evet, hoş bir yanı yok değildir, ama insan bu hoş yanı ancak bu duygunun aşırı olmaması durumunda duyumsayabilir. İkinci nedense –bu da yine nazik bir konu, ama ben bunu da açıklamak zorundayım–, içinde yaşadığımız topluma egemen olan değer yargıları açısından durumunu tatsız bulmasıydı. Kocasına karşı farklı bir konuma geçebilme hakkını toplumun onaylamayacağını bilmesi kendisini rahatsız ediyordu. Kısacası, benim varlığımdan tedirgin olduğu apaçık ortadaydı. Bu keşfimin bana, işin başlangıcından beri duyduğum bütün acılardan daha büyük bir acı verdiğini gizleyecek değilim. Ona karşı hâlâ çok büyük bir yakınlık duyuyordum, ona yakın bir insan olarak kalma arzusu bastırılmaz bir arzuydu içimde ve bunun böyle olacağını umuyordum. Ama bunun böyle olmaması gerektiğini anlayınca, çok, çok büyük bir acıyla burkuldu yüreğim. Burada artık kişisel çıkarlar gibi bir avunç da söz konusu olamazdı. Dolayısıyla şunu açıklıkla söyleyebilirim, aldığım bu son kararda beni etkileyen tek şey ona duyduğum büyük yakınlık, onun daha mutlu bir yaşam sürmesi arzusuydu; en ufak bir bencillik sözkonusu değildi bu kararda. Buna karşılık, onunla ilişkimizin en iyi olduğu zamanlarda bile, bu kararın bana verdiği mutluluğu duyamadığımı belirtmek zorundayım. Burada artık soyluluk, daha doğrusu

soylu bir hesaplılık diyebileceğim bir güdünün etkisiyle hareket ediyordum; bu durumda yalnızca insan doğasının genel yasaları söz konusu oluyor, yani insan doğası kişisel birtakım özelliklerden destek aramaya kalkışmaksızın tek başına yönlendirici bir etken oluyor. İvan ya da Pyotr gibi belirli bir insan olarak değil de, yeryüzünde yaşayan herhangi bir insan olarak – yalnızca ve basit bir şekilde insan olarak– soylu bir davranışta bulunmanın insana ne büyük hazlar yaşattığını anlıyorsunuz, sonsuz mutlu oluyorsunuz. Gerçekten çok güçlü bir duygu bu; benim gibi sıradan insanlar, böylesine yüce duyguları sık sık yaşamaya dayanamazlar; ama bu yüce duyguyu arada bir yaşamak da gerçekten eşsiz bir şey.

Davranışımın, başkalarınca çılgınca diye nitelenebilecek yanı üzerinde durmama gerek yok sanırım, çünkü kendisine yerimi bıraktığım insanın kişiliği benim bu davranışımın ne kadar doğru olduğunu açıkça ortaya koyuyor. Ben Ryazan'a gidene dek onunla Aleksandr Matyeviç arasında tek bir söz konuşulmuş değildi; ben şu son kararımı alana dek ne Aleksandr Matyeviç'le, ne de onunla tek bir söz konuşmuş değildim, onlar da bana hiçbir şey söylememişlerdi; ama ben Aleksandr Matyeviç'i çok iyi tanıyordum, düşüncelerinin ne olduğunu öğrenmek için kendisiyle konuşmama hiç gerek yoktu."

Saygıdeğer Vera Pavlovna, yukarıda da değindiğim gibi, Dmitri Sergeyiç'in sözlerini size aynen onun ağzından çıktığı biçimiyle aktardım.

Beni hiç tanımıyorsunuz, ama merhum Dmitri Sergeyiç'in arzusunu yerine getirmek için sizinle başlattığım bu mektuplaşma öylesine mahrem bir nitelik taşıyor ki, siz şimdi haklı olarak Dmitri Sergeyiç'in iç dünyasını ayrıntılarıyla bilen bu mektup arkadaşınızın kim olduğunu merak edebilir ve herhalde öğrenmek de istersiniz. Efendim, ben eski bir tıp öğrencisiyim, size kendimi tanıtmak için söyleyebileceğim başka bir şey yok. Son yıllarda Petersburg'da yaşadım, birkaç gün önce yabancı ülkeleri kapsayacak bir geziye çıkmayı düşündüm. Sizin Dmitri Sergeyiç'in başına gelen felaketi öğrendiğinizin ertesi günü Petersburg'dan ayrıldım. Özel durumumdan dolayı elimde kimlik belgelerim yoktu, sizinle ortak dostumuz olan birisi bana başkalarına ait kimlik belgeleri bulup verdi. Bunları verirken de koşul olarak, yol boyunca yerine getirmemi istediği bazı görevler verdi bana. Eğer Bay Rahmetov'u görürseniz lütfen kendisine verilen bu görevlerin tümüyle yerine getirildiğini söyleyin. Şimdilik Alman ulusunu tanımak için

biraz Almanya’da dolaşmak niyetindeyim. Birkaç yüz ruble param var ve bu parayla gezebildiğim kadar yer gezmek istiyorum. Başıboş dolaşmaktan bıktığım zaman kendime bir iş bulacağım, nerde olursa ve nasıl bir iş olursa olsun, hiç fark etmez. Tıpkı bir kuş gibi özgürüm ve bir kuş gibi tasasız olabilirim. Bu benim için son derece çekici, gözkamaştırıcı bir durum.

Mektubu herhalde yanıtlamak lütfunda bulunacaksınız, ancak benim bir hafta sonra nerde olacağım hiç belli değil, İtalya’da mı, İngiltere’de mi, yoksa Prag’da mı? Şu anda ben düşlemlerime göre yaşayabilirim, düşemimin beni nerelere sürükleyeceğini ise bilemiyorum. Bu bakımdan siz adres olarak zarfın üzerine: Berlin, Friedrichstrasse, 20. Agentur von H. Schweigler yazın, bu zarfın içine koyacağınız bir başka zarfın üzerine ise yalnızca 12345 yazın. Böylece Schweigler acentasından bu mektubun bana gönderildiğini anlayacaklardır.

Saygıdeğer hanımefendi, kendisini size eski bir tıp öğrencisi diye tanıtan bu yabancının derin saygılarını ve sonsuz bağlılıklarını kabul edin lütfen.

Eski bir tıp öğrencisi

Saygıdeğer Aleksandr Matyeviç,

Merhum Dmitri Sergeyiç’in arzusu üzerine, kendi yerini sizin almanızın onu çok mutlu ettiğini size iletmek zorundayım. Bildiğiniz gibi bu değişikliği yaratan olaylar üç yıllık bir süre içinde aşama aşama gelişti. Siz bu süre içinde merhum Dmitri Sergeyiç’in evine bir kez olsun uğramadığınız için, olanlarda hiçbir sorumluluğunuz bulunmamaktadır. Olayların nedeni, iki insanın karakterlerinin uyuşmazlığıdır; kaldı ki siz bu iki insanı boşuna bir çabayla yakınlaştırmaya çalıştınız. Bu ilişkiler çerçevesinde çözülme kaçınılmazdı ve öyle de oldu. Olup bitenlerden dolayı Dmitri Sergeyiç’in sizi sorumlu tutmadığını belirtmeme gerek yok. Dmitri Sergeyiç yalnızca bir formaliteyi yerine getirmiş olmak için benden bunu size iletmemi istemiştir. Salt Dmitri Sergeyiç artık işgal edemeyeceği için, evet yalnızca bunun için er geç şu ya da bu kişi tarafından tutulacak olan yerin sizin tarafınızdan tutulmuş olması, merhum Dmitri Sergeyiç’in düşüncesine göre çözümlerin en iyisi olmuştur. Ellerinizden sıkarım.

Eski tıp öğrencisi

‘Ama ben mektubu yazanın kim olduğunu biliyorum...’

Bu da ne? Ben bu sesi bir yerden tanıyorum... Sağıma soluma bakınıyorum... Evet, o! Basiretli okur! Sanatsallık konusundaki korkunç bilinçsizliği nedeniyle bir süre önce romandan kovduğumuz basiretli okur, hangi cehennemlerden çıkıp geldiyse yine karşımızda! Yine eskisi gibi basiretli ve yine bir şeyler biliyor!

‘Evet evet, ben bu mektubu kimin yazdığını biliyorum...’

Elime geçen ilk nesneyi kapıyorum... Bir peçete oluyor bu... Eski tıp öğrencisinin mektubunun bir kopyasını çıkardıktan sonra yemek yemek için masaya oturmuştum... Peçeteyi kaptığım gibi basiretlinin ağzına tıkıyorum:

‘Biliyorsan bil be adam! Ne diye bütün şehri ayağa kaldırıyorsun?’

II

Saygıdeğer Beyefendi,

Mektubunuzun beni ne kadar sevindirdiğini anlamışsınızdır. Size içtenlikle teşekkür ediyorum. Merhum Dmitri Sergeyiç'e olan yakınlığınız bana sizi de dostlarımdan biri saymak hakkını veriyor; sizin için bu sözcüğü kullanmama izin vermenizi diliyorum. Dmitri Sergeyiç'in karakteri, mektubunuzda onun ağzından aktardığınız her sözde bir kez daha açığa çıkıyor. Dmitri Sergeyiç her zaman davranışlarına yön veren en gizli etkenleri bulur çıkarır ve bunları da ünlü bencillik kuramına göre açıklar. Aslında bu durum bizim çevremizdeki herkes için söz konusudur. Benim, Aleksandr'ın da kendini irdeleyişi Dmitri Sergeyiç'inki gibidir. Üç yıl boyunca bana ve Dmitri Sergeyiç'e karşı olan davranışlarına nasıl bir açıklama getirdiğini bir duyabilseydiniz!.. Dediğine göre ne yaptıysa kendisi için yapmış, bencilce çıkar hesaplarından başka hiçbir şey düşünmemiş. Nicedir aynı alışkanlığı ben de edinmiş bulunuyorum. Ancak gerek benim, gerekse Aleksandr'ın bencillik kuramına bağlılığımız Dmitri Sergeyiç'inki gibi değil; onunla tümüyle aynı görüşteyiz, ama yine de o bu kurama karşı bizden çok daha güçlü bir gönül akışı duyuyor. Bizim üçümüzü bir yabancı dinleyecek olsa, dünyanın gelmiş geçmiş en büyük üç benciliyle karşı karşıya olduğunu sanır. Kim bilir, belki de doğrudur bu? Belki de eskiden bizim gibi korkunç bencil insanlar yaşamıyordu? Evet, sanırım böyle.

Üçümüz için ortak olan bu niteliğin dışında Dmitri Sergeyiç'in sözlerinin öyle bir niteliği daha var ki, bu tümüyle onun özel durumundan kaynaklanıyor; yaptığı bütün açıklamaların amacının beni yatıştırmak olduğu anlaşılıyor. Söylediklerinde içtenlikli olmadığını söyleyemem... Hayır, Dmitri Sergeyiç düşünmediği şeyleri söyleyecek bir insan değildir; ama sanırım gerçeğin en çok benim için avunç olacak yönünü vurgulamış. Bunun için ona sonsuz gönül borcu duyuyorum dostum, ama unutmayın ki ben de bir bencilim; dolayısıyla Dmitri Sergeyiç'in beni avutmak için bunca çaba göstermesinin hiç gereği yok. Biz kendimizi, başkalarının bizi haklı çıkarmasından çok daha kolay haklı çıkarırız ve ben açık söylemek gerekirse kendimi ona karşı hiç suçlu duymuyorum; daha da fazlasını söyleyeyim, ona gönül borcu duymak zorunda da duymuyorum kendimi.

Hiç kuşkusuz onun ne kadar soylu, mert bir insan olduğunu biliyorum ve bu yönüyle ona –bilemezsiniz hem de nasıl– değer veriyorum! Ama şunu da biliyorum ki, o benim için değil, kendisi için soyluydu; öte yandan ben de, eğer onu aldatmamışsam, bunu onun için değil, kendim için yapmamışımdır; bunun ona karşı bir haksızlık olacağını düşündüğümden değil, kendim için tiksinç bulduğumdan yapmamışımdır.

Tıpkı onun gibi kendimi suçlu bulmadığımı söyledim. Ama öte yandan yine onun gibi kendimi haklı çıkarmak yönünde karşı konulmaz bir istek duyuyorum içimde. Onun (çok yerinde) sözlerine göre bunun anlamı şu oluyor; kimi davranışlarım için başkalarının buna karşı, benim kendime olduğum kadar hoşgörülü olamayacaklarını düşünüyorum. Ben kendimi onun kendini akladığı konularda değil, tam tersine, onun aklanma gereği duymadığı konularda aklamak isteğindeyim. Düşüme kadar olanlar için hiç kimse hiçbir biçimde suçlayamaz beni, bu açık. Ama bundan sonra, işin böylesine bir melodram halini almasının ve böylesine korkunç bir felaketle sonuçlanmasının suçlusu ben değil miyim? Düşünün, benim ve Dmitri Sergeyiç'in durumunu açıklıkla ortaya koymasından sonra, benim artık ilişkilerimizde kaçınılmaz hale gelen değişikliğe daha basit bir gözle bakmam gerekmez miydi? Dmitri Sergeyiç'in başına o büyük felaketin geldiği günün gecesi, benim şu kudurmuş Rahmetov'la uzun bir konuşmam oldu; ne kadar sevecen, ne kadar iyi yürekli bir insan Rahmetov! Bana Dmitri Sergeyiç'le ilgili birbirinden korkunç şeyler söyledi. Bunlar Dmitri Sergeyiç'e, Rahmetov'un o hırçın tavrıyla değil de, dostça bir tonla aktarılmış olsaydı, herhalde bütün söylenenleri kabul ederdi. Hatta içimde bir kuşku var. Dmitri Sergeyiç Rahmetov'un bana neler söyleyeceğini biliyordu ve bunu hesabına uygun buluyordu. Evet, o anda duymam gereken sözlerdi bunlar, o konuşma beni çok yatıştırdı. Ve dostum, bu konuşmayı her kim tasarlayıp kotarmışsa, ona lütfen teşekkürlerimi iletin. Şu kudurmuş Rahmetov'a gelince, Dmitri Sergeyiç'in işin ikinci yarısındaki davranışlarının da mükemmel olduğunu kabul etmesi gerek. Rahmetov Dmitri Sergeyiç'i –onun kendini aklamak istediği– işin ilk yarısı için suçluyordu. Gerçi hiç kimse bana işin ikinci yarısında benim bir suçum olduğunu söylemedi ama, ben de kendimi bu yarı için aklamaya çalışacağım. Bizim –bizim derken, tüm dostlarımızı, tüm çevremizi amaçlıyorum– Rahmetov'dan çok daha sert, çok daha acımasız bir başka ayıplayıcımız var, kendi zekâmız.

Evet, dostum, olaya daha basit bir gözle bakıp ona böylesine ağır bir trajik anlam yüklemeseydim, herkes için çok daha kolay olacaktı. Hatta Dmitri Sergeyiç yönünden daha da fazlasını söyleyebilirim; o zaman o böylesine ağır bir felaketi çözüm olarak görmeyecekti, çünkü onun bu felakete atılmasının tek nedeni, benim olaya soğukkanlılıkla bakamayarak, gereksiz telaşa kapılmam oldu. Bana iletmeniz için bu konuda her ne kadar size hiçbir şey söylememişse de, bu konuda herhalde o da böyle düşünüyor. Düşüncesi böyle olmasına karşın da bana duyduğu yakınlıkta, sevecenlikte en küçük bir azalma olmaması, benim onun bana olan duygularına daha da saygı duymama neden oluyor. Yalnız, dostum, bu hiç doğru bir düşünce değil, hatta tümüyle haksız bir düşünce. Dmitri Sergeyiç'in kendisi için ağır bir darbe dediği felakete katlanma zorunluluğunun doğmasında, benim olaya sakin bir gözle bakamayıp gereksiz telaşa kapılmamın hiçbir rolü yok. Evet, ben ilişkilerde ortaya çıkan değişikliğe böylesine aşırı önem vermeseydim, belki onun Ryazan'a gitmesine gerek kalmayacaktı; ama kendisinin de dediğine göre Ryazan yolculuğu onun için acılı bir yolculuk olmamış. Demek ki benim gelişimler karşısında aşırı heyecana kapılmam böylesine bir felaketi yaratacak neden olamaz. Dmitri Sergeyiç'e ağır gelen yalnızca ölmek zorunluluğuydu. Aldığı bu kararın kaçınılmazlığını kendisi iki nedenle açıklıyor; ona duyduğum aşırı gönül borcundan dolayı acı duyuyordum, bir ve Aleksandr'la toplumun onaylayacağı bir ilişki kuramayacağımdan dolayı acı duyuyordum, iki. Aleksandr konusunda rahat olmadığım, zor bir durumda olduğum doğru, ama yine de Dmitri Sergeyiç gerçek nedenleri bulabilmiş değildir. Kendisine duyduğum gönül borcundan dolayı onu görmeye dayanamadığımı, görünüşünün beni kahrettiğini düşünüyordu o, oysa durum hiç de öyle değildi. Her insan duyduğu acıyı hafifletecek yeni düşünceler geliştirmek ister, bilinçsiz bir yöneliştir bu; Dmitri Sergeyiç tek çözümün kendisinin yok olması olduğuna karar verdiğinde şu gönül borcu sorunu benim için çoktan sona ermiş bulunuyordu; bu konuda ona duyduğum yalnızca, yüreğimi tatlı, hoş bir sıcaklıkla dolduran uzaktan uzağa bir borçluluk duygusuydu, o kadar. Oysa benim olaya aşırı heyecanlı bakışım, yalnızca bu gönül borcu duygumun aşırılığından kaynaklanıyordu. Dmitri Sergeyiç'in öne sürdüğü ikinci neden (Aleksandr'la olan ilişkime toplumun onaylayacağı bir nitelik vermek istemem) benim olaya bakışıma göre biçimlenebilecek bir konu değil, tümüyle toplumun bu tür olaylara bakışından kaynaklanan, dolayısıyla da benim en ufak bir şekilde etkide bulunmaya gücümün yetmeyeceği bir

sorundu. Dmitri Sergeyiç bu nedenle onun varlığının bana ağır geldiğini düşünmekle yanılıyor. Hayır! Eğer bana gereken şey bu olsaydı ya da bu kadarı bana yetseydi, onun ölmesine gerek kalmadan da bunu yoluna koymak zor bir şey olmazdı. Bir kocanın karısıyla yaşamaya devam etmesi toplum için yeterlidir; kadın bu koşulla kiminle isterse ilişki kurabilir, toplum kendisini hiç rahatsız etmez. Bu büyük bir başarıdır. Sorunun, kocanın bu şekilde soylu davranışıyla çözümlenişinin pek çok örneği var bugün toplumumuzda. Ben de şimdi bizimkine benzer durumlar için en iyi ve en kolay çözüm olarak bunu görüyorum. Esasen Dmitri Sergeyiç de bana ilkin bu yolu önermişti. Olaya aşırı heyecanla baktığım için ben tabii bu öneriyi geri çevirmiştim. Kabul etsem sonuç nasıl olurdu, bunu bilemem. Toplumun beni rahat bırakması, Aleksandr'la ilişkimi görmezden gelmesi ve bu konuda bir rezalet çıkarmaması benim için yeterli olsaydı, hiç kuşkusuz Dmitri Sergeyiç'in önerisini kabul ederdim ve onun da cana kıyma gibi zorlu bir karar alması gerekmezdi. O zaman Aleksandr'la olan ilişkimin resmi bir nitelik almasını arzu etmem için de bir neden kalmamış olurdu. Ama bizimkine benzer pek çok olay için geçerli olabilecek bu çözüm, bizim olay için pek yeterli bir çözüm olmazdı gibime geliyor. Olayın üç kişisinin de eşit güçte olması gibi pek sık rastlanmayan bir durumumuz vardı bizim. Dmitri Sergeyiç, Aleksandr'da zekâ, gelişme ve kişilik yönünden kendine karşı bir üstünlük hissetmiş olsaydı, yerini Aleksandr'a bırakırken ahlaki bir gücün üstünlüğü karşısında geriliyor olsaydı, yaptığı hareket gönüllü değil de, güçsüzün güçlü karşısında geri çekilmesi olsaydı, o zaman benim için her şey çok kolay olurdu. Öte yandan ben zekâ ve kişilik yönünden Dmitri Sergeyiç'ten çok daha güçlü olsaydım ve Dmitri Sergeyiç Dmitri Sergeyiç değil de Bayan Tedesco'nun kocası olsaydı (fıkraya nasıl güldüğümüzü hatırlıyorsun, değil mi dostum? Hani operanın fuayesinde karşılaşan iki adamdan biri kendini tanıtırken 'Ben teğmen falancayım' diyor, öteki de 'Ben de bayan Tedesco'nun[15] kocasıyım' diye tanıtıyordu kendini) evet. Dmitri Sergeyiç eğer 'Bayan Tedesco'nun kocası' olsaydı, o zaman kendine kıymayacaktı. Karşı karşıya bulunduğu gerçeğe boyun eğecek ve eğer soylu, mert bir insansa bu boyun eğmede kendini alçaltıcı bir yan da görmeyecekti. Ama onun bana ve Aleksandr'a karşı konumu böyle değildi. O benden de Aleksandr'dan da bir milim bile güçsüz ya da aşağı değildi. Ve bunu hem biz biliyorduk, hem de kendisi biliyordu. Yerini bir başkasına bırakması kesinlikle güçsüzlüğünden değildi; böylesinin daha doğru olacağını düşünmüş ve bile isteye bırakmıştı

yerini. Öyle değil mi dostum? Herhalde siz de yadsımazsınız bunu? Bu koşullar altında ben kendimi nasıl bir durumda bırakılmış görebilirdim? İşte işin özü burada dostum. Bu koşullar altında ben kendimi onun iyi niyetine bırakılmış gibi hissediyordum, bunun için durum bana böylesine ağır geliyordu ve bunun için o, canına kıymak şeklindeki o soylu kararını almaktan başka çaresi olmadığını anladı. Evet, dostum, benim onu bu kararı almaya zorlayan duygularım, sizin mektubunuzda açıkladığınızdan çok daha derinlerde yatmaktaydı. Taşınamayacak kadar ağır bir gönül borcu yükü altında ezilmek falan artık kesinlikle söz konusu değildi. Dmitri Sergeyiç'in kendisinin bana önerdiği yolla toplumun benim yeni ilişkime karşı çıkması kesinlikle söz konusu olamazdı. Öte yandan toplumun karşı koymalarından benim haberim bile olmazdı, çünkü böylesi şeylerle hiç ilgilenmeyen küçük bir çevrede yaşıyordum ben. Durumun bana ağır gelmesinin nedeni, kendimi Dmitri Sergeyiç'e bağlı duymamdı; varlığımın temeli onun iyi niyetiydi, kendi başıma, bağımsız bir insan olarak değil, onun iyi niyetine bağlı bir insan olarak vardım. Üçümüz arasında kurulacak yeni bir ilişki konusunda benim şöyle ya da böyle düşünmem bu nedeni ortadan kaldırabilir miydi? Düşünün ve sorunun yanıtını siz verin. Burada önemli olan benim şu ya da bu konuda ne düşündüğüm değil, Dmitri Sergeyiç'in davranışlarıydı. Dmitri Sergeyiç özgün bir insandı ve davranışlarına damgasını basan tek bir şey vardı, iyi niyet. Evet, dostum, sizin, benim bu duygumu bildiğinizi ve onayladığınızı biliyorum; ben dünyada hiç kimsenin, isterse bana en sadık, benim en saygı duyduğum insan olsun, kendimden çok güvendiğim, benim için gerekli olan her şeyi sevinçle yerine getireceğinden emin olduğum, benim mutluluğumu benden çok gözeten kişi olsun... hiç kimsenin iyi niyetine bağlı olarak yaşamak istemem. Bu konuda sizin de böyle düşündüğünüzü çok iyi biliyorum.

İyi ama bütün bu sözler de ne oluyor? Hiç kimsenin bulup çıkaramayacağı birtakım duyguları, bu duygulara yön veren motifleri araştıran ruh çözümlemelerine gerek var mı şimdi? Yine de, tıpkı Dmitri Sergeyiç gibi ben de bu ruh çözümlemesinde bir çıkarım olduğunu düşünüyorum. Bu çıkar; benim hiçbir suçum yok, olaylar şu şu gerçeklerin etkisi altında gelişti, benim de bu gerçekleri değiştirebilmem olanaksızdı, diyebilmektir. Evet, bu küçük notu ekliyorum, çünkü Dmitri Sergeyiç bu tür notları severdi. Sanırım size biraz yağ çekmek istiyorum, dostum.

Ama artık yeter. Kim bilir kaç saatinize kıyarak bana uzun (ve bilemezsiniz benim için ne kadar değerli) bir mektup yazmanız, bana ne büyük bir yakınlık duyduğunuzu gösteriyor. Ben de bu olgudan hareket ederek (nasıl, ben de sizin gibi ya da Dmitri Sergeyiç gibi diplomatik terimler kullanabiliyorum değil mi?) evet, yalnızca bu olgudan hareket ederek, Dmitri Sergeyiç'in benimle vedalaşıp Moskova'ya gitmesinden ve canına kıymak için Petersburg'a dönmesinden sonra olup bitenleri öğrenmenin sizin için ilginç olabileceğini düşünüyorum.

Ryazan'dan döndükten sonra benim nasıl sıkılmakta olduğumu görmeye başladı. Bu durum bende özellikle onun dönüşüyle ortaya çıktı. O Ryazan'dayken, doğrusunu söylemek gerekirse, kendisini pek de düşündüğüm yoktu. Hayır, dönüşünde benim sıkıldığımı görmesinin size düşündürteceği anlamda söylüyor değilim bunu. Ama Moskova yolculuğu öncesinde kendisinin bir şeyler tasarlamakta olduğu da gözümden kaçmamıştı. Petersburg'daki çeşitli işlerini, bağlantılarını koparma işini sonuçlandırmak için bekledi; yola çıktığında arkasında herhangi bir takıntı bırakmak istemiyordu. Sonra duygularını belli etmemeyi başaran bir insan olmasına karşın, son günlerde yüzünde derin bir hüzün seçer olmuştum (mümkün müydü hüzünlenmemesi, mümkün müydü?). Çok önemli, yaşamını tümüyle değiştirecek bir şey yapmaya karar verdiğini seziyordum. Kompartımanına oturduğunda içime nasıl bir acı çöktü, anlatamam! Bu acı ertesi gün de sürdü, daha ertesi gün de... derken Mâşâ getirip bir mektup verdi; ne acı dolu bir andı bu, ne acı dolu bir saat, ne acı dolu bir gün! Bunları siz de biliyorsunuz. Ve ben, dostum, şu anda Dmitri Sergeyiç'e nasıl bağlı olduğumu her zamankinden çok daha iyi biliyorum. Bu bağın böylesine güçlü olduğunun kendim de pek farkında değildim. Evet, dostum, ben bu bağın gücünü şimdi anlıyorum, bunu sizin de bilmeniz gerek, çünkü herhalde biliyorsunuzdur, o sıralar ben Aleksandr'dan ayrılmayı bile düşünmüştüm. Bütün gün hayatımın parça parça olduğunu, bir daha belimi doğrultamayacağımı hissederek kahrolmuştum. Çok güzel bir insanın, çok değerli bir dostun gönderdiği bir pusulanın beni nasıl çocuklar gibi sevindirdiğini de biliyor olmanız gerek; bu pusula düşüncelerimi bütünüyle değiştirmişti (ne denli ihtiyatlı bir dil kullandığımı görüyorsunuz, değil mi? Benden memnun olmalısınız dostum!). Bütün bunları siz de biliyorsunuz, çünkü Rahmetov beni trenime bindirdikten sonra, sizi yolcu etmeye gitti. Dmitri Sergeyiç ve Rahmetov haklıydılar; Dmitri Sergeyiç'in acımasızca

yüreğime saldığı o korkunç acının şiddetinin daha da artması için Petersburg'dan ayrılmam gerekti. Ama şimdi o acımasızlığı için Dmitri Sergeyiç'e nasıl minnet doluyum! O ve Rahmetov yine haklıydılar: Aleksandr'ın beni geçirmek için gara gelmemesi, beni görmemesi gerekiyordu. Ama artık benim Moskovaya kadar gitmeme gerek kalmamıştı. Petersburg'dan uzaklaşmam yeterliydi, ben de trenden Novgorod'da inip orada kaldım. Birkaç gün sonra Aleksandr da yanıma geldi; Dmitri Sergeyiç'in ölüm ilmühaberini getirdi; bir hafta sonra evlendik ve demiryolu yakınında bir ev tutup bir ay kadar Çudov'da oturduk, Aleksandr'ın haftada üç dört kez hastanesine gidip gelmesi buradan daha kolaydı. Petersburg'a ise dün döndük. Mektubunuzu yanıtlamamın bunca uzun sürmesinin nedeni de bu. Mâşâ mektubunuzu kaldırıp bir kutuya koymuş ve unutup gitmiş. Siz de mektubunuza yanıtımın gecikmesini kim bilir nelere yormuşsunuzdur? Sizi candan kucaklıyorum, sevgili dostum.

Petersburg, 25 Ağostos 1856.

Sizin Vera Kirsanova

Can dostum benim, ellerinden sıkarım. Yalnız gözünü seveyim, hiç değilse bana kompliman yapma. Yoksa yüreğimdekileri seller gibi boşandırır ve senin nasıl soylu, nasıl mert bir insan olduğuna ilişkin öyle övgüler yağdırmaya başlarım ki, yüzünü buruşturursun. Çünkü bilirim, seni bundan daha çok rahatsız eden bir şey olamaz. Bir de ne var biliyor musun, birbirimize mektup diye böyle birkaç satır karalamamız senin de benim de epeyce dar kafalı insanlar olduğumuzu kanıtlamıyor mu? Bence bu böyle... Neden dersen, birbirimizden çekinir gibi bir halimiz var... Hadi ben bağışlanabilirim, ama sana ne oluyor allahaşkına? Bir dahaki mektubumda hem seninle enine boyuna tartışacağım hem de sana buradan yığınla haber göndereceğim.

Senin

Aleksandr Kirsanov

III

Bu mektuplar içtenlik dolu olmalarına karşın, Vera Pavlovna'nın kendisinin de farkına vardığı gibi gerçekten biraz tek yanlıydılar. Her iki taraf da geçirdiği ağır sarsıntıyı önemsemez görünmeye çalışıyordu. Sizi gidi kurnaz yaratıklar sizi! Bunlardan ve bunlar gibi olanlardan bazen öyle şeyler duyuyorum ki, inanmazsınız, katıla katıla gülüyorum. Hele şu birbirlerine verdikleri yürek parçalayıcı güvenceler yok mu: "İnan bunun benim için hiç önemi yok... Hiç etkilenmem!" "Hayır, asıl ben hiç etkilenmem, çok kolay katlanırım buna!.." Gülüyorum derken hiç kuşkusuz üçüncü bir kişiden duyduğumda gülüyorum bu dokunaklı güvencelere. Yoksa kendilerini dinlerken, "Tabii, çok haklısınız, bunlar sizi hiç etkilemez... Bunlar sizin için ne ki!.." der ve kendilerini onaylarım. Ne kadar da gülünç oluyorlar şu dürüst insanlar! Tanıdığım bütün dürüst insanlara gülerim ben, kendimi tutamaz ve gülerim.

Gülünç demek bile az bunlara, resmen maskaralar. Şu mektupları alalım. Ben bu mektupların yazarları olan muhteremlerle düşüp kalktığım için onların acayipliklerine alışkınım, ama kafası ve ruhu bizim gibi bozulmamış bir vatandaş, örneğin şu bizim basiretli okur, ne der bu mektuplara?

Basiretli okur sonunda ağzını peçeteden kurtarıyor ve başını sallayarak vecizesini yumurtluyor:

'Kimsede ahlak kalmamış!'

'Aslanım be! Gördünüz mü lafı! Hadi canım, bize birkaç vecize daha yumurtlasana!'

'Yazarın kendisi de ahlaksız! Bunca ahlaksızlığı onayladığına göre...'

'Ah, canım benim! Çok güzel konuşuyorsun, ama yanılıyorsun. Ben bu olup bitenlerde pek çok şeyi onaylamıyorum. Hatta sana gerçeği söylemem gerekirse onayladığım hiçbir şey yok bu işlerde. Bir kez her şey çok başarılı, aşırı coşkulu, heyecan dolu. Oysa hayat çok daha yalındır.'

'O zaman sana onların ahlaksızlığı da az geliyor? Daha da fazla ahlaksızlık istiyorsun?'

Basiretli okurun gözleri faltaşı gibi açılmıştı, benim şahsımda insanlığın ne büyük bir ahlaksızlık batağında çırpınmakta olduğunu görüyor gibiydi.

Basiretli okuru onaylıyor muyum, yoksa onunla alay mı ediyorum, belli olmayan bir sesle:

'Evet, daha da fazla ahlaksızlık istiyorum,' diyorum.

Mektuplaşma üç dört ay kadar sürdü. Kirsanovlar düzenli yazıyorlardı, mektup arkadaşları ise epeyce özensizdi bu konuda, uzun aralıklarla bir iki satır bir şeyler yazıyordu. Derken tümden yazmaz oldu. Anlaşılan Vera Pavlovna'ya ve kocasına ilk uzun mektubunda yer verdiği Lopuhov'a ait düşünceleri aktarmaktı onun amacı; bu görevi yerine getirdikten sonra mektuplaşmayı sürdürmeyi anlamsız bulmuştu. Yanıtsız kalan birkaç mektuptan sonra Kirsanovlar da bunu anladılar ve onlar da kestiler yazmayı.

IV

Vera Pavlovna yumuşacık divanına uzanmış, kocasının hastaneden çıkıp öğle yemeğine gelmesini bekliyor. Bugün mutfağa girip yemeğe tatlı bir şeyler eklemeye pek zamanı olmadı; hemen divanına uzanıp dinlenmek istedi, çünkü bu sabah çok çalıştı, çok yoruldu. Aslında epeydir böyle bu durum ve epeyce de bu şekilde süreceğe benziyor, çünkü Vera Pavlovna ikinci bir konfeksiyon atölyesi kuruyor, kentin öteki ucunda. Evet, Vera Pavlovna Lopuhova Vasilyevski'de oturuyordu. Vera Pavlovna Kirsanova ise Sergiyevskaya caddesinde oturuyor, çünkü kocası için Vıborg taraflarında bir ev daha iyidir. Mertsalova, Vasilyevski'deki ilk atölyeyi çok iyi yönetiyor. Bunda şaşılacak bir şey yok: Mertsalova atölyeyi, atölye de Mertsalova'yı çok iyi tanıyor artık. Vera Pavlovna Petersburg'a döndüğünde şunu gördü, atölyesine uğraması artık pek gerekmiyordu, gerekse bile arada bir ve kısa süreli olarak uğraması yetiyordu. Eğer Vera Pavlovna atölyeye her gün uğruyorsa bunun nedeni, kendisinin yardımına gereksinim duyulması değil, atölyeye çok bağlı olması, onu orada candan karşılamaları. Ama belki de daha bir süre ziyaretleri tümden de yararsız olmayacak, yani Mertsalova'nın arada bir şu ya da bu konuda ona akıl danışması gerekebilir. Ama yine de bu hem çok seyrek olacak, hem de çok az zaman alacak bir şey. Zaten Mertsalova yakında öyle deneyimli olacak ki, Vera Pavlovna'ya herhangi bir konuda danışmayı tümden gereksiz bulacak. Aslında Petersburg'a döndüğünden beri Vera Pavlovna, Vasilyevski'deki atölyede yardımı zorunlu bir insan olarak değil, çok sevilen bir konuk olarak karşılanıyor. Öyleyse zamanı nasıl değerlendirmeli? Bu da sorulur mu, yeni bir atölye kurmalı; oturduğu yeni semtte, kentin öteki ucunda.

Ve işte Basseynaya ile Sergiyevskaya'yı birbirine bağlayan bir ara sokakta yeni bir atölye kuruluyor. Bu atölyenin kurulması için ilkinde olduğu kadar didinmek gerekmiyor; atölyenin omurgasını oluşturan beş terzi kız, eski atölyeden geliyor; onların yerlerini orada yenileri almıştır. Kadronun kalanı da ilk atölyede çalışan kızların çok iyi tanıdıkları kızlardan oluşturuluyor. Eh, bu kadarı da işin yarısının başarılması demektir; atölyenin amacını ve düzenini grubun her üyesi çok iyi biliyor; yeni kızlar da işe başlar başlamaz, ilk atölyenin binbir güçlükle elde ettiği düzeni arzu etmeye başlıyorlar. Bu işler böyledir işte; ikinci atölyenin kurulması ilkine göre on kat daha kolay,

çabuk ve zahmetsiz oluyor. Ama yine de küçümsenecek bir iş değil bu. Vera Pavlovna bugün de dün olduğu gibi, önceki gün olduğu gibi, iki aydır olduğu gibi çok yoruldu. Evet, iki aydır yoruluyor. Oysa ikinci evliliğinin üzerinden altı aydan fazla zaman geçti. Ama doğal bu; balayı var, kutlamalar var... O da uzun uzun kutladı evliliğini. Ama artık bunların hepsi bitti, o da kendini işlere verdi.

Evet, bugün çok çalıştı, çok yoruldu Vera Pavlovna; onun için şimdi yumuşacık divanına uzanmış dinleniyor, dinlenirken de aklından pek çok şey geçiriyor. Düşündüğü şeyler daha çok bugüne ilişkin, bugünü öylesine güzel, öylesine dolu dolu ki! Evet, hayat dolu Vera Pavlovna'nın bugünü, bu yüzden de anılara pek yer kalmıyor. Anılar için daha çok zaman var, on yıl, yirmi yıl bile değil, çok daha sonra söz konusu olacak anılar. Şimdi anıların zamanı değil, daha çok uzun bir süre de anıların zamanı olmayacak. Ama yine de, çok seyrek olmakla birlikte anıların bugün de boy gösterdiği olmuyor değil. Örneğin, demin, bu çok seyrek anılar içinde kendisini en sık yoklayan anıyla meşgul değil miydi kafası?

V

“Birtanem, ben de seninle geliyorum!” “Eşyaların yanında değil ki.” “Birtanem, madem bugün beni yanında götürmek istemiyorsun, öyleyse yarın arkadan geleceğim.” “Dur da düşün biraz. Mektubumu bekle. Yarın alacaksın mektubumu.”

Moskova Garı’ndan Mâşâ’yla birlikte eve dönerken bütün o uzun yol boyunca neler duymuş, neler düşünmüştü? Uğradığı sarsıntı öylesine büyüktü ki, buna yanıt verebilmesi olanaksızdı. İşler nasıl da hızlı ve nasıl da köklü bir değişikliğe uğramıştı! Kocasına bir mektup yazıp elini yakan bir şeymiş gibi odasına fırlatmasının üzerinden daha yirmi dört saat bile geçmemişti; ama işte o buralardan gidiyordu! Ne kadar çabuk, ne kadar birdenbire oluvermişti her şey! Gece saat ikide aklının köşesinden bile geçmezdi bütün bunlar; o ise kendisinin perişan olduğu o sabah bir şey söylememiş, ancak o gece konuklar dağıldıktan sonra, saat sabahın üçüne yaklaştığı için kendisinin uykuya yenilmek üzere olduğu bir sırada odasına girerek asıl söylemek istediği şeylerin önsözü niteliğinde, çok kısa, anlamı belirsiz bir şeyler söylemişti: “Benim ihtiyarları ne zamandır görmedim. Kendilerini bir ziyaret etsem çok sevinirlerdi.” Hepsi bu! Bunları söylemiş ve çıkıp gitmişti. Kendisi de, yatağından kalkmayacağı konusunda ona söz vermiş olmasına karşın, arkasından fırlamıştı. Hani, nereye gitmiş? “Mâşâ, gördün mü kendisini? Nereye gitti?” Mâşâ az önce dağılan konuklardan kalan çay takımlarını topluyordu. “Dmitri Sergeyiç, gitti. Çıkarken, ‘biraz dolaşacağım’ dedi.” Ne yapsın, çaresiz yatağına dönüp uyumuştu. Şaşılacak şey, nasıl uyuyabilmişti o gece? Gece mi? Ne gecesi? Ortalık ağarmak üzereydi ve o her şeyin o sabah olup biteceğini nerden bilebilirdi? Ne demişti kendisi, her şeyi uzun uzun konuşacak zamanımız olacak! Oysa sabah uyanır uyanmaz istasyona hareket etmeleri gerekmişti. Sanki kendisiyle ilgili değildi bütün bunlar, birisi hızlı hızlı bir öykü anlatıyor ve o bu öyküyü yaşıyordu. Ancak istasyondan eve döndüğünde kendine gelebilmiş ve düşünmüş, düşünmüştü: Bundan sonra ne olacaktı? Ne yapacaktı?

Ne mi yapacaktı? Tabii ki Ryazan’a gidecekti. Bundan başka bir şey yapabilmesi olanaksızdı. Ama ya şu sözünü ettiği mektup? Yok canım, kararını etkileyecek ne olabilirdi ki bu mektupta? Neler olacağını ezbere

biliyordu o. Ama yine de kararını mektup eline geçinceye dek ertelese daha doğru olmaz mıydı? Canım kararı ertelemeyi gerektirecek bir şey var mı ortada? Gidecekti Ryazan'a. Evet, gidecekti... Kaç saat düşünmüştü bu konuyu? Bir saat mi, iki saat mi, yoksa üç, hatta dört saat mi? Ama zavallı Mâşâ'cık, açlıktan perişan olmuştu ve kendisini üçüncü kezdir yemeğe çağırıyordu, daha doğrusu bu kez çağırmıyordu da, basbayağı emrediyordu. Şu işe bak, dalgınlık değilse ne denir buna? "Zavallı Mâşâ, benim yüzümden aç kaldı." "Mâşâ beni ne diye beklediniz? Siz yeseydiniz yemeğinizi." "Hiç olur mu Vera Pavlovna?" Ve yine bir saat, iki saat aynı şeylerin düşünülmesi: "Gidiyorum. Evet, yarın gidiyorum. Yalnız, mektubu bekleyeceğim, çünkü beklememi rica etti. Ama mektupta ne yazarsa yazsın, (zaten ben ne yazacağını biliyorum) evet, mektupta ne yazarsa yazsın, ben yine de gideceğim." Bir saat, iki saat daha düşünülüyor bunlar... Bir saat, evet, ama ikinci saatte de bunlar mı düşünülüyor? Hayır. Ya da evet, belki bunlar düşünülüyor, ama ayrıca dört küçük sözcük daha giriyor düşüncelerinin içine: "Ama o bunu istemiyor." Ve artık sürekli düşünülen şey bu dört sözcük oluyor. Güneş batıyor, ama bu dört sözcüğün düşünülmesi bitmiyor. Ve tam, yakasını bir türlü bırakmayan Mâşâ'nın içeri girip de hiç değilse bir bardak çay içmesini söylediği anda, evet tam bu anda, bu dört sözcükten beş yeni sözcük doğuyor: "Bunu ben de hiç istemiyorum." Hay ayağına sağlık Mâşâ! Ne iyi ettin de içeri girdin! Senin içeri girmenle bu beş yeni sözcük bir anda havaya uçup gitti.

Ama iyi yürekli Mâşâ bile bu beş sözcüğü büsbütün uzaklaştıramıyor. Önce açıkça görünmeye cesaret edemiyor sözcükler, kendi yerlerine tekziplerini gönderiyorlar: "Ama ben gitmeliyim." Kendilerini gizlemek için gönderiyorlar tekziplerini. Nitekim bir anda, kendilerini doğuran dört küçük sözcük çıkıveriyor ortaya: "Ama o bunu istemiyor," ve bir saniye geçmeden de kendileri çıkıyorlar ortaya: "Bunu ben de hiç istemiyorum." Yarım saat kadar düşünülüyor bu, yarım saat sonra ise bu dört kısa sözcük, bu beş kısa sözcük, daha önce söylenen sözcükleri de diledikleri gibi değiştirmeye başlıyorlar ve "Gideceğim," gibi çok önemli bir sözcükten, ona çok benzeyen ama ondan biraz uzun olan "gidecek miyim?" gibi bir sözcük yapıyorlar. Sözcüklerin nasıl uzatılıp çoğaltıldıklarını ve birbirlerine dönüştürüldüklerini gördünüz mü! Derken yeniden Mâşâ'nın bir şeyler söylemekte olduğu görülüyor: "... kendisine tam bir ruble verdim. Vera Pavlovna, çünkü zarfın üzerinde de: 'Eğer saat dokuzdan önce getirirse bir

ruble, daha sonra getirirse yarım ruble bahşiş verin,’ diye yazıyor. Bunu kondüktör getirdi Vera Pavlovna, akşam treniyle gelmiş. ‘Kendisine söz verdiğim gibi, mektubu size bir an önce ulaştırabilmek için araba tuttum’ diyor.” Ondan bu mektup! Evet, ondan. Ama o biliyor neler yazdığını mektupta: ‘Arkamdan gelmeye kalkma.’ Hayır, dinlemeyecekti bu sözü, gidecekti, kesinlikle gidecekti. Ama galiba mektupta yazan bu değil, farklı... Öyle şeyler yazmış ki, kesinlikle dinlemek zorunda Vera Pavlovna: ‘Ben Ryazan’a gidiyorum. Ama yolda fabrikanın işlerini halletmek için çeşitli yerlere uğrayacağım. Moskova’da bir hafta kadar kalmamı gerektiren işlerim var. Ryazan’a gidene dek Moskova’dan önce iki, Moskova’dan sonra üç kente daha uğramam gerek. Bu kentlere ne zaman ulaşırım, her birinde ne kadar kalırım hiç belli olmaz; bütün bunlara ek olarak fabrikanın çeşitli yerlerdeki temsilcilerinden de para toplamam gerek. Canım dostum benim, (evet, aynen böyle yazılıydı: ‘Canım dostum benim’... Bana eskisi kadar yakın olduğunu, bana karşı hiçbir kırgınlığı, dargınlığı olmadığını anlatmak istiyordu... Nasıl da, nasıl da öpmüştüm mektuptaki bu iki sözcüğü!) canım dostum benim, biliyorsun iş para tahsiline geldi mi hep birtakım zorluklar çıkar; iki saatte bitireceğini sandığın bir iş için bazen birkaç gün beklemen gerekebilir. Bu bakımdan Ryazan’a ne zaman varırım, bunu kesin bir tarih vererek söyleyebilmem olanaksız. Ancak yollarda epey zaman yitireceğimi kesinlikle söyleyebilirim.” Evet... Nerdeyse son sözcüğüne dek hatırlıyor Vera Pavlovna bu mektubu. Peki neydi bu mektup? Ne olacak: onun yanında olmak, ona yakın olmak olanağının elinden alınmasıydı. Peki şimdi ne yapmalıydı? Bu da bir yana, daha önce ağzından çıkan “ona gitmeliyim” sözcükleri nasıl olmuştu da. “Hayır, onunla görüşmemeliyim”e dönüşmüştü? Üstelik görüşmemek istediği “o”, daha önce düşündüğü kimse de değildi. Bu sözcükler sürekli olarak daha önce söylenmiş, düşünülmüş sözcükleri değiştiriyordu. Böylece bir saat düşünülüyor, iki saat düşünülüyor: “Onunla görüşmemeliyim...” İyi ama daha demin bu sözcükler “Onunla görüşmek istiyor muyum?” “Hayır” biçiminde değil miydi? Bu kadar çabuk nasıl değişebilirlerdi? İşte şimdi de (uykudan içi geçmek üzereydi artık): “Onunla görüşecek miyim?” biçimini aldılar. İyi ama demin bu sorunun “Hayır” diye bir yanıtı vardı, şimdi nerde? Evet, nereye gitti yanıt. Ne zaman kayboluverdi? Peki aynı sözcüklerin şu biçimi almasına ne buyrulur: “Onunla görüşmeyecek miyim?” Şafağın sökmesine yakın uykuya dalarken kafasında uçuşan sözcükler bunlardı: “Onunla gerçekten görüşmeyecek miyim?”

Sabah geç vakit uyandığında söylenen onca sözcük gitmiş, ortada birbiriyle kıyasıya çarpışan iki sözcük kalmıştır: “Görüşmeyeceğim” ve “görüşeceğim”. Bütün sabah, her şeyin unutulduğu bu savaşla geçiyor. İkincisinden biraz daha uzun olan ilk sözcük, bu küçük sözcüğü tutuyor, bırakmak istemiyor: “görüşmeyeceğim”; küçük sözcükse kaçıyor, uzaklaşıyor, yakalanmıyor: “görüşeceğim”; büyük sözcüğün küçük olanı yanında tutma savaşımı içinde her şey unutuluyor; bir başka küçük sözcüğü yardımına çağıran büyük sözcük, küçük sözcüğü yanında tutmayı başarıyor: “hayır, görüşmeyeceğim... hayır, görüşmeyeceğim.” Evet, şimdi yanına yardımcı da alan büyük sözcük, küçük sözcüğü sımsıkı tutuyor; küçük sözcük, büyük sözcükle yardımcısı arasına sıkışıyor, bir yere kaçamıyor: “Hayır, görüşmeyeceğim”... “hayır, görüşmeyeceğim”... “Hayır, görüşmeyeceğim”... Yalnız bir dakika... Vera Pavlovna’ya da ne oluyor? Şapkasını başına geçirmiş, içgüdüyle aynaya bir gözatıyor: Saçlarım düzgün mü? Evet, düzgün. Demin küçük sözcüğü aralarına alıp sıkıştıran sözcükler nerde peki? Bir tek bu küçük sözcük kalmış geriye... bir de ona eklenen iki yeni sözcük: “artık dönemem.” Artık dönemem, artık dönemem. “Mâşâ, bugün beni yemeğe beklemeyin, dışarda yiyeceğim yemeğimi.”

“Aleksandr Matyeviç henüz hastaneden dönmediler...”

Ne kadar sakin Stepan bunları söylerken! Ama neden sakin olmasın: Heyecan nedir bilmeyen ağırkanlı bir insandır o. Hem Vera Pavlovna’nın buraya gelmesinde de onca şaşılacak bir şey yoktur; bu yakınlara kadar sık sık uğrardı buraya.

“Kendisini bulamayacağımı biliyordum. Oturup bekleyeceğim. Burada olduğumu söylemeyin kendisine.”

Eline bir dergi alıyor... Şaşılacak şey: Okuyabiliyor, evet; okuyabiliyor dergiyi. Değil mi ki “artık dönemem”, değil mi ki artık karar verildi, kendisini çok sakin hissediyor...Kuşkusuz dergiyi pek okuyamadı, hatta hiç okuyamadı, bunun yerine odayı gözden geçirmeye, ev sahibiymiş gibi toplamaya başladı; aslında galiba pek az toplayabildi, hatta hiç toplayamadı, ama olsun, değil mi ki artık çok sakindi, istese dergi de okuyabilirdi, odayı da toplayabilirdi... Sigara tablası boşaltılmamış, masanın çuha örtüsü de biraz eğri duruyor, düzeltmek gerek; şu sandalyenin burda işi ne, yerine kaldırmalı... Oturuyor ve düşünüyor: “Artık dönemem, seçim hakkım yok, yeni bir hayat başlıyor.” Bir saat düşünüyor, iki saat düşünüyor: “Yeni bir

hayat başlıyor. Kim bilir nasıl şaşıracak, nasıl mutlu olacak! Yeni bir hayat başlıyor... ne kadar mutluyuz!” Zil! Yüzü hafifçe kızarıyor… gülümsüyor; ayak sesleri... kapı açılıyor. “Vera Pavlovna!” Şaşkınlıktan olduğu yerde duralıyor, kapının tokmağını tutuyor. Ama o yerinden fırlayıp koşuyor, kucaklıyor onu: “Canım benim, canım benim! Çok soylu, mert bir insan o! Seni çok seviyorum canım! Sensiz yaşayamazdım!” Sonra... Sonrası nasıldı? Odayı bir ucundan öteki ucuna nasıl geçmişlerdi? Hiç hatırlamıyor bunu. Hatırladığı tek şey, koşup onu kucakladığı, öptüğü... Odayı nasıl geçtiler, ikisi de hatırlamıyor bunu. Evet, koltuğun, masanın yanından geçmişler, kapıdan uzaklaşmışlardı... ama nasıl olmuştu bütün bunlar? Bu ilk öpüşmeyle birkaç saniye için başları dönmüş, gözleri kararmıştı. “Veroçka! Meleğim!” “Dostum, sensiz yaşayamazdım. Beni ne çok sevdin ve nasıl da sustun! Ne kadar soylu, mert bir insansın! O da çok soylu, mert bir insan!” “Anlat Veroçka, bütün bunlar nasıl oldu?” “Ona sensiz yaşayamayacağımı söyledim; ertesi gün, yani dün, gitti. Ben de ardından gidecektim, dün bütün gün bunu düşündüm, ardından gideyim dedim; ama bak. İşte burdayım, ne zamandır oturmuş seni bekliyorum.” “İki hafta içinde nasıl da zayıflamışsın Veroçka! Ellerin nasıl da solgun!” Ellerini öpüyor. “Evet, birtanem, zorlu bir mücadeleydi bu! Beni huzursuz etmemek için nelere katlandığını şimdi çok daha iyi değerlendirebiliyorum! Nasıl tutabildin kendini böyle? Nasıl tutabildin ki ben hiçbir şey fark etmedim? Kim bilir ne acılar çektin?” “Evet, Veroçka, hiç kolay olmadı” Hep ellerini öpüyor, ellerine bakıyor. “Ah, ne kadar dikkatsizim! Senin çok yorgun olabileceğin hiç aklıma gelmiyor! Saşa; sen açsındır!” Ellerini kurtarıyor, kapıya koşuyor. “Veroçka, nereye?” Ama o karşılık vermiyor; çoktan mutfağa geçmiş, Stepan’la neşeli neşeli konuşmaktadır: “Çabuk, Stepan! İki kişilik servis hazırlayın! Tabaklar nerde? Çatal kaşık?.. Verin ben götüreyim, sofrayı ben hazırlarım, siz yemekleri getirin! Aleksandr bugün çok yorulmuş hastanede, kendisine hemen yemek vermeliyiz.” Elinde tabaklarla giriyor içeri, tabakların üzerinde şıngırdayan çatallar, kaşıklar... “Hah-ha, ne hoş değil mi canım? İki sevgilinin daha ilk buluşmalarında yaptıkları ilk iş, bir an önce karınlarını doyurmak! Ha-ha-ha!” O da gülüyor, masayı hazırlamasına yardım ediyor, ama yardım etmekten çok engel oluyor galiba, çünkü durmadan ellerini öpmeye uğraşıyor. “Ah, Veroçka, ellerin nasıl da solgun!” Yeniden öpüyor ellerini. Öpüşüyorlar, gülüşüyorlar. “Bak Saşa, sofrada yaramazlık yok tamam mı? Uslu uslu oturup yemeğini yiyeceksin!” Stepan çorbalarını koyuyor. “Ha-ha-ha! Âşıklara bak, ilk işleri

yemek yemek! Aslında dün ağzıma bir lokma bir şey koymadım!" Stepan son yemeği getiriyor. "Stepan! Benim yüzümden siz aç kaldınız galiba?" "Evet, Vera Pavlovna, ama neyse... gider şurdan bir şeyler alır yerim ben de." "Bundan sonrası için aklınızda olsun Stepan, yemekler artık üç kişilik hazırlanacak! Saşa, puro kutun nerde? Ver bakayım." Kutudan bir puro alıp kendi eliyle ucunu kesiyor, yakıyor, bir iki nefes çekip, ona uzatıyor: "İç sevgilim. Bu arada ben de kahve pişireyim. Yoksa çay mı isterdin? Soframız daha zengin olmalı, canım. Anladığım kadarıyla siz Stepan'la yediklerinize pek önem vermiyorsunuz." Beş dakika sonra dönüyor, ardından da çay takımlarıyla Stepan geliyor. O da ne? Aleksandr'ın purosu sönmüş! "Canım benim! Beş dakika yanından ayrıldım diye hayallere mi daldın? Ha-ha-ha!" O da gülüyor, "Şunu bir daha yaksana!" Yeniden yakıp uzatıyor puroyu.

Vera Pavlovna bunları hatırlarken şimdi bile gülüyor: "Ne kadar şiirsellikten uzak bir romanımız varmış meğer! İlk görüşmeye lahana çorbası eşlik ediyor, ilk öpüşmemiz ise iştahımızı açıyor! Aman ne aşk sahnesi! Komik, çok komik! Ama gözleri nasıl da parlıyordu! Aslında şimdi de öyle parlıyor! Solgun dediği ellerim üstüne ne çok gözyaşı damlamıştı o gün! Peki hâlâ solgun mu ellerim? Yok, artık değil. Doğru söylüyor, ellerim gerçekten güzel." Vera Pavlovna ellerine bakıyor, sonra ellerini dizlerinin üzerine koyuyor; şifon sabahlığının altından bacaklarının çizgileri belli oluyor. "Doğru söylüyor: Ellerim güzel." Gülümsüyor, ellerini yavaş yavaş yukarı doğru kaydırıyor, tam göğüslerinin üzerinde sımsıkı tutuyor: "Doğru söylüyor."

"Ah, neler geliyor aklıma? Ne yapıyorum ben? Sanki bu düşündüğüm şeyin o anılarla bir ilgisi varmış gibi! Hayır! Bu daha bizim ilk bulaşmamızdı; yemek yemekten, el öpmekten, gülüşlerden, solgun ellerim üzerindeki gözyaşlarından ibaret, çok özgün bir ilk buluşmaydı! Çaylarımızı koyuyordum... "Stepan, kaymağınız yok mu? Belki bir yerlerden iyi bir parça bulabilirsiniz? Ama yok, herhalde bulamazsınız... Neyse, ben yarın bulurum... Birtanem, puronu içsene, çekmeyi unutuyorsun, sönüp duruyor!"

Daha çayları içmeden kapının çıngırağı müthiş bir gürültüyle çalmaya başlıyor. Odaya rüzgâr gibi dalan iki öğrenci telaşlarından kendisini görmüyorlar bile; soluk soluğa konuşuyorlar: "Aleksandr Matyeviç, çok

ilginç bir vaka! Şimdi getirdiler... Her zaman ele geçmez böylesi... Müthiş bir komplikasyon!” Ve “ilginç vaka”nın hastalığına ilişkin birbiri ardınca sıralanan birtakım Latince terimler! “Çok ilginç, Aleksandr Matyeviç! Hemen müdahale gerekiyor, yarım saatin bile büyük önemi var! Biz bile araba tutup geldik buraya!” “Hadi sevgilim, hemen git!” Ancak o zaman fark ediyor öğrenciler kendisini; selam veriyorlar ve üzerinden üniformasını çıkarmamış olduğu için hazırlanması uzun sürmeyen hocalarını aldıkları gibi hızla uzaklaşıyorlar. “Hastaneden çıkınca bana uğrar mısın?” “Tabii.” Akşam zaman geçmek bilmiyor. Saat on oluyor, o yok, on bir oluyor, yok. Daha fazla beklemek anlamsız. Vera Pavlovna hiç endişelenmiyor: “Başına bir şey gelmiş olamaz; besbelli şu ‘ilginç vaka’nın başında hâlâ... Zavallı ilginç vaka! Sağ mı acaba hâlâ, yoksa Saşa kurtardı mı kendisini?” Evet, gerçekten de ilginç vaka Saşa’nın çok zamanını almıştı... Sabahın saat dördüne kadar başında bekledikten sonra, ancak ertesi gün dokuza doğru gelebiliyor Saşa... “Gerçekten ilginç ama bir o kadar da zor bir vakaydı, Veroçka.” “Kurtuldu mu?” “Evet.” “Peki sen nasıl bu kadar erken kalkabildin?” “Hiç yatmadım ki.” “Yatmadın mı? Bana, buraya geç kalmamak için?! Yazıklar olsun sana! Hadi bakalım, şimdi doğruca evine! Öğleye kadar uyu: Geldiğimde seni yatağında uyur bulmalıyım.” İki dakika içinde bitmişti uğurlama.

İlk iki buluşmaları işte böyle geçti. Ama ikinci yemekleri ilk yemekleri gibi olmadı, sakin sakin konuştular, birbirlerine öykülerini anlattılar. Dünkü yemekleri ve yemekteki konuşmaları neydi öyle! Bu kez farklıydılar; gülüyor, düşünceye dalıyor, birbirlerine acıyorlardı... Her biri, ötekinin kendisinden daha çok acı çektiğini sanıyordu... On gün sonra ise Kamennıy Ostrov’da küçük bir daça kiralandı, oraya taşındılar.

VI

Vera Pavlovna bugünkü aşkının dününü pek de sık hatırlamıyor. Bugünü öylesine dolu ki, anılara pek zaman kalmıyor. Ama yine de, arada bir de olsa (arada bir mi? Başlangıçta evet, arada bir, ama sonra, sürekli) geçmişi anımsadığında bir hoşnutsuzluk duyuyor; başlangıçta belli belirsiz, nerdeyse iz bırakmamacasına uçucu bir hoşnutsuzluk bu. İyi ama hoşnutsuzluğun nedeni ne? Ne mi? Kendisi! Kendinden kaynaklanıyor duyduğu hoşnutsuzluk! Peki niçin? Galiba çok gururlu olduğu için. Peki kendinden hoşnutsuzluğu yalnızca geçmişinden dolayı mı? Başlangıçta evet, yalnızca geçmişinden dolayı, ama gitgide hoşnutsuzluğunun bugünle de ilintili olduğunu fark ediyor. Hoşnutsuzluğunun niteliği belirginleştikçe, bunun çok tuhaf bir duygu olduğu da anlaşılıyor, sanki hoşnutsuz olan o, yani Vera Pavlovna Kirsanova değil de, içinde binlerce, milyonlarca başka insan var, hoşnutsuz olan onlar, onların hoşnutsuzlukları kendisine yansıyor. Peki bu binlerce milyonlarca başka insan da kim? Neden hoşnutsuzlar kendilerinden? Eğer eskisi gibi birlikte yaşamaktan çok tek başına yaşayan, birlikte düşünmekten çok tek başına düşünen bir insan olsaydı, herhalde bu sorunun yanıtını kolay bulamazdı; ama şimdi kocası sürekli olarak yanında, sürekli onunla birlikte düşünüyor ve onun kocasına ilişkin düşünceleri kafasındaki bütün başka düşüncelerle iç içe, onlara karışmış durumda. Bu durum, ona tedirginlik veren duygusunu çözümlemesine yardım ediyor. Kirsanov tek başına bu bilmeceyi dünyada çözemezdi, çünkü Vera Pavlovna için bile belirsiz olan bu duygu, Kirsanov için tümden karanlıklar içindeydi. Dahası Kirsanov için, bir insanın, kendisini ilgilendirmeyen, içindeki mutluluğa en ufak bir gölge düşürmeyen bir hoşnutsuzluk duyabileceğini anlamak bile zordu. Kirsanov için durum Vera Pavlovna için olduğundan çok daha belirsizdi, tümüyle karanlıklar içindeydi ve çok tuhaftı. Sorunu çözmesinde Vera Pavlovna'ya sürekli kocasıyla birlikte olması, onunla birlikte düşünmesi yardım etti. Şunu fark etmeye başlamıştı Vera Pavlovna; bu hoşnutsuzluk duygusu kendisini yokladıkça, içinde hep bir karşılaştırma isteği duyuyordu, kendisiyle kocasını karşılaştırmak... Derken bir gün, şu sözler bütün düşüncelerini aydınlatan bir ışık gibi parladı: "Fark, onur kırıcı fark." Şimdi her şey anlaşılıyordu.

"Saşa, şu Bay N. N. (Vera Pavlovna korkunç düşünde kendisini Tamberligue'le tanıştıran subayın adını söylüyor) ne iyi bir insan, bana yeni

bir şiir getirdi, ama gazetede ve dergilerde hemen yayımlanmayacak bir şiirmiş bu... Yemekten sonra benim odama geçip okuyalım mı bu şiiri? Okumak için hep seni bekledim Saşa, okumak için can atıyordum, ama kendimi tuttum, şiir de okuyacaksak, birlikte okumalıyız.”

“Ne şiiriymiş bu?”

“Okuyunca anlarsın. Bakalım ozan bu şiirinde de başarılı mı? N. N.’nin söylediğine göre, kendisi –yani ozan– şiirini çok başarılı buluyormuş.”

Vera Pavlovna’nın odasına geçip rahatça yerleştiler,Vera Pavlovna okumaya başladı.

> Doludur sandığım, dolu ağzına kadar
>
> Basmalar, pazenler, simli, saten kumaşlar
>
> Seç al sevgilim, neyse canının çektiği
>
> Hafiflet yükünü de, sevindir genç çerçiyi.[16]

Şiirin epeyce bir bölümünü dinleyen Kirsanov:

“Tür ve biçim olarak yeni bir deneme yapmış anlaşılan,” dedi. “Ama yine de bu, o, yani Nekrasov, öyle değil mi? Tek başına okumayıp beni beklediğin için teşekkürler Veroçka.”

“Daha neler! Yok bir de beklemeyecektim!”

Ozanı tanıyan bir dostları aracılığıyla, yayımlanmasından üç yıl önce ellerine geçen şiiri üst üste iki kez okudular. Dönüp dönüp okuduğu birkaç dizeden sonra Vera Pavlovna:

“En hoşuma giden dizeler hangileri biliyor musun?” dedi. “Evet, biliyorum, bunlar bunlar gerçi şiirin en önemli dizeleri değil, yine de benim bütün düşüncelerim nedense bu dizeler üstünde toplanıyor. Katya’nın nişanlısının dönüşünü beklerken nasıl hüzünlendiğini anlatan şu dizeler:

> Zamanı olsaydı da dertleneyim deseydi
>
> Teselli bulmaz kızın dayanır mıydı yüreği?
>
> Ama civcivli hasat günleridir, işe atılmak gerek
>
> Bekleyen yığınla işi vaktinde bitirmek gerek.

Bıçak kemiğe dayansa da içine atar derdini
Şafakla işe çalar kanayaklı gelin kendini
Tırpanı bir salladı mı otlar devrilip yatar
Orağını savurdu mu çavdarlar ışık saçar.
Vargücüyle çalışmak için tutar yolunu tarlanın
Güneş doğmadan daha başındadır harmanın
Keten serer geceden bağlara bayırlara
Çiylerle ışıl ışıl parlayan çayırlara.

dediğim gibi, şiirin en güçlü dizeleri değil bunlar; çalışkan, yiğit Katya'nın Vanya'yla yaşamayı düşlediği hayata ilişkin bir önsöz denilebilir belki bunlara, ama nedense şiiri okudum mu benim düşüncelerim hep bu dizelere takılıp kalıyor."

"Evet, canım, bu tablo gerçekten de şiirin en güzel yerlerinden biri, ama en güçlü yeri değil. Ancak sen sürekli olarak bunlara takıldığına göre demek ki bu dizeler senin kafanı meşgul eden bir düşünceye uygun düşüyor... Nedir bu düşünce, söylesene."

"Biliyorsun Saşa, seninle sık sık konuştuğumuz bir konu vardı: Kadının yapısı erkeğinkinden daha sağlamdır; bu bakımdan, üzerinden baskıların kalkması durumunda kadın düşünce hayatında da erkeği geride bırakabilir. Hayat üzerine birlikte yaptığımız gözlemlerden sonra ulaşmıştık bu sonuca; hayatta doğuştan akıllı kadınlara erkeklerden daha çok rastlandığını görmüştük. Kadın ve erkeğin anatomi ve fizyolojisine ilişkin çeşitli ayrıntılarla da sen bu görüşümüzü doğrulamıştın."

"Erkekleri aşağılar bir biçimde konuşuyorsun Veroçka. Bütün bunları benden çok sen söylüyordun ve doğrusunu istersen ben bu sözlerine alınıyorum. Geleceğini önceden bildiğimiz zamanların henüz çok uzakta olması nerdeyse beni sevindiriyor. Yoksa ben ikinci plana düşmemek için bütün düşüncelerimden tümüyle vazgeçerdim. Bütün bunlar, güzel Veroçkam, henüz birer olasılık; bilimin elinde sorunu kesin bir biçimde çözüp atacak yeterli veriler yok daha."

"Buna kuşku yok sevgilim. Seninle bir de şunu konuşmuştuk: Tarihin bize sunduğu gerçekler, tek tek kişilerin yaşamlarıyla ve organizmanın yapısına ilişkin gözlemlerimizden ortaya çıkan sonuçlarla neden böylesine çelişiyor?

Kadın bugüne dek düşünce hayatında son derece önemsiz bir rol oynamış; bunun nedeni, kaba kuvvet egemenliğinin kadına hem gelişme yollarını kapaması, hem de kadındaki gelişme motivasyonunu yok etmesi. Bunlar yeterli açıklamalar. Ama bir de şu olaya bakalım, organizması erkekten daha sağlam olduğu halde kadın erkek kadar fiziksel güce sahip değil... Buna ne diyorsunuz?”

“Doğuştan akıllılık konusunda hangi tarafın daha üstün olduğundan çok daha açık bir konu bu. Kötü hava koşulları, kötü beslenme gibi yıkıcı maddi güçlere karşı kadın organizması daha iyi direnebiliyor. Tıp ve fizyoloji konuyu henüz ayrıntılarıyla ele almış değil, ama istatistik bu konuda tartışılmaz bir genel yanıt veriyor, kadınların ortalama yaşam süreleri erkeklerinkinden daha uzundur. Bundan da anlaşılan, kadın organizması erkeğinkinden daha güçlüdür.”

“İçinde bulundukları yaşam koşullarının sağlığa aykırılık yönünden erkeklerinkinden çok daha kötü olduğu düşünüldüğünde bu gerçek daha da anlamlı oluyor.”

“Hele fizyolojinin sunduğu birtakım veriler var ki, bu sonucu büsbütün doğrular nitelikte; tam ergenliğe ulaşma, kadınlarda erkeklerden biraz daha erken oluyor. Bizim iklimimizden ve bizim ırkımızdan olan insanları alalım... Kadınların tam yetişkin olmaları 20, erkeklerin tam yetişkin olmaları ise yaklaşık olarak 25 yaşında sona eriyor. Diyelim ki, kadınlar arasında 70 yaşına kadar yaşayanların oranı, erkekler arasında 65 yaşına kadar yaşayanların oranına eşit olsun. Gelişme sürelerindeki farklılığı da dikkate aldığımızda, kadın organizmasının sağlamlık yönünden istatistikçilerin hesapladıklarından daha üstün durumda bulunduğu çok daha açık bir biçimde ortaya çıkıyor; çünkü istatistikçiler her iki cinsin ergenlik çağına ulaşma yaşları arasındaki farklılığı hesaplarında dikkate almıyorlar. 70 yaş demek, 3 buçuk kez 20 yaş demektir. 65 yaşı da aynı şekilde 25’e bölerek... 2 buçuktan biraz fazla, 2,6 gibi bir sayı buluyoruz. Demek ki bir kadın tam ergenlik süresinin üç buçuk katını yaşayabilirken, bir erkek ancak iki buçuk katını yaşayabiliyor. Organizmanın gücü işte bu oranla ölçülüyor.”

“O zaman bu fark benim okuduklarımdan da fazla oluyor.”

“Evet. Yalnız ben salt örnek olsun ve akılda kolay kalsın diye yuvarlak sayılar aldım. Yine de sonuç dediğim gibi. İstatistikler kadın organizmasının daha güçlü olduğunu göstermiş bulunuyor. Sen yalnızca yaşam sürelerini gösteren çizelgelerdeki sonuçlara bakmıştın. İstatistiki veriler fizyolojik verilerle de pekiştirildiğinde farkın daha büyük olduğu ortaya çıkıyor.”

“Evet, Saşa. Yalnız bu durumda, benim daha önce de aklımı kurcalayan bir şey, şimdi daha da belirginlik kazanmış bulunuyor. Aklımı kurcalayan şey şu, kadın organizması olumsuz birtakım maddi etkenlerin yıkıcılığına daha kolay direnebildiğine göre, manevi sarsıntılara da daha kolay direnebilmeli, öyle değil mi? Oysa pratikte gördüğümüz pek bu olmuyor.”

“Haklısın Veroçka, kadının bu yönden de dirençli olması çok mümkün. Ancak bu şimdilik yalnızca bir olasılık, bilim henüz konunun üzerine eğilmiş değil, dolayısıyla da elimizde bu işle ilgili özel birtakım veriler yok. Yine de senin çıkardığın sonuç, tümüyle gerçeklere yaslanıyor ve gerçeklerin de tartışma kabul eder yanları yok. Organizmanın sağlamlığı sinirlerin sağlamlığıyla sıkı sıkıya ilintilidir. Mademki kadınların organizmaları erkeklerinkinden daha esnek, daha sağlam yapılı olması gerekir; burdan da kadınların manevi sarsıntılara erkeklere göre daha kolay katlanmaları gerektiği sonucuna ulaşırız. Oysa pratikte karşılaştığımız, hemen hep bunun tersi. Kadın, erkeğin kolayca dayanabildiği pek çok manevi sarsıntı karşısında uzun süre kıvranıyor, kahroluyor. Bugün içinde yaşadığımız tarihsel koşullarda organizmalar, kendilerinden doğal olarak beklediklerimizle çelişen birtakım olaylar gösterebiliyorlar; bunların nedenleri henüz yeterince incelenebilmiş değil. Ancak bence bir neden var ki, apaçık ortada duruyor; tüm tarih boyunca ve her günkü yaşayışımızın hemen her alanında gözlemlediğimiz bir şey bu. Kötü bir alışkanlıktan, yersiz bir korku ve beklentiden başka bir şey olmayan önyargıdan söz ediyorum. İnsan bir kez “yapamam” diye düşünmeye görsün, gerçekten yapamaz. Kadınların kafasına zayıf oldukları sokulmuştur, onlar da kendilerini gerçekten zayıf duyarlar, pratikte de zayıf oldukları görülür. Sen de bilirsin, öyle insanlar vardır ki, tümüyle sağlıklı olmalarına karşın, zayıf düşüp ölecekleri düşüncesine saplanırlar ve gerçekten zayıf düşer ve ölürler. Bunlar bireysel örnekler. Yığınları, halkları, tüm insanlığı kapsayan örnekler de var. Buna verilebilecek en ilginç örnek ise tarihteki savaşlardır. Ortaçağda piyade birlikleri süvari birliklerine karşı koyamayacaklarına

inanırlar ve gerçekten de kesinlikle karşı koyamazlardı. Birkaç yüz süvari, koca bir piyade birliğini kurt dalmış koyun sürüsü gibi darmadağın ederdi. Bu durum İngiliz piyade birliklerinin Avrupa karasına inmelerine dek böylece sürüp gitti; küçük toprak sahiplerinden oluşan gururlu, yaratıcı İngiliz piyadesinde süvari korkusu gibi bir korku yoktu; çarpışmadan geri çekilmek onların alışkın olmadıkları bir şeydi. Ve işte içlerinde herhangi bir önyargı taşımayan bu insanlar Fransa'da üstelik kendilerinden sayıca üstün süvari birliklerini her çarpışmada bozguna uğrattılar. Fransız süvarilerinin, sayıca kendilerinden daha az olan İngiliz piyadeleri karşısında Kressi'de, Puatye'de ve Azenkure'de[17] nasıl bozguna uğradıklarını sen de biliyorsun. Aynı durum İsviçre'de de görüldü. İsviçre piyadesi, 'Biz hiç de feodal süvari birliklerinden daha zayıf değiliz,' diye düşünmeye başladığında, durum tersine dönüverdi: Avusturya ve Burgon süvari birlikleri, sayıca çok üstün olmalarına karşın, İsviçre piyadesine yenilmeye başladılar. Başka süvari birlikleri de denediler şanslarını İsviçre piyadesi karşısında, ama hiçbirinin yazgısı farklı olmadı. O zaman herkes, 'Şu işe bak, meğer piyade süvariden daha güçlüymüş' demeye başladı; güçlüydü tabii piyade, ama salt zayıf olduğuna inandığı için yüzyıllar boyunca süvari karşısında zayıf kalmıştı."

"Evet canım, haklısın. Biz de kendimizi zayıf gördüğümüz için zayıfız. Ama bence bir başka neden daha var. Kendimle seni örnek vereceğim. Söylesene, birtanem, beni görmediğin şu iki hafta içinde ben çok mu değişmiştim? O sırada çok heyecanlı olduğun için bendeki değişimi çok mu abartmıştın yoksa ben gerçekten seni öylesine şaşırtacak ölçüde değişmiş miydim? Hatırlayabilecek misin şimdi?"

"Evet, canım, gerçekten çok zayıf ve solgundun."

"Bak görüyor musun! Beni en çok öfkelendiren, özsaygıma dokunan şey işte bu! Sen de beni çok seviyordun ve sevgine karşı mücadele ediyordun... Peki bu mücadelenin sende niye bu kadar derin etkisi olmadı? Herhalde hiç kimse seni o sıralar sararıp solmuş olarak görmemiştir? Evet, sen nasıl oldu da benden daha kolay katlanabildin olup bitenlere?"

"Şiirde Katya'nın derdini unutabilmek için kendini işe çaldığı dizelere neden takıldığın şimdi anlaşılıyor! Benim de aynı şeyi yapıp yapmadığımı öğrenmek istiyorsun? Evet, canım, bunu ben de kendi üzerimde sınadım ve tümüyle doğru olduğunu gördüm. Sevgime karşı giriştiğim mücadelenin

beni yıpratmamasının nedeni, işimin başımdan aşkın olmasıydı. İşimi değil de bu mücadelemi düşündüm mü çok acı çekiyordum; ancak günümün büyük bölümünü kapsayan zorunlu çalışmalarım bana bu mücadeleyi unutturuyordu. Hastalarım vardı, derslerim vardı. Bunlarla uğraşmak beni ister istemez acı verici düşüncelerden uzaklaştırıyordu. Çok seyrek de olsa yalnız kaldığım birkaç saat içinde tükenmekte olduğumu hissediyordum. Bir hafta kendi kendimle kalsaydım, herhalde bu işi düşünmekten çıldırır giderdim."

"Evet, birtanem; son zamanlarda, ikimiz arasındaki farklılığın bütün gizinin burada olduğunu anladım ben de. İnsan öyle bir işe sahip olmalı ki, bunu büsbütün yapmamak şurda dursun, beş dakika bile erteleyememeli. Başka bir durumda asla kazanamayacağın gücü ancak bu yolla kazanırsın."

" Ama o sıralar senin işlerin başından aşkındı; gerçi şimdi de öyle ya..."

" Ah Saşa, vazgeçilmez, ertelenmez işler mi bunlar? Ben bu işleri canımın istediği zaman, canımın istediği kadar yapıyorum. İstediğim zaman kısabilirim bunları, istediğim zamansa büsbütün erteleyebilirim. İnsan dertliyken, düşünceliyken bunlarla uğraşabilmek için çok güçlü bir iradeye sahip olmalı, ancak böylece derdini unutup kendini işe verebiliyorsun, oysa bir işin zorunluluğu, ertelenemezliği böyle durumlarda başlı başına bir destektir. Ev işlerini alalım... Çok zamanımı alıyor bunlar benim. Ancak ben bu zamanın onda dokuzunu gönüllü olarak harcıyorum bu işlere. İyi bir yardımcının olması durumunda, ben pek az uğraşsam da bu işler yine yerine getirilmiş olmaz mı? Hem bu işlere benim daha az zaman vermem, bütün zamanımı vermemden biraz daha kötü bir sonuç sağlarsa bundan ne çıkar? Ya da, tersine, bütün zamanımı vererek bu işlerin dört dörtlük olmasını sağlamamla ne olur? Dediğim gibi, bunların ilkini ya da ikincisini tercih etmek benim keyfime kalmış bir şey; bir zorunluluk yok yani. İçin rahat oldu mu bu işleri kolayca yapıp gidiyorsun, ama üzüntülü, sıkıntılı oldun mu, bırakıveriyorsun, çünkü yapmasan da olur... Başka bir deyişle, daha önemli olan için, daha az önemli olandan vazgeçiyorsun. İnsanın duyguları alevlenmeye görsün, bu tür işlere ilişkin düşünceleri hemen unutuyorsun. Benim derslerim var, ev işlerine bakınca bu daha önemli bir iş sayılır; yani canım öyle istedi diye derslerime boşveremem, ama yine de derslerimde dikkatli olmak bana bağlı olan bir şey; kendimi dersime tümüyle vermezsem, dersim belki biraz daha kötü olur, ama yine olur, çünkü bu,

insanın tüm beynini, düşüncelerini soğuran bir iş değil. Kaldı ki benim geçimim bu derslere de bağlı değil. Yani toplumdaki yerimi ben bu derslere mi borçluyum? Yaşamımı bu dersler mi sağlıyor? Hayır! Bunu daha önce Dmitri'nin işi sağlıyordu, şimdi de senin işin sağlıyor. Dersler benim bağımsızlık duygumu okşadığı için hoşuma gidiyor, öte yandan büsbütün yararsız olduklarını da söyleyemem. Ama yine de bunlar benim için vazgeçilmez şeyler, yaşamsal zorunluluğu olan şeyler değil. O sıralar bana acı veren düşüncelerimden kurtulabilmek için atölyeyle her zamankinden daha çok uğraşmaya başlamıştım. Ama bunu yine kendimi zorlayarak, işin içine iredemi katarak yapıyordum. Oysa atölyede bir saat, hadi bilemedin bir buçuk saat kalmamın yeterli olduğu apaçık ortadaydı. Orada daha uzun bir zaman kalarak ben, büsbütün yararsız olmamakla birlikte, oradaki iş akışı yönünden kesinlikle vazgeçilmez diye nitelenemeyecek yapay birtakım işler üstleniyordum. Bu da bir yana, şu iş iş deyip durduğumuz şey, benim gibi sıradan insanlar için önemli bir destek midir? Ama bak Rahmetov gibileri için durum farklı; onlar işle öylesine kaynaşıyorlar ki, iş onların hayatlarını dolduran bir zorunluluk, hatta hayatlarının ta kendisi oluyor. İş dışında özel hayat diye bir şey kalmıyor onlarda. Bizim için erişilmez bir durum bu Saşa. Biz onlar gibi kartal değiliz. Bizim ille de özel hayatımız olmalı. Atölye... iyi ama atölye benim özel hayatım mı? Bu bir iş, üstelik benim de değil, başkalarının işi. Kendim için çalışmıyorum ben atölyede, başkaları için çalışıyorum... belki bir de inançlarım için. Ama senin benim gibi kartal olmayan insanlar, özel birtakım duygularıyla boğuşup dururken başkalarını nasıl düşünecek? Yüreği özel duygularından kaynaklanan acılarla burkulan bir insan, inançlarının peşinden nasıl koşabilir? Hayır! İnsana özel bir iş gerek, tüm yaşamını bağlayacağı, zorunlu, vazgeçilmez bir iş; öyle bir iş ki, özel olarak benim için, benim yaşam biçimim için, yaşamımı sağlayan her şey için, yaşamda yer alışım, alınyazım için benim bütün gönül akışlarımdan, heveslerimden çok daha önemli olsun; yalnız böyle bir iş insanın tutkularına yenilmez, tam tersine onları boğar; yalnızca böyle bir iş insana güç verir, insanı dinlendirir. Ben işte böyle bir iş istiyorum kendime."

Kirsanov gözleri heyecandan ışıl ışıl yanan karısını öptü:

"Evet, dostum, evet! Bu kadar basit bir şeyi bunca zamandır nasıl oldu da fark edemedim! Görüyorsun, Veroçka, hiç kimse bir başkasının yerine onun düşüneceği şeyi düşünemiyor! Kendisi için daha iyiyi, daha güzeli isteyen

kimse bunu kendisi düşünmeli, ne yapacağını kendisi bulmalı; bu konuda kimse kimsenin adına hareket edemez, kimse kimsenin yerini tutamaz. Benim gibi sevmek ama yine de bütün bunları sen anlatıncaya kadar anlayamamak! Şaşılacak şey doğrusu! Ama...” Kirsanov gülümsedi, karısını ardı ardına öpmeye başladı, “bütün bunlara özellikle şimdi gerek duymanın nedeni ne? Yoksa sen... birine âşık olmaya mı hazırlanıyorsun, ha?”

Vera Pavlovna da gülmeye başladı, gülmekten uzun süre bir şey konuşamadılar. Sonunda Vera Pavlovna:

“Evet, artık ikimiz de hissedebiliriz bunu,” dedi. “Senin başına da, benim başıma da böyle bir şey gelemeyeceğini sanırım artık ben de senin gibi bilebilirim. Şaka bir yana, Saşa, ne düşünüyorum biliyor musun, ne ben Dmitri’yi olgun bir kadın gibi seviyordum, ne de o beni, senin benim anladığımız anlamda seviyordu! Onun bana olan duyguları, bir dost olarak bana duyduğu güçlü bir bağlılıkla karışmış durumdaydı; arada bir ve anlık tutkularla kadın olarak görürdü beni. Dostluğu doğrudan doğruya bana yönelikti, anlık tutkuları ise genel olarak kadına –herhangi bir kadına– yönelikti; bunların benimle pek ilişkisi yoktu sanırım. Hayır, canım, bu aşk değildi. Onun durmadan beni düşündüğünü mü sanıyorsun? Hayır, bana ilişkin düşünceler ona hiç ilginç gelmiyordu. Evet, ne onun yönünden, ne benim yönümden aşk söz konusuydu.”

“Ona haksızlık ediyorsun Veroçka.”

“Hayır, Saşa, bu böyle. Biz bize konuşurken ona övgüler düzmemiz anlamsız olur. İkimiz de onun için yalnızca en güzel şeyleri düşündüğümüzü biliyoruz! Yine –o istediği kadar tersini savunsun– olup bitenlere katlanmanın onun için pek kolay olmadığını da biliyoruz. Nitekim sen de bana olan duygularınla kolayca mücadele ettiğini söylemiştin... Bütün bunlar güzel şeyler ve hiç kuşkusuz yalan, yapmacık bir yanları yok... Ama yine de bence böyle kesin bir dille verilen güvenceleri harfi harfine anlamak doğru olmaz... Ah, canım dostum, senin nasıl acı çektiğini anlamadığımı mı sanıyorsun? Dur sana anlatayım da gör, bak, işte böyle...”

“Veroçka, dur, ne yapıyorsun! Boğacaksın beni! Duygularının gücüyle birlikte fiziksel gücünü de gösteriyorsun galiba? Pes doğrusu, meğer ne güçlüymüşsün! Ama insan böyle göğüslere sahip olur da hiç güçlü olmaz mı!..”

“ Canım Saşam benim!”

VII

İki saat sonra çay masasındaydılar.

“Saşa, demin sözlerimi bitirememiştim...”

“Benim yüzümden mi?”

“Tabii senin yüzünden.”

“E, sen de beni baştan çıkarmasaydın.”

“Utanmıyor musun böyle konuşmaya?”

“Neden utanacakmışım?”

“Seni baştan çıkardığımı söylediğin için. Kendi halinde, ağzı var dili yok bir kadına çirkin iftirada bulunduğun için.”

“Demek öyle? Ben de senin eşitlikten yana sözler etmekte olduğunu sanıyordum. Eğer eşitlikçiysen, bu işte ilk adımı atmakta da eşitlikçi olacaksın.”

“Ha-ha-ha! Şu bilgiçce sözlere bakın hele! Herhalde beni tutarsız olmakla suçlayacak değilsin? Çünkü biliyorsun ben bu konuda atılacak ilk adımda da eşitlikten yanayım. Yalnız şu anda istediğim şey, demin yarım bıraktığımız konuya dönmekte ilk adımı atmak.”

“At, ama ben arkandan gelmem. Çünkü ben de her şeyi unutma yönünde bir ilk adım atmak istiyorum... Ver bakayım şu elini.”

“Saşa, ama konuşmamız gerek.”

“Yarın, canım... yarın bol bol konuşuruz. Şimdi, gördüğün gibi, kendimi korkunç bir biçimde nefis bir elin incelemesine kaptırmış bulunuyorum.”

VIII

“Hadi Saşa, dün yarım bıraktığımız şu konuyu tamamlayalım. Bunu bitirmemiz gerek, çünkü şimdi ben de seninle birlikte geleceğim; neden seninle birlikte geleceğimi öğrenebilmen için, yarım kalan konumuzu bitirmemiz gerek.”

“Benimle mi geleceksin? Bu da nerden çıktı?”

“Evet, seninle geleceğim... Canım benim, dün bana, bütün hayatımı bağlayacağım, tıpkı senin kendi işine titrediğin gibi üzerine titreyeceğim, erteleyemeyeceğim, vazgeçemeyeceğim bir işe neden gereksinim duyduğumu sormuştun. Evet, sevgilim, böyle bir işe gerek duyuyorum, çünkü gururluyum. Duygularıma karşı mücadele verdiğim günlerde öylesine derinden sarsılmış olmam ve bu mücadelenin üzerimde öylesine derin izler bırakması beni çok utandırdı, hâlâ da utandırıyor. Bu mücadelenin zorlu bir mücadele olduğundan yakınmadığımı söylememe gerek yok –senin verdiğin mücadele de zorlu bir mücadeleydi– bu, duyguların gücüne bağlı olan bir şey, şimdi benim mücadelemin zorlu oluşundan yakınmam demek, duygularımın güçlü oluşundan yakınmam demektir. Hayır! Ben yalnızca böylesi bir mücadeleye karşı sende olduğu gibi güçlü bir dayanağım olsun istiyorum! Bu konudaki düşüncelerim ne zamandır var, ama gerçek gereksinimi bugünlerde duydum. Gereksindiğim şey şu; seninle her bakımdan eşit olmak istiyorum, bu en önemlisi. Kendime bir iş buldum. Dün akşam senden ayrıldıktan sonra uzun uzun düşündüm bu konuyu; aslında dün sabah aklıma geldi bu iş, sen yokken... Dün, sözü dinlenir bir insan olarak sana danışmak istedim, ama seni ciddi, ağırbaşlı bir insan olarak düşünmekle yanılmışım. Hem artık danışmak için çok geç, ben kararımı vermiş bulunuyorum. Evet, Saşa, sana yük olacağım, benimle epey uğraşman gerekecek... Ama sevgilim, bu işi başarabildiğimi görürsem öyle mutlu olacağız ki!..”

Evet, Vera Pavlovna daha önce aklının köşesinden geçirmeyeceği bir iş buldu kendine. Saşa’sının eli sürekli olarak elinde olduğu için hayat yolunda yürümesi kolaydı. Lopuhov’un bütün yaptığı ona engel olmamaktı, tıpkı Vera Pavlovna’nın da ona engel olmadığı gibi... Ama hayır, bu kadar değildi Lopuhov’un yaptıkları, kuşkusuz çok daha fazlaydı. Vera Pavlovna

onun, yardımını ne zaman gereksinse Lopuhov'un eliyle ve kafasıyla emrinde olduğunu bilirdi. Ancak, Lopuhov'un eline kesinlikle kafası da eşlik ederdi; gerekmeye görsün, ne kafasına, ne de eline acırdı; yani önemli durumlarda, kritik anlarda, onun eli de Kirsanov'un eli gibi sıcak, geniş, güvenilir bir dost eliydi; nitekim en içrek arzusu olan bilimsel kariyerinden vazgeçip aç kalmayı göze alarak onunla evlenmesi, bunun en güzel kanıtıydı. Evet, önemli bir durum söz konusu oldu mu el hemen uzanıyordu. Ama kalan zamanlarda bu el ondan hep uzakta duruyordu. Vera Pavlovna atölyesini kurarken herhangi bir biçimde yardımını istese, elini sevinçle uzatacağına kuşkusu yoktu. Peki ama kendiliğinden neden yapmamıştı bunu? Engel olmamış, onaylamış, sevinmişti, o kadar. Onun kendi hayatı vardı. Vera Pavlovna'nın kendi hayatı. Kirsanov'la olan durumsa farklıydı. Kirsanov onun istemesine gerek kalmadan giriştiği her işte yardımına koşuyordu; o nasıl Kirsanov'un tüm yaşamıyla ilgiliyse, Kirsanov da onun her gün yaptığı her işle ilgiliydi. İlk kocasıyla ilişkilerinden çok farklı bir ilişkiydi bu; bu nedenle de Vera Pavlovna yeni yeni alanlarda atılım yapmak için kendinde güç buluyor, kendinde güç buldukça da, kafasında eskiden yalnızca kuramsal olarak bildiği birtakım düşünceler çok boyutlu olarak canlanıyordu; eskiden içinde köklü bir iz bırakmayan bu düşünceleri o şimdi enine boyuna irdeliyor, uygulamanın yollarını arıyordu. Böyledir bu iş, insan yapamayacağı şeyleri ciddi olarak düşünmez bile.

Vera Pavlovna'nın içinde sürekli gelişen ve onun harekete geçmesini sağlayan düşünceler şunlardı:

IX

‘Kamusal hayatın bütün kapıları kadınların yüzüne resmen kapatılmış durumda. Hatta uygulamada, resmen kapatılmamış olan kapıların bile biz söz konusu olduk mu bir bir kapandığını görüyoruz. Hayatın bütün alanları içinde bize bırakılmış tek bir alan var, aile... Bizim, ailenin bir üyesi olmaktan başka bir şey olmamıza izin verilmiyor. Gerçekten de, aile hayatı dışında hangi alanda etkinlik gösterebiliriz biz? Yalnızca çocuk bakıcılığı... bir de, galiba, erkeklerin pek hoşlanmadıkları için elimizden koparıp almadıkları özel dersler. Bize bırakılmış olan bu bir tek alana, kalabalık olduğumuz için sığışamıyoruz, birbirimizi omuzluyoruz, çelmeliyoruz; en ufak bir seçme özgürlüğümüz yok bu alanda, çünkü emeğini sunan o kadar çok kadın var ki... Birisi çocuk bakıcısı aradığını söylemeye görsün, yüzlercemiz atılıyoruz, işi birbirimizin elinden kapmaya çalışıyoruz, bu durumda kim değer verir bize?

‘Hayır! Pek çok alana yayılmayı başaramadıkça kadınlar özgür olamayacaklar! Yeni alanlar açmak hiç kuşkusuz kolay iş değil. Ama benim bu konuda oldukça elverişli bir durumum var; bu elverişli durumumdan yararlanmamam utanç verici bir şey olur. Kadınlar bugün ciddi işlere girebilecek durumda değiller, çünkü bu tür işler için gerekli bilgi ve beceriyle donanmış değiller. Ne tür şeyler gerekiyor bu tür işler için, bilmiyorum, ama bildiğim bir şey var, gereken ne olursa olsun, o bana her an, her boyutta yardımcı olacaktır. Üstelik bana yardım etmeyi kendisi için bir yük olarak da nitelemeyecektir, tıpkı benim gibi bu işten zevk duyacaktır.

‘Bağımsız olarak etkinlikte bulunabileceğim kimi alanlar yasalarla kapatılmamış olursa, bu kez de geleneklerle kapatılmış oluyor. Ancak ben yine de bu alanlarda etkinlikte bulunabilirim, yeter ki geleneklerin bana karşı yükselteceği ilk tepkiyi göğüslemeyi göze alayım. Bu alanlardan biri benim hemen yanı başımda duruyor. Kocam doktor. İşinden arta kalan bütün zamanını bana veriyor. Böyle bir kocam olduktan sonra doktor olup olamayacağımı kolayca deneyebilirim.

‘Eh sonunda kadınların da doktor olabilmesi bence çok önemli bir olay. Özellikle kadın hastalar için kadın doktorun önemi yadsınamaz. Kadın

kadınla çok daha rahat konuşabilir. Ah bu bir gerçekleşebilse! Ne ölümler, ne acılar, ne mutsuzluklar önlenmiş olurdu! Kesinlikle denemeliyim bunu.’

X

Vera Pavlovna'yla kocası arasındaki konuşma, Vera Pavlovna'nın kan görmeye dayanıp dayanamayacağını, sinirlerinin, anatomi derslerinde kadavrayla uğraşabilecek kadar sağlam olup olmadığını anlamak için kocasıyla birlikte hastaneye gitmek üzere şapkasını giymesiyle sona erdi. Kirsanov'un hastanedeki saygın konumu dolayısıyla, Vera Pavlovna'nın böyle bir denemeye girişmesine kimse engel olamazdı.

Doğrusunu isterseniz Vera Pavlovna'da şiirsellik diye bir şey bırakmadığımı ve kadıncağızı yerin dibine batırdığımı ben de görüyorum; onun obur denecek kadar yemek yemeyi sevdiğini, hele kaymağa bayıldığını, bunlar yetmezmiş gibi günde iki kez çay içtiğini hiç utanıp sıkılmadan sizlere açıkladım. Ama şimdi –bütün utanmazlığıma karşın– bir çekingenlik duyuyorum: "Hiç değilse bunu gizleseydim... Kadıncağızı zaten rezil ettim, bir de tıpla uğraşmak istediğini açıklarsam herkes, hakkında neler düşünür?" "Meğer ne katı, ne duygusuz bir kadınmış bu! Ne kadını, resmen kasap!" Ama daha sonra, kahramanlarımı idealize etmek, onları mükemmel kişiler olarak göstermek gibi bir amacımın olmadığını düşününce, yatıştım: Vera Pavlovna için katı, duygusuz diye düşüneceklermiş!.. Düşünürlerse düşünsünler, bundan bana ne?

Bu bakımdan son derece sakin, soğukkanlı bir şekilde diyorum ki: Vera Pavlovna olayların kayıtsız izleyicisi olmakla, olaylardan kendisine ve başkalarına yarar sağlayacak uzun erimli eylemlere girişmek arasında büyük fark görüyordu.

On iki yaşımdayken tanık olduğum bir yangından nasıl korktuğumu hatırlıyorum. Daha önce hiç yangın görmemiştim, yangının nasıl bir felaket olduğunu bilmiyordum. Gece, müthiş bir gürültüyle uyandım. Gökyüzü alevler içindeydi; yer, gök, her yan kıpkırmızıydı. Büyücek bir taşra kentiydi burası. Havada, yanan tahta parçaları uçuşuyor, bir bağırma, bir koşuşturmadır yaşanıyordu. Müthiş bir gürültü kaplamıştı ortalığı. Yatağımda sıtmaya tutulmuşçasına titriyordum. Evdekilerin içine düştükleri müthiş telaştan yararlanarak yangın yerine koştum. Yangın kıyı boyundaydı (kıyı boyu da ne demek? Resmen kıyıdaydı!). Kıyıda odun ve kereste depoları vardı. Biz (ben ve benim gibi daha pek çok çocuk) el birliğiyle

odunları yanan evlerden uzağa aktarıyorduk. İçimde korku diye bir şey kalmamıştı! ‘Tamam, artık tehlike geçti!’ denilene kadar canla başla çalıştım. O gün öğrendim ki, insan büyük bir yangından korkuya kapılmışsa, doğruca yangın yerine koşup çalışmalı, içinde ne korku kalıyor, ne bir şey!

Çalışan insanın korkmaya, tiksinti duymaya, titizlenmeye zamanı yoktur.

Vera Pavlovna da işte böyle tıpla uğraşmaya başladı, ülkemizin bu alana el atan ilk kadınlarından biri oldu. Bu girişiminden sonra kendini gerçekten başka bir insan gibi duyumsamaya başladı. Şöyle düşünüyordu: “Birkaç yıl sonra yalnızca kendi ayaklarım üzerinde durabileceğim.” Gerçekten çok yüce bir düşünce bu. Tam bağımsızlık olmadı mı, tam mutluluk da yoktur. Zavallı kadınlarımız! Bu mutluluğu aranızdan ne kadar azı tadabiliyor!

XI

Ve işte Kirsanov’la evlenmesinin üzerinden bir yıl geçiyor; daha nice yıllar –olağanüstü bir şey olmadıkça– evliliklerinin üzerinden bu bir yıl gibi geçip gidecek. Geleceğin insana neler getireceğini kim bilebilir? Ama ben bunları anlatana dek olağanüstü hiçbir şey olmadı; Vera Pavlovna’nın günleri, Kirsanov’la evlendiği ilk yılki gibi geçip gidiyordu.

Vera Pavlovna’yı yerin dibine batıracak son şeyi (hani canım, tıp gibi bir konuya el atabilecek tipte bir kadın olması) söyledikten sonra hiç çekinmeden artık her şeyi anlatabilirim; çünkü ona ilişkin anlatacağım hiçbir şey kadıncağızı şimdi olduğundan daha fazla rezil edemez. Bu bakımdan Sergiyevski sokağındaki yeni evinde de, tıpkı Vasilyevski’deki evinde olduğu gibi günlerinin üçe bölündüğünü büyük bir rahatlıkla söyleyebilirim: Sabah çayı, öğle yemeği, akşam çayı. Vera Pavlovna şiirselliğin “ş”siyle ilgisi olmayan yemek yemek, tatlılar atıştırmak, çay içmek huyundan vazgeçmiyor, vazgeçmediği gibi bu bayağılıktan başka bir şey olmayan hallerinden büyük zevk alıyor.

Eski sakin hayatında var olan pek çok şey, yeni sakin hayatında da var. Örneğin özel odalar nötr odalar ayrımı aynen kaldı; özel odalara eskiden olduğu gibi karşılıklı izin olmadan girilemiyor; ilk soruya “sorma” diye karşılık alındı mı, soruyu yinelememe kuralı da aynen kaldı; böyle bir karşılık, sorana sorusunu hemen unutturuyor; unutturuyor, çünkü, bu konuda söylenecek bir şey olsaydı, soru sorulmasına gerek kalmadan söylenirdi inancı kaldı; eğer hiçbir şey söylenmemişse, demek ki söylenecek, anlatmaya değecek bir şey bulunmamaktadır. Bütün bunlar eski sakin hayatta nasılsalar, şimdiki sakin hayatta da öylece kaldılar. Yalnız, şimdiki sakin hayatta bunlarda biraz değişme oldu, ya da değişme değil de, eskiye göre daha değişik bir uygulama... E, olacak tabii, hayat da eski hayat değildi ki.

Örneğin, özel ve nötr oda ayrımı yine katı bir biçimde uygulanıyor, ama özel odalara girmek günün belirli saatlerinde izni gerektirmiyor. Bunun nedeni, günün üç bölümünden ikisinin özel odalarda yaşanmaya başlanması; sabah çayı Vera Pavlovna’nın odasında, akşam çayı Kirsanov’un odasında içiliyor. Akşam çayı için özel bir tören yok: Stepan

semaverle çay takımlarını getirip Kirsanov’un odasına koyuyor, tamam. Ama sabah çayı biraz törensel; birinci aşama, Stepan’ın semaveri ve çay takımlarını Vera Pavlovna’nın odasına en yakın nötr odaya getirip bırakmasıdır. İkinci aşamada, Stepan çayın hazır olduğunu bildirmek için Aleksandr Matyeviç’in çalışma odasına gider. Ama Aleksandr Matyeviç’i çalışma odasında bulursa haber verir Stepan, çayın hazır olduğunu; ya bulamazsa? Bulamazsa Stepan için yapacak bir şey kalmamaktadır, adamcağızın başka işi mi yok allahaşkına, varsın çay saatinin geldiğini kendileri anlasınlar! Böylece, sabah çaylarında Vera Pavlovna kocasını habersiz bekler, yani Kirsanov’un “Girebilir miyim canım?” diye izin almasına gerek yoktur. Bu kural konmuştur, çünkü sevgili Saşa’cığı olmadı mı Vera Pavlovna’nın sabahları eli ayağına dolanır. Yataktan nasıl kalktığını anlatsak, bunun neden böyle olduğunu siz de anlarsınız.

Vera Pavlovna uyandı mı hemen kalkmaz, bir süre sıcacık yatağında keyif çatar. Bu sırada bir şeyler mi düşünür? Hem evet hem hayır. Peki düşünürse ne düşünür? Çoğunlukla o güne ilişkin şeyler olur düşündükleri; ev işleri, atölye, arkadaşlar, o günü nasıl geçireceği, günün planı vb. Buna artık uyuklama denilmez. Ayrıca iki özel konusu ve evliliğinin üçüncü yılında ortaya çıkan ve şu anda kollarında tutmakta olduğu üçüncü bir konusu daha var Vera Pavlovna’nın. Mitya’dır bu üçüncü konu. “Mitya”dır çünkü Dmitri’nin anısına bu ad verilmiştir kendisine. Öbür iki konuya gelince, biri hayatta kendisine bağımsızlık veren tatlı uğraşı, öteki Saşa’dır. Uyanır uyanmaz büyük bir keyifle işini ve Saşa’sını düşünür Vera Pavlovna. Ama artık Saşa’ya düşünce denemez; çünkü Saşa düşündüğü her şeyin içinde yer alır, dolayısıyla onun hayatının her anına ve her alanına katılır. Madem Saşa’yı düşünmesi bir düşünce olmuyor –gerçekten böyle bu, Saşa onun kafasında her zaman yer alıyor, hemde çoğu kez tek düşünce olarak– öyleyse Vera Pavlovna’nın bu durumunu nasıl adlandıracağız? Düşünme mi bu, uyuklama mı, yoksa doğrudan doğruya uyuma mı? Gözler yarı kapalı, yanaklar hafif pembeleşmiş... Uykunun verdiği pembelik sanki bu?.. Öyleyse kendisi düşünmüyor, hâlâ uyuyor. Görüyorsunuz değil mi, Vera Pavlovna yataktan kalkana ve banyosunu alana dek ne çok zaman geçiyor (Evet, banyo... Şimdi bu lüksü de var: Mutfaktaki kazandan odasına dek boru döşendi; epey zahmetli oldu bu iş, epeyce de odun harcanmasını gerektiriyor, ama olsun şimdi yeterli gelirleri var). Evet, Vera Pavlovna çoğu kez banyosunu alıp, sabah keyfini sürdürebilmek için yeniden

yatağına uzanıyor. Ama bazen de, ne bazeni, sık sık, o yatağında tatlı tatlı keyif çatarken Saşa’nın, odasına dalıp kendisini banyodan önce yakaladığı olmuyor mu? Oluyor, hem de nasıl oluyor.

Her sabah banyo almak da az keyif değil doğrusu! Su önce bayağı sıcaktır, sonra sıcak su musluğu kapatılır, banyonun tıkacı açılır, soğuk su musluğundansa habire soğuk su akmaktadır, böylece banyonun suyu hafif hafif soğumaya başlar, soğur, soğur, insana dirilik, canlılık veren bir su olur... Ne güzeldir bu! İnsanın yarım saat, hatta bazen bir saat banyodan çıkası gelmez.

Sonra, her şeyi yalnız başına yapar Vera Pavlovna: Giyinme işinde de bir yardımcısı yoktur ve böylesi çok iyidir. Daha doğrusu yatak keyfini aşırı uzatmadığında yoktur; ama ya yatakta uyuklaması uzun sürer ve güne başlamakta geç kalırsa? O zaman birinin kendisine yardım etmesi gerek. İyi ama bu neden Saşa olmasın? Evet, Saşa oda hizmetçisi gibi giyinmesine yardım etse ne olur sanki: Hiçbir şey olmaz. Zaten öyle de oluyor. Ama doğrusu komik adamdır Saşa! Varsın komik olsun. Düşüne girip kendisiyle perde gerisinden konuşan şu şarkıcı hanımın eli, gerçekte olmayan anı defterinin sayfalarına dokunduğunda görünüveren, “Doğrusu bu kadarı da artık insanın gücüne gidiyor” gibi bir satır ortaya çıkmıyor ya!.. Öyle ya da böyle, sabah çayı ve kahvaltı hazırlığı değişmez bir biçimde sevgilisinin görevidir.

Hem başka türlüsü mümkün mü? Bu işin ille de böyle olması gerektiğini söylerken Saşa çok haklı: Nerdeyse tümüyle kaymakla doldurulmuş fincana mis gibi demli çay eklenerek yatakta yapılan kahvaltının tadına doyum olmaz. Saşa gidip gelip çay takımlarını taşıyor içeriye; her şeyi bir seferde getirdiği pek azdır. Masayı hazırlıyor, fincanları çayları dolduruyor. Çaylar içildikten sonra Vera Pavlovna biraz daha keyif çatıyor, ama artık yatağında değil de, onun kadar geniş ama ondan çok daha yumuşak –kuştüyü kadar yumuşak–, divanına yarım uzanarak yapıyor bunu. Böylece saat on oluyor, on bir oluyor ve Saşa’nın artık ya hastaneye ya da tıp fakültesindeki derslerine gitme zamanı geliyor: Gelgelelim Saşa oralı değildir, son çay fincanıyla birlikte bir puro alıyor, derken ikisinden biri ötekine hatırlatıyor: “Hadi bakalım, iş başına!” Ya da: “Bu kadar keyif yeter, işler bizi bekliyor!” Ne işleri ki bunlar? Ne işleri olacak, başta Vera Pavlovna’nın tıp öğrenciliğiyle ilgili işler: Ya Vera Pavlovna o gün sorumlu olduğu dersleri

anlatıyor, ya da Saşa ona o gün yeni dersler veriyor. Ama Saşa'nın yardımı daha çok lise bitirme sınavlarına hazırlanmak için gerekiyor. Lise derslerine tek başına çalışmak Vera Pavlovna'ya çok sıkıcı geliyor. En korkunç olanı da şu matematik! Ya Latince dil dersine ne buyrulur: Evet, o daha da korkunç! Ama yine de çalışmak gerek. Aslında pek de gerek değil: Lise bitirme sınavlarını verdi mi, gerisi kolay: Tıp fakültesi için fazla bir şey aranmıyor. Örneğin ben Vera Pavlovna'nın günün birinde Comelius'u çevirebilecek kadar Latince öğrenebileceğine hiçbir garanti veremem, ama şunu söyleyebilirim: O daha şimdiden tıp kitaplarında karşısına çıkan Latince sözcükleri rahatlıkla anlayabiliyor. Çünkü bu onun için zorunlu bir bilgiydi ve bu kadar bilgiyi edinmek için de bilge olmaya gerek yoktu. Ama artık bu kadar yeter; zavallı Vera Pavlovna'yı iyice yerin dibine batırdım. Herhalde basiretli…

XII

Konu Dışına Çıkış: “Mavi Çoraplar”[18]

Basiretli okurum büyük bir heyecanla ama yine de ağırbaşlılığı elden bırakmadan şöyle haykırıyor:

“Seni mavi çorap seni! Hem de masmavi çorap seni! Nefret ediyorum senden, senin aptallığından, gevezeliklerinden!”

Pes doğrusu! Meğer ne kopmaz bağlarla bağlıymışız birbirimize basiretli okurumla! Bir kez o bana sövdü, iki kez de ben kendisini sille tokat kovdum, ama yine de birbirimize sımsıcak sözler etmekten geri duramıyoruz. Ne gelir elden, kalp kalbe karşıdır demişler.

“Ey benim basiretli okurum,” diyorum ben de ona, “haklısın, mavi çorap denen yaratık gerçekten de aptal, sıkıcı, geveze, dayanılmazdır. Bunu iyi bildin. Ama bilemediğin şey bu yaratığın kim olduğu. Onu da şimdi öğreneceksin, aynada görür gibi göreceksin mavi çorabı. Mavi çorap doğallıktan uzak, anlamsız, abartılı bir heyecanla bilimden ya da yazından söz açar, ama bilim de, yazın da onun zerre kadar anlamadığı, yalnızca anlamadığı değil, hatta ilgilenmediği şeylerdir. Peki öyleyse neden böyle yapar? Çok basit, ne kadar akıllı olduğunu (oysa doğa ona aklın kırıntısını vermemiştir), ne kadar yüce ülkülere sahip olduğunu (oysa oturduğu sandalyenin sahip olduğundan daha yüce ülkülere sahip değildir) ve ne kadar bilgili olduğunu (oysa ancak bir papağan kadar bilgilidir) göstermek için... Bak bakayım şu aynaya gördüğün yağlanmış dümdüz saçlı, züppe kılıklı mendeburu tanıyacak mısın? Tanıyamadın mı? Sensin bu yahu, sensin! İster sakalını göbeğine kadar uzat, ister sinek kaydı tıraş ol, aradığım mavi çorap, en halis, en mavi çorap sensin! Seni iki kez kitabımdan sille tokat kovmamın nedeni de senin mavi çorap olman. Çünkü ben mavi çoraplara dayanamam. Ve mavi çoraplar biz erkeklerin arasında kadınların arasında olduğundan on kat daha fazladır.

Yararlı bir amaç için bir işe sarılmış insan. İşi ne olursa olsun, üzerindeki giysi ister kadın, ister erkek giysisi olsun, insandır; kendi işiyle uğraşmakta olan bir insandır, o kadar.

XIII

Basiretli okurumla mavi çoraplar, yani kendisi gibi olanlar üzerine yaptığım bu kısa söyleşi, beni anlattıklarımdan alıkoydu. Ne anlatıyordum? Vera Pavlovna'nın şimdi günlerini nasıl geçirmekte olduğunu. Bu "şimdi" ne zaman oluyor yani? Canım ne zaman olacak, Sergiyevski sokağına yerleşmesinden bu yana geçen zaman... Aslında bu konuyu sürdürmenin gereği var mı? Vera Pavlovna'nın Vasilyevski adasında oturduğu sıralar Kirsanov'un sıklaşan ziyaretleriyle havasını değiştirmeye başlayan akşamlar, büsbütün değişti; bugün artık Kirsanovlar, dünya görüşleri kendilerinkine benzeyen, tıpkı kendileri gibi sürtüşmesiz, mutlu bir beraberliği omuzlamış olan çok sayıda genç ailenin merkezi oldu. Bu ailelerin boş akşamlarını müzik, şarkı, opera, şiir, gezinti, dans dolduruyor; çünkü her akşam ailelerden birinde toplanılıyor ve akşamı değerlendirecek değişik şeyler bulunuyor. Kirsanovlar'ın çevresini oluşturan insanların hemen yarısı bu akşamlara katılıyor ve Kirsanovlar da tıpkı ötekiler gibi, boş akşamlarının hemen yarısını bu toplantılarda geçiriyorlar. Bu kendiliğinden anlaşılacak bir şey, dolayısıyla açıklanacak bir yanı yok. Ama bir şey var ki, bunu pek çok insana –ne yazık ki– anlatmak, hem de uzun uzun, ayrıntılarıyla anlatmak, açıklamak gerekiyor. Kendisi yaşamamışsa bile her insan herhalde kitaplardan olsun bilir ki, basit bir akşamla sevgiyle geçirilen bir akşam arasında büyük fark vardır. Tek başına izlenen bir operayla, sevgiliyle izlenen bir operayı karşılaştırabilmek mümkün müdür? Evet, dağlar kadar fark vardır bunlar arasında, bu bilinen bir şey. Ancak aşkın her şeye kazandırdığı büyüleyicilik, çekicilikle ilgili bir durum var ki, bunun herkesçe eksiksiz anlaşıldığını söyleyemeyiz, aşkın büyüleyiciliği, insanın hayatında yalnızca "şimdiye özgü", gelip geçici bir şey olmamalı, aşkın gözkamaştırıcı ışığı yalnızca sevdiğimiz insana gönlümüzün aktığını duyduğumuz, ona doğru koştuğumuz, haydi hatta açıkça söyleyelim, ona kur yaptığımız, dünürcü gönderdiğimiz sırada parlamamalı! Bilmeliyiz ki bu parıltı yalnızca bir şafaktır, eşsiz güzellikte, ışıl ışıl, pırıl pırıl bir şafaktır; asıl gün bu şafağın ardından gelecektir ve şafaktan çok daha ışıklı çok daha sıcak olacaktır, üstelik bu aydınlık ve sıcaklık şafağınkinden çok daha uzun süreli olacaktır, çok, çok daha... Hele sıcaklık... öğleye gelindikten sonra düşmeye başlamayacak, tam tersine daha da yükselecektir. Eskiden bu böyle değildi, sevgililer birbirine kavuştu mu,

aşkın bütün şiiri yiter giderdi. Şimdiyse, yeni insanlar dediğimiz insanlarda bunun böyle olmadığını görüyoruz. Bu insanlar birbirlerine kavuştular mı, birliktelikleri uzadıkça, aralarındaki aşkın şiirli ışığını da çoğaltıyorlar, bu ışıkla daha çok aydınlanıyor, daha çok ısınıyorlar. Ve onların bu durumları, bütün düşüncelerini yetişen çocuklarının üzerine yöneltmek zorunda kaldıkları akşamın geç vakitlerine dek böylece sürüp gidiyor. Bu ana dek kesintisiz olarak gelişen kişisel mutluluklarından çok daha tatlı, çok daha yüce bir kaygı başlıyor o zaman. Eski insanlar için göz açıp kapayana dek geçen mutluluk ayları, yeni insanlar için yıllar, yıllar sürüyor, hiç bitmiyor.

Bu nasıl böyle oluyor? Bunun nasıl böyle olduğu bir giz, ama haydi ben size açıvereyim bunu; çünkü bu çok güzel bir giz ve bundan yararlanmak da güzel; üstelik karmaşık, çetrefil bir yanı da yok; yüreğiniz temiz olacak, dürüst olacaksınız, birlikte yaşadığınız insanın özgürlüğüne saygılı olacaksınız, hepsi bu! Giz dediğim bu kadar yalın bir şey işte! Karına nişanlına baktığın gibi bak, onun sana her an, “Senden hoşnut değilim, uzak dur benden,” diyebileceğini düşün; karına bu gözle bakarsan evlendikten on yıl sonra bile onun, nişanlıyken yüreğine saldığı duyguları yine duyabilirsin, hayır, düzeltiyorum; bu kez duyguların çok daha şiir dolu, çok daha yüce olacaktı. Sana dostluk duyup duymamakta dostlarına nasıl apaçık bir özgürlük tanıyorsan, ona da öyle, üstü örtülü olmayan, dolaylı olmayan, açık, apaçık bir özgürlük tanımalısın; işte o zaman evlendikten on, yirmi yıl sonra bile karına nişanlıyken göründüğün kadar sevimli görünürsün, onun için değerli olursun. Bugün yeni insanların evlilikleri böyle yürüyor. Kıskanılacak bir yaşam doğrusu! Ama hak etmişlerdir onlar bunu, çünkü birbirlerine karşı dürüsttüler, evliliklerinin üzerinden on yıl geçmiş olmasına karşın birbirlerini evlendikleri günden daha çok sevmektedirler, sevgileri daha şiir doludur; bu böyledir, çünkü geçen on yıl içinde onlar birbirlerini bir kez olsun yapmacıktan öpmemişlerdir, birbirlerine bir kez olsun yapmacık bir söz söylememişlerdir. Bir kitapta birisi için, “Ağzından yalan bir söz çıktığı duyulmamıştı,” deniliyordu; yine bir kitapta (belki de aynı kitapta), “Yüreğinde yapmacık ve sahte olan hiçbir şey yoktu,” deniliyordu. Kitabı okuyanlar düşünüyorlardı: “Aman yarabbi! Bu ne yüce bir ahlak! Bu ne soylu bir kişilik!” Kitabı yazanlar düşünüyorlardı: “Yarattığımız bu kahramana herkes hayran olmalı!” Kitabı okuyanlar da, yazanlar da, şunu göremiyorlar, anlayamıyorlardı: Yeni insanlar diye birileri vardır ve bunlar yalnızca kendileri bu niteliklere sahip olmakla kalmazlar,

aynı üstün niteliklere sahip olmayanlarla dostluk, arkadaşlık da etmezler; ancak onlar bunu yaparken dostlarını, arkadaşlarını olağanüstü insanlar olarak değil, iyi yürekli, basit, sıradan insanlar olarak görürler.

Ancak yine de çok yazık; bugün bir yeni insana onlarca çağdışı, ilkel insan düşüyor. Ama elden ne gelir; ilkel dünyanın insanları elbette ilkel olacaklar.

XIV

“Sen bütün bu söylediklerini bana ilişkin gözlemlerinden mi çıkarıyorsun?”

“Sana ilişkin gözlemlerimden bunlardan çok daha fazlasını çıkarıyorum Saşa; aradan üç yıl daha geçsin, sen şu sevgili tıp bilimini unutacaksın, üç yıl daha sonra okumayı unutacaksın ve düşünsel yaşamını sürdürme yetilerinden bir tek görme kalacak, benden başka hiçbir şeyi göremeyeceğin biçimde dumura uğrayacak.”

Bunlar kısa konuşmalardır ve aralarında pek sık geçmez; arada bir söz açarlar bunlardan.

“Evet, her yıl sana olan düşkünlüğüm daha da güçlenecek.”

“Afyon yutmayı alışkanlık haline getirenlerin durumunu bilirsin, gün geçtikçe afyona olan düşkünlükleri artar; bir kez afyonun verdiği zevki öğrenen artık kendini bu zevkten yoksun bırakamaz olur, afyona olan düşkünlüğü hiçbir zaman azalmaz, hep artar.”

“Evet, bütün güçlü duygular, tutkunluklar, afyon tutkunluğuna benzer, zamanla doğru orantılı olarak sürekli güçlenir.”

“Tutkunluk, doyma nedir bilmez! Olsa olsa birkaç saatlik bir doygunluk duyabilir.”

“Kafaları saçma düşlerle dolu olan düşseverler içindir doygunluk, gerçek yaşamda değil, düşler dünyasında yaşamayı seven, kafaları boş düşlerle iğdiş olanlar için... Gerçek insan –canlı yürek–, doygunluk nedir bilmez.”

“Kendimi aç bırakmıyorum, her gün doya doya ve iştahla yemek yiyorum diye iştahım azalıyor mu? Tam tersine, kendime mükemmel sofralar donattığım için iştahım daha da artıyor. İştahımı ancak yaşamımla birlikte yitirebilirim, onsuz yaşayabilmem olanaksız (Materyalizmin bu kadar kabasına pes(!) diyorum ben; basiretli okurum da başıyla beni onaylıyor).”

“İnsanda bağlılık duygusu zaman geçtikçe zayıflar mı, güçlenir mi? Bir dostluk başladığından bir hafta, bir yıl sonra mı güçlüdür, vazgeçilmezdir,

yoksa yirmi yıl sonra mı? Yeter ki kişilikleri birbiriyle sıkı dost olmaya uygun insanlar olsunlar bunlar.”

Bunlar kısa konuşmalardır ve aralarında pek sık geçmez. Aslında bunları sık sık ve uzun konuşmanın bir anlamı da yoktur.

Şunlarsa hem daha uzun, hem de aralarında daha sık geçen konuşmalardır:

“Saşa, aşkın öyle büyük bir güç veriyor ki... bu güçle bağımsız oluyorum, hatta sana bile bağlı olmaktan çıkıyorum. Ya benim aşkım sana ne veriyor?”

“Senin aşkın bana?.. Aynı gücü veriyor... Bu güç, sinirlerim için sürekli, güçlü ve sağlıklı bir uyaran oluyor, sinir sistemimi geliştirip güçlendiriyor (yine mi kaba materyalizm? diyoruz biz basiretli okurumla); böylece aşkın bende yeni yeni zihni ve ahlaki güçler geliştiriyor.”

“Evet, Saşa, herkesten duyuyorum bunu... Ben göremiyorum, çünkü benim gözlerim satılmış gözler. Ama başkaları görüyor, gözlerin pırıl pırıl, bakışların güçlü, delercesine...”

“Veroçka, canım, senin önünde kendimi övmeme de yermeme de gerek yok, çünkü biz bir ve aynı insanız; ama yine de şunu söylemek zorundayım, bu duygu gerçekten de insanın gözlerinde yansımalı. Aşkın benim zihinsel gücümü öyle artırdı ki, eskiden, yaptığım deneylerden gerekli sonuçları çıkarabilmem için birkaç saat gerekirken, şimdi bir saat yetiyor. Şimdi aynı anda pek çok deneyin sonucunu birden kucaklayabiliyor zihnim; ulaştığım sonuçlar çok daha kapsamlı, çok daha eksiksiz oluyor. İçimde ufacık bir deha çekirdeği olsaydı, Veroçka, yüreğimi dolduran bu güçlü duyguyla büyük bir dahi olurdum ben. Doğa bana bilimde ufacık da olsa yeni bir şey yaratabilecek bir güç vermiş olsaydı, içimdeki bu duyguyla bilim dünyası için devrim diye nitelenebilecek şeyler yaratırdım. Ama ben niteliksiz, kaba bir işçiyim; küçük, özel birtakım sorunları inceleyen basit bir işçi... Evet, seninle birlikte olmazdan önce ben, böyle basit bir işçiydim işte. Bugün, sen de biliyorsun ki, böyle bir insan değilim artık; benden çok şey bekleniyor, tıp biliminin çok önemli bir dalında yapmakta olduğum çalışmalarla daha önce bilinen pek çok şeyi değiştireceğim düşünülüyor; sinir sisteminin dağılımına ilişkin çalışmalarımdan söz ediyorum... Ve ben de benden beklenen bu başarıyı göstereceğime inanıyorum. Aslında 24 yaşındaki bir

insan 29 yaşındaki (daha sonra 30, 31 denecek ve bu böylece gidecek) bir insana göre çok daha gözüpek, yeni ve geniş düşüncelere sahiptir, ama bu bende tam tersi bir durum gösteriyor; benim şimdiki düşüncelerim beş yıl önceki düşüncelerimden çok daha geniş boyutlu. Ve ben durmadan geliştiğimi hissediyorum; sen olmasaydın bende bu gelişmeler olmazdı. Seninle birlikte olmazdan önceki son iki üç yıl bende gelişme falan durmuştu. Sen bana ilk geçliğimin canlılığını, diriliğini verdin, beni durup kaldığım yerden çıkaracak, ilerilere götürecek gücü verdin; sen olmasaydın benim o durup kaldığım yer, hayatta ulaştığım son yer olacaktı.”

“Ya insanın içindeki çalışma gücü, Veroçkam, bu az şey midir? İnsan hayatını bu güce göre düzenlemeye görsün, bu gücün şahlanışını çalışma hayatının her alanında duymaya başlıyor. Bir fincan kahve ya da bir bardak içkinin beyin gücüyle çalışan insanların zihinsel gücünü nasıl etkilediğini bilirsin, bir saatlik bir canlanma verir insana bunlar, ama hemen sonra bu bir saatlik canlanmanın gücüne eşit bir gevşeme, uyuşma başlar; bense bu canlılığı içimde sürekli duyuyorum, sinir sistemim sürekli olarak bu canlı, güçlü uyarana ayarlanmış durumda (Basiretli okurumla bir ağızdan, yetti artık bu kaba materyalizm(!) diyoruz).”

Şu konuşmalarsa daha sık ve daha uzun oluyor.

“Aşkın insandaki bütün güçleri nasıl uyardığını yaşamamış olanlar, gerçek aşkın ne olduğunu bilmiyor demektir.”

“Başkasının yücelmesine yardım etmede ve kendini yüceltmededir aşk.”

“Etkinlikte bulunma olanaklarından yoksun olanlara aşk bu olanakları verir. Bu olanaklara sahip olanlara, ellerindeki olanaktan yararlanma gücünü verir.”

“Seven insan, sevdiği kadını bağımsızlığa yücelten insan!”

“Seven insan, aşktan kafası ışık, bileği güç alan insan!”

Ve aralarında en sık geçen konuşmalar:

“Boccacio’yu okuyorum, birtanem (tuh sana ahlaksız karı(!) diyoruz basiretli okurumla yüzümüzü buruşturarak. Kadın başınla Boccacio okumaya utanmıyor musun? Bunu ancak biz ikimiz okuyabiliriz! Bunları söylerken bir yandan da benim içimden şu düşünceler geçiyor: Bir kadın

basiretli okurla beş dakika baş başa kalmaya görsün, duyacağı bayağılık edebiyatı Boccacio’da varolduğu söylenen açık saçıklıkları mumla aratır; öte yandan onun bu edebiyatı içinde Boccacio’daki aydınlık, tertemiz, taptaze düşüncelerin kırıntısına rastlanmaz). Saptaman doğru, sevgilim; müthiş bir yetenek, Boccacio. Duyguların derinliğine varma ve ruhbilimsel çözümlemeler yönünden Şekspir’in en güzel oyunlarıyla aynı kefeye konulabilecek öyküleri var.”

“Ya sıkılma perdesini yırtıp attığı öykülerini nasıl buldun? Eğlendirici değil mi?”

“Eğlendirici olanları yok değil, ama ben genel olarak bütün kaba farsları sıkıcı buluyorum.”

“Ama onu hoş görmelisin. Unutma ki günümüzden 500 yıl önce yaşamış Boccacio; bize şimdi açık saçık gibi görünen şeyler, o zamanlar hiç de böyle sayılmıyordu.”

“Bizim bugünkü yaşam biçimimize ilişkin pek çok şey de, değil 500 yıl sonra, bundan çok daha kısa bir süre sonra, geleceğin kuşaklarına kim bilir ne kadar kaba ve kirli görünecektir. Her neyse, benim asıl sözünü etmek istediğim, onun tutku dolu, yüce aşkları anlattığı öyküleri. Bu öykülerde yazarın yeteneğinin ne denli derin olduğunu görüyoruz. Ama yine de ne var biliyor musun Saşa, Boccacio’nun müthiş bir yetenekle anlattığı aşk öykülerinden anlıyorum bunu; o yıllarda insanlar aşkın insan yüreğini ne denli büyük bir heyecanla titrettiğini anlayamıyorlar, aşkı bugün bizim duyumsadığımız derinlikte duyumsayamıyorlardı; oysa Boccacio’nun çağı için, aşkın tam anlamıyla tadının çıkarıldığı çağ denir. Hayır canım! Aşktan bugün bizim aldığımızın yarısını bile alamıyordu o günkü insanlar; duyguları çok yüzeyseldi, aşkı bizim gibi derinliğine duyumsayamıyorlardı, uçucu, gelip geçici şeylerdi duydukları.”

“Bir duyum, organizmanın ne kadar derinlerinde yaratılmışsa, o kadar derin bir duyumdur. Yalnızca dışsal birtakım etkenlerle doğan bir duyum, hayatın yalnızca kendini doğuran dışsal yanını kapsıyor ve çok kısa bir süre sonra yok oluyor. Bir insan yalnızca kendisine bir bardak şarap sunulduğu için şarap içiyorsa, şarabın lezzetini bilmiyor demektir; şarap böyle bir insana pek az tat, pek az keyif, haz veriyordur. Bir şeyin kökleri derinlerde, hayal gücünde ise ve hayal gücü tat çıkarmak, haz duymak için kendine bir

yol, bir bahane arıyorsa, o şeyden duyulan haz çok büyük oluyor, ısısı hissedilebilir bir şekilde yükselen kan, damarlarda daha bir coşkuyla akmaya başlıyor, bu insana gerçekten büyük bir mutluluk hissi veriyor, tat, doyum sağlıyor. Ama tat çıkarma arzumuzun kaynaklandığı ilişkilerin kökü, ahlaki hayatımızın en derinlerine uzanıyorsa, bu durumda duyulan haz, ötekilerle kıyaslanamayacak kadar sarsıcı oluyor; heyecanımız en kılcal sinirlerimize kadar yayılıyor, tüm sinir sistemimiz uzun ve güçlü bir sarsıntıyı yaşıyor. Isı tüm göğsümüzü kaplıyor; bu artık düşlemin doğurduğu bir yürek çarpıntısı değildir, hayır; bu, göğsümüzün anlatılmaz bir canlılık, dirilikle dolup taşmasıdır. İnsanı kuşatan atmosferin, soluduğumuz havanın nitelik değiştirmesi gibi bir şeydir bu, sanki hava daha bir temiz, oksijence daha zengindir, ılık bir güneş altında ısınmanın verdiği duyuma benzer bu haz, ancak yine de aralarında büyük fark vardır, çünkü ilkinde ısı ve canlılık duygusu, okşayıcı gücünü azaltabilecek ara birtakım ögelere uğramadan doğrudan doğruya sinirlerimizce algılanır.”

“Kadınlara dayatılmış olan bu saçma giyinme yöntemlerinden zamanında kurtulabildiğime öyle seviniyorum ki... Çok doğru, kanın akışı hiçbir şeyle hiçbir biçimde engellenmemeli. Bunu başarmış bir insanın teninin rengi elbette hayranlık uyandıracaktır. Saçma sapan şeylerle sağlığımızı tehlikeye atıyoruz. Yazık değil mi bacaklarımıza? Çorap bacağa kendiliğinden tutunmalı; bacağı hafifçe ve bütünüyle sarmalı, o zaman bacak çizgisi düzeliyor, kesik yer kayboluyor.”

“Ama, bak bu kolay geçecek bir şey değil. Oysa ben topu topu üç yıl korse taktım, seninle evlenmeden önce bırakmıştım korseyi. Ama korse olmasa da roblarımız belimizi çok sıkıyor. Bununla birlikte, bacaklarımız nasıl kurtuldularsa, belimiz de kurtulacak, öyle değil mi? Evet, hatta kurtulmaya başladı bile! Ah, ne kadar sevinçliyim! Ama üzerimizde taşıdığımız giysiler öyle sıkıcı, öyle bunaltıcı ki! Yunanlı kadınların bizden çok daha akıllı olduklarını anlamamız gerek artık, giysilerimiz onlarınki gibi omuzdan aşağı doğru akmalı, dökümlü, zengin olmalı. Bizim şimdi üzerimizde taşıdığımız giysiler endamımızı berbat ediyor! Ama bak benim çizgilerim düzelmeye başladı, bu beni öyle sevindiriyor ki!”

“Veroçkam, öyle güzelsin ki!”

“Saşa, öyle mutluyum ki!”

Suların şırıltısıdır
Tatlı sözleri;
Gülümsemesi,
Öpüşleri. [19]
Sevgilim gel, söndür beni
Ateşli öpüşlerinle:
Yanındayım ve öpmedin mi beni
Kanımı alevler sarıyor
Yanındayım ve öpmedin mi beni
Yüzümü ateşler basıyor.
Yüreğim göğsümden fırlayacak sanki
Gözlerim, bak, nasıl da ışıl ışıl
Gecenin en parlak yıldızları gibi. [20]

XV

Vera Pavlovna’nın Dördüncü Düşü

Vera Pavlovna bir düş görüyor. Tanıdığı bir ses (ah, hem de nasıl tanıdığı bir ses!) önce uzaklardayken, gitgide yaklaşmaya başlıyor:

Wie herrlich leuchiet
Mir die Natur!
Wie glanzı die Sonne!
Wie lucht die Flur![21]

Vera Pavlovna gerçekten de çevresinde her şeyin şarkıda söylendiği gibi olduğunu görüyor.

Altın rengi tarlalardan gözkamaştırıcı bir pırıltı yükseliyor; kırlar çiçek halılarıyla kaplı, tarlaları çevreleyen çalılıklar silme çiçek dolu; gerilerde yemyeşil bir orman; ormandan yükselen hafif uğultu... kırları, tarlaları, çalılıkları, ormanı dolduran çiçeklerden yükselen başdöndürücü koku... Dallar arasında uçuşan, cıvıldaşan kuşlar bu kokuları her yana taşır gibi. Ekinlerin, kırların, çayırların, çalıların, onların arkasındaki yemyeşil ormanın ardında yine ekinler, çayırlar, çalılar ve yemyeşil orman. Taa en gerilerdeki dağlara dek bu örtü hep böyle uzanıyor. Dağlar da ormanlarla kaplı; güneşin pırıl pırıl aydınlattığı ormanlar bunlar. Dağların üzerinde gümüşsü, altınsı, erguvan rengi saydam bulutlar, parlak mavi ufka hafif, pırıltılı gölgeler düşürüyor. Güneş doğuyor, doğa sevinç içinde; yürekler ışık ve sıcaklık, şarkı ve sevgi, sevinç ve sevdayla doluyor; sevgi, sevinç, mutluluk, şarkıları kopuyor bütün yüreklerden: “Ey toprak! Ey engin huzur! Ey sevgi! Altın sevgi! Şu dağların doruklarındaki saydam sabah bulutları gibi güzel sevgi!”

O Erd! O Sonne!
O Glück! O Lust!
O Lieb! O Liebe
So goldenschön
Wie Morgenwolken

auf jenen Höh'n![22]

"Artık beni tanıyorsun, güzel olduğumu biliyorsun değil mi? Ama bilmediğin bir şey var, içinizden hiç kimse beni daha bütün güzelliğimle göremedi. Bak şimdi, dün ne idi, bugün ne ve yarın ne olacak... Bak ve dinle:"

Wohl perlet im Glase der purpurne Wein,

Wold glanzen die Augen der Gaste...[23]

Dağların eteklerinde, sık ormanın kıyısında bir saray yükseliyor: İki yanında ulu ağaçların sıralandığı çok güzel bir yol var saraya giden.

"Hadi oraya gidelim."

Gidiyorlar, uçuyorlar.

Görkemli bir şölen. Şarap bardaklarda köpürüyor; şölen konuklarının gözleri parlıyor. Kalabalıktan yükselen uğultu. Uğultuya karşın duyulan fısıltılar, gülüvermeler, gizliden el tutmalar, hatta öpüvermeler. "Şarkı! Şarkı! Şarkı yoksa neşe eksik demektir!" Ve ozan ayağa kalkıyor. Yüzü, yüreği esinle aydınlanmış. Doğa ona bütün gizlerini açıyor, tarih anlamını söylüyor ve ozanın şarkısında binlerce yıllık hayat sahneler halinde geçit yapmaya başlıyor.

1

Ozan şarkısına başlıyor ve bir sahne canlanıyor:

Göçebe çadırları. Çadırların çevresinde koyunlar, atlar, develer. Ötelerde zeytin ve incir koruları. Uzaklarda, kuzey batıya doğru ufuk çizgisinin oralarda, yüksek dağların çifte sırtları. Dağların dorukları karla, etekleri sedir ağaçlarıyla örtülü. Ama göçebe erkeklerin gövdeleri sedir ağaçlarından daha dik, daha düzgündür ve kadınları palmiyelerden daha endamlıdır. Yaşam alabildiğine gevşek, tembel, rehavetle doludur burda. Yapılan tek şey sevişmektir. Günler okşamalarla, oynaşmalarla, aşk şarkılarıyla geçti.

“Hayır,” diyor ışık saçan güzel, “bu şarkılar benim için yakılmamıştır. Ben o zamanlar yoktum. Bu gördüğüm kadın köledir. Bense eşitliğin olmadığı yerde olmam. Şu kadının adı da Astarte’dir.[24] Kraliçe! İşte, o, bak!”

Gözalıcı bir kadın. Kollarında, ayak bileklerinde ağır altın bilezikler; boynunda altınla çevrelenmiş ağır inci ve mercan kolyeler. Saçları esanslarla ıslatılmış. Yüzünde kölece yaltaklanma var, gözleri şehvetten donuklaşmış.

“Hadi, efendine olan yükümlülüğünü yerine getir; iki yağma arasında dinlenirken zevkten inlet onu; bunu yapmaya mecbursun, çünkü o seni satın aldı. Eğer onu sevmezsen ölümlerden ölüm beğen!”

Önünde yerlere kapanmış kadına bunları söylüyor Astarte. “Görüyorsun, değil mi,” diyor ışık saçan güzel, “bu kadın ben değilim.”

Ozanın esin dolu şarkısı yeniden yükseliyor ve yeni bir sahne canlanıyor:

Kent, kuzeyde ve doğuda dağlar. Doğu, güney ve batıda, üç yönde birden deniz. Gözkamaştırıcı bir kent. Evleri ne yüksek, ne de dışardan bakıldığında süslü. Ama ne çok tapınak var kentte! Olağanüstü güzellikte tapınaklar! Özellikle de şu tepedekiler; tepeye, son derece güzel, zarif bir kapıyla başlayan basamaklardan çıkılıyor. Tepe tümüyle tapınaklarla ve toplumsal işlevi olan yapılarla dolu. Bu tapınakların ve yapıların bir tanesi bile, günümüzün en görkemli başkentinin büyüklüğüne büyüklük, ününe ün

katar. Bu tapınaklarda ve kentin her yanında sayısız heykel. Bu heykellerden bir tanesi bile, bulunduğu müzeyi tek başına dünyanın bir numaralı müzesi yapmaya yeter. Hele halk, alanları, sokakları dolduran insanlar!.. Bu genç kızların, delikanlıların her biri heykeller için model olabilecek güzellikte! Canlı, etkin, neşe dolu bir halk! Aydınlık, incelik dolu bir yaşam! Dışardan alabildiğine gösterişsiz, yalın görünen evlerin içi, inceliğin zenginliğini ve hayattan zevk almanın engin hünerini yansıtıyor. Bu evlerin içindeki herhangi bir eşyaya takılan bir göz, bir daha kendini ondan alamaz. Güzelliğin gizini kavramış bu güzel insanlar, aşk için, güzelliğe hizmet için yaşıyorlar. İşte bu sürgün dönüyor kente; egemenini deviren kentin başına yeniden egemen olmaya... Sürgünün neden döndüğünü herkes bildiği halde neden bir tek kişi bile ona el kaldırmıyor? İki tekerlekli arabada, sürgünün hemen yanında bir kadın var; bu kentin kadınlarından da güzel bir kadın bu, halka sürgünü gösteriyor, onu kabul etmeleri için yalvarıyor, sürgünün kendi koruması altında bulunduğunu söylüyor. Kadının gözkamaştırıcı güzelliği karşısında yerlere kadar eğilen halk, yönetimi kendi eliyle kadının sevgilisi Psistratus'a[25] veriyor. İşte mahkeme; yaşlı, asık yüzlü yargıçlar: Halk gönül akışlarına kapılabilir, ama onlar, asla. Areopagos[26] kararlarını kıl sektirmeden, nerdeyse acımasız bir doğrulukta vermesiyle ün salmıştır; ikiyüzlülük, yaltaklanma nedir bilinmez burda. Tanrılar ve tanrıçalar bile anlaşmazlıklarını Areopagos'un kararına bırakırlar. Az sonra Areopagos yargıçlarının huzuruna bir kadın çıkacak; çok ağır suçlar işlemiş, Atina'yı mahvetmiş bir kadın bu; herkes onun suçlu olduğunu biliyor. Yargıçların da içlerinden verdikleri karar bu. Ve işte Areopagos'ta Aspasya[27] görünüyor: Atina'yı mahveden kadın. Ama o ne? Bütün yargıçlar Aspasya'nın önünde yere kapanıyor ve “Sen yargılanan olamazsın, çok güzelsin!” diyorlar. Güzelliğin saltanatı bu değilse nedir? Aşkın saltanatı bu değilse nedir?

“Hayır,” diyor ışıklar saçan güzel, “ben o zamanlar yoktum. Onlar kadına tapıyorlardı ama onu kendilerine eşit görmüyorlardı. Kadını yalnızca şehvet kaynağı olarak gördükleri için önünde yerlere kadar eğiliyorlardı; kadında insan onuru ve yüceliği görmüyorlardı. Kadına insan olarak saygı duyulmayan yerde, ben olmam. Bu kraliçenin adı Afrodit'ti. İşte kendisi, bak!”

Gördüğün gibi üzerinde hiçbir süs eşyası yok. Çünkü kendisi o kadar güzel ki, hayranları giyinmesini, olağanüstü güzelliğinin giysilerle

gözlerinden gizlenmesini istemiyorlar.

Adına yapılan tapınağın sunağında günlük tütsüleyen kadına bir şeyler söylüyor Afrodit. Nerdeyse kendisi kadar güzel olan bu kadına neler söylüyor acaba?

“Erkeğin için zevk kaynağı ol. Çünkü erkek senin efendindir. Sen onun için varsın, kendin için değil!”

Gözlerinde, maddi zevkin doruğuna ulaşmış olmanın rehaveti. Duruşu gururlu, yüzü gururlu, ama yalnızca fiziksel güzelliğinden duyuyor bu gururu. Onun egemen olduğu dönemde kadınlar acaba nasıl bir yaşama yargılıydılar? Erkek kadını ginekeuma[28] kilitliyordu; kendi malı olan kadının güzelliğini kendisinden başka kimse görmesin diye. Özgür değildi kadın. Başka kadınları da vardı erkeklerin, bunlar kendileri için “Biz özgürüz” derlerdi, oysa güzelliklerini de, özgürlüklerini de satmışlardı. Evet, özgür değillerdi bu kadınlar. Kraliçenin kendisi bile yarı köleydi. Özgürlüğün olmadığı yerde mutluluk olmaz, ben de olmam.

2

Yine ozanın sesi duyuluyor ve yeni bir sahne beliriyor:

Şato. Şatonun önünde arena. Arenayı çevreleyen anfiteatr şeklindeki sıralar gözalıcı bir seyirci topluluğuyla dolu. Arenada iki şövalye. Arenanın tam üstünde, şatonun balkonunda bir genç kız. Elinde bir eşarp tutuyor. Yenen bu eşarbı alacak ve kızın elini öpecek. Şövalyeler ölüm kalım kavgasına giriyorlar. Yenen, Toggenburg[29] oluyor. "Şövalyem, ben sizi kardeş sevgisiyle seviyorum. Benden başka türlü bir sevgi beklemeyin. Yanıma yaklaştığınızda da, benden uzaklaştığınızda da yüreğimin çarpması değişmiyor" "Artık yazgım belli oldu," diyor şövalye ve yelken şişirip Filistin yollarını tutuyor. Burada yarattığı kahramanlıklar, kazandığı ün tüm Hıristiyanlık dünyasına yayılıyor... Ama gönlünün sultanına hasret yaşayamıyor şövalye, giriştiği nice savaş, nice çarpışma ona sevgilisini unutturamıyor. Dönüp geliyor ülkesine. "Boşuna çalmayın kapısını şövalye, manastıra kapandı o." Bir kulübe yapıyor kendine şövalye. Kulübesinin penceresinden sevgilisine görünmeden, onu sabahları manastırdaki hücresinin penceresini açarken görebiliyor. Bütün yaşamı, güneş kadar güzel sevgilisinin pencereyi açmasını beklemekle geçiyor. Başka bir yaşam tanımıyor kendine şövalye. Böylece sürdürdüğü yaşamının son anında bile aklında olan tek şey, sevgilisi oluyor. Penceresinin önünde durmuş, düşünüyor: Acaba onu bir kez daha görebilecek miyim?

"Hiçbir ilgim yok benim bunlarla" diyor ışıklar saçan güzel. "Şövalye, kızı, eline dokunana dek seviyordu. Karısı olduğu an kız artık ona bağımlı hale geldi; ondan sürekli korkan, önünde titreyip duran bir insan oldu. Şövalye isterse onu kilitleyebiliyordu. Hem yavaş yavaş sevmemeye de başlıyordu onu. Ava, savaşa, şölenlere gidiyor, şatosundaki kadınların ırzına geçiyordu. Karısı horlanmış, itilmiş, bir köşeye atılmıştı. Erkek kadını, eli ona değene kadar seviyordu, bir kez kadına erişti mi onu artık sevmez oluyordu. Hayır, ben o zaman yoktum. Bu güzel kraliçenin adı "Lekesiz Bakire"dir. İşte, bak, kendisi!"

Sade, ince, güzel bir kadın; Astarte'den, hatta Afrodit'ten bile güzel; ama yüzünde itilmişliğin, aşağılanmışlığın hüznü var. Önünde diz çökülüyor, güller sunuluyor kendisine. "Kahredici bir acıyla dolu yüreğim," diyor

güzel kadın. “Yüreğime bir kılıç saplı. Siz de benimle birlikte ağlayın. Siz de mutsuzsunuz. Yeryüzü bizim için ağlama vadisidir.”

Işıklar saçan güzel:

“Hayır, ben o zamanlar yoktum!” diyor.

3

Hayır, bu kraliçelerin hiçbirisi ben değilim. Onların saltanatları şimdi de sürüyor, ama gitgide düşen, gücünü yitiren bir saltanat bu. Bunlardan her yeni olanın doğumuyla birlikte, bir öncekinin saltanatı düşmeye başlıyordu. Ben, en sonuncusunun düşmeye başladığı sırada doğdum. Ben doğalı beri onların saltanatları daha hızlı bir çöküşe girdi. Her yerde düşecekler bunlar ve artık daha sonra gelen, kendinden öncekinin yerini alamayacak; bu yüzden eskiler de en sonuncunun yanında toplanıyorlar. Ben onların hepsinin yerini tutacak güçteyim, onların hepsi yok olup gidecek ve dünyaya bir tek ben egemen olacağım. Ama onların benden önce egemen olmaları gerekiyordu; onların egemenlikleri olmadan ben olamazdım.

İnsanlar hayvan gibiydiler. Erkeğin, kadının güzelliğine değer vermesiyle bitti hayvanlığı insanın. Kadın güçsüz, erkekse kabaydı. Her şeyin güçle halledileceği dönemlerdi. Ve erkek, güzelliğine değer vermeye başladığı kadını benimsedi, kendine ait bir şey haline getirdi. Kadın, erkeğe ait bir mal, eşya oldu. Astarte'nin saltanatıydı bu.

Erkek geliştikçe, kadının güzelliğine daha çok değer vermeye onun güzelliği önünde eğilmeye başladı. Ama kadının bilinci daha gelişmemişti. Erkek kadında yalnızca güzelliğe değer veriyordu; kadınsa yalnızca erkekten duyduğu şeyleri düşünebiliyordu. Öte yandan erkek ona bir tek kendisinin insan olduğunu, onun insan olmadığını söylüyor ve böylece kadın kendini insan değil, erkeğe ait değerli bir taş gibi görüyordu. Bu da Afrodit'in saltanatıydı.

Ama işte kadın kendisinin de bir insan olduğunu anlamaya başladı. İnsanlık onurunun ayaklar altına alınışına ilişkin ufacık bir düşüncenin bile onu nasıl derin acılara boğduğunu söylemeye gerek yok. Çünkü kadın hâlâ insan kabul edilmiyordu. Erkek onu hâlâ arkadaşı gibi değil, kölesi gibi görmek istiyordu. O da erkeğe: "Ben senin arkadaşın olmak istemiyorum," diyordu. O zaman erkeğin tutkuları kabarıyor, kadını insan saymadığını unutarak ona yalvarmaya başlıyordu. Sevmeye başlıyordu onu, bu erişilmez, dokunulmaz, Lekesiz Bakire'yi. Ama kadın onun bu yalvarmalarına kanıp da kendisine el sürmesine izin vermeye görsün! Bir anda her şey bitiyor, kadın artık erkeğin eline geçmiş oluyordu. Erkeğin

elleri güçlüydü, kabaydı ve erkek kadını itiyor, horluyor, kölesi gibi görüyordu. Bu da zavallı Lekesiz Bakire'nin acı dolu saltanatıdır.

Böylece yüzyıllar geçti; benim bacım çıktı ortaya –tanıyorsun onu– ve o sözünü söylemeye başladı. Her zaman vardı o, herkesten önce vardı, insanın varolmasıyla birlikte vardı; çalışmada yorulmak nedir bilmezdi. İşi ağırdı, küçücük başarılar bile çok çetin uğraşlar gerektiriyordu, ama o çalıştı ve başarılarını çoğalttı. Erkek daha gelişti, kadın daha bilinçlendi, erkekle eşit olduğunu anlamaya başladı, bu gerçek beynine iyice kazındı. Ve artık zaman yetti, ben doğdum.

Ancak çok gerilere gitmiyor benim doğumum, daha dün gibi. Benim doğduğumu ilk kim hissetti biliyor musun? İlk kim hissetti ve bunu başkalarına da söyledi? Rousseau... "Yeni Heloise" adlı bir kitap yazdı Rousseau ve benim doğduğumu başkalarına da duyurdu. Böylece insanlar ilk kez ondan duydular beni.

O gün bugündür saltanatım sürekli güçleniyor. Henüz geniş yığınlara egemen değilim. Ama egemenliğim güçleniyor; sen şimdiden tüm dünyaya egemen olacağım günleri görebiliyorsun. Bugün benim egemenliğimi kabul edenler kendilerinden istediğim şeyleri henüz bütünüyle yerine getiremiyorlar. Çünkü bunlar benim egemenliğimi kabul etmeyen, bana düşman olan bir kitleyle çevrili durumdalar. Benim kendilerinden istediğim şeylerin hepsini bilseler ve bunları yerine getirmeye çalışsalar, kendilerini kuşatan yığın onlara hayatı zindan eder. Oysa ben acı, gözyaşı değil, sevinç, mutluluk istiyorum ve bu az sayıdaki insana diyorum ki: Size acı vermelerine neden olabilecek şeyleri yapmayın; siz şimdilik benim arzumu kendinize zarar gelmeyecek ölçüde bilin, yeter.

"Ama ben seni bütünüyle tanıyabilirim, değil mi?"

"Evet. Senin durumun çok uygun. Korkacağın hiçbir şey yok. Her şeyi yapabilirsin. Benim bütün arzularımı öğrendiğinde, bunların içinde senin kendine zarar vermen gibi bir arzunun bulunmadığını göreceksin; beni tanımayanların sana zarar verebilecekleri hiçbir şeyin peşine düşme. Sen şimdi sahip olduklarından memnunsun, şu anda elinde olanların dışında bir şey düşünmüyorsun ve düşünmeyeceksin. Onun için sana kendimi bütünüyle açabilirim."

“Adını söyle bana. Kendinden önce bütün kraliçeleri adlarıyla andın, kendin içinse bir şey söylemedin daha.”

“Demek adımı öğrenmek istiyorsun? O zaman bana dikkatle bak ve söyleyeceklerimi dinle.”

4

“O zaman bana dikkatle bak ve söyleyeceklerimi dinle. Sesim sana tanıdık geldi mi? Yüzümü daha önce görmüşlüğün var mı?”

Hayır, daha önce görmemişti, kesinlikle görmemişti bu yüzü Vera Pavlovna. İyi ama nasıl oluyor da her seferinde bu yüzü gördüğünü sanıyordu? Bir yıldır, Kirsanov’la her konuşmalarında, Kirsanov’un kendisinin yüzüne her bakışında, kendisini her öpüşünde bu ışık saçan güzeli görüyordu; güzel ondan gizlenmiyordu, tıpkı onun da Kirsanov’dan gizlenmediği gibi; güzel ona kendini bütünüyle gösteriyordu, tıpkı onun da kendini kocasına bütünüyle gösterdiği gibi.

“Hayır, seni görmedim, yüzünü görmedim. Evet, bana görünüyordun, ama yüzün öyle bir ışık halesiyle çevrili oluyordu ki, yüzünü seçemiyordum. Yalnız senin herkesten daha güzel olduğunu anlıyordum. Sesini duyuyordum, ama hiç kimsenin sesine benzemeyen çok güzel bir sesti duyduğum.”

“Peki öyleyse, senin için bir şey yapacağım, şimdi bana iyice bak, bir an için halemin parlaklığı azalacak, sesimin büyüleyiciliği yok olacak; bir an için kraliçe olmaktan çıkacağım. Nasıl, gördün mü beni? Duydun mu gerçek sesimi? Tanıdın mı beni? Tamam, yeter. Yeniden kraliçeyim ve hep kraliçe kalacağım.”

Hale yeniden bütün parlaklığıyla yüzünü çevreliyor, sesi yeniden anlatılmaz büyüleyiciliğine kavuşuyor. Vera Pavlovna şaşkın durumda; halenin parlaklığının kaybolduğu bir anlık sürede gördüğü yüzü tanıyor mu?

“Evet, benim kim olduğumu öğrenmek istedin ve öğrendin. Adımı soruyordun bir de; ayrı bir adım yok benim, demin sana görünenin adı neyse, benim adım da odur. Sen beni gördün, kim olduğumu öğrendin. Dünyada bir insandan, bir kadından daha üstün hiçbir şey yoktur. Ben, göründüğüm kişiyim, seven ve sevilenim.”

Evet, Vera Pavlovna’nın gördüğü kendisiydi, gerçi tanrıçaya benziyordu bu kadın, ama kendisiydi. Tanrıçanın yüzü kendi yüzüydü. Kendi yüzünü tanımaz mıydı Vera Pavlovna; kusursuz denemezdi yüzü için, her gün kendi

yüzünden çok daha güzel başka yüzler görüp duruyordu. Ama bu yüz aşkın ışıklı halesiyle çevriliydi ve antik çağların en büyük heykeltraşlarının ve yüce resim çağının en yüce ressamlarının en ideal diye hayal edebilecekleri yüzlerden daha güzeldi. Evet, aşk halesiyle çevrili bu yüz kendi yüzüydü ve Milo Venüsü'nden de, bugüne dek gelmiş geçmiş bütün güzellerden de daha güzeldi.

"Sen kendini aynada kendin olarak görüyorsun, ben olmuyorum bu görüntüde. Bana baktığın zamansa sevdiğin insanın sende gördüğünü görüyorsun. Benim seninle kaynaşıp tek bir varlık olmamın nedeni o. Onun için senden daha güzel bir varlık yoktur; onun gözü senden başka hiçbir ideali görmüyor. Doğru mu söylüyorum?"

"Ah, hem de nasıl!"

5

Kim olduğumu öğrendin. Şimdi sıra ne olduğumda...

Bende Astarte'deki zevklere doygunluk var. O Astarte ki, kendinden sonra gelen bütün kraliçelerin anasıydı. Bende Afrodit'teki güzellikte doruğa ulaşmışlık var. Bende "Lekesiz Bakire"deki saflığa sonsuz tutku var.

Ve bütün bunlar bende onlarda olduğundan çok daha güçlü, çok daha yüce ve doygun bir biçimde var. "Lekesiz Bakire"de olan bende Afrodit'te ve Astarte'de olanlarla birleşmiş durumda. Ve bunlar birleşmeden aldıkları gücün yanı sıra, içimde başka güçlerle de birleşmiş oldukları için, daha yüce, daha pekişmiş durumdalar. Eski kraliçelerin hiçbirinde bulunmayan, yalnızca bende olan yeni bir güç sayesinde bunlar tümden erişilmez bir güç ve güzellik kazanıyorlar. Eski kraliçelerde bulunmayan, yalnızca bende olan yeni bir güç, dedim... Bu, sevenlerin eşitliği, seven insanların aralarındaki eşit ilişkidir. Bu yeni güç tek başına beni onlarla kıyaslanamayacak kadar güçlü, güzel, erişilmez yapıyor.

Erkek kadını, kendine eşit kabul ettiği zaman, kadına artık kendine ait bir eşyaymış gibi bakmıyor. O zaman da kadın onu tıpkı onun kendisini sevdiği gibi seviyor; yani sevmek istediği için sevmek. Kadın eğer böyle bir sevgiyi istemezse, erkeğin onun üzerinde hiçbir hakkı olamaz, tıpkı kadının da onun üzerinde hiçbir hakkının olamayacağı gibi. İşte bunun için diyorum ki, benim içim özgürlükle doludur.

Hak eşitliği ve özgürlük, benden önceki kraliçelerden bana ne geçtiyse, bunların tümüne yepyeni bir nitelik, erişilmez bir güzellik kazandırıyor. Bu, benden önce hiçbir zaman görülmemiş bir güzelliktir; bu benden önce bilinen her şeyin, önünde hiç oluverdiği bir güzelliktir.

Benden önce aşkta doyuma ulaşma yoktu, çünkü tutkular birbirlerine doğru özgürce akmıyorsa ne kadın, ne erkek aşktan doyum sağlayabilir. Benden önce güzelliği izlemekten duyulması gereken zevk de gerçek anlamıyla duyulmuyordu. Güzellik, kendi isteğiyle açılmamış, gözümüzün önüne özgür gönül akışıyla gelmemişse, bunun izlenmesinden hangi zevk, hangi hayranlık duyulacak?

Ben, lekesizliği yalnızca bedenine el sürülmemişlik olarak anlayan “Lekesiz Bakire”den daha temizim. Bende yürek temizliği var. Ben özgürüm, onun için bende yalan, sahte, ikiyüzlü hiçbir şey yok, ne söylemişsem öyle düşünüyorum, öyle inanıyorumdur; kimi öpmüşsem sevdiğim, sevecenlik duyduğum içindir.

Eski kraliçelerde olmayan, yalnızca bende olan ve benim eski kraliçelerden aldığım her şeye güzellik katan yeni gücüm, içimde başlı başına bir güzellik, başlı başına bir güçtür; o her şeyden daha güzel, daha güçlüdür. Efendi uşağının, uşak da efendisinin yanında sıkılır; insan ancak eşit olduklarının yanında tümüyle özgürdür. İnsan ancak eşit olduklarının yanında gerçekten neşelidir. Benden önce erkeklerin de aşkın gerçek tadına varamayışlarının nedeni budur; onların benden önce duydukları şeyin adı mutluluk olamaz; olsa olsa bir anlık bir baş dönmesi, sarhoşluktu bu. Hele kadınların duydukları!.. Zavallı kadınlar! Nasıl da korku içindeydiler! Köle gibi itiliyor, horlanıyor, eziliyorlardı. Benden önce kadınlar aşkın ne olduğunu bilmiyorlardı. Benden önce kadınlar aşkın ne olduğunu bilmiyorlardı, çünkü korkunun olduğu yerde aşk yoktur.

Bunun için ne olduğumu sana tek bir sözcükle de söyleyebilirim, ben hak eşitliğiyim. Hak eşitliği yoksa, insan bedeninden alınan zevk, güzelliğe duyulan hayranlık da yoktur; zevk ve hayranlık sanılan duygular, insanın yüreğine sıkıntı veren, karanlık, tiksinç duyumsamalardır; hak eşitliği yoksa, yürek temizliği de yoktur; temizlik adına aldatıcı bir beden temizliği vardır, o kadar. Benim onsuz yapamayacağım şey özgürlüktür, özgürlüğün olmadığı yerde ben de yokum ve bende özgürlük hak eşitliğinden kaynaklanır.

Sana başkalarına söyleyebileceğin her şeyi söyledim; ben bugün neyim ve kimim, artık biliyorum. Yalnız egemenliğim daha yığınları kucaklamıyor; dolayısıyla benden yana olanları, bana karşıt olanların kara çalmalarından korumak zorundayım. Arzularımın neler olduğunu herkese açmam için zaman henüz erken. Egemenliğim herkesi kucakladığı zaman, bütün insanlar bedence güzel, yürekçe semiz oldukları zaman açılacağım ve göstereceğim herkese bütün güzelliğimi. Ama senin çok elverişli bir durumun, güzel bir yazgın var.. Bu yüzden sana anlatacaklarımdan dolayı başına kötü bir şey gelmeyeceğine güvenebilirim. Şimdiki gibi bir avuç insan değil, tüm insanlar beni egemenleri olarak kabul etmeye layık

oldukları zaman neler olacak, ben ne olacağım, bunu yalnızca sana antalıyorum. Benim geleceğimin gizini öğrenen tek insan oluyorsun. Susacağına yemin et ve dinle.

6

………
…………………………………………………………………

7

“Ah, canım, birtanem benim! Senin isteklerinin neler olduğunu öğrendim, bunların gerçekleşeceğini de biliyorum. Ama bu iş nasıl olacak? İnsanlar o zaman nasıl yaşayacak?”

“Sana bunu tek başıma anlatamam. Bunun için ablamın yardımı gerek. Hani sana daha önce görünen ablam. O benim hem efendim, hem uşağımdır. Ben yalnızca o beni ne yaparsa o olabilirim; ama o da benim için çalışır... Ablam! Gel bana yardım et!”

Birden kızkardeşlerin kızkardeşi, nişanlıların nişanlısı olan görünüyor.

“Selam bacım!” diyor kraliçeye, “Ah, sen de mi burdaydın bacım?” diyor Vera Pavlovna’ya. Benim yetişdirdiğim bu güzel kraliçenin herkese egemen olduğu zaman insanların dünyada nasıl yaşayacaklarını merak ediyorsun herhalde? Bak öyleyse:

Bir yapı. Bugün ancak en önde gelen birkaç başkentte bulunabilecek büyüklükte bir yapı. Ya da, hayır, bugün hiçbir başkentte, hiçbir yerde benzeri olmayan büyüklükte bir yapı. Yapının dört yanında ekinler, çayırlar, bahçeler, korular var. Ekin bildiğimiz ekin, ama bizim ekinlere benzer yanı yok; her bir başak nasıl da iri ve her başak nasıl da ağır tanelerle dolu! Hiç böyle buğday olur mu? Başağın böylesi nerde görülmüş? Tanenin böylesini kim, nerde görmüş? Üzeri böyle ağır tanelerle dolu böyle kocaman bir başak ancak serada yetiştirilebilir. Şu çayırlar bizim çayırlar, ama üzerlerini kaplayan çiçekler... onları da bugün ancak seralarda yetiştirmek mümkün olabilir. Şu limon, portakal, şeftali, kayısı ağaçlarına bakın hele!.. Bunlar bizde ancak limonluklarda yetişmez miydi? Açık havada nasıl olmuşlar böyle? Ah, evet, çevrelerinde sütunlar var, yazın açılıp kışın kapatılan bir limonluk o zaman burası. Koruluk da bizim koruluk; meşe, ıhlamur, akçaağaç, karaağaç. Ama ne güzel ağaçlar bunlar! İçlerinde bir tek hastalıklı, sağlıksız ağaç yok. Ya şu yapı? Nasıl bir mimarisi var bu yapının? Bugün hiç böylesi yok; ya da var, onun aynısı değil, ama ona çok benzeyen bir yapı, Saydenham Tepesi’ndeki saray. Yalnızca çelik ve cam, başka hiçbir şey yok. Hayır, var, yapının yalnızca dışı böyle, içi bildiğimiz ev gibi, yalnız büyük, çok büyük bir ev. Bu çelik ve cam yapı asıl evin üzerine bir kılıf gibi geçmiş; böylece evin dört yanında boydan boya geniş

balkonlar oluşmuş. İçerdeki evin de ne kadar değişik bir mimarisi var! Pencereler yerden tavana kadar ve hemen bütün duvarlar boydan boya pencere; iki pencere arasında o kadar ince bir duvar parçası bırakılmış ki... Aradaki bu incecik duvar parçası pencereler için çerçeve görevi görüyor; pencerelerin tümü, binanın dört yanını boydan boya kaplayan cam balkonlara açılıyor. Peki şu döşemelerin malzemesi ne? Tavanlar, kapılar neden yapılmış böyle? Nedir bu? Gümüş mü? Platin mi? Yalnız dolaplar hep bildiğimiz gibi, tahtadan. Dolaplarda tahta kullanılması bir tür kapris; salt değişiklik olsun diye. Tavanların, döşemelerin, mobilyaların malzemesiyse belli değil. "Şu koltuğu kaldırsana yerinden." A-a, bu metal bir koltuk, ama bizim ceviz koltuklardan daha hafif, iyi ama nasıl bir metal bu böyle? Ah, şimdi hatırladım. Saşa bana küçük bir levha göstermişti bundan, cam gibi hafif bir şeydi, küpe, broş gibi süs eşyaları yapıyorlar şimdi bundan. Saşa alüminyumun er geç ağacın hatta taşın yerini alacağını söylüyordu. Ne kadar pahalı, zengin bir yapı! Her yerde alüminyum, alüminyum! Pencere aralarında boydan boya aynalar... Ya şu halılara ne demeli! İşte şurda halılar yerin tamamını kaplamıyor; döşeme görülüyor... evet, döşemeler de alüminyumdan yapılmış. "Görüyorsun değil mi, aşırı kaygan olmaması için döşemede kullanılan alüminyum biraz matlaştırılmış; burada çocuklar oynuyor, zaman zaman da büyükler geliyor yanlarına. Öteki salona ise hiç halı serilmemiş, dans salonu burası." Ve her yerde ılıman iklim ağaçları, ılıman iklim çiçekleri, bütün ev sanki bir kışlık bahçe.

İyi ama saraylardan bile görkemli olan bu evde kimler oturuyor? "Burda çok, pek çok insan oturuyor; hadi gir içeri de görelim kendilerini." Üst kat balkonuna çıkıyorlar ve Vera Pavlovna burdan gördüğü şeyi nasıl olup da daha önce fark edemediğine şaşıyor. Tarlalara öbek öbek insanlar dağılmış durumda; kadın, erkek, yaşlı, genç, çocuk, herkes hep birlikte. Ama en çok gençler var; yaşlılar, hele yaşlı kadınlar çok az; çocuklar yaşlılardan çok, ama yine de gençler kadar değil. Çocukların çoğu ev işleri yapmak için evde kalmışlar: Çocuklar, hemen bütün ev işlerini becerebiliyorlar ve bu işten büyük zevk duyuyorlar; burada insanların çok geç yaşlanmaları; sürdükleri sağlıklı, mutlu yaşam, diriliklerini, canlılıklarını uzun süre korumalarını sağlıyor. Tarlalarda çalışanlar şarkı söylüyorlar. İyi ama ne yapıyor onlar tarlalarda? Ah, ekin biçiyorlarmış! İşleri nasıl da hızlı yürüyor! Elbette hızlı yürüyecek, çünkü onların yerine bütün işleri makineler yapıyor. Ekini biçen, demetleyen, demetleri taşıyan hep

makineler... İnsanlar makinelerin yanında duruyorlar, ya da üzerlerine çıkmış, onları yönetiyorlar. Ne güzel şeyler yapmışlar bunlar kendilerine böyle! Güneş tepede, ortalığı kavuruyor, ama onların aldırdığı yok. Tarlada, tam çalıştıkları yerin üstünde boydan boya gerilmiş bir örtü var, onlar ilerledikçe örtü de onlarla birlikte ilerliyor. Şu işe bak, sıcakta ekin biçmeyi püfür püfür serinlik haline getirmenin yolunu nasıl da bulmuşlar! Onların işi hızlı yürümeyecek de kimin yürüyecek? Onlar şarkı söylemeyecek de kim söyleyecek? Doğrusu şimdi ben de seve seve ekin biçerdim onlarla! Şarkıları da değişik, yeni, daha önce hiç duymadığım şeyler... Ama işte şu anda söylemeye başladıkları şarkıyı ben de biliyorum:

Seninle bey gibi yaşayacağız
Bu insanlar bizim dostlarımız
Gönlünden geçen her şeyi
Sana biz sağlayacağız.

Ama işte çalışma bitti, herkes eve dönüyor. “Hadi salona gidip nasıl yemek yediklerine bakalım,” diyor kraliçenin ablası. Salonların en büyüğüne giriyorlar. Salonun yarısını masalar kaplamış... Ne çok masa böyle! Hepsinin üzerinde örtüleri... Kaç kişi yemek yiyecek burda? Bin, hatta daha fazla: “Çünkü evde yaşayanların hepsi yemeklerini burda yemiyor, isteyen yemeğini ayrıca, kendi odasında yiyor.” Tarladaki çalışmaya katılmayan çocuklar ve yaşlılar hazırladı bütün bunları. Yemek pişirmek, ev işleri yapmak, odaları toplamak için güçlü ellere gerek yok, bunları ellerinden başka iş gelmeyenler ya da şimdilik daha başka iş yapamayanlar da yapabilir. Servis takımları harika! Tabaklar alüminyum, bardaklar kristal! Bütün masaların ortası bir şerit halinde boydan boya çiçek kaplı. Yemekler masanın üzerinde. İşte çalışanlar içeri girdiler. Herkes oturuyor, sofrayı hazırlayanlar ve tarlada çalışanlar. “Peki servisi kim yapacak?” “Neyi? Servisi mi? Ne zaman? Yemek yerken mi? Servise gerek yok ki! Beş altı çeşitten oluşuyor bugünkü yemek. Sıcak yenecekler, dikkat edersen soğumayacakları bir düzenekle yerleştirilmiş masaya; şu gördüğün çukur yerlerde içleri sıcak su dolu kaplar var; sıcak yemek tencereleri bu kapların içinde duruyor. Sen maddi sıkıntı çekmeyen bir insansın, üstelik de güzel şeyler yiyip içmeyi seversin, söyle bakalım, her zaman böyle yemekler yiyebiliyor musun?” “Yılda ancak birkaç kez.” “Bu onların olağan yemeğidir; isteyen bunlardan çok daha güzellerini, canının istediğini

yiyebilir; ama bunun için özel bir ödemede bulunması gerekir. Özel şeyler istemeyen, ortak yemeği yiyenlerse hiçbir şey ödemezler. Bu her şeyde böyledir, herkes kendi birliğinin yarattıklarından eşit olarak ve ücretsiz yararlanır; bunun dışına çıkan özel istekler için karşılık istenir.”

“Biz miyiz bu? Bizim ülkemiz mi burası? Demin bizim bir şarkımızı söylediklerini duydum, Rusça söylüyorlardı...”

“Tabii bizim ülkemiz. Bak, şu ötede gördüğün ırmak Oka ırmağıdır... Tabii biziz bu insanlar... Sen de, ben de Rus değil miyiz?”

“Bütün bunları sen mi yaptın?”

“Bütün bunlar benim için yapıldı; ben heyecan, esin verdim, şimdi de bu yapılanların daha da eksiksiz hale getirilmesi için esinlendiriyorum onları. Ama bütün bunları yapan kimdir dersen, işte, O’dur, ablam; bütün kahrı çeken o, ben sefasını sürüyorum.”

“Peki herkes böyle mi yaşayacak?”

Vera Pavlovna’nın bu sorusuna kraliçenin ablası yanıt veriyor:

“Evet, herkes böyle yaşayacak; herkes için sonsuz ilkbahar, sonsuz yaz, sonsuz sevinç olacak. Ama biz sana daha bir çalışma gününün ilk yarısının son bölümünü ve ikinci yarısının ilk bölümünü gösterdik. Günün ikinci yarısını iki ay sonra izleyeceğiz.”

8

Solmuş çiçekler... Yapraklarını döken ağaçlar... İnsana hüzün veren bir tablo. Kardeşlerin küçüğü:

“İnsanın içi kararıyor, değil mi?” diyor Vera Pavlovna’ya. “Bakmak bile hüzün verici... Bu, benim hiç istemediğim bir şey.”

Ablası da:

“Evet,” diyor, salonlar boş, tarlalarda ve bahçelerde hiç kimse yok. Kraliçe bacımın isteğini yerine getirmek için böyle yaptım.”

“Gerçekten de sarayda şimdi hiç kimse yok mu?”

“Neden olsun ki? Buranın nasıl soğuk ve nemli olduğunu görüyorsun. Evde, şimdi burada yaşamakta olan 2000 kişiden ancak sekiz-onu bulunuyor, bunlar da bu ıssız yerde kuzey güzünü yaşamayı ilginç bulanlar... Bir süre sonra, küçük ama aralıksız gruplar halinde kış meraklıları gelmeye başlar.”

“Peki ama şimdi nerde onlar?”

“Neresi ılık ve güzelse ordalar,” diyor abla. “İşlerin yoğun, havaların güzel olduğu yaz aylarında buraya güneyden çok konuk gelir. İki ay önce ziyaret ettiğimiz ev de konuklar eviydi. Şimdi konuklar için daha pek çok ev yapıldı, dilleri, derilerinin rengi farklı konuklar... Ama kimin konuk, kimin evsahibi olduğu belli değildir burada, herkes istediği yerde kalır, istediği grubun içinde yer alır. Siz yazın, işlerinize yardım etmek için gelen bu konukları kabul ederken, isterseniz kendiniz de yılın yağışlı ve soğuk geçen 7-8 ayında güneye gidebilirsiniz... Dileyen dilediği yere gidebilir. Güneyde bir yeriniz var, çoğunuz oraya gidiyor. ‘Yeni Rusya’ diyorsunuz oraya.”

“Odessa’nın oralar mı?”

“O senin zamanındaydı. Bak sana göstereyim Yeni Rusya’nın nerde olduğunu.”

Yamaçları bağlık bahçelik dağlar, dağların arasında daracık koyaklar, geniş düzlükler.

“Bu dağlar eskiden çırılçıplaktı... Şimdi üzerleri kalın bir toprak tabakasıyla örtülü ve artık bu dağlarda meyve ağaçlarının yanı sıra dünyanın en uzun ağaçları yetişiyor. Aşağılardaki nemli yerlerde kahve ağaçları, daha yükseklerde hurmalar, incirler... Üzüm bağları, şeker kamışlarına karışmış... Tarlalarda buğdaylar... Ama en çok yetiştirilen pirinç...”

“İnanılacak gibi değil... Nasıl bir toprak bu böyle?”

“Biraz yükseğe çıkalım da sana bu toprakların tam sınırını göstereyim.”

Kuzey doğuda, çok uzaklarda iki nehir... Birleşerek doğu yönünde kocaman bir nehir olarak akıyor. Güneydoğuda uzun ve geniş bir körfez... Güneyde bu geniş körfezle, batı sınırını oluşturan yine çok uzun ama dar bir körfez arasında uçsuz bucaksız topraklar. Batıdaki dar körfezle, kuzeybatı yönünde, çok uzaklarda yer alan deniz arasında dar bir kıstak. Vera Pavlovna şaşkınlık içinde...

“O zaman biz tam çölün ortasındayız?”

“Evet, eski bir çölün ortası; ama şimdi gördüğün gibi kuzeydoğudaki şu büyük nehirden başlayarak buralar dünyanın en hareketli topraklarına çevrildiler. Denizden kuzeye doğru bu topraklar yine eski hallerine döndürüldüler; buralar için eskiden ‘sütle balın kaynaştığı topraklar’ denirdi, şimdi yine öyleler. Güneyde, yarımadanın çıplak bölümünü görüyor musun? Ordan ötesi kumlu, verimsiz bozkırlardır; senin zamanında bütün yarımada böyleydi; ama şimdi insanlar, siz Ruslar, her yıl bu çölün sınırlarını güneye doğru geriletiyorsunuz. Başka ülkelerde de başka insanlar aynı şekilde çalışıyorlar, herkese istemediği kadar toprak, istemediği kadar iş var... Her şey bol, çok, geniş. Kuzey doğudaki büyük nehirden güneye doğru yarımadanın yarısı yemyeşil... Tıpkı kuzeyde olduğu gibi buralarda da üç-dört verst aralıklarla o gördüğümüz büyük yapılardan yapılmıştır... Bu yapılar tüm yarımadaya muazzam bir satranç tahtası üzerindeki satranç taşları gibi dağılmışlardır.”

Kız kardeşlerin küçüğü:

“Hadi şimdi bunlardan birine girelim,” diyor.

Yine dört yanı cam olan bir yapı. Yalnız bunun sütunları açık renk.

“Açık renk, çünkü alüminyumdan,” diyor kraliçenin ablası. “Bu biraz masraflı oluyor; ama açık renkler güneşi daha az geçirdiğinden buralar için en uygunu bu.”

Hele şu buluşlarına ne demeli! Cam sarayın az ilerisine, sarayı çepeçevre kuşatan incecik ve çok yüksek sütunlar dikmişler, bu sütunların üzerine de, sarayı tümüyle kaplayacak biçimde muazzam bir örtü germişler.

“Bu örtü,” diyor kraliçenin ablası, “sürekli olarak ıslaktır. Dikkat edersen her sütunun tepesinde bir fıskiye var, buradan fışkıran sular, tıpkı yağmur gibi çevreyi sürekli serin yapıyor. Senin anlayacağın, çevre ısısını da diledikleri gibi ayarlayabiliyorlar.”

“Peki ya buranın yakıcı güneşini sevenler varsa?”

“Şu ötedeki pavyonlar ve çadırlar kimler için yapıldı sanıyorsun? Herkes canının çektiği biçimde yaşar. Benim de tek amacım bunu sağlamak.”

“O zaman, kentlerde yaşamak isteyenler için de kentler yerli yerinde duruyor?”

“Kentlerde yaşamak isteyen pek yok. Bu yüzden kent sayısı eskiye göre çok düştü. Çok önemli liman yerlerinde malların iletimi ve ilişki merkezleri olarak az sayıda kent kaldı, ama bunlar eskiye göre çok büyük ve gelişmiş kentler. Değişik bir hava solumak, gezmek için gelenler çok buralara; kentlerin nüfusunun büyük bölümü kalıcı değil, sürekli değişiyor; kimileri kırlardan buralara gelirken, kimileri buralardan kırlara gidiyor, sürekli bir değişim ve hareketlilik var.”

“İyi ama ya ben sürekli kentte yaşamak istiyorsam?” “Öyleleri de var, tıpkı sizin Petersburg’unuzda, Paris’inizde, Londra’nızda olduğu gibi... engel olan yok ki, canın öyle istiyorsa, hay hay, sürekli kentte yaşa! Ancak insanların yüzde doksan dokuzu sana kız kardeşimle gösterdiğimiz biçimde yaşıyor. Çünkü böylesi onların daha hoşlarına gidiyor. Ama artık akşam oluyor, hadi sarayın içine girelim ve neler olup bittiğine bakalım.”

“Durun biraz, ben daha önce bütün bunların nasıl gerçekleştiğini öğrenmek istiyorum.”

“Nelerin nasıl gerçekleştiğini?”

“Yılın üçte ikisini geçirdiğimiz bu kurak çöllerin nasıl olup da böyle bereketli topraklar haline geldiğini...”

“Bunun anlaşılmayacak bir yanı yok ki? Bütün bunlar bir anda olmadı, bir yılda, on yılda olmadı? Yavaş yavaş, aşama aşama gerçekleştirdim her şeyi. Kuzeydoğuda büyük ırmağın kıyısından ve kuzeybatıda denizin kıyısından kil taşıdılar, öyle büyük ve güçlü makineleri var ki onların! Kil, kumu bağladı. Sonra sulama kanalları açtılar ve bu yeşil doğdu. Yeşillikle birlikte nem arttı; her şey aşama aşama gerçekleştirildi. Yılda birkaç verst, hatta bazen ancak bir verst ilerleyebildiler. Tıpkı şimdi güneye doğru ilerledikleri gibi... Ne var bunda şaşacak? İnsanlar akıllandılar, eskiden amaçsızca tükettikleri, hatta birbirlerine zarar vermek için harcadıkları büyük güç ve olanakları, kendi yararlarına kullanmayı öğrendiler. Benim buradaki varlığım boşuna değil; çalışıyor ve onlara neyin nasıl olacağını gösteriyorum. Onlara kendileri için yararlı olan şeyleri öğretebilmem kolay olmadı. Senin zamanında insanlar yabanıl hayvanlar gibiydiler, kaba, acımasız, akılsızdılar. Ama ben yılmadım, sürekli gösterdim, anlattım, öğrettim; anlamaya başladılar... Yeter ki anlasınlardı, çünkü uygulama bunun kadar zor değildi. Bilirsin, ben kimseyi güç durumda bırakacak kötü şeyler istemem. Örneğin sen de bir şeyler yapıyorsun, benim için yapıyorsun bunları. Söyle, kötü şeyler mi bunlar?”

“Değil.”

“Tabii değil. Atölyeni alalım, sizin olanaklarınız başkalarından daha mı fazlaydı?”

“Hayır, hatta hemen hiçbir şeyimiz yoktu.”

“Oysa şimdi senin terzi kızlar, sizin başlangıçtaki olanaklarınıza sahip olanlara göre on kat daha rahat bir yaşam sürüyorlar, hayattan yirmi kat daha fazla zevk alıyorlar ve yüz kat daha az tatsızlıkla karşılaşıyorlar. Senin deneyimin, insanların senin zamanında da daha rahat yaşamalarını sağlayacak şeylerin yapılabilmesinin olanaksız olmadığını kanıtladı. Bunun için gerekli olan yalnızca aklını kullanmak; doğru, yerinde adımlar atarak

sağlam biçimde tutunabilmek ve elindeki olanakları en elverişli bir biçimde kullanabilmek, öyle değil mi?”

“Evet. Ben de böyle düşünüyorum.”

“O zaman gel ve senin nice zaman önce anladığın şeyi anlamaya başlamalarından sonra insanların nasıl yaşadıklarını gör.”

9

Eve giriyorlar. Yine olağanüstü büyük, göz kamaştırıcı bir salon. Güneş batalı üç saat olmuş; akşam alabildiğine neşe dolu.

Salon nasıl da ışıklar içinde! Nasıl aydınlatmışlar acaba? Hiçbir yerde şamdan, avize görünmüyor. Ah, anladım! Salonun kubbe biçimindeki tavanında alabildiğine geniş bir mat cam var, ışık ordan geliyor. Işık dediğin böyle olmalı, tıpkı güneş ışığı gibi, parlak, yumuşacık... Evet, elektrik aydınlatması bu. Salonda bin kadar insan var, ama bu salona rahatlıkla bunun üç katı bir kalabalık da sığabilir.

Işıklar saçan güzel:

“Konuklar geldiği zaman öyle oluyor zaten,” diyor. “Hatta daha bile fazla.”

“Peki ne var şimdi burada? Balo falan mı? Yoksa olağan bir akşam mı bu?”

“Sıradan bir akşam bu.”

Şu işe bak! Bugün ancak bir saray balosu böyle olabilir. Kadınlar ne kadar şık, üzerlerindeki giysiler en güzel! Besbelli bu başka bir zaman, çünkü üzerlerindeki giysilerin modeli çok değişik. Bizim gibi giyinmiş birkaç kadın da var aralarında, ama salt değişiklik ve hoş bir şaka olsun diye giydikleri belli bunları... Evet, öyle, kendileri de alay ediyorlar giysileriyle, gülüyorlar. Ötekilerin üzerlerindeki giysiler ne kadar değişik! Doğulu giysileri, güneyli giysileri, hepsi de bizim bugünkü giysilerimizle karşılaştırılamayacak kadar güzel, şık ama çoğunluğun üzerinde eski Atina giysileri var. Atina’nın en görkemli döneminde giyilen giysiler; hafif, geniş, rahat. Erkeklerin üzerinde de belde daralmayan, cüppe gibi uzun, geniş, dökümlü giysiler var. Herhalde günlük giysileri bu onların, ne kadar gösterişsiz ve ne kadar güzel şeyler! Bedenin çizgilerini nasıl da yumuşacık belli ediyor; hareketler daha bir alımlı, ince oluyor bu giysilerle. Ya şu orkestraya ne demeli! Yüzden fazla üyesi var! Hele koro!

“Evet, sesleri harikadır. Bütün Avrupa’yı arasan, şu salonda yüzlercesini bulacağın seslerden on tane bile bulamazsın. Öteki salonlar için de

geçerlidir bu. Yaşam biçimleri sağlıyor bunu, sağlıklı bir yaşam, incelik dolu bir yaşam; göğüslerin gelişmesi de buna göre oluyor ve ses bu eşsiz güzelliğe ulaşıyor. Orkestra üyeleriyle korodakiler sürekli değişiyor; biri gidiyor, yerini bir başkası alıyor, onlar dans etmeye piste inerken, pisttekiler onların yerini alıyor."

Evet, sıradan bir akşam bu. Onlar her akşam böyle toplanıp neşe içinde eğleniyorlar. Ben ömrümde böyle büyük eğlence, eğlenmek için böyle bitmez tükenmez enerji gördüm mü? Ama elbette böyle enerjik olacaklar. Sabahtan akşama dek çalıştılar. Kendini işine vererek kıyasıya çalışmayan bir insanda sinirler, eğlencenin tam tadını çıkaracak hazırlıktan yoksun demektir. Bugün, bizim zamanımızda da, sıradan insanlar, ellerine bir eğlence fırsatı geçtiğinde bizden daha canlı, daha coşkulu eğlenmiyorlar mı? Ama bizim sıradan insanlarımızın eğlenmek için olanakları öylesine sınırlı ki! Öte yandan içinde bulundukları sıkıntı, yoksulluk, felaket ve acıları akıllarına geldi mi, neşeleri gölgeleniyor; hele geleceği düşünmek içlerini büsbütün karartıyor. Bu bakımdan onların eğlenceleri yoksulluğun ve acıların bir anlık unutuluşundan ibaret oluyor. Burda ise yoksulluk, felaket, acı ve bunlara ilişkin kötü anılar yok; burda yalnızca özgür çalışma, yaşamın tadını çıkarma var, geleceğin de aynı şekilde güzel olacağını bilmenin sevinci, huzuru var. Aradaki fark ne büyük! Sonra, bizim işçilerimizin sinirleri güçlüdür, bu yüzden uzun uzadıya eğlenmeye dayanabilirler, ama sinirleri duyarlı değildir, kaba ve küttür. Burdakilerinse sinirleri hem bizim işçilerinki gibi güçlü, hem de işçi olmayan bizlerinki gibi her tür inceliği algılayabilecek duyarlıkta. Sinirlerin dolu dolu eğlenmeye hazır oluşu, eğlenceye duyulan sağlıklı, güçlü istek, ancak çok sağlıklı bir beden ve bu bedenin kıyasıya çalışmasıyla ortaya çıkıyor; bizde bulunmayan bu güçlü istek, onlarda bizdeki ince duygular ve duyarlıkla birleşmiş durumda; başka bir deyişle onlar hem bizlerin ruhsal inceliğine, hem de işçilerin bedensel gelişmişliklerine sahipler. Bu yüzden böylesine müthiş bir şekilde eğlenebiliyorlar, eğlenceden böylesine tat alabiliyorlar, böylesine canlılar, güçlüler! Ne büyük bir mutluluk bu!

Hayır, bugün gerçek eğlencenin ne olduğu bilinmiyor, çünkü böyle bir eğlenceyi yaratacak hayat yok, böyle insanlar yok. Ancak bunlar gibi insanlar kıyasıya eğlenebilir ve eğlenmenin tadını sonuna dek çıkarabilir. Hepsi nasıl da sağlıklı, güçlü, canlı, zarif, hayat dolu! Tümü de mutlu, sağlıklı, güzel genç kızlar ve erkekler! Özgürce çalışmanın dolu dolu

yaşamanın, emeğin ve eğlencenin tadını çıkaran insanlar! Mutlu insanlar! Mutlu insanlar!

Bu koca salonda coşkuyla eğlenen insanlar evde kalanların yarısı. Peki ötekiler nerde?

“Nerde mi? Akla gelebilecek her yerde. Örneğin tiyatroda; kimi oyuncu, kimi müzisyen, kimi de izleyici olarak... Kimin hoşuna ne gidiyorsa artık... Kimi dersliklerde, müzelerde, kitaplıklarda; kimi bahçenin ağaçlıklı yollarında, kimi de odalarında, çocuklarıyla birlikte olmak, tek başına dinlenmek, ama en çok da... neyse bu kalsın, bu benim gizim çünkü. Salondakileri gördün, yanakları nasıl al al, gözleri nasıl ışıl ışıldı! Dikkat ettiysen, zaman zaman salondan çıkanlar oluyordu... Salondan çıkmayı onların gönüllerine ben düşürüyordum. Burada herkesin ayrı odası vardır. Bu odalar benim yuvamdır, benim buradaki gizim asla dışarı çıkmaz; kapıların önünde ağır perdeler asılı, yerlerde ağır göz alıcı halılar serilidir; bu odalardan dışarı ses çıkmaz, bu odaların gizi hiç kimseye açılmaz. Bir süre benim bu gizler ülkemde kaldıktan sonra yeniden salonun coşkun eğlencesine dönüyor onlar. Burada benim sözüm geçer.

Buranın egemeni benim. Buradaki her şey benim içindir! Çalışma, duyguların ve gücün benim için yenilenmesidir; eğlence, bana hazırlanma ve benden sonra dinlenmedir. Ben burada yaşamın amacıyım, ben burada yaşamın kendisiyim.”

10

Büyük kardeş:

“Kraliçe bacım yaşamın en yüce mutluluğudur,” diyor, “gördüğün gibi burda her türlü mutluluk var, herkes istediği mutluluğu bulabilir. Burada herkes en iyi yaşamaktan ne anlıyorsa, öyle yaşar. Burada herkes alabildiğine özgürdür.

Sana gösterdiğimiz şeylerin bu aşamaya gelmesi için daha çok zaman var. Senin sezgiyle ulaştığın şeylerin gerçekleşebilmesi için birkaç kuşağın değişmesi gerek, hayır o kadar da çok zaman gerekmiyor, çünkü benim çalışmalarım her yıl biraz daha hızlı ilerliyor; ama yine de sen kraliçe bacımın tam egemen olacağı dönemi yaşayamayacaksın. Bununla birlikte sen bu egemenliğin nasıl olduğunu gördün, geleceğin nasıl olacağını biliyorsun. Aydınlık, güzel bir gelecek bu. Bunu herkese anlat, geleceğin nasıl aydınlık ve güzel olduğunu herkes bilsin. Sevin bu geleceği, ona doğru atılıp, onun için çalışın, yakınlaştırın onu; elinizden geldiği kadar bu gelecekten bugününüze bir şeyler aktarın; ne kadar çok şey aktarabilirseniz, yaşamınız o kadar aydınlık olur, güzel olur, sevinçlerle dolu olur. Olanca gücünüzle bu geleceğe doğru atılın, onun için çalışın, ona yaklaşın ve elinizden geldiğince ondan bugününüze bir şeyler aktarın.”

XVI

Bir yıl sonra yeni atölye de tümüyle rayına oturdu. İki atölye çok sıkı bir ilişki içindeydi; birinin elinde siparişler aşırı birikti mi, fazlaları hemen öbürüne aktarıyordu. Aralarında cari hesap tutuyorlardı. Maddi olanakları artık Nevskiy bulvarında bir satış mağazası açabilecek büyüklüğe ulaşmıştı; ancak bunun için atölyelerin birbirlerine biraz daha yakın olması gerekiyordu. Atölyelerin birbirine yaklaşması ve ortak mağaza açılması, Vera Pavlovna'yla Mertsalova'nın epey uğraşmasını gerektirdi. Her iki atölye çalışanları arasında derin bir dostluk vardı, birbirlerine konukluğa gidip geliyorlardı. Birleşerek kent dışına ortak piknikler düzenliyorlardı, ama yine de iki ayrı işletmenin hesaplarının birleştirilmesi düşüncesi onlar için yeni bir şeydi, bu yüzden de kendilerine uzun ve ayrıntılı açıklamalar yapılması gerekti. Öte yandan Nevskiy bulvarında kendi mağazalarına sahip olmanın sağlayacağı yararlar apaçık ortadaydı. Birkaç ay süren bir çalışmayla iki işletmenin tek bir işletme gibi çalıştırılmasının teknik hazırlıkları bitirildi ve Vera Pavlovna'yla Mertsalova amaçlarına ulaştılar. Böylece Neskiy bulvarında yeni bir tabela göründü: "Au bon travail. Magasin des Nouveautes." Mağazanın açılmasıyla birlikte işlerin de eskiye göre açıldığı görüldü.

Mağazanın açılışından üç ay kadar sonra bir gün Kirsanov'a tıp fakültesinden bir tanıdığı geldi. Aslında çok da yakın bir tanıdık değildi bu. Önce çeşitli tıp olaylarından söz etti, en çok da, iki dar ve uzun torbaya buz doldurulmasından ve bunların dört kat havluyla sarılarak hastanın göğüs ve karın bölgesine yerleştirilmesinden ibaret olan kendi geliştirdiği bir tedavi yönteminin nasıl başarılı sonuçlar verdiğini anlattı ve sözü sonunda bir tanıdığının Kirsanov'la tanışmak istediğine getirdi.

Kirsanov, tanışma isteğini kabul etti. Hoş bir tanışma oldu bu; pek çok şeyden söz edildi; söz arasında tabii yeni açılan mağazaya da değinildi. Kirsanov mağazanın ticaret amacıyla açılmış özel bir mağaza olduğunu açıkladı. Derken söz mağazanın tabelasına geldi; tabelaya "travail" diye yazmaları doğru olmuş muydu acaba? Kirsanov bunda hiçbir sakınca görmediklerini, çünkü "travail"in "çalışma, iş, emek" demek olduğunu, "Au bon travail"in ise, kendisine verilen siparişleri güzel bir işçilikle yerine getiren mağaza anlamına geldiğini açıkladı. Peki şu "travail" bırakılsa da,

onun yerine firma adı olarak soyadlarını kullansalar olmaz mıydı? Kirsanov, bir Rus soyadının firma adı olarak kullanılmasının ticari yönden kendilerine zarar vereceğini açıkladı. Pekâlâ... öyleyse... mademki karısının adı Vera'ydı, "Vera"nın Fransızca karşılığı "foi" oluyordu, tabelaya "Au bon travail" yerine "Ala bonne foi" yazılamaz mıydı? Hem bunun çok masum bir anlamı olurdu: "İtimat Dikişevi"; üstelik hanımefendinin adı da tabelada yer almış olurdu. Düşündüler, evet, bu olabilirdi. Kirsanov olağanüstü bir çabayla konuşmayı değişik sorunlara aktarmaya çalıştı. Sonuçta da bunu başardığı için eve neşeli döndü.

Ancak Vera Pavlovna'yla Mertsalova'nın, hayallerinin kanatlarını esaslı bir şekilde kırmaları gerekti. İşleri ilerletmek şurda dursun, yerlerini koruyabilmeleri bile başarı olacaktı.

Böylece Vera Pavlovna'yla Mertsalova'nın içlerindeki heyecanın fazlası söndürüldü. Ancak atölyeler de satış mağazası da varlıklarını sürdürdüler. Evet, gelişmiyorlardı, ama ayakta kalabilmiş olmalarına da sevinmeleri gerekirdi. Kirsanov'un tabela konuşmasını yaptığı kişiyle süren tanışıklığı ona şimdiki gibi daha pek çok zevkler yaşattı. Böylece, olağanüstü gelişmeler olmadan iki yıl ya da daha fazla zaman geçti.[30]

XVII

Katerina Vasilyevna Polozova'nın Mektubu

St. Petersburg 17 Ağustos 1860

Sevgili Polina,

Sana bu yakınlarda gördüğüm yeni, yepyeni bir şeyden söz edeceğim; öyle hoşuma gitti ki gördüğüm şey, ben de canla başla onun içinde yer aldım. Yazdıklarımı okuduktan sonra senin de ilgileneceğinden eminim. Hatta, daha önemlisi, senin de benzeri bir girişimde bulunabileceğini düşünüyorum. Bilsen dostum, bu öyle güzel bir şey ki!

Sana anlatmak istediğim şey bir dikiş atölyesi, daha doğrusu ikisi de aynı hanım tarafından aynı ilkeyle kurulmuş iki dikiş atölyesi. Bu hanımla iki hafta kadar önce tanıştım ben, ama aramızda şimdiden çok sıkı bir dostluk kuruldu. Ben şu anda, daha sonra benim de böyle bir atölye açmamda yardım etmesi koşuluyla kendisine bu iki atölyenin işlerinde yardımcı oluyorum. Adı Vera Pavlovna Kirsanova bu hanımın. Genç, neşeli, iyi yürekli bir insan; tam benim kafa dengim; yani tam sana benzeyen bir insan Polinacığım; arkadaşın Katya gibi sessiz değil, canlı, kıpır kıpır, tuttuğunu koparan biri. Bir rastlantı sonucu duydum atölyenin adını (bana bir tek atölyeden söz etmişlerdi) ve herhangi bir bahane uydurmaya falan gerek duymadan doğruca kendisine gidip, atölyesinin ilgimi çektiğini söyledim. Daha bu ilk buluşmada birbirimize kanımız kaynadı. Kaldı ki kocası Kirsanov, meğer doktor Kirsanov'muş, hani beş yıl önce bana büyük yardımları olan doktor.

Benimle yarım saat kadar konuştuktan sonra atölyesiyle içtenlikle ilgilendiğimi anlayınca, beni kendisinin yönetmekte olduğu ikinci atölyeye götürdü (ilk atölyenin yönetimini yakın dostlarından birine bırakmış, bu da genç ve çok iyi bir hanım). Ben şimdi sana gezdiğim bu atölyeyle ilgili izlenimlerimi yazacağım. Atölye öylesine değişik, gördüklerim öylesine etkileyiciydi ki, izlenimlerimi sıcağı sıcağına günlüğüme geçirdim. Daha sonra kaldırıp bir köşeye attığım bu günlüğü unutup gitmişim, ama şimdi onu yeniden elime almam gerekti; bunun nedenini sana daha sonra

anlatacağım. Atölyeyi gezerken izlenimlerimi sıcağı sıcağına not etmem ne kadar iyi olmuş! Yoksa şimdi o sırada beni onca etkilemiş olan pek çok şeyi herhalde unutmuş olacaktım. Öte yandan aradan iki hafta geçmiş olmasına karşın o sırada bana olağanüstü görünen pek çok şey, şimdi tümüyle olağan görünüyor, bunların şu anda olduklarından başka türlü olabileceğini düşünemiyorum bile. Ama öte yandan da gördüklerim gözümde olağanlaştıkça, onlara daha çok bağlandığımı hissediyorum; çünkü çok, çok güzel şeyler bunlar, Polinacığım. Defterimdeki notları sana, daha sonra öğrendiğim bazı ayrıntıları da ekleyerek aktaracağım.

‘Altı üstü bir dikiş atölyesi değil mi, ne olacak!’ diye düşünebilirsin, ama benim gördüğüm şey acaba bir dikiş atölyesine benziyor muydu?

Giriş kapısı önünde durduk. Vera Pavlovna beni çok güzel bir merdivenden yukarı çıkardı; böylesi merdivenlerin önünde genellikle üniformalı kapıcıların durduğu görülür. Üçüncü kata çıktık. Vera Pavlovna çıngırağı çaldı ve ben kendimi bir anda kocaman bir salonda buldum; perdeler, koltuklar, halılar, köşede bir kuyruklu piyano... Yıllık harcaması 4-5 bin ruble olan bir ailenin evindeydik sanki!

“Burası mı atölye?” dedim. “Terzi kızlardan birinin odası mı oluyor şimdi bu?” “Evet,” dedi Vera Pavlovna, “atölyemiz burası. Bu salon da kabul salonumuzdur, ayrıca akşamları, iş bittikten sonra toplandığımız yer. Buyrun, şimdi terzi kızlarımızın odalarına geçelim; şu anda hepsi işbaşında oldukları için kendilerini rahatsız etmiş olmayacağız.”

Bir apartmandaki üç daireye yerleşmiş durumda atölye; bu daireleri aralarda kapılar açarak birleştirmişler. Bu üç daire eskiden 700, 550 ve 425 rubleye kiraya verilirmiş, yani toplam yıllık kira 1675 rubleymiş. Şimdi üçü birden 5 yıllık bir kontratla kiralandığı için ev sahibi 1250 rubleye inmiş. Atölyede toplam 21 oda var, iki tanesi büyük, dörder pencereli, bunlardan biri kabul salonu, öteki yemek salonu olarak kullanılıyor. Gene çok büyük olan iki odada da dikiş işleri yapılıyor; kalan odalarda kızlar oturuyorlar. Biz bu odalardan altı-yedi tanesini gezdik (sana bu yazdıklarım hep ilk ziyaretimde olan şeyler). Odaların mobilyaları gül ve ceviz ağaçlarından; her odada boy aynası ya da ayaklı aynalar var; koltuklar ve divanlar çok zarif. Odalardaki mobilyalar bir örnek değil, çünkü çeşitli zamanlarda satın alınmışlar, üstelik hepsi de çok ucuza düşürülmüş. Kızların yaşadıkları bu odalar, hani kıdemli şube müdürleri ya da genç masa şeflerinin (ki bir süre

sonra onlar da şube müdürü olacaklardır) orta halli evleri vardır, onlara benziyor. Büyük odalarda üçer kız kalıyor, en büyük olan bir odaya dört kız yerleşmiş, öteki odalarda hep ikişer kişi kalıyor.

Dikiş bölümüne girdiğimizde terzi kızlar bana yine yukarıda sözünü ettiğim orta halli memurların kızları, kız kardeşleri ya da genç karıları gibi göründü, kiminin üstünde ipekten, kiminin üstünde tülden giysiler vardı. Hepsinin yüzünde ancak rahat bir hayat sürmekle gelişen yumuşaklık, incelik görülüyordu. Bütün bunların beni nasıl şaşırttığını tahmin edebilirsin. Dikiş odalarında epey kaldık. Kızlardan birkaçıyla tanışıp ahbap oldum; Vera Pavlovna kendilerine ziyaretimin amacını açıkladı. Kızların gelişmişlik düzeyleri birbirinden farklıydı; kimi tümüyle aydın bir insan gibi konuşuyordu, halleri vakitleri yerinde ailelerin eğitim görmüş kızları gibi yazından, tarihten, yabancı ülkelerden söz edebiliyordu bunlar; hatta iki tanesi bu konularda oldukça ileri gitmişti. Atölyeye daha sonra girenler tabii biraz daha geri durumdaydı, ancak bunlarla da iyi kötü eğitim görmüş herhangi bir kızla konuşulur gibi rahatça konuşulabiliyordu. Kısacası kızların bilgi düzeyleri, atölyeye giriş tarihlerine göre belirleniyordu.

Vera Pavlovna işleriyle uğraşıyor, benim yanıma arada bir uğruyordu. Böylece öğleyi ettik. Öğle yemekleri hafta arasında üç çeşitten oluşuyordu. O gün pirinç çorbası, haşlama balık ve dana eti vardı. Yemekten sonra da çay ve kahve içtik. Yemek hiç fena değildi ve ben önüme konanı büyük bir iştahla yedim, her gün böyle yemek yemeyi kendim için bir kayıp saymam doğrusu; oysa biliyorsun, babamın bugün bile çok iyi bir aşçısı var.

İlk ziyaretimden elde ettiğim izlenimler işte bunlar... Evet, ben bir terzi atölyesini ziyaret edeceğimi, burada terzi kızlarla tanışacağımı ve onlarla birlikte bir öğle yemeği yiyeceğimi biliyordum, ama atölye diye gördüğüm şey, orta halli bir memur ailesinin evine, terzi kızlar yine orta halli memur ya da yoksul düşmüş toprak soylularının kızlarına benziyordu, yemekleri fazla gösterişli olmamakla birlikte, lezzetli ve doyurucuydu.

Bütün bunlar neydi? Nasıl mümkün olabilmişti?

Vera Pavlovnalar’ın evine döndüğümüzde, hem kocası hem de Vera Pavlovna bana bütün bunlarda şaşılacak bir şey bulunmadığını söylediler. Bu arada Kirsanov ufak bir kağıda bir hesap çıkardı, geçenlerde günlüğümü

karıştırırken bu kağıt parçasına rastladım. Sana onu aynen yazacağım, yalnız daha önce bir-iki şey söylemek istiyorum.

Yoksulluk yerine varlık; pislik yerine temizlik, göz alıcı eşyalar, tertemiz, aydınlık odalar; kabalık, cahillik yerine incelik, oldukça iyi bir eğitim ve bütün bunların kaynaklandığı başlıca iki neden; bir, terzi kızların gelirlerinin sürekli artması; iki, harcamalarının azalması, ya da daha ekonomik olması...

Gelirlerinin artması, dedim. Bunun nedeni şu, kızlar kendi hesaplarına çalışıyorlar, yani işin patronu kendileri. Böylece normal olarak işletmenin sahibine gitmesi gereken kâr payı da kendilerine kalıyor. Ama her şey bununla bitmiyor; iş kendi işleri, dolayısıyla çıkar kendi çıkarları olduğu için, hem malzemeden hem de zamandan olabildiğince kazanmaya çalışıyorlar, yani bu iki şeye karşı çok özen gösteriyorlar, bu da hem işin daha çabuk bitmesini, hem de maliyetinin daha düşük olmasını sağlıyor.

Günlük harcamalarında da aynı titizliği gösteriyorlar. Her şeyi toptan ve peşin parayla alıyorlar, bu da veresiye ve perakende alışverişe göre daha kazançlı oluyor. Alacakları şeyler konusunda daha önceden bilgi ediniyorlar, sorup soruşturuyorlar, özenle seçiyorlar, böylece de yoksul insanlar için hiçbir zaman söz konusu olamayan bir üstünlüğe sahip oluyorlar, en iyisini en ucuza almak.

Öte yandan pek çok harcamaları ya olağanüstü kısılmış ya da tümden gereksizleşmiş durumda. Şöyle bir örnek vereyim sana ki onların bütün yaşamları bu örneğe uygundur. Her gün iki üç verst ötedeki mağazaya gidip gelmekle insanın üzerindeki giysinin de, ayakkabının da epeyce eskiyeceği açıktır, hele bir şemsiyen yoksa yağmur giysilerini de ayakkabılarını da daha çok eskitecektir. Şimdi, Vera Pavlovna'nın bu konuda söylediklerini dinle: Basit bir keten kumaştan şemsiyenin fiyatı, diyelim 2 ruble. Atölyede 25 kızımız var. 25 şemsiye için ödenecek para 50 ruble. Şemsiye almak zorundayız, çünkü, yağmur giysilerimize şemsiye tutarı olan 2 rubleden çok daha fazla zarar verecek. Bizim kızlar birlikte yaşıyorlar, herkes evden ancak gerektiği zaman dışarı çıkıyor, yani kötü bir havada herkesin birden dışarı çıkması gibi bir durum yok. Bu durumu göz önünde bulunduran kızlar kendilerine beş tane şemsiyeye yetecek kadar ipek kumaş almaya karar verdiler. Böylece 5 rublelik, ipek şemsiyelerden aldılar kendilerine. Bu iş için ödedikleri para 25 ruble oldu, yani her birine 1 ruble düştü. Sonuç

olarak hem kötü kumaştan adi bir şemsiye yerine ipek kumaştan kaliteli şemsiyeleri oldu, hem de bunun için ceplerinden çıkan para yarı yarıya daha az oldu. Bu onların günlük yaşamlarının her alanı için geçerli; böylece tek tek düşünüldüğünde önemsiz gibi görünen rakamlar toplanınca oldukça önemli bir büyüklüğe ulaşıyor. Oturdukları ev ve mutfak harcamaları için de aynı şey söz konusu. Örneğin şu benim de yediğim öğle yemeğini ele alalım; yemeğin toplam maliyeti 5 ruble 50 kopek (ekmeği de katarsak 5 ruble 75 kopek; yalnız çayla kahve bunun içinde değil). Sofrada toplam 37 kişi vardı (konuğu, yani kendimi ve Vera Pavlovna'yı saymıyorum), birkaç da çocuk. 5 ruble 50 kopeği 37'ye bölersek, adam başına 16 kopekten daha az düşüyor; yani bir kişinin aylık öğle yemeği harcaması 5 ruble dolayında oluyor. Vera Pavlovna, 'bu 16 kopekle dışarda yemek yiyecek olsanız' diyor, 'bir parça ekmekle onun yanına katık diye bakkallarda satılan iğrenç sucuklardan ufacık bir parçaya ancak yeter paranız.' Yine Vera Pavlovna'nın söylediğine göre lokantalarda böyle bir yemek, (ancak tabii çok pis koşullarda hazırlanmış olarak) 40 gümüş kapiğe ancak yenilebiliyor; eğer cebinizde 30 kopeğiniz varsa, çok daha kötü bir yemeğe razı olmak zorunda kalıyorsunuz. Bunda anlaşılmayacak bir şey yok, lokantanın sahibi günde 20 hatta belki daha bile az insana yemek satarak kazandığı parayla hem dükkan kirası veriyor, hem kendi oturduğu evin kirasını veriyor, hem de yanında çalıştırdığı yardımcısının ücretini ödüyor. Burada böylesi gereksiz harcamalar ya yok, ya da son derece azalmış durumda. Mutfak harcaması olarak, kızlardan ikisinin yakını olan iki yaşlı kadına ödenen ücret dışında bir harcama yok. Bu anlattıklarımdan sonra, kendilerine ilk gidişimde Kirsanov'un bana örnek olarak yaptığı hesaplamayı sanırım daha kolay anlayacaksın. İşte, Kirsanov'un söyledikleri ve yaptığı hesap:

"Size vereceğim sayılar hiç kuşkusuz gerçek sayılar olmayacak; bunları bulmak pek kolay değil, bu bir; ikincisi de, bildiğiniz gibi her mağazanın, her atölyenin gelir gider kalemleri arasındaki oranlar birbirinden farklıdır. Ailelerde de böyledir bu, her ailenin geliri farklı olduğu gibi, giderleri, tutumlu olduğu harcama kalemleri ve bunlar arasındaki oranlar birbirinden farklıdır. Bu bakımdan benim size vereceğim sayılar yalnızca örnek niteliğinde olacak, ancak hesabın inandırıcı olabilmesi için, atölyemizde uygulanmakta olan düzenin gerçek sayılarını, bizimkine benzer herhangi bir

küçük ticari işletmenin gerçek sayıları karşısında biraz daha küçülterek vereceğim.

Bir ticari işletmenin mal satışından sağladığı gelir üçe bölünür: 1) İşçi ücretleri, 2) Kira, malzeme harcamaları, aydınlatma vb. giderler, 3) İşverene kalan, yani kâr. Bu bölümlenmenin yüzdelerinin de şöyle olduğunu varsayalım: İşçi ücretleri %50, kira, malzeme harcamaları, aydınlatma vb. %25, işveren %25. Demek ki, bütün işçiler örneğin 100 ruble alıyorlarsa, 50 ruble kira, malzeme vb. giderlere, 50 ruble de işverene kâr olarak düşüyor. Şimdi bakalım bizim düzenimizde bu bölümlenme nasıl oluyor:

İşçi ücreti olarak aldıkları 100 ruble

İşin sahibi oldukları için işveren payı olan

50 rubleyi de alıyorlar 50 ruble

Dikiş diktikleri yer kendi evlerinde bulunduğu için bağımsız bir atölyeye ödemeleri gereken kirayı ödemiyorlar; malzeme kullanımında çok titiz ve özenliler; bundan yarı yarıya yakın kazançları oluyor; ama biz yine de bunu az tutalım ve %30 diyelim, böylece 50 rublelik gider kaleminden %30 tutumunun karşılığı 16 ruble 67 kopek

Toplam 166 ruble 67 kopek

Başka herhangi bir düzende 100 ruble alabilecekken, bizim düzende işçilerin ücretleri gördüğünüz gibi 166 ruble 67 kopeğe ulaştı. Ama onlar bundan da fazla alıyorlar, kendi işlerinde kendi adlarına çalıştıklarını bildikleri için canla başla çalışıyorlar, daha kısa sürede daha güzel işler çıkarıyorlar. Diyelim herhangi bir atölyede sıradan bir çalışmayla günde 5 rob dikebileceklerken bizde 6 rob dikiyorlar; aslında aradaki fark daha büyüktür, ama ben başta da dediğim gibi bütün sayıları atölyemizin aleyhine olarak küçük tutuyorum.

Daha hızlı ve verimli çalıştıkları için gelirleri

beşte bir oranında fazla oluyor, böylece

166 ruble 67 kopeğin beşte biri 33 ruble 33 kopek

Buna asıl gelirlerini ekleyelim 166 ruble 67 kopek

Toplam 200 ruble

Böylece bizim kızların gelirleri başka atölyelerde benzer işleri yapanlara göre iki kat fazla oluyor. Şimdi, kazandıkları bu parayı nasıl harcadıklarına bakalım. Onlar parayı kazanırken olduğu gibi, harcarken de kazançlı oluyorlar. Bir kez her şeyi toptan ve peşin parayla alıyorlar. Perakende ve veresiye alışverişe göre toptan alışverişten üçte bir oranında kazançlı olduklarını varsayalım; yani 3 rublelik bir şey bizimkilere 2 rubleye maloluyor. Aslında kazançları bundan daha fazladır. Oturdukları evi alalım, eğer bu ev onlarınki gibi toptan değil de, oda oda, köşe köşe kiralansaydı durum şöyle olacaktı: 2 pencereli odaların sayısı 17. Buralar 3'er ya da 4'er kişiye kiraya verilseydi, bu odaların ortalama 55 kiracısı olacaktı. Üç pencereli iki oda 6'şar kişiye ve 4 pencereli iki oda 9'ar kişiye kiraya verilseydi, buralarda da toplam 30 kiracı olacak ve tüm evin toplam kiracı sayısı 85'e yükselecekti. Bir kişi ayda 3 ruble 50 kopek kira ödüyor olsaydı, yıllık ödeyeceği kira 42 ruble olacaktı. Böylece, bu büyüklükte evi olan bir rantiyenin, kişi başına aldığı yıllık 42 rublelik kira geliri 85 kişiden yıllık toplam 3570 ruble olacaktı. Oysa bizimkiler aynı yeri nerdeyse üçte bir daha ucuza, 1250 rubleye kiralamış bulunuyorlar. Hemen her şeyde aynı durum söz konusu. Yaptıkları bu harcamalardan sağladıkları kazancı %50 olarak alsaydım bile gerçek oranın altında kalmış olurdu, buna karşın ben bu kazancı üçte bir olarak gösterdim. Kaldı ki her şey bununla da bitmiyor. Sürdükleri yaşam biçimi onlar için pek çok harcama kalemini ortadan kaldırıyor, ya da çok kısıyor. Veroçka demin size bu konuda elbise ve ayakkabılardaki yıpranmayı örnek verdi. Burdan olan kazançlarının da dörtte bir oranında olduğunu varsayalım, yani 4 çift ayakkabı eskitilecek sürede onlar 3 çift ve 4 elbise eskitilecek sürede 3 elbise eskitiyor olsunlar. Dediğim gibi, ben oranları sürekli az tutuyorum, gerçekte bunlar daha fazladır. Şimdi bütün bunların sonuç olarak bize neyi gösterdiğine bakalım:

Alışverişi daha ucuza getirmekten üçte bir oranında daha kazançlı oluyorlar, yani 3 ruble ödeyerek satın alabilecekleri 3 parça eşyayı yalnızca 2 ruble ödeyerek satın alabiliyorlar ve bizim düzenimizde bu 3 parça eşyayla başka bir düzende ancak 4 parça eşya ile giderilebilecek gereksinimlerini gideriyorlar; böylece terzi kızlar kazandıkları 200 rubleyle, başka bir düzende ancak 300 ruble ödeyerek satın alabilecekleri eşyayı alabiliyorlar ve 300 ruble ödeyerek satın aldıkları bu eşya ile elde ettikleri konforu başka bir düzende elde edebilmek için ödeyecekleri para en az 400 ruble oluyor.

Bir ailenin yılda 1000 ruble harcamasıyla 4000 ruble harcaması arasındaki yaşam düzeyi farkını düşünün! Kabul edersiniz ki arada muazzam bir fark var. Bizdeki durum da bu, hatta oranlar daha yüksek; gelirler iki kat daha fazla, harcamalar iki kat daha hesaplı. Şimdi terzi kızlarımızın öteki atölyelerde çalışan terzi kızlardan çok farklı bir yaşam sürmelerine hâlâ şaşıyor musunuz?”

Gördüğüm şaşırtıcı şeyler işte bunlardı, sevgili Polina ve bu şaşırtıcı şeylerin işte bu kadar basit bir açıklaması vardı. Şimdi bu yaşam biçimine öyle alıştım ki, nasıl olup da başlangıçta bunları şaşırtıcı bulduğumu, bunların olduklarından başka türlü olabileceklerini nasıl düşünebildiğimi anlayamıyorum. Şu anda ben de bu düzene göre örgütlenmiş bir dikiş atölyesi ya da başka bir işin kuruluşuna hazırlıyorum kendimi. Sen de benzeri bir girişimde bulunabilir misin? Lütfen bana yaz. Öyle güzel bir şey ki bu, Polina!

Senin

K. Polozova

Not: Öteki atölyeden de söz edecektim, unuttum gitti. Neyse, onu da gelecek mektubumda anlatırım. Şimdilik şu kadarını söyleyeyim, ilk atölye, bu anlattığım atölyeden her anlamda çok daha gelişmiş durumda. Kuruluş yapıları bakımından ayrıntılarda epey fark var aralarında. Bunun nedeni de, her şeyin eldeki koşullara uydurulması.

Beşinci Bölüm

YENİ KİŞİLER VE HİKÂYENİN SONU

Polozova mektubunda, Vera Pavlovna'nın kocası için, "Meğer Bay Kirsanov, Doktor Kirsanov'muş," diyor ve kendisinin doktor Kirsanov'a çok şey borçlu olduğunu yazıyordu. Bu borçluluğun nerden kaynaklandığını açıklayabilmemiz için önce Polozova'nın babasından söz etmemiz gerekiyor.

Polozov süvari sınıfından, emekli kurmay yüzbaşıydı. Emekli olmadan önceki yaşamı, çağının ve kendi durumundakilerin yaşam biçimine uygundu, yani nerde akşam orda sabah ve vur patlasın çal oynasın bir yaşamdı bu. Ailesinden kendine kalan hatırı sayılır büyüklükteki çiftliği de bu gürültülü yaşam uğruna eriyip gitmişti. Yüzbaşı biraz ayılır gibi olup da durumun farkına varınca, kendine yeni bir servet edinebilmek için istifayı basıp ordudan ayrıldı ve ticaret hayatına atıldı. Elinde kalan son kırıntıları hesapladı; on bin rublesi vardı (o sıralar kâğıt rubleydi paralar). İlk olarak zahire işine girişti, bu arada her türden küçük taahhüt işlerini de kaçırmıyordu, kısacası sermayesine uygun kazançlı her işin peşinden koşuyordu. Böylece on yıl içinde yabana atılmayacak bir sermaye yaptı kendine. Ticaret hayatında kazandığı başarı, ağırbaşlılığı, rütbesi, işlerinin yayıldığı iki vilayette ailesinin çok iyi bilinen adı, ona bu iki vilayette dilediği tüccar kızını kendine eş olarak seçme olanağını sunuyordu. O da esaslı bir seçim yaptı ve yarım milyon (tabii yine kâğıt ruble) çeyizi olan bir kızı seçti. Bütün bu olanlar kızının Vera Pavlovna'yla dost oluşundan 20 yıl öncesine dayanıyordu. O yıllarda 50 yaşında olan ve kasa mevcuduna böyle esaslı bir girdi sağlayan Polozov daha geniş boyutlu işlere girişmeye başladı ve on yıl sonra da artık kâğıttan gümüşe dönen ruble hesabıyla resmen milyoner oldu. Bu arada karısı ölmüştü. Kır yaşamına alışmış olan karısı Petersburg'a taşınmalarına sürekli karşı çıkmıştı. Şimdi ortada böyle bir engel bulunmadığına göre Petersburg'a taşınabilirdi. Taşındı da. Burada işleri iyice ilerletti ve bir on yıl daha sonra servetini üç-dört milyon dolaylarına ulaştırdı. Genci yaşlısı, güzeli çirkini, genç kızı, şen dulu, çevresinde pervane gibi dönen sayısız kadın vardı. Ama o ikinci bir evlilik yapmak istemiyordu. Bunun bir nedeni karısının anısına olan derin

bağlılığıysa, bir başka ve daha önemli nedeni de, canı gibi sevdiği biricik kızı Katya'yı üvey ana eline bırakmak istememesiydi.

Böylece Polozov başarılarına yeni başarılar kattı. Birtakım açgözlü tüccarlar gibi devletten açık artırmayla içki tekelinde pay satın almış olsaydı serveti bugünkü gibi üç-dört milyonla değil, on milyonlarla dile getirilirdi. Ama o, bu işten nefret ediyordu ve yalnızca taahhüt işleri yapıyordu. Milyoner arkadaşları onun bu işler arasında ayrıntı sayılabilecek birtakım farklar bulup kimini şerefli, kimini şerefsiz diye ayırmasına gülüyorlardı ve bunda da haksız sayılmazlardı. Ama o, "Ben ticaret yapıyorum, soygunculukla zenginleşmek bana göre değil," diyor ve bildiğinden şaşmıyordu. Ama işte kızının Vera Pavlovna'yla tanışmasından bir buçuk yıl önce, onun yaptığı ticaretin de şerefsiz saydığı ticaretten pek de farklı olmadığı ortaya çıkmıştı. Muazzam bir taahhüt söz konusuydu, kumaş mı, erzak mı, çizme mi, bende tam bilmiyorum; gerek yaşının ilerlemesinden, gerek sürekli kazandığı başarılardan, gerekse kendisine duyulan saygının sürekli artmasından, her yıl biraz daha inatçı, biraz daha kibirli, kendini beğenmiş olmuş ve taahhüt işinin gerçekleşebilmesi için gerekli önemli bir kişiyle tartışmış, adama demediğini koymamış, bunun sonunda da işler çatallaşmıştı. Aradan bir hafta kadar bir zaman geçmiş, kendisine "Boyun eğ!" demişlerdi. "Hayır!" diye karşılık vermişti; "Topu dikersin!" demişlerdi. "Olsun!" diye karşılık vermişti. Bir ay sonra ricalar yinelenmiş, ama karşılık değişmemişti. Gerçekten de boyun eğmeye eğmemiş, ama topu dikmişti. Taahhüt konusu olan bütün mallar kusurlu bulunup ıskartaya ayrılmış, bunun dışında güveni kötüye kullanma falan filan gibi maddeler çalıştırılmış ve cezalarla birlikte toplam üç dört milyon gümleyip gitmişti. Polozov bu sırada 60 yaşındaydı ve artık yoksuldu, daha doğrusu eski durumu göz önüne alındığında yoksuldu, yoksa eski durumuyla karşılaştırma yapılmadığında yaşamı bayağı güzeldi; bir stearin fabrikasında payı vardı ve hiç onur sorunu yapmadan, iyi bir aylıkla bu fabrikanın müdürlüğünü üstlendi. Bu arada büyük bir şans eseri yirmi otuz bin ruble kadar parası da badireyi kazasız atlatmış ve elinde kalmıştı. Eğer 15 yıl hatta 10 yıl önce elinde bu kadar "kalıntı" bulunsaydı, servet merdivenini yeniden tırmanmak için düşünmeden atılırdı. Ama artık 60 yaşını geride bırakmıştı ve tırmanmaya soluğu yetmeyebilirdi. Şu anda tek düşündüğü şey, kredi sağlanamayan, işleri düzeltilemeyen, pay senetleri hiç kâr getirmeyen fabrikayı bir an önce elinden çıkarmaktı. Doğrusu bunu iyi

düşünmüştü; öteki ortakları da, pay senetlerinin altına gömülü olan parayı kurtarabilmenin tek yolunun fabrikayı satmak olduğuna ikna edebilmişti. Düşündüğü bir başka şey de, kızını evlendirmekti. Ama en önemlisi fabrikayı satmak, eline geçen parayı o sıralar pek moda olan yüzde beş faizli tahvile yatırmak ve kalan ömrünü, eski görkemli günlerini hatırlaya hatırlaya huzur içinde tamamlamaktı, görkemli hayatın yitirilişine kılı kıpırdamadan katlanabilmiş, bu yüzden neşesini de, direncini de yitirmemiş bir insandı o.

II

Babası Katya'yı çok severdi. Kızını süper sosyetik mürebbiyelerin eline de bu yüzden vermemişti. Mürebbiyelerin, sosyetede bel hareketlerinin nasıl, el hareketlerinin nasıl olduğuna ilişkin anlattıklarını dinleyince, "Aptallıktan başka bir şey değil bunlar," diyordu. Katya 15'ine basınca, baba-kız İngiliz ve Fransız mürebbiyeler olmadan da bir genç kızın yetişebileceğine karar verdiler ve böylece Katya derin bir soluk aldı, sonsuz bir özgürlüğe kavuştu. O sıralar onun için özgürlük demek, istediği gibi kitap okuyabilmek, istediği gibi düş kurabilmek demekti. Arkadaşları çok azdı, ama kendisiyle evlenmek isteyenlerin sayısı belirsizdi; koskoca Polozov'un biricik kızıydı, Polozov demekse –düşünmesi bile insanın içini bir hoş ediyor– 4 milyon demekti!

Ama Katya sürekli okuyor ve düş kuruyor, adaylarsa umutsuzluk içinde kıvranıyordu. Derken Katya 17'sine bastı; yine hep okuyor, düş kuruyor ve kimselere âşık olamıyordu. Ama bir gün Katya birdenbire sararıp solmaya başladı ve yatağa düştü.

III

Kirsanov muayenehane açmamıştı, ama konsültasyon önerilerini geri çevirmeyi de doğru bulmazdı. Tıp fakültesinde öğretim üyesi olmasından bir yıl sonra, Vera Pavlovna'yla evlenmesinden ise bir yıl önce, Petersburg'un kodaman doktorları kendisini konsültasyonlara çağırmaya başlamışlardı. Bunun iki nedeni vardı. Birincisi, dünyada Claude Bernard diye birinin gerçekten bulunduğu ve şu anda Paris'te yaşamakta olduğu anlaşılmıştı. Kodaman profesörlerden biri, bilinmez niçin, bilimsel bir amaçla Paris'e gitmiş ve burada gerçek Claude Bernard'ı kendi gözleriyle görmüştü. Sahip olduğu bütün unvanları sıralayarak kendini tanıtmış, ünlü hastalarının adlarını vermişti. Bernard kendisini yarım saat kadar dinledikten sonra, "Petersburg'dan kalkıp buralara kadar gelmekle boşa zahmet etmişsiniz," demişti. "Tıpta kazanılan başarıları görmek için Paris'e gelmenize hiç gerek yoktu." Kodamansa bunu ünlü meslektaşı tarafından kendisinin bilimsel yeteneğine yöneltilmiş bir övgü gibi almış ve Petersburg'a döndükten sonra Claude Bernard'ın adını günde en az on kez anmaya, en az beş kez de onun adının başına "bilgin dostum", "ünlü meslektaşım" gibi sıfatlar eklemeye başlamıştı. Bütün bunlardan sonra Kirsanov'u konsültasyonlara nasıl davet etmezsin? Kodamanların Kirsanov'u konsültasyonlarına çağırmaya başlamalarının ikinci nedeni ise bundan daha önemliydi. Adamlar Kirsanov'un muayenehane açmak, dolayısıyla kendilerine rakip olmak gibi bir niyetinin olmadığını anlamışlardı. Ellerinden müşteri kapmak şurda dursun, kendisine gönüllü olarak verdikleri hastaları bile kabul etmiyordu. Bilindiği gibi kodaman doktorların bir görenekleri vardır, ellerindeki hasta, –kodamancıkların düşüncelerine göre– şifa bulmaz cinstense ve hastayı kaplıca vb. gibi nedenlerle yurtdışına bir yerlere dehliyemiyorlarsa, yapılacak en iyi şey, hastayı bir başka doktora iteklemektir. Kodamanlarımız bu iş için üste para vermeye bile hazırdırlar, yeter ki sen kendisini bu 'zor' hastadan kurtar. Kirsanov, elindeki hastadan kurtulmak isteyen kodamanların bu ricalarını pek kabul etmez, genellikle muayenehaneleri olan arkadaşlarını salık verirdi. Kendine aldığı hastalar yalnızca tıp bilimi yönünden ilginç saydığı vakalar olurdu. Muayenehanesi olmayan, üstelik Claude Bernard tarafından tanınan böyle bir meslektaşı konsültasyona çağırmak keyif değilse ne olabilir?

Milyoner Polozov'un doktoru ise, bu sözünü ettiğimiz kodamanların da kodamanıydı. Katerina Vasilyevna hastalanınca konsültasyonlara sürekli olarak bu en kodamanın başkanlığında Petersburg'un öteki kodamanları katıldı. Sonunda işler iyice sarpa sarınca, kodamanlar Kirsanov'u çağırmak zorunda kaldılar. Kodamanlar gerçekten de zor durumdaydılar; hastada hiçbir hastalık belirtisi yoktu, buna karşın günden güne sararıp soluyor, eriyor, tükeniyordu. Dolayısıyla önce hastalığın tanımlanması gerekiyordu; tedaviyi yürüten hekim "atrophia nervorum", yani sinirlerin beslenemez oluşu gibi bir şey icat etti. Dünyada böyle bir hastalık olup olmadığını ben tabii bilmiyorum, ama eğer böyle bir hastalık varsa, bunun iyileştirilemez bir hastalık olduğuna hiç kuşku yok. Eh, mademki iyileştirilemez bir hastalıktır ve mademki kızcağızın ille de sağlığına kavuşturulması gerekiyor, öyleyse varsın bu işi Kirsanov yapsın ya da onun şu tıfıl arkadaşlarından biri.

Böylece Kirsanov'un da yer aldığı yeni bir konsültasyon düzenlendi. Hasta muayene edildi, kendisine sorular soruldu. Bütün sorulara hasta sakin, rahat cevaplar veriyordu. Kirsanov ilk sorudan sonra hastayla ilgilenmemeye başladı. Bunun yerine kodamanların hastaya nasıl sorular sorduklarını, hastanın verdiği yanıtlar üzerine nasıl tepki verdiklerini izlemeye başladı. Sonunda kendileri de, hasta da yorgunluktan perişan hale gelince, bu gibi durumlarda gereken uygun bir süre de geçince, Kirsanov'a dönüp, "Siz ne düşünüyorsunuz Aleksandr Matyeviç?" dediler. Kirsanov, "Ben daha hastayı tam muayene edemedim," dedi, "onun için burada kalıp iyice bir muayene etmek istiyorum. Yeni bir konsültasyona gerek görürsem, Karl Fyodoroviç'e haber veririm." Kirsanov'un bu sözleri üzerine hastayı tedavi eden hekim olan Karl Fyodoroviç'in yüzü, kendi icadı olan atrophia nervorum'dan kurtuluşun sevinciyle parladı.

Herkes odadan çıkınca Kirsanov hastanın yatağının yanına oturdu hastanın yüzünde alaycı bir gülümseme belirdi.

"Yazık ki sizinle daha tanışmıyoruz," diye başladı Kirsanov, "bir doktor için en önemli şey, hastasının kendisine güven duymasıdır. Kim bilir, belki ben sizin güveninizi kazanabilirim. Onlar sizin hastalığınızı anlamıyorlar; çünkü bu iş için biraz da sezgi denilen şey gerekiyor. Sizin göğsünüzü dinlemenin ya da size birtakım şuruplar yazmanın hiçbir yararı yok.

Yapılacak tek şey, sizin durumunuzu bilmek ve yapılabilecek bir şey olup olmadığını birlikte düşünmek. Bu işte bana yardım edecek misiniz?”

Hasta susuyordu.

“Benimle konuşmak istemiyor musunuz?”

Hasta susuyordu.

“Kim bilir belki de benim bir an önce çıkıp gitmemi istiyorsunuz? Bakın, sizden yalnız on dakikanızı istiyorum. Eğer on dakika sonra da benim buradaki varlığımı gereksiz ve yararsız bulursanız, söz veriyorum, çıkıp gideceğim. İçinizdeki derin acıdan başka hiçbir hastalığınız olmadığını herhalde siz de biliyorsunuz? Peki ama, bu ruhsal durumunuzun iki üç hafta hatta belki de daha bile az devam etmesi durumunda artık kurtarılamayacağınızı da biliyor musunuz? Dediğim gibi belki iki hafta bile yaşayamayacaksınız... Şu anda henüz verem değilsiniz, ama inanın verem hemen yanı başınızda; öte yandan sizin yaşınızda ve ruhsal durumunuzda olanlarda bu hastalık inanılmayacak bir hızla gelişir ve birkaç gün içinde her şey sona erebilir.”

Hasta yine susuyordu.

“Susuyorsunuz. Sözlerim sizi hiç etkilemedi. Demek ki bilmediğiniz şeyler değil bunlar. Aslında susmanızla bana “evet” demiş oluyorsunuz, benim yerimde bir başkası olsa ne yapardı, biliyor musunuz? Gider, doğruca babanızla konuşurdu. Belki babanızla konuşmam sizi kurtarabilir, ancak siz istemedikçe ben bunu yapmayacağım. Niçin? Çünkü bir kuralım var benim, insana kendi arzusu dışında hiçbir şey yapılmamalıdır. Özgürlük her şeyden yücedir, hatta hayatın kendisinden bile. Bu yüzden sizi çok üzen ve sizi böylesine tehlikeli bir duruma düşüren olayın nedenini eğer siz istemiyorsanız, öğrenmeye çalışmayacağım. Eğer bana bir an önce ölmek istediğinizi söylerseniz, ben size yalnızca bu arzunuzun nedeninin ne olduğunu soracağım; açıklayacağınız nedeni doyurucu bulmasam da, kendimde size engel olmak gibi bir hak görmeyeceğim; eğer nedeniniz bana yeterli görünürse, o zaman size yardım etmek görevim olacak ve ben buna şimdiden hazırım. Evet, size canınıza kıymanız için zehir vermeye hazırım. İşte koşullarımı öğrendiniz; şimdi bana hastalığınızın nedenini söyler misiniz?”

Hasta susuyordu.

“Hâlâ cevap vermek istemediğinize göre sorularımla sizi daha fazla rahatsız etmeye hakkım yok. Ama sizden bir ricam var, lütfen kendimle ilgili bir iki şey söylememe izin verin; belki bunun bana güven duymanıza bir yardımı dokunabilir? Kabul ediyor musunuz? Teşekkür ederim. Nedeni ne olursa olsun, acı çekiyorsunuz, değil mi? Ben de öyle. Bir kadını delicesine seviyorum ve o bunu bilmiyor; üstelik bunu hiçbir zaman da bilmemesi gerekiyor. Söyleyin, bana acıyor musunuz?”

Hasta susuyordu. Yalnız yüzünde hafif, acılı bir gülümseme belirdi.

“Susuyorsunuz, ama bu sözlerimi öncekilerden daha önemsediğinizi de gizleyemediniz. Neyse, bu da yeter bana; anlayabildiğim kadarıyla siz de, ben de aynı dertten yaralıyız. Siz ölmek istiyorsunuz, değil mi? Bunu çok iyi anlıyorum. Ama biliyor musunuz, veremden ölmek hem uzun sürer, hem de çok acı vericidir. Eğer size bir başka biçimde yardım edemeyeceksem, inanın, ölmenize yardım etmeye hazırım, dediğim gibi zehir vereceğim size, hızla etkileyen, acı vermeden öldüren güçlü bir zehir. Bana bu koşulla durumunuzun size göründüğü kadar umutsuz olup olmadığını öğrenmek fırsatını bağışlar mısınız?”

“Beni aldatmayacaksınız değil mi?” diye mırıldandı hasta.

“Gözlerime iyice bir bakın, aldatacak bir insan mıyım ben?”

Hasta ikircikleniyordu.

“Yine de sizi fazla tanımıyorum.”

“Benim yerimde bir başkası olsa, size acı veren duygunun güzel bir duygu olduğunu söylerdi. Bakın ben böyle bir şey söylemiyorum... Babanız durumu biliyor mu? Sizin izniniz olmadan onunla konuşmayacağımı, ona hiçbir şey söylemeyeceğimi bir kez daha hatırlatıyorum size.”

“Bilmiyor.”

“Peki babanız sizi sever mi?”

“Evet.”

“Şimdi size ne söyleyeceğim konusunda bir fikriniz var mı? Bana babanızın sizi sevdiğini söylüyorsunuz... Duyduğum kadarıyla babanız hiç de akılsız bir insan değilmiş. Öyleyse duygularınızı ona açmanın yarar sağlamayacağı saplantısına nerden kapıldınız? Eğer babanızın onu kabul etmesine engel olan tek şey sevdiğiniz insanın yoksulluğu olsaydı, herhalde babanızın rızasını koparabilmek için art arda girişimlerde bulunacaksınız? Böyle yapmadığınıza göre, demek ki babanızın onun hakkında çok kötü düşünceleri olduğunu düşünüyorsunuz. Gidip konuyu babanıza açmamanızın bir başka nedeni olamaz. Öyle mi?”

Hasta susuyordu.

“Yanılmadığımı görüyorum. Şimdi ne düşünüyorum biliyormusunuz? Babanız hayat deneyimi olan, insanları tanıyan, görmüş geçirmiş biri; sizse deneyimsizsiniz, eğer bir insan için o kötü, siz de iyi diyorsanız, burada yanılan büyük olasılıkla sizsiniz. Siz ne derseniz deyin, ben böyle düşünmek zorundayım. Bu tatsız düşüncemi size neden açtığımı da öğrenmek ister misiniz? Belki sözlerime kızacaksınız, belki bu yüzden benden nefret edeceksiniz, ama hiç değilse kendi kendinize; ‘düşündüğü şeyi söylüyor, sahtekârlık yapmıyor, beni aldatmıyor’ diyeceksiniz. Bundan benim kazancım, sizin güveninizi kazanmak olacak. Ne dersiniz, sizinle dürüst bir insan gibi konuşmuyor muyum?”

Hasta ne diyeceğini şaşırmıştı.

Sonunda:

“Tuhaf bir adamsınız doktor,” diye mırıldandı.

“Hayır, tuhaf falan değilim, yalnızca bir sahtekâra benzemiyorum o kadar. Ne düşündüğümü size açıkça söyledim. Ama bu benim varsayımımdır. Kim bilir, belki de yanılıyorumdur? Onun için yanılıp yanılmadığımı öğrenmek şansını verin bana. Sevdiğiniz adamın adını söyleyin. Gidip babanızla –tabii sizin rızanızla, ancak sizin rızanızla– konuşayım.”

“Ne diyeceksiniz ona?”

“Babanız kendisini yakından tanıyor mu?”

“Evet.”

“O zaman kendisine evliliğinize rıza göstermesini söyleyeceğim. Ama bir koşulla, düğününüz hemen değil, sizin de babanızın haklı olup olmadığını düşünmeye zamanınız olması için, iki üç ay sonra olacak.”

“Buna dünyada razı olmaz.”

“Büyük olasılıkla razı olacaktır. Eğer olmazsa, söz verdiğim gibi size yardım edeceğim.”

Kirsanov daha uzun süre konuştu. Sonunda hasta sevdiği adamın adını söyledi ve babasıyla konuşmasına izin verdi. Ama ihtiyarla anlaşmak, kızıyla anlaşmaktan daha da zordu. Polozov kızının sararıp solmasının nedeninin umutsuz bir aşk olduğunu öğrenince çok şaşırdı; kızının sevdiği adamın adını öğrenmek şaşkınlığını daha da artırdı ve “Onunla evlenmektense, ölsün daha iyi. Ölümü hem kendisi için, hem de benim için çok daha hayırlı olur,” dedi, kestirip attı. Durum iyice zorlaşmıştı, üstüne üstlük Kirsanov Polozov’un ileri sürdüğü nedenleri öğrenince, kızın değil, ihtiyarın haklı olduğunu anlamıştı.

IV

Gözkamaştırıcı bir zenginliğin tek mirasçısı olan kızla evlenmek isteyen damat adaylarının sayısı belirsizdi. Ama Polozov'un verdiği yemeklerde ve balolarda görünen insanlar, Polozov benzeri zenginlerin salonlarını dolduran, kibarlıkları da, soylulukları da kuşkulu, ne idüğü belirsiz birtakım tiplerdi. Polozov benzeri zenginler derken, yüksek sosyeteden sayılmayan, yüksek sosyeteden olan insanlarla kan bağı da, arkadaşlık ilişkisi de bulunmayan, ama yine de üst tabakaya tırmanabilmiş, aklı başında, efendi zenginleri kastediyoruz. İşte bu tür zenginlerin salonları erdem denen şeyden nasip almamış, dış görünüşleri manevi yönlerinden de zavallı olan birtakım züppelerin gelip tıkındıkları yerler oluyor. Bu bakımdan Katerina Vasilyevna, çevresini dolduran hayran kalabalığı arasında bütün davranışlarıyla tam bir sosyete insanı olduğu izlenimi bırakan yeni birini görünce, ona karşı ilgisiz kalamadı. Konuşması öyle kibar ve sürükleyici, tavırları öyle zarifti ki, onu ötekilerden ayırt etmemek olanaksızdı. Baba, kızının herkesten çok ona ilgi gösterdiğini çabucak fark etti ve görmüş geçirmiş, işini bilen bir insan olarak kızını açıkça uyardı: “Canım Katyam, Solovtsov denen adam sana kur yapıp duruyor; aman kendini sakın ondan, son derece aşağılık, ruhsuz bir insandır; onun seni nasıl mutsuz ettiğini görmektense, seni ölmüş görmeyi yeğlerim. Onun karısı olmandansa, ölmen hem senin için, hem de benim için daha iyidir.” Katerina Vasilyevna babasını sever, düşüncelerine saygı duyardı; babası kendisini bugüne dek hiç sıkmamış, alabildiğine özgür bırakmıştı; böylece Katerina Vasilyevna babasının bu sözleri kesinlikle kendisini sevdiği için söylediğini biliyordu. En önemlisi de, Katerina Vasilyevna, kendi isteklerinden çok, sevenlerinin isteklerini yerine getirmekten hoşlanan bir insandı. Hani yakınlarına sürekli “Siz nasıl isterseniz öyle olsun,” diyen insanlar vardır, o da onlardan biriydi. Bu bakımdan babasına: “Solovtsov'dan hoşlanıyordum, ama mademki siz ondan uzak durmamı söylüyorsunuz, dediğiniz gibi yapacağım,” dedi. Solovtsov'u gerçekten seviyor olsaydı ne böyle bir şey yapar, ne de (yalan nedir bilmeyen bir insan olduğu için) böyle bir şey söylerdi; Solovtsov'a olan bağlılığı henüz çok zayıftı, onu ötekilerden daha ilginç buluyordu, o kadar. Böylece Solovtsov'a karşı soğuk davranmaya başladı; herhalde her şey yoluna girecekti, ama baba ateşli bir insandı ve coşup yemeğin tuzunu biraz fazla kaçırdı; aslında pek de ileri gitmemişti.

Ama anasının gözü bir adam olan Solovtsov'a bu kadarı yetti, hemen kurban rolü oynaması gerektiğini anladı, ama bunun için bir bahane gerekiyordu, Polozov ona bu bahaneyi de vermekte gecikmedi. Bir gün ileri geri bir-iki söz edince, Solovtsov yüzünde müthiş bir asalet ve acı ifadesiyle onlarla vedalaştı ve bir daha da evlerine uğramaz oldu.

Bir hafta kadar sonra Katerina Vasilyevna ondan bir mektup aldı. Ateşli bir âşığın, yazgısına boyun eğmiş satırlarıyla doluydu mektup. Ondan kesinlikte aşkına bir karşılık beklemiyormuş, onu arada bir görebilse, bu mutluluk kendisine yeter de artarmış, onunla konuşmasa bile olurmuş, yeter ki yüzünü görebilsinmiş... Ama o kendini bu mutluluktan da yoksun bırakacakmış ve yine de mutlu olacakmış, ya da hayır, asla mutlu olamayacakmış falan filan... Ne yalvarma, ne de herhangi bir arzu... Hatta mektubuna yanıt bile ummuyormuş.

Bu mektubu yeni mektuplar izledi, çok geçmeden de beklenen oldu.

Aslında mektuplar hemen değil, epey geç gösterdi etkisini. Katerina Vasilyevna, Solovtsov'un uzaklaşması üzerine ne kederlendi ne de derin düşüncelere daldı. Bu uzaklaşmadan önce zaten adama soğuk davranmaya başlamıştı. Öte yandan babasının ondan uzak durması öğüdünü de her zamanki sakinliğiyle dinlemişti. Bu bakımdan iki ay kadar sonra kızının sararıp solmaya başladığını gören babanın, bunun çoktan unutup gittiği Solovtsov yüzünden olduğunu anlayabilmesi olanaksızdı. "Katya, neden üzgünsün canım, bir şey mi var?" "Hayır bir şeyim yok, iyiyim." Aradan bir, sonra iki hafta geçiyor, ihtiyar yine soruyor: "Sakın hasta olmayasın Katyacığım?" "Hayır, hasta falan değilim." İki hafta daha geçince ihtiyar: "Katyacığım, sen hastasın, doktor çağıracağım," diyor. Böylece Katya'ya tedavi uygulanmaya başlanıyor. Artık ihtiyarın içi rahattır, çünkü doktorlar önemli bir şey olmadığını, yalnızca yorgunluğa bağlı bir halsizlik olduğunu söylüyorlar ve bunun Katerina Vasilyevna'nın sürdürdüğü hayatın doğal bir sonucu olduğunu kanıtlıyorlar. Kış boyunca her gece ikilere, üçlere, hatta bazen beşlere kadar oturulursa sonuç hiç başka türlü olabilir mi! Ama neyse, önemli değilmiş, geçici bir şeymiş bu. Geçici mi? Halsizlik geçmediği gibi, gitgide artıyordu.

Peki Katerina Vasilyevna neden babasıyla konuşmadı? Bunun hiç yararı olamayacağını biliyordu da ondan; babası düşüncesini çok kesin bir dille belirtmişti ve Katya babasını iyi tanırdı, laf olsun diye bir şey söyleyen

adamlardan değildi o, bir insan hakkında emin olmadan hiçbir şey söylemezdi. Bu bakımdan da kötü dediği, kötü kabul ettiği bir insanla evlenmesine kesinlikle razı olmazdı.

Böylece Katerina Vasilyevna Solovtsov'un umutsuz mektuplarını okuyor, sürekli düş kuruyordu. Altı ay sonra ise verem kapıyı tıklatmaya başlamıştı. Baba, kızından, içine düştüğü durumda kendisinin de payı olabileceğine ilişkin tek bir söz duymuyordu, kızı kendisine karşı her zaman olduğu gibi sevecendi. “Katyacığım, canını sıkan bir şey mi var?” “Hayır, babacığım.” “Sakın bir şeylere üzülmüş olmayasın?” “Hayır, babacığım.” Eh, durum apaçık, bezgin, mutsuz ve neşesiz Katya. Doktorlar bunun hastalıktan kaynaklandığını söylüyorlar. İyi ama hangi hastalık bu? Doktorlar hastalığın önemli bir şey olmadığını söyledikçe, Polozov suçu danslara ve korselere yüklüyordu; hastalığın pek de önemsiz olmadığı anlaşılınca, bu kez de ortaya “sinirlerin beslenmemesi durumu,” yani efendim, atrophia nervorum çıktı.

V

Muayenehane sahibi kalantor doktorlar Katerina Vasilyevna'da bir yandan gerçekten yorucu olan yaşam biçiminden, bir yandan da düş dünyasında yaşamaya doğal eğiliminden kaynaklanan atrophia nervorum buladursunlar, Kirsanov hastayı uzun uzadıya muayene etmeye bile gerek duymadan, hastalığın ruhsal bir nedenden kaynaklandığını anladı. Konsültasyondan önce, hastayı tedavi eden hekim, ona hastanın hikâyesini anlattı; ailede geçimsizlik diye bir şey yok; babayla kızın arasındaki ilişki gayet iyi. Bununla birlikte baba kızının böylesine üzülmesinin nedenini bilmiyor, çünkü aile doktoru olarak bunu kendisi de bilmiyor... İyi ama nasıl olur? Besbelli kızın çok güçlü bir kişiliği var, üzüntüsünün nedenini bunca zaman gizleyebilmiş; babasının bu nedeni anlamasına yolaçabilecek en ufak bir söz kaçırmamış ağzından; konsültasyonda kendisine sorulan soruları nasıl sakin sakin yanıtladığı ortada... evet, kesinlikle çok güçlü bir kişiliği var kızın. Herhangi bir sarsıntı geçirdiğine ilişkin de bir belirti yok ortada... Acı yazgısına büyük bir dirençle katlanan bir insan, o kadar... Evet, ilginç bir hastaydı bu doğrusu. Peki ona yardım edebilmek gerçekten de olanaksız mı? Hayır, bu işe kesinlikle el atmalı, kendisi olmasa da, konu eninde sonunda aydınlığa kavuşacak, ama sakın o zaman geç kalınmış olmasın? Verem çok yakın. Bir kez veremin pençesine düşüldü mü, artık hiçbir özenli bakım ve ilginin bir yararı olamaz.

Kirsanov böylece, iki saatlik bir mücadeleden sonra hastanın güvenini kazanmayı başardı, durumun ne olduğunu öğrendi ve babayla konuşma iznini kopardı.

İhtiyar, kızının hastalığının nedeninin Solovtsov'a olan aşkından kaynaklandığını öğrenince çok şaşırdı. Ama bu nasıl olur? Ondan uzak durması öğüdünü Katya nasıl sakin karşılamıştı! Yine, adamın evlerinden ayağını kesmesini kayıtsızlıkla karşılamamış mıydı? Bu adama olan aşkından nasıl ölebilirdi şimdi? Hiç aşktan ölünür müydü? Son derece pratik bir yaşam sürmeye, hayatta her şeyi mantığın katı kurallarıyla görmeye alışmış bir insan için böylesine duygusal bir coşkunluk anlaşılır bir şey değildi. Kirsanov ihtiyarla ne kadar konuştuysa, adam bildiğinden şaşmadı: "Çocukça bir düşlem, biraz acı çeker, sonra unutur gider!" Kirsanov yılmadı, sürekli anlattı, açıkladı: "Çocuk" bunu unutmayacaktı,

unutmayacağı gibi, hatta bu yüzden ölecekti. Polozov sonunda kızının öleceğine inandı, ama bildiğinden yine şaşmadı, büyük bir kararlılıkla masaya bir yumruk indirerek: “Ölürse ölsün!” dedi. “Mutsuz olmasındansa ölmesi hem benim için, hem de kendisi için iyidir!” Yani kızına altı ay önce söylediği sözleri tekrarladı. Katerina Vasilyevna, babasıyla konuşmanın bir yarar sağlamayacağını söylerken anlaşılan yanılmıyordu.

“İyi ama ne diye bu kadar direniyorsunuz? Onun çok kötü bir insan olduğuna ben de inanıyorum; ama yine de onunla birlikte yaşamak neden ölmekten daha kötü olsun? O kadar mı kötü bir adam bu?”

“Evet, o kadar kötü bir adam! Ruhsuz, aşağılık bir yaratıktır o! Oysa Katya, tertemiz, iyi yürekli, narin bir kızdır. Böyle bir rezile nasıl verebilirim kızımı?”

Bunun üzerine Polozov, Solovtsov’un nasıl bir adam olduğunu anlatmaya başladı. Söyledikleri öyle şeylerdi ki, Kirsanov diyecek bir şey bulamadı. Bu da bir yana, Polozov’a hak vermek zorunda kaldı. Nasıl vermesin, bu Solovtsov denen adam, Storeşnikov’un Vera Pavlovna’yla annesini operaya davetinden sonra restoranda Serj ve Jüli’yle birlikte yemek yiyen Jan’dan başkası değildi. Gerçekten de namuslu bir kız için ölmek, böyle bir adamın karısı olmaktan bin kat iyiydi. İğrenç elini dokunduğu her kızı çirkefe bulayacak iğrenç bir insandı Jan.

Kirsanov bir süre düşündü, sonra:

“Hayır,” dedi, “bir an sizin etkiniz altında kaldım... Ama, hayır! Özellikle de Solovtsov çok iğrenç bir insan olduğu için bu işin hiçbir tehlikesi yok. Yeter ki siz kızınıza onu tanıması için bir fırsat verin. Kesinlikle anlayacaktır onun ne aşağılık bir yaratık olduğunu.”

Böylece Polozov’a planını açıklamaya başladı. Sevdiği adamın ne kadar aşağılık bir insan olduğunu görünce Katya kendisi onun evlilik önerisini geri çevirecekti. Kirsanov bundan çok emindi, çünkü adam gerçekten rezilin biriydi.

“Evliliği çok da büyütmeyin gözünüzde, soğukkanlılıkla baktığınızda evlenmenin çok da önemli bir olay olmadığını görürsünüz. Bir kadın mutsuzsa kocasından ayrılır, olur biter. Ama size göre bu olacak şey değil. Kızınızı da bu anlayışa göre yetiştirmişsiniz; size göre de, kızınıza göre de,

insan evlenmekle geriye dönüşü olmayan bir yola giriyor, yani yapılan yanlışı düzeltmenin olanağı yok, ya kadın kendini evlendiği adama uyduracak, onun ahlak ilkelerini benimseyecek, ya da ölene kadar evlendiği adamın pençesi altında inim inim inleyecek ki gerçekten de veremden de acı verici bir şeydir bu. Ama gelin konuya bir başka açıdan bakalım, siz kızınızın aklına hiç mi güvenmiyorsunuz? Deli mi sizin kızınız, geri zekâlı mı? İnsan her zaman karşısındaki kişinin sağduyusuna güvenmeli, yeter ki o kişiyi davranışlarında özgür bırakalım; haklı, doğru bir işte söz konusu olan, yanılmadığımızı görüyoruz, pişman olmayız ona bu güveni duymaktan. Kızınızın basiretinin böylesine bağlanmasında suç sizin; kızınızı serbest bırakın, mademki haklı olan, doğru olan sizsiniz, göreceksiniz, kızınız sizin yanınıza geçecektir. Güçlü bir tutku, yolunda bir engel gördü mü insanın gözlerini kamaştırır, onlara engel olmaktan vazgeçin, göreceksiniz kızınızın aklı başına gelecektir. Sevmek ya da sevmemek bırakın onun kendi elinde olsun. Varsın, onunla nişanlansın, bir süre sonra ne mal olduğunu anlayıp, kendisi vazgeçecektir ondan."

Olaylara bu bakış açısından yaklaşmak Polozov için alışılmadık bir şeydi. Bu bakımdan son derece sert bir tavırla, böyle saçmalara inanamayacağını, hayatı çok iyi tanıdığını, insanlarda mantık denen şeyin bulunmadığını anlamak için hayatta yeterince mantıksızlık örneği gördüğünü, hele hele 17 yaşındaki bir kızda mantık gibi şeylerin bulunabileceğini düşünmenin gülünç olacağın söyledi. Kirsanov kendisine insanların iki durumda mantıklarını yitirdiklerini söyledi; ama boşuna, insanlar ya aşırı öfkeye kapıldıkları bir anlık parlama anlarında; ya da özgürlükleri ellerinden alındığında ne yapacaklarını şaşırıyorlardı. Ama Polozov için bütün bunlar ağız kalabalığından başka bir şey değildi: "Bu çocuk çıldırmış; böyle bir çocuğa, alınyazın hakkında buyur sen karar ver, denemez; ölecekse varsın ölsün!" Kirsanov nice uğraştıysa da, Polozov'u bu düşüncesinden caydıramadı.

Yanılan bir insanın düşünceleri ne kadar kesin ve kökleşmiş olursa olsun, kendisinden daha akıllı, daha bilgili, olayları daha derinlemesine kavramış bir insan, onu içinde bulunduğu yanlış yoldan doğru yola çıkarmak için kararlı bir çaba gösterir, böyle sabırlı ve direşken bir çabaya hiçbir yanılgı dayanamaz. Evet, bunun burası kesin; ama bakalım Polozov'a karşı girişilen mantık savaşı daha ne kadar zaman alacak? Kuşkusuz demin yaptıkları şu konuşma da etkisiz kalmayacak, gerçi şimdilik bu konuşmanın

Polozov'a küçücük de olsa bir etkide bulunduğuna ilişkin en ufak bir belirti yok ortada, ama olsun, ihtiyar er geç Kirsanov'un sözlerini tekrar tekrar düşünecek, bunları bir kez de kendi kendineyken ölçüp biçecek; burası kesin! Hele bu tür konuşmalar sürdürülürse, aklını başına toplayacağına hiç kuşku yok. Ama ihtiyar hayat deneyimine çok güveniyor; azimli ve inatçı bir adam. Yine de konuşa konuşa aklını başına getirmek olanaksız değil, ancak bu çok zaman alacak bir iş. Öte yandan en ufak bir gecikme bile çok tehlikeli olabilir; hele büyük bir gecikme, kesinlikle felaket demektir; oysa ihtiyara karşı metodlu mantık savaşı yolu benimsenirse, geç kalmak, hem de çok geç kalmak kaçınılmaz.

Çok daha kesin ve kestirme bir yola başvurmalı. Bu yol, tehlikeli; bu doğru, ama bu durumda yalnızca tehlike söz konusu, öteki durumda ise kesin bir felaket. Aslında tehlike de pek fazla sayılmaz, yaşamın yasaları üzerine Kirsanov gibi sağlam bir senteze ulaşmamış bir insana bu tehlike olduğundan büyük görünebilir, ama Kirsanov için büyütülecek bir şey değil bu. Evet, kesinlikle büyük bir tehlike söz konusu değil. Ama yine de durum ciddi. Diyelim ki, bir piyango çekilişinde yalnızca bir tane kaybettirecek bilet var. Bu bileti çekme olasılığı çok düşüktür, ama ya çekerse? Tehlikeyi göze alan kişi, kaybetmesine neden olan bu bileti çektiğinde gözünü bile kırpmamalı. Kirsanov kızın sessiz, sakin kararlılığını görüyor ve ona güveniyordu. Ama yine de onu tehlikeye atmaya hakkı var mıydı? Hiç kuşkusuz vardı. Eğer bu köktenci yola başvurulmazsa yüzde bir olasılıkla sağlığını büsbütün yitirmeyecek, yarıdan fazla, olasılıkta ise çabucak ölecekti. Bu durumda ise kötü sonuç olasılığı binde birdi. Öyleyse varsın bu piyangoyu göze alsın, bu piyango belki sonu çabuklaştıracağı için biraz korkulu, ama özü bakımından çok daha az tehlikeliydi.

"Pekâlâ" dedi Kirsanov, "madem siz onu kendi elinizdeki olanaklarla iyileştirmeye yanaşmıyorsunuz, öyleyse bu işi ben kendi bildiğim gibi yapacağım. Yarın yeni bir konsültasyon yapacağız kızınıza."

Hastanın yanına döndü ve ihtiyarın beklediğinden de inatçı çıktığını, kendisine karşı çok daha kesin ve kestirme bir yola başvuracağını söyledi.

Hasta derin bir hüzünle:

"Hayır, hiçbir şey etkilemez onu," dedi.

“Bundan emin misiniz?”

“Evet.”

“Peki ölmeye hazır mısınız?”

“Evet.”

“Tamam öyleyse, sizi ölüm tehlikesiyle karşı karşıya bırakacağım. Sizin güveninizi kazanmak, size her şeye hazır olduğumu kanıtlamak için daha önce şöyle bir değinip geçmiştim bu konuya. Şimdiyse gerçekten söylüyorum, size zehir vermem gerekirse içer misiniz bunu?”

“Ölümümün çok yaklaştığını ne zamandır biliyorum ben. Belki birkaç gün daha yaşayabilirim, o kadar.”

“Birkaç gün falan değil, yarın sabaha ne dersiniz?”

“Çok iyi olur!”

Hasta bunu söylerken çok sakindi.

“İnsanın önünde tek kurtuluş yolu olarak ölümü göze almak kaldığında, bu yola başvurmak inanın hemen hep başarı sağlıyor. Karşınızdaki insana, ‘Dediğimi yap, yoksa öleceğim’ dediniz miydi, çok büyük bir olasılıkla dediğinizi yapacaktır. Ancak unutmayın ki bu işin şakası olmaz; karşınızdaki insan dediğinizi yapmazsa, insanlık onurunuzu çiğneyemezsiniz, sözünüzü tutmanız, yani ölmeniz gerekir.”

Böylece, özü zaten bu sözlerden de anlaşılmakta olan planını hastaya ayrıntılı olarak açıkladı.

Bir başka durum söz konusu olsa Kirsanov hiç kuşkusuz hastasını böyle bir tehlikenin içine atmazdı. Çünkü işin çok daha yalın başka çözümleri vardı, örneğin kızı evinden kaçırır ve bir başka yerde istediği adamla evlendirirdi. Ancak burada gerek kızın yetişme biçimi, gerekse sevdiği adamın niteliği işi karıştırıyordu. Katya, karı kocanın ne olursa olsun ayrılmazlığına inanmış bir kızdı; bu yüzden sevdiğini sandığı adamla yaşamı bir cehenneme dönse de, ondan ayrılmayı kesinlikle düşünemezdi. Katya’yı bu adamla birleştirmek, kızcağızı öldürmekten beter bir şey

olurdu. İşte bu yüzden bir tek çare kalıyordu geriye, öldürmek ya da kendisine akıllanma şansı tanımak.

Ertesi gün yüksek sosyetenin ünlü doktorları konsültasyon için toplandılar. Gerçekten de Petersburg'un en ünlü beş doktoru gelmişti ki, bunların Polozov'u etkilememeleri olanaksızdı. Burada dikkat edilecek şey, ünlü doktorların oybirliğiyle verecekleri kararı, Polozov'un kesinlikle temyiz edilemez nitelikte bir karar olarak anlamasını sağlamaktı.

Kirsanov konuşuyor, bilginler azametli bir pozla kendisini dinliyor, her söylediğini başlarını sallayarak onaylıyorlardı. Efendim nasıl onaylamasınlar! Biliyorsunuz, dünyada Claude Bernard diye bir adam var, bu bir; ikincisi de herif öyle şeyler söylüyor ki (yerin dibine batsın e mi bu tüysüz şeytanlar!) tek kelimesini anlamıyorsun, bu durumda baş sallamayıp da ne yapacaksın?

Kirsanov hastayı dikkatle muayene ettiğini ve sonuçta Karl Fyodoroviç'in düşüncesine tümüyle katıldığını, yani hastanın kesinlikle iyileştirilemeyecek durumda bulunduğunu söyledi. Öte yandan bu öyle bir hastalıktı ki, can çekişmesi çok uzun sürer ve çok ızdıraplı olurdu. Başka bir anlatımla, hastanın fazladan yaşadığı her saat, fazladan acı çektiği bir saat demekti. Bu bakımdan Kirsanov konsültasyon kurulunun insan sevgisini ön planda tutan bir karar almasını ve hastanın daha fazla acı çekmesini önlemek bakımından kendisine bir daha uyanamayacağı dozda morfin verilmesini öneriyordu. Şimdi yüce kurul hastayı bir kez daha muayene etmeli ve önerisini uygun görüp görmediğini belirlemeliydi. Petersburg'un yıldızları, Kirsanov'un bilimsel laf bombardımanı altında gözlerini bön bön kırpıştırarak hastayı bir kez daha muayene ettiler; sonra hep birlikte hastanın yattığı odaya en uzak bir başka odaya çekilerek karar aldılar, çekmekte olduğu dayanılmaz acıları dindirmek için hastaya öldürücü dozda morfin verilmelidir.

Karar bir kâğıda yazıldı; Kirsanov çıngırağı çalıp hizmetçiye, Polozov'u konsültasyon odasına çağırmasını söyledi. Polozov geldi. Bilginlerin içinde en bilgin olanı, azametli yüzüne derin bir acı anlatımı katarak Polozov'a yüksek kurullarının kararını bildirdi.

Polozov beynine bir balyoz yemişti sanki. Pek uzaklarda olmadığını bilerek de olsa ne zaman geleceği ve muhakkak mı geleceği belli olmayan

bir ölümü beklemekle, biricik kızının yarım saat sonra yaşayanlar arasında olmayacağını öğrenmek birbirinden tümüyle farklı şeylerdi. Kirsanov gergin bir durumda, dikkatle Polozov'u izliyordu; kararın, ihtiyarı nasıl etkileyeceğini çok iyi biliyordu, ama yine de insanın sinirlerini perişan eden bir bekleyişti bu. İhtiyarın şaşkınlığı iki dakika kadar sürdü, sonra birden:

"Hayır!" diye bağırdı, "Kesinlikle yapmayın bunu! Kızım benim inatçılığım yüzünden ölüyor! Ne derseniz kabulüm! Söyleyin, iyileşecek mi?"

Kirsanov atılarak:

"Hiç kuşkunuz olmasın!" dedi.

Azametli bilginler kızmaya zaman bulabilselerdi herhalde çok kızacaklardı, ama Kirsanov onların birbirlerinin yüzlerine bakıp, "Besbelli öteki meslektaşlarım da benim gibi bu tüysüz oğlanın elinde oyuncak olmuşlar," diye düşünmelerine zaman bırakmadan, olduğu yere yığılmak üzere olan Polozov'u hizmetçileri dışarı çıkarır çıkarmaz meslektaşlarına doğru atıldı, hepsine gösterdikleri yüksek basiretten dolayı tek tek teşekkür etti; hiç kuşkusuz onlar da Kirsanov gibi kızcağızın hastalığının ruhsal bir sarsıntı olduğunu anlamışlar ve inatçılığıyla kızını ölüme sürüklemekte olan babaya boyun eğdirmek için, Kirsanov'un tasarladığı oyuna hiç itiraz etmeden katılmışlardır; bu derin anlayışlarından dolayı Kirsanov hepsine sonsuz gönül borcu duyuyordu. Böylece bilginler, bilginliklerinin ve basiretlerinin öteki meslektaşları önünde övülmesinden son derece hoşnut, muayenehanelerine yollandılar.

Konsültasyon sonucu yazdığı kâğıtları bilginlerin eline tutuşturan Kirsanov doğruca hastanın odasına geçti ve planlarının başarıya ulaştığını söyledi. Bunun üzerine kızcağız yerinden doğrulup ellerine sarılacak oldu, ama Kirsanov elini tam zamanında çekerek öpmesine engel oldu. "Size müjdeyi vermek için babanız hemen yanınıza gelmek isteyecektir, ancak sokmayacağım onu buraya, daha önce kendisi, size bundan böyle nasıl davranması gerektiğine ilişkin esaslı bir konferans dinlemek zorunda benden." İhtiyara neler anlatacağını açıkladı; söylediklerinin hepsini kabul ettirmeden yakasını bırakmayacaktı.

Konsültasyon sonucu verilen kararla sarsılmış durumda olan ihtiyar, Kirsanov’a artık dünkü gibi bakmıyordu; oldukça düşünceli bakan gözlerinde, Lopuhov’u içki tekeline el atmış gören Mariya Alekseyevna’nın gözlerindeki anlatım vardı. Polozov dün doğal olarak şöyle düşünüyordu: ‘Ben, senden daha yaşlı ve daha görmüş geçirmiş bir insanım; bu da bir yana dünyada benden daha akıllı bir insan yoktur; sense ağzı süt kokan bir çocuksun daha, benim gibi bir adamın herhalde senden öğreneceği bir şey olamaz... Ben ki iki milyonu kendi aklımla kazanmışım (tamam, demek ki yalnızca iki milyonu varmış, dört milyon diye biraz kafadan atmışız). Önce benim kadar para kazan, ondan sonra geç karşımda konuş.’ Şimdiyse şöyle düşünüyordu: ‘Vay ayı vay, önüne ne çıkarsa devirip gidiyor!’ Kirsanov’la konuştukça gözünde önüne geleni deviren bir ayının yanı sıra, hüsar alayındaki günlerine ilişkin çok eski bir anıdan bir sahne canlanıyordu: At terbiyecisi Zaharçenko Gökgürültüsü’ne binmiş (O yıllarda genç kızlar arasında ve onlar sevdiği için de tüm asker ve sivil atlılar arasında Jukovski’nin balladları, özellikle de Gökgürültüsü adlı ballad çok modaydı). Gökgürültüsü Zaharçenko’nun altında nasıl da dans ediyordu, yalnız dudakları yırtıktı Gökgürültüsü’nün, kan içindeydi.

İlk sorusuna Kirsanov’un verdiği yanıt Polozov’un nerdeyse dudağını uçuklatacaktı:

“Gerçekten de ona öldürücü dozda morfin verecek miydiniz?”

“Daha neler! Elbette verecektik!”

Bunu söylerken Kirsanov alabildiğine soğukkanlıydı.

‘Düpedüz kan içici bu adam! Ölümden, bir aşçının kestiği tavuktan söz etmesi gibi söz ediyor’

“Cesaretiniz yetecekti yani, öyle mi?”

“Artık buna da cesaretim yetmezse, yazık bana! Ne sandınız siz beni, hanım evladı mı?”

“Doğrusu korkunç adamsınız!”

Kirsanov onun bu konuda hiçbir şey bilmemesini hoşgörüyormuş gibi:

“Siz daha korkunç adam görmemişsiniz!” dedi; içinden de, ‘Sana Rahmetov’u göstermeli ki..!’ diye düşündü.

“Peki bu koca koca doktorları parmağınızda oynatmayı nasıl başardınız?”

Kirsanov yüzünü buruşturdu:

“Sizce onlar gibilerini parmağında oynatmak çok mu zor?”

Polozov’un gözünün önüne yeniden Zaharçenko geldi. At terbiyecisi Zaharçenko, bölük komutanı Valınov’a, “Terbiye etmem için altıma verdikleri şu sarkık kulağa bakın, efendim!” diyordu, “utancımdan yerin dibine geçiyorum bu ata bindiğimde!”

Polozov’un ardı arkası kesilmeyeceğe benzeyen anlamsız sorularından kurtulmak için Kirsanov ona bundan sonraki davranışlarının nasıl olması gerektiğini açıklamaya başladı:

“Bundan böyle aklınızda olsun, insan ancak kendisine engel olunmadığında mantıklı hareket edebilir; tıpkı bir insanın kızmamasını istiyorsak, onu sinirlendirmememiz gerektiği gibi. İnsanlar hayallerinden ancak onlar zorla ellerinden alınmadığı zaman vazgeçebilirler; başka bir deyişle insan hayallerinin iyi mi kötü mü olduğuna bizzat kendisi karar vermelidir, onun adına bir başkası karar verirse olmaz. Eğer Solovtsov denen adam anlattığınız kadar kötüyse –ki ben sözünüze tümüyle inanıyorum– bırakın buna kızınız kendisi karar versin. Yalnız kızınız bu kararı ancak siz kendisine engel olmazsanız ve o sizi kendilerini ayırmak için birtakım dolaplar çevirdiğinizden kuşkulanmazsa verebilir. Solovtsov aleyhinde ağzınızdan çıkacak tek bir söz, işlerin düzelmesini iki üç hafta geriye atar, eğer bununla da yetinmez, bir şeyler daha söylemeye kalkarsanız, işlerin düzelmesi umudu tümden suya düşer. Siz bu işe hiçbir biçimde karışmamalı, tümüyle dışarda kalmalısınız.”

Kirsanov söylediklerinin doğru olduğunu birtakım kanıtlarla pekiştirmeyi de unutmuyordu:

“Size istemediğiniz bir şeyi yaptırmak kolay mı? Bakın, ben bunu başardım. Demek ki her durumda nasıl davranılacağını bilen bir insanım. Bunun için sözlerime inanın ve nasıl davranmanızı istiyorsam öyle

davranın. Ben ne dediğini bilen bir insanım. Siz benim sözümden çıkmayın.”

Polozov gibi adamlara yapılacak şey de tam buydu, yani gidip doğrudan gırtlağına çökecektin. Polozov iyice yola gelmiş, ehlileşmişti; Kirsanov’a, kendisinden nasıl davranmasını istiyorsa öyle davranacağına söz verdi. Bununla birlikte, Kirsanov’un sözlerinin doğru olduğunu ve onun sözünü tutması gerektiğini anlamasına karşın, onun nasıl bir insan olduğuna bir türlü akıl erdiremiyordu. Erdiremiyordu, çünkü Kirsanov hem kendisinden yanaydı, hem de kızından yana; hem kendisine kızının kararını kabul ettirmek istiyor, hem de kızının kararını değiştirmesini istiyordu, bunlar birbiriyle bağdaşacak şeyler miydi?

“Bağdaştırılamayacak bir şey yok burda, benim sizden tek istediğim, kızınızın akıllanmasına engel olmamanız, o kadar!”

Polozov, Solovtsov’a, çok önemli bir konuyu görüşmek üzere kendisini evini onurlandırmaya beklediğini bildiren bir mektup yazdı. Solovtsov hemen o akşam geldi, ihtiyarla çok sevecen, her sözcüğü erdemli bir konuşma yaptı. Sonuçta Polozov, Solovtsov’u kızının nişanlısı ilan etti; ne var ki düğünleri üç ay sonra yapılacaktı.

VI

Kirsanov görevine bitmiş gözüyle bakamazdı; Katerina Vasilyevna'nın gözleri kör gibiydi, hiçbir şey görmüyordu, onun bu durumdan kurtuluşunu çabuklaştırmak gerekiyordu; ama bundan da çok, babanın işlere burnunu sokmama konusunda verdiği sözü tutup tutamayacağını izlemek gerekiyordu. Öte yandan bunalımdan sonraki bu ilk günlerde Polozovlar'a gitmeyi uygun bulmuyordu: Katerina Vasilyevna hâlâ büyük heyecan içindeydi, Kirsanov onlara gidip de damat adayının ne rezil bir adam olduğunu görürse (ki onu böyle bulacağından kesinlikle emindi), bu konuda ağzını açıp tek kelime bir şey söylemese bile susarak dile getireceği hoşnutsuzluğu, kızcağızın heyecanını daha da artırabilir, böylece de işi zorlaştırabilirdi. Bu yüzden Kirsanov on gün kadar bekledi ve damatla karşılaşmamak için Polozovlar'a öğleden önce erken bir saatte uğradı, damatla doğrudan karşılaşmayı uygun bulmamış, bu konuda daha önce Katerina Vasilyevna'nın rızasını almanın daha doğru olacağını düşünmüştü. Katerina Vasilyevna bayağı toparlanmıştı; aslında hâlâ biraz solgun ve zayıftı ama sağlığı yerindeydi; gerçekten de, Kirsanov kendisini eski aile doktorlarının eline teslim etmesine karşın, Katerina Vasilyevna'nın sağlığı yerindeydi. Şöyle demişti Kirsanov: "Bırakın istediği kadar reçete yazsın size... Siz de isterseniz kullanın yazdığı ilaçları, istemezseniz kullanmayın. Çünkü size artık hiçbir zararı dokunamaz o ilaçların."

Katerina Vasilyevna, Kirsanov'u taşkın bir sevinçle karşıladı, ancak ziyaretinin nedenini öğrenince sevincin yerini şaşkınlık aldı:

"Hayatımı kurtaran insansınız ama yine de evimize gelmek için benim iznimi istiyorsunuz, olacak şey mi bu?"

"Ancak, o buradayken ziyaretinize gelmem, rızanız olmadan işlerinize karışmak gibi görünebilirdi size. İlkemi biliyorsunuz, amacım bir insana yardım etmek de olsa, onun istemediği hiçbir şeyi yapmam."

Kirsanov iki gün sonra onlara akşam gitti, damat adayını tam Polozov'un anlattığı gibi, Polozov'u ise verdiği sözü tutar buldu; iyi bir ders alan ihtiyar, kızına hiç karışmıyordu. Kirsanov akşam onlarda oturduğu sürece damat hakkında ne düşündüğünü hiç belli etmediği gibi, ayrılırken de

Katerina Vasilyevna onun nişanlısı hakkında ne düşündüğünü anlamayı başaramadı.

Onun kuşkusunu uyandırmak için de bu kadarı yetti. Ertesi gün kafasını sürekli olarak şu düşünce kurcaladı: ‘Kirsanov onun hakkında bir şey söylemedi. Eğer ondan hoşlansaydı bunu bana kesinlikle söylerdi. O zaman hoşlanmadı kendisinden? Acaba hangi yönü hoşuna gitmedi?’ O akşam nişanlısı gelince, davranışlarını, sözlerini daha dikkatle izlemeye başladı. Bir yandan da böyle yaptığı için kendine kızıyordu. Ama kendini avutmak için şu düşünceye sarılıyordu: ‘Kirsanov’un onda hiçbir kusur bulamayacağını, onun kusursuz bir insan olduğunu önce kendime kanıtlamak istiyorum.’ Gerçekten de yapmak istediği buydu. Ama insan bir kez sevdiği insanda kusur bulunmadığını kendine kanıtlama gereği duymaya görsün, kusurlar birbiri ardınca sökün etmeye başlayacaktır.

Birkaç gün sonra Kirsanov onlara uğradı ve yine Solovtsov hakkında tek kelime bir şey söylemedi. Ama bu kez Katerina Vasilyevna kendini tutamadı ve uğurlama sırasında içinde büyüyen soruyu sordu:

“Evet? Niçin susuyorsunuz? Nasıl buldunuz kendisini?”

“Benim düşüncemi öğrenmek isteyip istemeyeceğinizi bilemiyorum doğrusu. Bir de, düşüncemin yansız olduğunu kabul eder misiniz, ondan emin değilim.”

“Hoşunuza gitmiyor, değil mi?”

Kirsanov karşılık vermedi.

“Hoşunuza gitmiyor, değil mi?”

“Ben böyle bir şey söylemedim.”

“Söylemediniz ama böyle düşündüğünüz apaçık. Peki niçin hoşunuza gitmiyor?”

“Neden hoşuma gitmediğini iyice anlamam için bir süre daha beklememiz gerek.”

Ertesi akşam Katerina Vasilyevna, Solovtsov’a resmen inceler gibi bakmaya başladı. ‘Hayır, çok iyi bir insan. Kirsanov haksızlık ediyor. İyi

ama, Kirsanov'un onda hoşlanmadığı her ne ise ben niçin göremiyorum onu?' Gözlem yeteneği olmayışına canı sıkılmıştı. 'Bu kadar basit bir insan mıyım ben? Baktığını bile göremeyen?..' Özsaygısı uyanmıştı; damat adayı yönünden çok tehlikeli bir gelişme demekti bu.

Kirsanov birkaç gün sonra yeniden ziyaretlerine geldiğinde, bu kez çok daha etkili olabilecek adımlar atmasının olanaklı olduğunu gördü. O güne dek zamansız bir girişimle Katerina Vasilyevna'yı kuşkulandırmamak için, Solovtsov'la konuşmamaya büyük özen gösteriyordu. Ama bu kez Solovtsov'la Katerina Vasilyevna'nın bulunduğu gruba katıldı ve konuşma konularını, Solovtsov'un karakterini açıklayabileceği yönlere doğru kaydırmaya başladı. Zenginlikten söz açıldı ve Katerina Vasilyevna nişanlısının para pul işlerine karşı aşırı ilgili olduğunu gördü; kadınlardan söz açıldı. Katerina Vasilyevna nişanlısının kadınlar üzerine son derece hafif ve ciddiyetten uzak şeyler düşündüğünü gördü; aile hayatından söz edildiğinde ise zavallı kızcağız böyle bir kocanın karısı olmanın dayanılmaz bir şey olacağına ilişkin izlenimi nasıl olup da edindiğine çok şaştı ve bu izlenimi kafasından kovmak için boş yere çabaladı durdu.

Sarsıntı başlamıştı. Katerina Vasilyevna o gece gözlerini kırpmadı, Solovtsov hakkında böyle çirkin şeyler düşünebildiği için kendine kahretti, sabaha kadar durmamacasına ağladı. "Hayır, kadınları küçük gören bir insan olamaz o! O beni seviyor, paramı değil!" Bu itirazlar bir başkasının sözlerine karşı yöneltilmiş olsaydı, bunlarda uzun süre ısrar edecekti. Ama şu anda o kendi kendine itiraz ediyordu. Böyledir bu iş, kendi bulduğun gerçeğe uzun süre karşı koyamazsın, çünkü bu gerçek senin öz malındır; burda artık hiçbir kurnazlık sökmez. Ertesi akşam Katerina Vasilyevna, Solovtsov'u, tıpkı bir gece önce Kirsanov'un yaptığı gibi sınavdan geçirmeye karar verdi. Bir yandan bunu ona karşı haksızlık ettiğine kendini inandırmak için yaptığını söylerken, bir yandan da içinde ona karşı bir güvensizlik doğduğunu hissediyordu. O gece de sabaha dek uyuyamadı, ama bu kez ona kızıyordu; neden kafasında doğan kuşkuları dağıtacak biçimde değil de, tam tersine bu kuşkuları pekiştirecek biçimde konuşuyordu? Sonra kendine kızıyordu; ama artık kendine kızması doğrudan doğruya, 'Nasıl olur da bu kadar kör olabilirim?' düşüncesinden kaynaklanıyordu.

Aradan bir iki gün daha geçince kafasını ve yüreğini dolduran tek korku şu olmuştu: 'Eğer onun hakkında yanılıyorsam, çok yakında bu yanılgımı düzeltme şansını büsbütün yitireceğim.'

Kirsanov yine bir gün ziyaretlerine gittiğinde artık onunla rahatça konuşabileceğini anladı.

"Bana onun hakkında ne düşündüğümü sormuştunuz. Bence daha önemli olan sizin düşünceniz. Siz kendisi hakkında ne düşünüyorsunuz?"

Bu kez susan, Katerina Vasilyevna'ydı.

Kirsanov:

"Aslında size böyle bir şey sormaya hakkım yoktu," dedi, konuyu değiştirdi, az sonra da başkalarının yanına doğru uzaklaştı.

Ancak yarım saat sonra Katerina Vasilyevna kendisinin yanına geldi:

"Kafamın nasıl karmakarışık olduğunu görüyorsunuz... Ne olur bana bir öneride bulunun."

"Neden başkasının önerisine gereksiniyorsunuz. Madem kafanız karmakarışık, ne yapmanız gerektiğini de en iyi siz bilmelisiniz."

"Düşüncelerimin durulmasını mı bekleyeyim?"

"Siz bilirsiniz."

"Düğünümüzü biraz daha ertelesem?.."

"Bunun iyi olacağını düşünüyorsanız elbette erteleyebilirsiniz."

"Peki ama o bunu nasıl karşılar?"

"Nasıl karşıladığını gördüğünüzde, ne yapmanız gerektiğini bir kez daha düşünürsünüz."

" Ama ona, bunu söyleyebilmem çok zor."

"Madem öyle babanıza söyleyin, o söylesin."

"Başkasının ardına gizlenmek istemem; kendim söyleyeceğim."

“Eğer kendinizde bu gücü bulabiliyorsanız, bu kuşkusuz en güzeli.”

Bir başkası, örneğin Vera Pavlovna söz konusu olsaydı işi bu kadar ağırdan almaya hiç gerek olmazdı. İnsanların damarlarında akan kan birbirine uymuyor, ateşli bir insan sistematik ve ağır davranışlara nasıl katlanamazsa; sessiz, uysal bir insan da, ani ve kesin hareketler karşısında bocalar, hatta öfkeye kapılır.

Katerina Vasilyevna’nın nişanlısıyla konuşmasından elde ettiği başarı Kirsanov’un beklediğinin de üstünde oldu: Kirsanov kurnaz bir adam olan Solovtsov’un düğünün ertelenmesi önerisini uysallıkla kabul edeceğini, bir iki yalvarıp yakarmayla işi geçiştireceğini umuyordu. Ama hayır, Solovtsov kendini tutmasını bilen bir adam olmasına karşın, muazzam servetin elinden kaymakta olduğu korkusuna kapılarak, zaten zayıf olan şansını büsbütün yitirecek davranışlarda bulunmaktan kendini alamamıştı. Polozov’u kendine karşı dolaplar çevirmekle suçlayan Solovtsov, Katerina Vasilyevna’yı da babasının elinde oyuncak olmakla, ondan korkmakla, bu öneriyi de onun emriyle yapmakla suçlamıştı. Oysa Polozov’un, kızının düğünü erteleme kararından haberi bile yoktu; öte yandan Katerina Vasilyevna da babasının kendisini tümüyle özgür bıraktığını her an tüm varlığıyla duyumsuyordu. Solovtsov’un, babasına yönelttiği suçlamalar haksızdı, bu da bir yana, bu suçlamalarından Solovtsov’un onu kişiliksiz, başkalarının elinde oyuncak olan bir varlık gibi gördüğü anlaşılıyordu.

“Siz beni başkalarının elinde oyuncak olan kişiliksiz bir varlık gibi mi görüyorsunuz?”

Solovtsov öfkeyle:

“Evet!” diye bağırdı.

“Oysa ben babamın isteğini hiçe sayarak ölümü göze almıştım; siz bunu bile anlamamışsınız! Aramızda her şey bitti!”

Katerina Vasilyevna bunları söyledikten sonra hızla odadan çıktı.

VII

Bu olaydan sonra Katerina Vasilyevna’nın üzüntüsü epey bir süre daha devam etti; ancak üzüntüsü bu olaydan kaynaklanmış olmakla birlikte, şu anda bu olayla ilgili değildi. Öyle insanlar vardır ki, bir olay onlar için özü yönüyle değil, kendilerini genel birtakım düşüncelere saldığı için önem kazanır; yani onları olayın kendisi değil, olayın yarattığı düşünceler daha çok etkiler. Eğer bu tip bir insanda bir de mükemmel bir zeka varsa: Herkesçe benimsenmiş düşünceleri değiştiren bir düşünür, eskiden filozof denen insanlardan biri olur çıkar. Kant, Fichte, Hegel, özel birtakım sorunlarla uğraşmamışlardır, böyle bir şey onlar için çok sıkıcı olurdu. Bu söylediklerim kuşkusuz yalnızca erkekler için sözkonusu. Kadınlara gelince, onlarda fazla akıl bulunmadığına inanılıyor günümüzde biliyorsunuz; bu işlerden anlayanların ifade ettiklerine göre, kadınları bu yetenekten yoksun bırakan doğanın ta kendisidir; doğa, tıpkı demirciye güzel bir ten rengi, terziye endamlı bir beden ve ayakkabıcıya iyi koku alan bir burun vermediği gibi, kadınlara da fazla akıl vermemiştir. Bu yüzden kadınlar arasında üstün zekalılara rastlanmamaktadır. Yukarıda değindiğimiz gibi, bir olayın kendisinden değil, o olay üzerine kapıldıkları düşüncelerden etkilenme eğiliminde olan insanlar, bir de akıldan yana biraz yoksulsalar, duygusuz denebilecek ölçüde ağırkanlı, uyuşuk oluyorlar. Ortalama bir zekaya sahip olan insanlar ise oturup kendi kendilerine düşünme eğilimindedirler, hayal kurmayı severler, sakin bir yaşam ararlar. Aslında bunlara sözcüğün çıplak anlamıyla hayalci diyemeyiz, bunların pek çoğunun hayal gücü zayıftır, olumlu insanlardır tümü de; tek istedikleri şey, sessiz, sakin bir köşede kendi kendilerine düşünceye dalmaktır.

Katerina Vasilyevna, Solovtsov’u yalnızca mektuplarından sevmişti ve yalnızca hayal gücünden kaynaklanan bir aşk için ölümün ağzına kadar yaklaşmıştı. Bunlardan onun o sıralarda ne kadar romantik bir insan olduğunu anlayabiliriz. Oysa babasının evini dolduran bayağı insanların gürültülü yaşamlarında insanı coşkulu ideallere yönelten bir yan yoktu. Demek ki onun bu kişilik özelliği sonradan edinilmiş değil, doğuştan olan bir şeydi. Gürültülü yaşamdan nicedir nefret ediyordu o; okumayı, kendi kendine düşünmeyi seviyordu. Şimdiyse yalnızca gürültüden değil, o gürültüyü yaratan zenginlikten de nefret ediyordu. Bu duygusundan dolayı onu olağanüstü kişilikte bir insan olarak görmek doğru olmaz;

alçakgönüllü, sessiz ve uysal yaradılışlı olan bütün zengin kadınlarda vardır bu duygu. Şu var ki, bu duygu onda erken gelişmeye başlamıştı, bunun nedeni de daha pek genç yaşında hayattan esaslı bir ders almış olmasıydı.

Solovtsov olayından sonra kendi kendine sürekli olarak, “Artık kime ve neye inanabilirim?” diye soruyor, sorusuna yine kendisi yanıt veriyordu, hiç kimseye ve hiçbir şeye. Babasının paraları kentin dört bir köşesindeki açgözleri, sahtekârları, yalancıları, dolandırıcıları tıpkı bir mıknatıs gibi evlerine çekiyordu. Yalancı, yağcı, aşağılık insanlarla kuşatılmıştı çevresi; kendisine söylenen her söz, babasının milyonları düşünülerek söyleniyordu.

Düşünceleri gitgide ciddileşiyordu. Gerek kendisinin derdi olan zenginliğin ve gerekse dünyada sayısız insanın derdi olan yoksulluğun genel sorunlarını gitgide daha çok düşünür olmuştu. Ufak tefek alışverişleri için bile babası kendisine yüklüce para verirdi ve o da her iyi yürekli zengin kadın gibi, yoksullara yardım ederdi. Ama aynı zamanda da okuyan ve düşünen bir insandı; böylece, yaptığı yardımların insanlara, bu yardımlardan beklenmesi gereken yararı sağlamadığını anlamaya başladı. Ahlaksız ve üçkâğıtçı yoksulların kendisini aldattıklarına tanık oldu, yardıma gerçekten gereksinimi olan ve bunu hak etmiş olan insanlara ise bu yardımların kalıcı bir yarar sağlamadığını gördü; yardım ettiği insanlar geçici bir zaman için rahat ediyorlar, altı ay, bir yıl sonra yine yoksulluğun kıskaçları arasında kıvranmaya başlıyorlardı. Kendi kendine şunları soruyordu: “İnsanları böylesine rezilleştiren bu zenginlik nerden gelmiş, niçin var? Yoksullar neden bir türlü yoksulluktan kurtulamıyorlar? Neden çevremizde zenginler kadar rezil ve ahmakça davranan bu kadar çok yoksul var?”

Hayal kurmayı severdi ama hayalleri de tıpkı kendisi gibi sakin, sade, gösterişsiz şeylerdi. En sevdiği ozan George Sand’di. Ama hiçbir zaman kendisinin bir Lelia, İndiana, Kavalkantı hatta Konsuelo olduğunu düşünmezdi; o hayallerinde Jeanne, ama daha çok da Jeneviev olurdu. Jeneviev en sevdiği roman kahramanıydı. İşte tıpkı onun gibi kırlarda çiçek topluyor; bu çiçekler daha sonra işleyeceği nakışlara örnek olacak ve işte Andre’yle buluşuyor; nasıl da sade, sakin bir buluşmadır bu! İşte, birbirlerini sevdiklerini anlıyorlar... Bunlar, onun kendisinin de hayal olduğunu bildiği hayallerdi. Bir de daha çok sevdiği, gerçek olan hayaller vardı. Örneğin Florence Nightingale’i çok sever, onun yaşamına imrenirdi.

Bu sessiz, alçakgönüllü kız hakkında fazla bir şey bilinmiyordu, bilinmesine de gerek yoktu aslında, onun niçin İngiltere'nin sevgilisi olduğu bilinsin yeterdi. Genç miydi, yaşlı mıydı? Varsıl mıydı yoksul muydu? Mutlu muydu mutsuz muydu? Bunları hiç kimse bilmiyor, hiç kimse düşünmüyordu, ama yine de herkes Kırım ve Üsküdar'daki İngiliz hastanelerinde askerlerin koruyucu meleği olan bu kızı kutsuyordu. Savaştan sonra hayatlarını kurtardığı yüzlerce askerle birlikte yurduna dönmüş ve kendini yine hastaların bakımına adamıştı... Bunlar gerçekleşmesini istediği hayallerdi. Hayalgücü onu Jenelev ve Miss. Nightingale'den daha ötelere götüremiyordu. Bu durumda onun bu hayallerine hayal ve ona hayalci diyebilir miyiz?

Birtakım züppelerin gürültülü kalabalığı içinde bir Jeneviev ve yan gelip yatılarak kazanılmış paraların sağladığı lüks içinde yaşayan bir Nightingale?.. Olacak şey miydi bu? Nasıl sıkılmasın, nasıl üzülmesindi Katerina Vasilyevna? Bu yüzden babası iflas ettikçe, üzülecek yerde nerdeyse seviniyordu. Aslında babasına acıyordu da, güçlü kuvvetli bir erkeğin acınası bir ihtiyarcık haline gelişini izlemek kolay değildi; öte yandan mali durumu kötüleştikçe, Katya'ya verdiği para da azalıyor, böylece o da başkalarına eskiden olduğu kadar yardım edemiyordu, tabii bu da acı bir şeydi; daha önce önlerinde yerlere kadar eğilen insanların şimdi kendilerine küstahça davranmalarına da katlanmak kolay değildi. Ama yine de bu aşağılık kalabalığın artık onlardan uzaklaşması, artık onların bayağılıkları, ikiyüzlülükleri, dalkavukluklarıyla sıkılmaması da yabana atılır bir mutluluk değildi. Artık bu tür rezilliklerden uzaktı, özgürdü. Hatta mutlu olabilme umudu bile belirmişti. "Şimdi artık beni sevecek bir erkek, beni babamın milyonları için değil, ben olduğum için sevecek," diyordu.

VIII

Polozov; paydaşı ve yöneticisi olduğu stearin fabrikasını satmak istiyordu. Altı ay, hatta daha fazla süren aramalardan sonra, nihayet bir alıcı bulabildi. Alıcının kartvizitinde Charles Beaumont yazıyordu, ancak bu ad Şarl Bomon diye okunmuyordu; adın doğru okunuşu Çarlz Biyumont'tu. Adın doğru okunuşu buydu, çünkü Mr. Çarlz Biyumont Londra'da yağ ve stearin ticareti yapan Hodçson Lotera Co. firmasının temsilcisiydi. Bir anonim şirket kuruluşunda olan fabrika, gerek parasal, gerekse yönetsel yönden tam bir çıkmaz içinde bulunuyordu. Ama güçlü bir firmanın elinde büyük kârlar sağlayabilirdi: 500-600 bin rublelik bir harcamayla fabrika yılda net 100 bin ruble kâr eder duruma gelebilirdi. Londra'daki kumpanyanın temsilcisi dürüst bir insandı, kumpanyasına fabrikanın alınmasını önermeden önce fabrikanın her yanını gezdi, defterlerini kontrol etti. Sonra fabrikanın yönetim kuruluyla görüşmelere oturdu; bu görüşmeler bizde bütün anonim şirketlerde olduğu gibi öyle uzadı ki bu kadarına Truva'yı on yıl kuşatmaktan sıkılmayan sabırlı Grekler bile dayanamazdı. Polozov bütün bu süre içinde, işi bitirecek insanlara karşı eskiden gösterilmesi adet olmuş davranışları gösteriyor, Londra'nın temsilcisine bitmez tükenmez yağlar çekiyor, onu evine yemeğe çağırıyordu. Temsilci uzun süre bu yaltaklanmalara kulak asmadı, yemek davetlerini de hep geri çevirdi; ancak bir gün fabrikanın yönetim kurulu üyeleriyle başlattıkları bir görüşmenin çok geç saatlere sarkması üzerine, iyice yorulmuş ve acıkmış olduğu için, kendisiyle aynı apartmanda oturan Polozov'un yemek davetini kabul etmek zorunda kaldı.

IX

Çarlz Biyumont, hemen bütün Çarlzlar, Conlar, Ceymsler, Vilyımlar gibi gevezeliği sevmez, ama kendisine sorulduğunda, yaşam öyküsünü kısa, özlü birkaç sözcükle özetlemekten de kaçınmazdı. İşte şimdi de ailesinin aslen Kanadalı olduğunu söylüyordu. Doğru, Kanada nüfusunun yarıdan çoğunu Fransızlar oluşturur; onun ailesi de işte bu Fransızlardandı; adının Fransız adı olmasının nedeni de buydu, hatta yüzünün İngiliz ya da Yanki yüzünden çok bir Fransızı andırması da bundan kaynaklanıyordu. Dedesi daha önce Quebeck dolaylarında yaşarken, New York'a taşınmıştı. Bu taşınma sırasında küçük bir çocuk olan Biyumont'u babası New York'ta büyütmüştü. İşte tam bu sıralarda Rusya'nın zengin ve ilerici çiftçilerinden birinin aklına Kırım sahillerinde üzüm yerine pamuk yetiştirmek esmiş ve Kuzey Amerika'daki bir tanıdığından, kendisine bu işi bilen birini yollamasını rica etmişti. New York sakinlerinden Kanada asıllı Ceyms Biyumont'u yollamışlardı kendisine. (Sevgili okurum, nasıl ki biz seninle şu oturduğumuz Petersburg'dan ya da Kursk'tan binlerce vest ötedeki Ağrı Dağı'nı göremezsek, zavallı Ceyms Biyumont da New York'dan elbette Kırım'ı göremez ve burada pamuk yetiştirilip yetiştirilemeyeceğini anlayamazdı. Ne yaparsınız, bu tür ilericilerin başına hep gelen bir durumdur bu!) Aslında Amerikalı müdürün pamuk yetiştiriciliğinden anlamıyor olmasıyla bozulmuş değildi iş, çünkü Kırım'da pamuk yetiştirmenin Petersburg'da üzüm yetiştirmekten hiçbir farkı yoktu. Her neyse, proje gerçekleşmemiş ve başlamadığı işinden kovulan Amerikalı müdür, Tambovsk İli'nde bir şarap fabrikasına girerek hemen tüm ömrünü burada geçirmişti. Oğlu Çarlz burada doğmuş, karısı burada ölmüştü. 65 yaşına gelip de, kara gün için elinde üç beş kuruşun da biriktiğini görünce Amerika'ya dönmeye karar vermişti. Çarlz o sıralarda 20 yaşındaydı. Babası öldükten sonra Çarlz yeniden Rusya'ya dönmek istemişti, çünkü Tambovsk İli'nin bir köyünde genç ömrünün yirmi yılını geçirmiş bir insan olarak kendisini bir Rus gibi duyuyordu. Babasıyla birlikte New York'a döndüklerinde bir özel şirkette memur olarak çalışmaya başlamıştı. Babasını kaybedince merkezi Londra'da bulunan Hodçson Lotera and Co. firmasının New York temsilciliğine geçmişti; çünkü bu firmanın Petersburg'la sıkı iş ilişkileri vardı. Firmada kendini kabul ettirince, Rusya'yı anayurdu gibi tanıdığını söyleyerek orada bir görev istemişti.

Rusya'da böyle bir temsilci bulundurmak kuşkusuz firmanın da işine gelen bir şeydi; bu yüzden onu denemek amacıyla önce Londra'ya göndermişlerdi; altı aydır da, 500 sterlin aylıkla firmanın Petersburg temsilciliğini yapıyordu. Bu yaşam öyküsünden de anlaşılacağı gibi, Tambovsk'da doğan ve 50, hatta 100 verstlik çevresinde İngilizce konuşan tek kişi olarak babasından başka –ki o da bütün gün fabrikadadır– kimseyi görmeyen Çarlz Biyumont tıpkı bir Rus gibi Rusça konuşuyordu; İngilizcesi ise fena sayılmamakla birlikte pek temiz bir ingilizce değildi. Bu da doğaldı, çünkü İngilizcenin anadil olarak konuşulduğu bir ülkede ancak yirmi yaşından sonra ve yalnızca birkaç yıl kalabilmişti.

X

Biyumont akşam yemeği için oturdukları sofrada topu topu üç kişi olduklarını gördü: Kendisi, ihtiyar, ve ihtiyarın kızı; sarışın bir kız bu, ve sürekli dalgın, düşünceli duruyor.

Yemekte Polozov bir şeyler anlatıp duruyordu:

“Şu fabrikadaki payımın bir gün benim için böylesine önemli olabileceği kırk yıl geçse aklıma gelmezdi! İnsana yaşlılık günlerinde bu tür darbeler oldukça ağır geliyor. Allahtan ki, servetini batırmama Katya hiç aldırmadı; evet, bu servet benden çok onun sayılırdı, çünkü sermayenin büyük bölümü rahmetli annesine aitti. Aslında tabii ben her rubleyi yirmi ruble yaptım; demek ki kızım annesinden kalan miras yoluyla değil, benim çalışmamla zengin olacaktı. Çalışma deyince, doğrusu az çalışmamışımdır ben! Tabii bir tek çalışmakla olacak iş değil, yetenek de olacak insanda! Yani alın teri olacak, ama en önemlisi akıl olacak insanda..!”

İhtiyar bu şekilde epeyce bir süre kendini övdü durdu. Sonunda, başladığı sözlere dönerek; böyle bir darbeye dayanmanın çok güç olduğunu, hele Katyacığı olanlara fazla üzülseydi herhalde aklını oynatacağını söyledi. Ama işte Katya onun bütün servetini yitirmesine aldırmadığı gibi, üstelik kendisini destekliyordu da. Biyumont, Amerikan ahlakına vurduğunda, çabuk zengin olmada da, birden iflas etmede de olağanüstü bir yan görmediği gibi, kişisel düşüncesi gereği de, ne üç-dört milyon kazanmayı olağanüstü övgüye değer bir akıl, ne de hâlâ mükemmel bir aşçıya sahip olacak şekilde bir iflası çok üzülünecek bir durum olarak nitelemeye hevesli görünüyordu. Ama yine de, ihtiyara bu uzun konferansını ilgiyle dinlediğini ve dertlerini paylaştığını gösterecek bir şeyler söylemesi gerekiyordu. Bunun için: “Evet,” dedi, “bu tür tatsızlıklara karşı bütün aile dayanışma içinde olabiliyorsa, bu bile insanı büyük ölçüde rahatlatmaya yeter.”

“Sözlerimi pek inandırıcı bulmamış gibi konuşuyorsunuz, Karl Yakovloviç. Katya’nın dalgın ve düşünceli haline bakıp da, onun yitirdiğimiz servete üzüldüğünü sanıyorsanız, aldanıyorsunuz. Hayır, Karl Yakovloviç, eğer böyle düşünürseniz, Katya’ya haksızlık etmiş olursunuz. Bizim derdimiz bambaşka, biz Katya’yla, insanlara olan güvenimizi yitirdik.”

Polozov bunları, tecrübeli ihtiyarların, çocukların iyi niyetli ama toyca düşüncelerinden söz edişleri gibi, yarı şaka yarı ciddi söylemişti.

Katerina Vasilyevna'nın yüzü kızardı. Babasının, sözü onun duygularına getirmesi pek hoş olmamıştı. Ama böyle konuşmakta babasını hoşgörmesi için ona olan derin sevgisinin dışında bir de şu bilinen olay vardı ki, ihtiyarcık bu sözlerinde hiç de haksız sayılmazdı; eğer konuşulacak bir şey bulunamıyorsa ve evde bir kedi ya da köpek varsa, onlardan konuşulur, kedi de köpek de yoksa, o zaman çocuklardan söz açılır. Havalar, artık kısırlığın üçüncü ve son aşamasıdır.

"Hayır, babacığım, siz benim suskunluğumu çok yüce nedenlere bağlamaya çalışıyorsunuz. Oysa neden çok basit, yapım böyle benim; durgun bir insanım; canım sıkılıyor."

"İsteyen herkes durgun olabilir tabii," dedi Biyumont. "Ama can sıkıntısı dediniz miydi iş değişir ve bana sorarsanız bu bağışlanmaz bir şeydir. Can sıkıntısı İngiliz dostlarımız arasında yaygın bir modadır, ama biz Amerikalılar can sıkıntısı nedir bilmeyiz. Çünkü işimiz başımızdan aşkındır ve canımızın sıkılmasına zamanımız kalmaz. Ruslar bence... (Amerikanizmini düzeltti) yani bana kalırsa Ruslar da kendilerini böyle görmeliler. Rusların yapacak çok işleri var, ama ne görüyoruz, hemen içlerine kapanıp kara düşüncelere dalıyorlar. Doğrusu bu konuda İngilizler bile sizinle yarışamazlar. O İngilizler ki, tüm Avrupa'da ve sizin ülkenizde dünyanın en sıkıntılı insanları olarak ün salmışlardır. Gerçi bu konuda Fransızlar onlardan bir gömlek daha ileridir, ama İngilizler de, sizlerden bir gömlek ileridirler, sizden daha konuşkan, daha canlı, daha neşelidirler. Bir de sizin İngiltere'ye giden gezginleriniz İngilizlerin çok sıkıntılı insanlar olduklarını anlatır dururlar! Bu baylar gözlerini biraz da kendi yurttaşlarına çevirseler ya!"

"Ruslar içlerine kapanıp kara kara düşünüyorlar diyorsunuz," dedi Katerina Vesilyevna, "iyi ama ne yapabilirler ki başka? Gerçekten de kollarını kavuşturup oturmaktan başka ne yapabilirler? Örneğin, bana bir iş gösterin, bakın bakalım yine sıkılıyor muyum?"

"Demek iş istiyorsunuz kendinize? Bu da sorun mu allahaşkına? Çevrenizi nasıl bir cehaletin sardığını görmüyor musunuz? Memleketiniz (İngilizmini düzeltti) yani yurdunuz hakında böyle konuştuğum için

bağışlayın, ama ben de bu ülkede doğdum, benim de yurdum sayılır burası, bu bakımdan fazla merasime gerek görmüyorum, Türk cahilliği ve Japon acizliği sarmış her yanı, görmüyor musunuz? Bir ozanımızın dediği gibi, yurdumuzdan nefret ediyorum, çünkü onu kendi varlığımı sever gibi seviyorum. Bu memlekette yapılacak çok iş var."

"Tek başına, hele bir kadın olarak tek başına, ne yapılabilir ki?"

"Ama Katyacığım sen zaten pek çok şey yapmıyor musun?" diye atıldı Polozov. "Size onun bir gizini açacağım Karl Yakovliç. Can sıkıntısından kız çocuklarına dersler veriyor. Her gün sabah saat ondan on üçe kadar öğrencileriyle uğraşıyor."

Biyumont, Katerina Vasilyevna'ya saygıyla baktı.

"İşte bu tam bize uygun, yani Amerikanca bir şey. Amerikanca derken, tabii Kuzey Amerika'yı, özgür Amerika'yı kastediyorum. Güney eyaletlerimiz Meksika'dan, hatta Brezilya'dan beter durumda (Biyumont ateşli bir kölelik karşıtıydı). Dediğim gibi, bu tam bize göre bir hareket... Madem böyle, neden hâlâ canınız sıkılıyor?"

"Siz buna ciddi bir uğraş mı diyorsunuz, Mr. Biyumont? Bir gönül eğlencesinden başka bir şey değil bu. Belki yanılıyorum, belki hatta siz şimdi benim bir materyalist olduğumu düşüneceksiniz, ama..."

"Rica ederim, hayatta tek amacı, tek düşüncesi dolar olan bir ulusun çocuğuna mı söylüyorsunuz bunu?.."

"Siz şaka ediyorsunuz, ama ben size düşüncelerimi açmaya gerçekten çekiniyorum. Yani düşüncelerimi, eğitimin yararsızlığını savunan obskurantların[31] düşüncelerine benzer bulacağınızdan korkuyorum."

'Şu işe bak!' diye düşündü Biyumont. 'Meğer hangi düzeye ulaşmış! Çok ilginç bir kız bu doğrusu!'

"Ben de bir obskurantım Katerina Vasilyevna, yani Güney eyaletlerimizdeki kara cahil zencilerden yanayım, onları boyunduruk altında tutan aydın beyazlara ise şiddetle karşıyım. Amerikan nefretime kapılarak coştuğum için bağışlayın. Ama inanın sizin düşüncelerinizi öğrenmek benim için çok ilginç olacak."

“Düşüncelerim epeyce tatsız ve soğuk şeyler Mr. Biyumont, ama bende bu düşünceleri hayatın kendisi uyandırdı. Yapmakta olduğun iş tek yanlı; üstelik de bu ‘tek yan’, halkın yararına çalışmak isteyen insanların yönelmeleri gereken ‘asıl yan’ değil. Şunu söylemek istiyorum, insanlara ekmek verin, okuma yazma işini onların kendileri de hallederler. İşe ekmekten başlamak gerek yani, yoksa bütün zamanınızı boşa harcamış olursunuz.”

“Madem öyle neden başlamanız gereken yerden başlamıyorsunuz işe?” Konuşma Biyumont’u iyice sarmaya başlamıştı. “Bu olanaksız bir şey değil, bunun bizde, Amerika’da çeşitli örnekleri olduğunu biliyorum.”

“Dedim ya size, bir kadın olarak tek başıma ne yapabilirim? İşe nerden ve nasıl girişeceğimi bile bilmiyorum. Bir iş yapabilmek için nerde, nasıl bir olanak bulunduğunu bir bilebilsem... Kızların her bakımdan elleri kolları bağlanmış. Yalnızca kendi odamda özgür olabiliyorum. İyi ama küçücük bir odada da ne yapabiliriz ki? Ancak masanın üzerine bir kitap açar ve okuma öğretebilirim. Tek başıma nereye gidebilirim? Tek başıma kimlere başvurabilirim? Ve tek başıma ne iş yapabilirim?”

“Ama Katyacığım, sen galiba beni bir despot olarak gösterdin? Bana dersimi verdiğin günden beri beni bu konuda suçlaman haksızlık olur.”

“Babacığım o olaydan dolayı nasıl utanç içinde olduğumu biliyorsunuz. O sıralar daha çocuk sayılırdım. Hayır, babacığım, siz çok iyi bir insansınız ve beni hiç sıkmıyorsunuz. Bizi sıkan, elimizi kolumuzu bağlayan, toplum. Mr. Biyumont, Amerika’da kızların özgür oldukları doğru mu?”

“Doğrusu bu gurur duyduğumuz bir yanımızdır. Aslında tabii bizde de olması gerektiği gibi değil daha bu işler. Ama yine de sizinle, yani Avrupalılarla aramızda bir karşılaştırma yapmak bile olanaksız. Size, Amerika’daki kadın özgürlüğüne ilişkin anlatılan şeylerin hepsi doğru.”

Katerina Vasilyevna babasına dönerek yarı şaka yarı ciddi:

“Öyleyse babacığım,” dedi, “Mr. Biyumont fabrikayı satın alınca biz de Amerika’ya gidelim. Hiç değilse orada bir şeyler yapabilirim. Ah, bu ne büyük bir mutluluk olurdu!”

Biyumont:

“Petersburg’da da bir şeyler yapabilirsiniz,” dedi.

“Söyleyin öyleyse ne yapabileceğimi.”

Biyumont bir iki saniye ikirciklenir gibi oldu: ‘İyi ama ben buraya niye gelmiştim? Ondan iyi kim yardımcı olabilir bu konuda bana?’

“Ekonomi biliminin ulaştığı son ilkelerin uygulamalarının yapıldığından haberiniz yok mu? Bu sıralar bu konuda birtakım deneyler yapılıyor.”

“Evet, okumuştum, herhalde çok ilginç ve çok yararlı deneyler bunlar. Benim de böyle bir deneye katılabileceğimi mi söylemek istiyorsunuz? Ama nerde, nasıl?”

“Bayan Kirsanova’nın böyle bir uygulaması var.” “Kirsanova mı? O da kim? Durun bir dakika, kocası doktor mu bu söylediğiniz hanımın?”

“Kocasını tanıyor musunuz? Ve tanıdığınız halde o size karısının başlattığı uygulama hakkında bir şey söylemedi mi?”

“Onunla tanışmamız çok eski bir olay. Kendisi o sıralar evli değildi. Ben ağır hastaydım, birkaç kez ziyaretime geldi ve beni iyileştirdi. Ah, ne harika bir insandı! Karısı da onun gibi mi?”

Ama Kirsanova ile nasıl tanışılacak? Biyumont mu sağlasın bu tanışmayı? Ama olur mu? Kirsanovlar Biyumont’un daha adını bile bilmiyorlar ki... Yok canım, aracıya ne gerek var, Kirsanova yaptığı işe ilgi duyan birini selamsız sabahsız karşısında görürse herhalde daha çok sevinir. Adrese gelince, o da doktor Kirsanov’un çalıştığı hastaneden öğrenilebilir.

XI

Katerina Vasilyevna’nın Vera Pavlovna’yla tanışması işte böylece gerçekleşti. Ertesi gün sabah erkenden doğruca Vera Pavlovna’ya giden Katerina Vasilyevna, akşam evlerinde Biyumont’la karşılaştı: Biyumont bu işe öyle ilgi duyuyordu ki, Katerina Vasilyevna’nın Vera Pavlovna’dan ve onun yapmakta olduğu işten hoşlanıp hoşlanmadığını öğrenmek istiyordu.

Katerina Vasilyevna çok heyecanlıydı. Eski kederli, düşünceli hali gitmiş, bunun yerini taşkın bir sevinç almıştı. Biyumont’a büyük bir coşkuyla gördüklerini anlatıyordu (oysa aynı şeyleri bir kez de babasına anlatmıştı, ama heyecanı yatışmamıştı) ve anlatması biteceğe de benzemiyordu. Nasıl heyecanlanmasın Katerina Vasilyevna? Canlı, hayat, hareket dolu bir iş bulmuştu! Biyumont anlattıklarını büyük bir dikkatle dinliyordu. Ama bir dakika, Katerina Vasilyevna’nın anlattığı türden şeyleri böyle dinlemek olacak şey mi? Nerdeyse öfkeyle: “Mr. Biyumont,” dedi, “doğrusu beni düşkırıklığına uğrattınız, anlattıklarım sizi hiç mi etkilemedi? Kupkuru bir ilgiden başka bir şey yok yüzünüzde.”

“Katerina Vasilyevna, unutmayın ki ben bütün bunları daha önce bizde, Amerika’da gördüm. Benim için ilginç olan yalnızca bazı ayrıntılar. İşin özünü çok iyi biliyorum. Sizin için çok yeni olan bu girişimi başarıya ulaştıran kişiler ilgimi çekiyor benim daha çok. Yani olayın kendisine değil, onu yapan, yürüten kişilere ilgi duyuyorum. Örneğin Bayan Kirsanova üzerine bana neler söyleyebilirsiniz?”

“Hiç kuşkusuz çok, çok hoşlandım ondan. Bütün bunları öyle büyük bir sevgiyle anlatıyordu ki bana!..”

“Bunu daha önce de söylemiştiniz.”

“E, öyleyse daha başka ne anlatmamı istiyorsunuz? Daha başka ne söyleyebilirim ki size? Gözümün önünde öylesine büyüleyici şeyler dururken, ona dikkat edecek halim yoktu ya!..”

“Aslında haklısınız, insan kendini bir işe kaptırınca, kişileri unutur gider. Ama yine de, Bayan Kirsanova konusunda bana söyleyebileceğiniz başka hiçbir şey yok mu?”

Katerina Vasilyevna belleğini zorladı; ama yine de, Vera Pavlovna'nın üzerinde ilk anda bıraktığı izlenimlerden başka bir şey bulamadı, dış görünüşünü, konuşma biçimini, bir insanla ilk kez tanışıldığında dikkati çeken neler varsa, hepsini anlattı. Bunlardan başka?.. Bunlardan başka gerçekten bir şey hatırlamıyordu Vera Pavlovna'ya ilişkin. Kafasını dolduran her şey atölyeye ilişkindi, bir de Vera Pavlovna'nın atölye konusundaki açıklamaları. O bu açıklamaların hepsini anlamış, aklında tutmuştu, ama Vera Pavlovna konusunda, ilk karşılaşmalarındaki birkaç sözcük ve ilk izlenimler dışında bir şey hatırlamıyordu.

"Bayan Kirsanova konusunda sizden çok şey öğrenme umudum bu kez gerçekleşmemiş bulunuyor. Ama bu konuda yakanızı bırakmayacağım, birkaç gün sonra size yeniden onu soracağım."

"Madem kendisi sizi bu kadar ilgilendiriyor, neden gidip doğrudan tanışmıyorsunuz?"

"Bunu ben de istiyorum; kim bilir, bir gün bu dediğiniz de olur. Ama daha önce onun hakkında öğrenebildiğim kadar çok şey öğrenmek istiyorum." Biyumont bir an ikirciklendi. "Size söyleyeyim mi söylemeyeyim mi diye düşündüm, ama galiba en iyisi söylemek, sizden bir ricam var Katerina Vasilyevna, onlarla olan konuşmalarınızda şu ya da bu şekilde benden söz etmeniz gerekirse, sakın Vera Pavlovna hakkında size sorular sorduğumu ve kendileriyle tanışmak istediğimi söylemeyin."

Katerina Vasilyevna'nın yüzü birden ciddileşti:

"Ama bu iş esrarengiz bir hal almaya başladı, Mr. Biyumont. Kendiniz gizli kalmak ve benim aracılığımla onlar hakkında bilgi toplamak istiyorsunuz."

"Evet, Katerina Vasilyevna; bunu size nasıl açıklayabileceğimi bilemiyorum. Galiba şöyle söyleyebilirim, onlarla tanışmaya çekiniyorum."

"Ama bütün bunlar çok tuhaf Mr. Biyumont."

"Haklısınız. En iyisi açıkça söylemek; çekiniyorum, çünkü onların benimle tanışmaktan hoşlanmayacaklarını düşünüyorum. Aslında benim adımı bile duymuş değiller. Ama onların yakın çevrelerinden biriyle aramızda birtakım tatsızlıklar geçmiş olabilir, hatta onlar bile benden yana

tatsız birtakım şeylere tanık olmuş olabilirler. Onun için önce kendilerinin benimle tanışmak isteyip istemeyeceklerini öğrenmeliyim."

"Bütün bunlar çok tuhaf, Mr. Biyumont."

"Ben dürüst bir insanım, Katerina Vasilyevna; sizi hiçbir zaman ayıplı bir duruma düşürmeyeceğimden emin olabilirsiniz. Sizinle bu daha ikinci görüşmemiz, ama inanın size derin saygı duyuyorum."

"Sizin dürüst bir insan olduğunuzu ben de görüyorum Mr. Biyumont, ama yine de..."

"Eğer beni dürüst bir insan olarak görüyorsanız, sizi arada bir ziyaret etmeme izin verin, böylece ben de –siz bana tam olarak güven duyduktan sonra– Kirsanovlar konusundaki soruşturmama devam edebilirim. Ya da, daha iyisi, onlardan söz etmekte bir sakınca görmediğiniz, bana tam güvendiğiniz zaman, sizden rica etmeme gerek kalmadan siz kendiniz bana onlardan söz edin ve benim bana onları anlatmanız konusundaki bu ricam, bu konudaki son ricam olsun, nasıl, kabul ediyor musunuz?"

Katerina Vasilyevna hafifçe omuz silkerek:

"Rica ederim, Mr. Biyumont," dedi, "ama yine de kabul edersiniz ki..."

"... bu sözlerimle size güven değil, güvensizlik veriyorum, değil mi? Haklısınız. Ama ben bu güvensizliğiniz geçene dek bekleyeceğim."

XII

Biyumont sık sık Polozovlar'ı ziyaret etmeye başlamıştı. 'Neden olmasın,' diye düşünüyordu ihtiyar, 'Biyumont yabana atılacak bir insan değil. Eski durumumuz olsa Katya kuşkusuz kendine çok daha iyi bir koca bulabilirdi; ama Katyam o zamanlar da ikbal peşinde koşan bir kız değildi. Şimdiyse bundan iyisi can sağlığı.'

Gerçekten de Biyumont yabana atılacak bir insan değildi ve Katya için uygun sayılabilirdi. Bir kez, bundan böyle hep Rusya'da kalacağından, çünkü Rusya'yı anayurdu saydığından söz ediyordu. Sonra ciddi, aklı başında bir insandı. 30 yaşında olmasına karşın, sıfırdan başlayarak kendine iyi bir yer edinmişti. Gerçi Rus olsaydı Polozov onun soylu olmasını isterdi, ama yabancılarda, özellikle Fransızlarda ve bunlardan da çok Amerikalılar'da böyle şeyler aranmıyordu; Amerika'da adam bugün kunduracı çırağıdır, yarın bir bakmışsın general, öbür günse Başkan oluvermiş, daha sonra ise aynı adamı bir yerde memur ya da avukat olarak görmek kimseyi şaşırtmaz. Çok cins bir millet bu Amerikalılar, bir insanda yalnızca para ve akıl olup olmadığına bakılır onlarda, 'Doğrusu da bu,' diye düşünmeye devam ediyordu Polozov, ben de onlar gibi değil miyim? Ticaretle uğraştım, bir tüccar kızıyla evlendim. En önemli şey para. Ama aklı da yabana atmayacaksın, akıl olmadı mı para kazanamazsın. Ama o para kazanacaktır, zaten tutmuş bile para kazanmanın yolunu. Fabrikayı satın alıp müdür olacak, sonra bir de bakmışsın firması kendine fabrikadan bir pay verivermiş. Oluyor çünkü onlarda böyle şeyler, onlarda bu işler bizde olduğu gibi değil... Sonra gelsin milyonlar..."

Polozov'un, damadının milyoner olacağına ilişkin hayalleri, tıpkı Mariya Alekseyevna'nın, ilk damadının içki işine el atıp vurgunu vuracağına ilişkin hayalleri gibi herhalde gerçekleşmeyecekti, ama her şeye karşın Biyumont yabana atılamayacak bir adamdı ve işin bu yanında kuşku duyacak bir şey yoktu.

Ancak, Biyumont'u damadı gibi görmekte yanılmış olmasındı sakın? İhtiyarın bu konuda bir kuşkusu var idiyse bile, bu kuşku, Biyumont'un iki hafta süreyle kendilerine gelip gitmesinden ve fabrikanın satışı işinin birkaç gün gecikebileceğini söylemesinden sonra tümüyle yok oldu. Aslında satış

işinin gecikme nedeninin belki bununla hiçbir ilgisi yoktu. Çünkü Mr. Loter'in gelmesini beklemiyor bile olsalar, sözleşmenin düzenlenmesi işini bir haftadan önce bitirmeleri olanaksızdı; oysa Mr. Loter dört gün sonra Petersburg'da olacaktı. Biyumont bu konuda şöyle demişti: "Aslında sizinle tanışıp dost olmamış olsaydım, bu işi ben kendim bitirecektim. Şimdiyse bu işi benim yapmam hiç doğru olmaz, sizinle tanışıklığımı firma yanlış değerlendirebilir. Herhangi bir yanlış anlamayı önlemek için, firmama, satış görüşmeleri sırasında fabrikanın müdürüyle dost olduğumu ve müdürün hayattaki tek sermayesinin bu fabrikadaki payı olduğunu, bu yüzden satış anlaşmasını tamamlaması için bir başkasını göndermelerini istedim; onlar da işte Mr. Loter'i gönderiyorlar."

Ne kadar da temkinli ve akıllı! Ama öte yandan da onun bu davranışı Katya'yla evlenme niyetinde ne kadar ciddi olduğunu göstermiyor mu? Öyle ya, satıcıyla sıradan bir tanışıklık böylesine dikkatli olmayı neden gerektirsin?

XIII

Biyumont’u bundan sonraki birkaç gelişinde Katerina Vasilyevna oldukça soğuk karşıladı. Tanımadığını söylediği ve geçmişte olmuş birtakım tatsızlıklar nedeniyle kendisiyle tanışmayı isteyip istemeyeceklerinden emin olmadığını söylediği bir aile hakkında durmadan sorular sorup bilgi toplamaya çalışan bu hiç tanımadığı adama karşı gerçekten de tuhaf bir tedirginlik ve güvensizlik duyuyordu. Katerina Vasilyevna Biyumont’u soğuk karşılamakla birlikte, onunla heyecanlı birtakım konuşmalara girmekten de geri durmuyordu. Kirsanov’la tanışana kadarki hayatında bu türden insanlarla hiç karşılaşmamıştı. Kendisinin ilgi duyduğu her şeye Biyumont da ilgi duyuyor, düşüncelerini, heyecanını paylaşıyordu. En sevdiği kız arkadaşlarıyla –ki bunların sayısı çok değildi, hatta bir taneydi diyebiliriz, Polina, o da Moskovalı bir fabrikatörle evlenerek yıllar önce Moskova’ya yerleşmişti– evet, Polina’yla bile bu kadar rahat konuşabildiğini hatırlamıyordu.

Biyumont’un, Polozovlar’ın evine ilk gelişinin nedeni Bayan Kirsanova hakkında bilgi toplamaktı belki, ama daha tanıştıkları günden hani can sıkıntısını ve bundan kurtulmanın yollarını konuştukları yemekten başlayarak ona karşı saygı ve sevecenlik duyduğu da apaçıktı. İkinci görüşmelerinde, Katerina Vasilyevna’nın kendine sonunda gerçek bir iş bulmaktan duyduğu taşkın sevinç Biyumont’u ona daha da bağlamıştı. Katerina Vasilyevna şimdi her yeni görüşmelerinde onun bu bağlılığının daha da belirginleştiğini görüyordu. Çok geçmeden aralarında son derece sade, ama sımsıcak bir dostluk kuruldu. Bir hafta sonra ise Katerina Vasilyevna ona Kirsanovlar hakkında bildiklerini anlatmaya başlamıştı. Biyumont’ta dürüst olmayan birtakım düşüncelerin bulunmadığına iyice inanmıştı.

Katerina Vasilyevna ona artık Kirsanovlar konusunda bildiklerini anlatmaya başlamıştı, bu doğru. Ama bir başka doğru daha var: Onun Kirsanovlar konusunda konuşmaya başlaması üzerine Biyumont kendisini durdurmuş ve şöyle söylemişti:

“Durun bir dakika, acele etmeyin! Beni daha tanımıyorsunuz ki!” “Hayır, Mr. Biyumont, sizi yeterince tanıyorum. Onlar konusundaki tuhaf tavrınızın

nedenini açıklamamanızı yadırgamıştım. Ama şimdi bunda yadırganacak bir yan görmüyorum, şu dünyada kimsenin kimseye açmadığı az mı giz var?”

“Biliyor musunuz Katerina Vasilyevna, onlar hakkında öğrenmek istediğim şeyler için şimdi o eski sabırsızlığı duymuyorum.”

XIV

Katerina Vasilyevna’daki canlanma sürüyordu. Hatta artık bu canlılık sürekli bir niteliğe bürünmüş, onun kimliği, gerçek kişiliği olmuştu. Katerina Vasilyevna Biyumont’un kendisine bağlanmasının nedeni olarak da kendindeki bu canlanmayı görüyordu. Biyumont’a gelince, onun da sürekli Katerina Vasilyevna’yı düşündüğü apaçık ortadaydı. Kirsanovlar konusunda anlattıklarını iki üç kez dinledikten sonra, “Tamam,” dedi, “artık onlar hakkında öğrenmek istediğim şeyleri öğrendim. Yardımlarınız için size çok teşekkür ederim,” “Canım daha ne biliyorsunuz ki? Onların birbirlerini çok sevdiklerini ve çok mutlu olduklarını bile daha yeni söyledim size,” “Gerçekten başka bir şey bilmeme gerek yok. Hem ben bütün bunları önceden de biliyordum,” Böylece konuşmaları başka bir konuya çevrilmişti.

Katerina Vasilyevna onun Bayan Kirsanova konusundaki ilk sorusu üzerine doğal olarak onun Vera Pavlovna’ya âşık olduğunu düşünmüştü. Ama böyle bir durumun olmadığı şu anda açıkça belliydi. Katerina Vasilyevna’nın tanıdığı kadarıyla Biyumont birilerine âşık olabilecek bir insan değildi. ‘Ama yine de âşık olabilir. Hele şu anda birine âşıksa, bu kesinlikle benden başkası değildir.’ İşte böyle düşünüyordu Katerina Vasilyevna.

XV

İyi ama gerçekten de seviyorlar mıydı birbirlerini? Katerina Vasilyevna'dan başlayalım. Onun Biyumont'u çok düşündüğünü, onun için çok kaygılandığını gösteren bir olay var. Ama nasıl da tuhaf sonuçlanmıştı o günkü görüşmeleri! Yani olayın başlangıcından beklenebilecek sonuçla hiç ilişkisi olmayan bir sonuç! Biyumont Pozolovlar'a şaşmaz bir biçimde her gün uğruyordu. Bazen uzun oturuyordu, bazen kısa, ama her gün kesinlikle uğruyordu. Polozov'un, onun kızıyla evleneceğine olan inancı da burdan kaynaklanıyordu; bu düşünceye temel olabilecek bunun dışında başka hiçbir gerekçe yoktu. Ama işte bir akşam, vakit epeyce ilerlediği halde Biyumont görünmedi.

“Baba, Biyumont'tan haberiniz var mı?”

“Hayır, canım, hiç haberim yok. Ama bir şeyi olduğunu sanmıyorum, herhalde zamanı olmadığı için uğrayamamıştır.”

O gece öylece geçti. Ertesi gün Biyumont yine görünmedi. Üçüncü gün sabah Katerina Vasilyevna evden çıkmaya hazırlanıyordu.

“Katya, canım, nereye gidiyorsun?”

“Hiç baba, öyle... Biraz işim var.”

Katerina Vasilyevna doğruca Biyumont'a gitti.

Biyumont, üzerinde kolları geniş bir palto, oturmuş kitap okuyordu. Kapı açılınca gözlerini kitaptan kaldırdı.

“Katerina Vasilyevna, siz misiniz? Geldiğiniz için teşekkür ederim, sizi gördüğüme çok sevindim.”

Aslında gelen babası da olsa herhalde böyle karşılardı. Yok canım, hakkını yemeyelim, çok sevecendi karşılaması.

“Mr. Biyumont, lütfen söyler misiniz, ne zamandır niçin uğramıyorsunuz? Beni sizi merak etmek ve yolunuzu beklemek zorunda bıraktınız.”

“Bir şey yok, Katerina Vasilyevna, gördüğünüz gibi sapasağlamım. Çay içmez miydiniz? Bakın ben de tam çayımı içiyordum.”

“Bir fincan çay alayım. Yalnız söyler misiniz, bu kadar zamandır niçin uğramadınız bize?”

“Pyotr, bir bardak getir. Gördüğünüz gibi sapasağlamım Katerina Vasilyevna. Demek ki size uğrayamayışımın nedeni önemsiz bir şey. Mr. Loter’e fabrikayı gezdiriyordum. Kendisine bir şey açıklarken, kolumu dalgınlıkla dişlinin üzerine koymuşum. Dişli birden dönmeye başlayınca, ceketimin yeniyle birlikte kolumu da biraz sıyırdı. Ne dün ne de önceki gün, ceketimi giyemedim. Size gelemeyişimin nedeni bu.”

“Gösterin, yoksa bunun basit bir sıyrık değil, önemli bir yaralanma olduğunu düşünüp üzüleceğim.”

“İki elimi de kullanabildiğime göre (Pyotr giriyor içeri, elinde Katerina Vasilyevna için bir bardak) büyük bir yaralanma olmadığı apaçık ortada. Bununla birlikte çok istiyorsanız, buyrun bakın. (Paltosunun yenini dirseğine kadar sıyırıyor) Pyotr, şu küllüğü boşaltın, bir de çalışma odamda masanın üzerinde puro kutum olacak, onu getirin... Görüyorsunuz ya, önemsiz bir şey, bir İngiliz plasteri yetti de arttı bile.”

“Ama baksanıza yine de ne kadar şiş ve kırmızı.”

“Dün daha kötüydü, yarına bir şey kalmaz (Pyotr boşalttığı küllüğü ve puro kutusunu masanın üzerine bırakıp çıkıyor). Karşınıza yaralı bir kahraman gibi çıkmak istemedim.”

“İyi ama birkaç satır olsun bir şey de yazamaz mıydınız?”

“Hemen ertesi gün ceketimi giyebileceğimi sanıyordum. Dün de bugün giyebileceğimi sandım, ayrıca böyle ufacık bir şey için sizi tedirgin etmek istemedim.”

“Ama sonuçta daha çok tedirgin ettiniz. Hiç doğru bir şey değil bu yaptığınız Mr. Biyumont. Şu satış işini ne zaman bitireceksiniz?”

“Herhalde bugünlerde biter. Biliyor musunuz, işlerin uzaması benimle Mr. Lotter yüzünden değil. Firmamız biraz ağırdan alıyor.”

“Okuduğunuz kitap ne?”

“Thackeray’ın yeni romanı. Bir insanda bu kadar yetenek olsun da, yaza yaza böyle bir şey yazsın! Neden? Çünkü yazacağını ilk kitabında yazmış, başka da yedeği yok.”

Vb. vb. Thackeray’ın tükenişine üzüldüler ve bu türden başka bir sürü konuda yarım saat daha konuştular.

“Benim artık Vera Pavlovna’ya gitmem gerek. Siz ne zaman tanışacaksınız onlarla? Gerçekten çok iyi insan ikisi de.”

“Şöyle biraz toparlanayım, sizden rica ederim. Bana uğradığınız için çok teşekkür ederim... At sizin mi?”

“Evet, benim.”

“Bu atı hiçbir zaman babanızın arabasına koşulu görmememin nedeni demek bu? Doğrusu esaslı bir at.”

Arabacı atılıyor:

“Çok güzel attır, efendim. Tam 350 rubledir değeri.”

“Kaç yaşında?”

“ Altı yaşında, efendim.”

“Haydi Zahar, ben yerleştim, gidebiliriz artık. Hoşça kalın Mr. Biyumont. Bu akşam geliyor musunuz?”

“Bu akşam sanmam, ama yarın... herhalde.”

XVI

Evet, böyle bir başlangıca karşı, böyle bir sonuç! Ama yine de Polozov'a göre iş artık düğüne doğru gidiyordu. Düşsel damatla düşsel gelin arasındaki ilişkiler böyleyken, bu ilişkilerin düğün yönünde gelişmekte olduğu düşünülecek; tuhaf şey doğrusu! İyi ama bu adam bunların arasında geçen konuşmaları da mı duymuyordu? Evet, gerçi kızıyla düşsel nişanlısı her an gözünün önünde değillerdi. Üçü bir olmaktan çok, ikisi bir, ayrı odalarda oluyorlar, ya da ayrı odalarda dolaşıyorlardı; ama olsun, onun yanında oldukları ve ondan uzakta oldukları zaman konuşmalarında bir şey değişmiyordu ki! Bu konuşmalara insan yüreğinin sırlarını bilen birileri kulak vermiş olsaydı, herhalde Katerina Vasilyevna'yla Biyumont'un evlenecekleri umudunun sıfır olduğunu söylerdi. Bu sonuç, ikisinin birbirlerine duygularını hiç açmıyor olmalarından çıkarılmazdı, hayır, onlar dünyada her şeyden söz ediyorlardı, şu var ki çok az konuşuyorlardı, belki bu da o kadar önemli değil, önemli olan bunları hangi tonda konuştukları. Öylesine sakin bir tonla konuşuyorlardı ki, insanın öfkelenesi geliyordu. Konuşma konuları ise öylesine birbiriyle ilgisiz ve tutarsızdı ki!.. Tanışmalarının üzerinden iki ay, Biyumont'un "çok teşekkür" ettiği ziyaretin üzerindense bir hafta geçmişti; fabrikanın satış işi bitmişti ve Mr. Lotter dönmeye hazırlanıyordu (döndü de; onun herhangi bir felakete uğramasını, olağanüstü bir şeyle karşılaşmasını beklemeyin; tam bir tüccar gibi satış operasyonunu gerçekleştirdi. Biyumont'a firmanın kendisini 1000 sterlin ücretle fabrikaya müdür atadığını bildirdi, ki bu zaten beklenen bir şeydi, hepsi bu! Adam tüccar, kendini ilgilendirmeyen işlere ne diye karışsın!), fabrikanın paydaşları ve tapu bu arada Polozov da paralarını satışın ertesi günü alacaklardı (aldılar da; yine olağanüstü bir şey beklemeyin, Hodçson, Lotera and Co. son derece ciddi bir firmadır), paralarının yarısını peşin, kalan için de üç aylık senet aldılar. Polozov büyük bir keyif içinde salondaki masanın üzerine yığdığı paralara ve senetlere bakıyor, arada bir de kızıyla Biyumont'un konuşmalarına kulak kabartıyordu; Katerina Vasilyevna'yla Biyumont pencereleri caddeye bakan dört odayı ve salonu boydan boya dolaşarak konuşuyorlardı.

"Nasıl ki kadınlar kör inançlar yüzünden binbir kahır çekiyorsa," diyordu Biyumont (artık ne Amerikan, ne İngiliz havası duyuluyordu sözlerinde), "erkekler de (tabii aklı başında, dürüst erkeklerden söz ediyorum) aynı

nedenden dolayı az tatsızlıkla karşılaşmıyorlar. Kendisine yapılan bir evlenme önerisine peki demesiyle birlikte ne gibi ilişkiler yaşayacağını bilmeyen bir kızla, siz söyleyin, evlenilebilir mi? Şu anda nişanlısı, yarınsa kocası olacak olan adamla her gün yaşayacağı hayatın nasıl bir hayat olacağını, bundan hoşlanıp hoşlanmayacağını bilmeyen bir kız düşünün...”

“Ama Mr. Biyumont bu genç kızla nişanlısı arasında, evlendikten sonra sürdürecekleri gündelik yaşama benzer bir ilişki kurulmuşsa, onlar birbirlerinden hoşnut kalıp kalmayacaklarını evlenmeden önce de bilebilirler.”

“Bir ölçüde, evet; aralarındaki evlilik öncesi ilişki ne kadar eksiksiz ve çok yönlü olursa, kuşkusuz o kadar iyi olur. Ama yine de, düşünün ki, kız kuracağı ilişkinin niteliği hakkında hiçbir şey bilmiyor, bu bakımdan evlilik onun için gözü kapalı bir tehlikeye atılmaktan başka bir şey değildir. Bu, kadın için böyle... Peki ya erkek için? Eğer erkek dürüst, aklı başında bir insansa, aynı tehlike onun için de söz konusu. Aslında o bir ölçüde bu ilişkiden hoşnut kalıp kalmayacağını değerlendirebilir, çünkü daha önce çeşitli kadınlar tanımıştır, hangi tür kadından hoşlandığını yaşayarak öğrenme olanağını elde etmiştir. Kadınınsa elinde böyle bir olanak bulunmuyor.”

“Ama kadın da gerek kendi ailesindeki, gerekse tanıdığı ailelerdeki yaşamı ve insan tiplerini gözlemleyebilir, bunların üzerinde uzun uzun düşünebilir, öyle değil mi?”

“Bütün bunlar güzel şeyler, ama yeterli değil. Hiçbir şey, yaşamanın, bizzat denemenin yerini tutamaz.”

Katerina Vasilyevna gülümseyerek:

“O zaman yalnızca dul kadınların evlenmesini uygun buluyorsunuz siz?” dedi...

“Doğrusu çok iyi dile getirdiniz. Evet, yalnızca dullar. Gençkızların evlenmeleri yasaklanmalı.”

Katerina Vasilyevna ciddi ciddi:

“Evet, haklısınız,” dedi.

Kulak misafiri olduğu bu konuşmalar ya da bu konuşmalardan kısmen kulağına çarpan birtakım sözler, Polozov'u şaşkınlıktan şaşkınlığa düşürüyordu. Ama gitgide bunlara alıştı ve şöyle düşünmeye başladı: 'Ne yani, ben de kör inançlara aldırmayan bir insan değil miydim? Ticaret yaptım ve bir tüccar kızıyla evlendim.'

Ertesi gün bu konuşmaya şöyle devam ettiler (aslında hep aynı konuyu konuşuyor değillerdi tabii; her konuda konuşuyorlardı onlar):

"Bana Solovtsov'a nasıl âşık olduğunuzu anlatmıştınız. İyi ama bunu neyle adlandıracağız? Bilmem ki buna..."

"İsterseniz biraz oturalım, ben dolaşmaktan yoruldum."

"Tabii... buna çocukça bir kapılma diyebilir miyiz? Daha sonraki evlilik yaşamı için insana hiçbir güvence sağlamayan bir kapılma?.. Bu tür kapılmalar galiba yalnızca birtakım şakalara, anımsamalara ve tabii biraz da dertli dertli iç çekmeye yarıyor? İç çekme de var işin içinde, çünkü bu oldukça keder verici bir durumdur. Sizi gerçekten olağanüstü bir şans kurtarmış bu durumdan. Dua edin ki Aleksandr gibi birinin eline düşmüşsünüz."

"Kim dediniz?"

Biyumont, Kirsanov'dan yalnızca "Aleksandr" diye söz etmiş olmasını çabucak kapatarak:

"Yani Aleksandr Matyeviç Kirsanov," diye tamamladı sözünü. "Demek istediğim, Kirsanov olmasaydı, siz ya veremden ya da bu alçak yüzünden ölüp gidecektiniz. Bu olaydan, siz kadınların toplumda ne denli zarara uğramaya açık bir konumda bulunduğunuz gibi temel bir sonuç çıkarabiliriz. Bu sonucu siz kendiniz ortaya koydunuz. Siz yaşadığınız deney sonunda daha akıllı ve daha iyi bir insan oldunuz; ancak yine de geçirdiğiniz deney size, hangi kişilikte bir erkeğin sizin için uygun koca olacağını ayırt etmenizi sağlayacak ölçütler verememiştir. 'Kocam alçak olmasın, dürüst bir insan olsun,' bu deney sonunda sizin öğrenebildiğiniz tek şey herhalde bu olmuştur. Bu da bir şeydir, ancak aklı başında bir kadının yalnızca şununla yetinebileceğini söyleyebilir misiniz, evleneceğim adam dürüst olsun da nasıl olursa olsun! Kabul edersiniz ki, çok daha kapsamlı bir deneyden geçmek, kişilikleri ve ilişkileri çok daha ayrıntılı

bilmek gerekir. Dün –sizin sözlerinizle–, yalnızca dul hanımların evlenmeleri gerektiği gibi bir sonuca ulaşmıştık. Peki ama siz dul musunuz?”

Biyumont bütün bunları hoşnutsuz bir havayla söylemişti; hele son cümlede sesinde açık bir öfke duyuluyordu.

Katerina Vasilyevna üzgün üzgün:

“Haklısınız, ama sizi aldatamazdım,” dedi.

“Böyle bir şeyi yapamazdınız, çünkü deneyim sahibi olmayan birinin kendini deneyimliymiş gibi gösterebilmesi olanaksızdır.”

“Siz sürekli biz genç kızların doğru bir seçim yapabilmemiz için yeterli olanaklara ve koşullara sahip olmadığımızı söylüyorsunuz. Bunda haksız olduğunuzu söyleyemem. Ama doğru bir seçim yapabilmek için köklü bir deneyden geçmenin gerekmediği ayrıksı durumlar yok mudur? Çocukluktan kurtulmuş bir genç kız artık kendi kişiliğini tanımış sayılır. Örneğin ben, kendi kişiliğimin bilincindeyim ve herhalde bundan sonra da kişiliğimde bir değişme olacak değil. Bugün 22 yaşındayım ve mutlu olmam için bana nelerin gerektiğini biliyorum; kimsenin bana engel olmayacağı sakin, sade bir yaşam, o kadar.”

“Evet, bunun böyle olduğu görülüyor.”

“Bende bu özellik görülüyorsa, bir başkasında da bu özelliklerin bulunup bulunmadığını benim görebilmem çok mu zor? Birkaç konuşmayla anlayamaz mıyım onun bu yönden bana uygun olup olmadığını?”

“Elbette anlayabilirsiniz. Ancak unutmayın ki, siz kendiniz ayrıksı bir durum olarak nitelendirdiniz durumunuzu. Yoksa bu genelgeçer bir kural değildir.”

“Kuşkusuz genelgeçer bir kural değil bu. Ancak Mr. Biyumont, siz de unutmayın ki, toplumumuzda bugün geçerli olan ahlak ilkeleri, genç kızların sizin dediğiniz gibi evlendikten sonra düş kırıklığına uğramamak için gündelik yaşamın gerektirdiği birtakım ilişkileri evlenmeden önce yaşamalarını olanaksız kılıyor. Bugünkü koşullarda tam anlamıyla umarsız durumda olan kızlarımızdan böyle bir şey istemeyiz. Toplumumuzun bugünkü ahlak anlayışı içinde genç kızlar evlenmeden önce ne tür bir

ilişkiden geçerlerse geçsinler, bu onlara en küçük bir deneyim kazandırmayacaktır. Başka bir deyişle bu tür bir ilişki onlara herhangi bir yarar sağlamayacağı gibi, tam tersine onları önemli tehlikelerle karşı karşıya bırakacaktır. Bir genç kız çok kolay alçalabilir, aşağılık yalanlara çok kolay kapılabilir. Ailesini, toplumu aldatmak, onlardan gizlenmek zorunda kalabilir. Aldatmayı bir kez öğrendimi de, kendisini gerçekten alçaltacak yalan ve benzeri aşağılık yollara başvurması artık işten değildir. Burada da kalmayıp, dahası, hayata da ciddi olmayan bir gözle bakmaya başlaması mümkündür. Hadi bütün bunlar olmadı, alçalmadı, onurlu kaldı diyelim, bu kez de incinmiş, yüreği ezilmiş olacaktır. Kaldı ki, sözünü ettiğiniz gibi gündelik ilişkilerin deneyiminden geçse bile bundan kazanacağı hiçbir şey yoktur, çünkü alçalma tehlikesi, bu olmazsa yüreğinin ezilmesi tehlikesini içeren bu ilişkiler, yine de sizin sözünü ettiğiniz anlamda ve kapsamda gündelik ilişkiler olamayacak, göstermelik nitelikte bir şeyler olacaktır. Kısacası bizim toplumsal koşullarımızda bu dediğiniz türden şeyler genç kızlara kesinlikle tavsiye edilemez.”

“Çok haklısınız Katerina Vasilyevna; bugünkü hayatımızın böylesine rezilce olmasının nedeni de burada zaten.”

“Evet, bu noktada birleşiyoruz.”

Şimdi bütün bunlar ne demek oluyor? Genel anlayış yönünden bu sözlerin nasıl değerlendirileceği şurda dursun, özel ilişkiler yönünden bile bunların anlamı ne oluyor? Adam: “Bana iyi bir eş olacağınızdan emin değilim,” diyor. Kızın yanıtı: “Canım siz bana daha önce bir evlenme teklif edin hele...” Adiliğin bu kadarına pes doğrusu! Ama belki de adilik olan bu değildir? Belki de adam şöyle diyordur: “Sizinle mutlu olup olmayacağım konusunda benim düşünüp değerlendireceğim bir şey yok; ama sizden ricam, beni bile seçerken dikkatli olmanız. Evet, beni seçmiş bulunuyorsunuz, ama olsun,yalvarırım size, bir kez daha, bir kez daha düşünün. Bu son derece önemli bir konudur. Sizi çok sevmeme karşın, bana bile güvenmeyin. Seçiminizde çok dikkatli, çok titiz olmalı, kılı kırk yarmalısınız.” Ve kız da şöyle karşılık veriyordur: “Dostum, kendinizden çok beni düşündüğünüzü görüyorum. Haklısınız... çünkü bizler gerçekten acınası durumdayız, bizi aldatıyorlar, gözlerimizi bağlayıp bizi diledikleri yöne sürüklüyorlar. Ama siz benim için korkmayın, siz beni aldatamazsınız.

Ben mutlu olacağımdan eminim. Kendinizden yana sizin içiniz nasıl rahatsa, benim de kendimden yana içim öyle rahat.”

Konuşmalarını ertesi gün sürdürürken:

“Bir şeye şaşıyorum,” dedi Biyumont (yine odadan odaya dolaşarak konuşuyorlardı ve odalardan birinde ihtiyar Polozov oturuyordu) “bir şeye şaşıyorum, bu iğrenç koşullar altında nasıl oluyor da mutlu evlilik yapabilenler çıkabiliyor?”

Katerina Vasilyevna gülümseyerek (Katerina Vasilyevna artık sık sık gülümsüyor, sessiz, ama içten gülümsemeler bunlar):

“Mutlu evliliği başaranlara kızıyormuş gibi bir haliniz var!” dedi.

“Gerçekten de, mutlu evlilikler bende, elbette kızgınlık değil, ama kederli birtakım düşünceler uyandırıyor, elinde doğru dürüst bir seçim yapabilmek için hiçbir olanak, hiçbir araç bulunmadığı halde bir genç kız yine de doğru bir seçim yapabiliyorsa, bu, kadınların son derece akıllı, sağduyulu, aydın olduklarını göstermez mi? Doğa kadınlara nasıl bir basiret, nasıl bir zekâ vermiş ki, bütün olumsuz koşullara karşın onlar yanılmamayı başarabiliyorlar? Ve düşünün, bu büyük zekâyı toplum kendi yararına kullanacak yerde elinin tersiyle itiyor, hatta eziyor, yok etmeye çalışıyor. Oysa bu akıl yok edilecek yerde kullanılabilseydi, toplumsal ilerleme bugünkünün on katı hıza ulaşabilirdi!”

“Kadınları bu kadar övmenize gerek yok. Mr. Biyumont. Bütün bunlar çok daha basit nedenlerle, örneğin rastlantıyla açıklanamaz mı?”

“Rastlantı mı! Siz istediğiniz kadar rastlantıyla açıklayın bunu! Bu olaylar öylesine çok ki, bunlardan bir kısmını haydi sizin dediğiniz gibi rastlantıyla açıklayalım, ama başkaları için herhalde çok daha köklü ve genel birtakım nedenler bulmamız gerekecek. Bu genel ve köklü neden de, dediğim gibi kadınların akıllı, basiretli, sağduyulu olmalarıdır.”

“Doğrusunu isterseniz, Mr. Biyumont, kadın sorununda siz tam bir Beccher Stowe’sunuz. Biliyorsunuz, Bayan Stowe da zencilerin en yetenekli ırk olduğunu, akılca beyazlardan daha üstün olduklarını kanıtlamaya çalışıyordu.”

“Siz işin şakasındasınız, oysa ben çok ciddi konuşuyorum.”

“Kadınların önünde sizin gibi yerlere eğilmediğim için bana kızıyor musunuz yoksa? Bir insanın kendi kendisinin önünde eğilmesinin zor olduğunu kabul edin lütfen.”

“Şakalarınızı sürdürün bakalım... Oysa ben gerçekten çok kızıyorum.”

“Ama herhalde bana değil? Kadınların sizin düşüncelerinize göre yapmaları gerektiği halde yapamadıkları şeylerin suçlusu olarak beni görmüyorsunuz umarım? Bununla birlikte, çok istiyorsanız size ciddi olarak ne düşündüğümü de söyleyebilirim; yalnız söyleyeceğim şey kadın sorunu üzerine olmayacak, çünkü kendimle ilgili bir konuda kendi kendimin yargılayıcısı olamam; söyleyeceğim şey size ilişkin Mr. Biyumont. Çok soğukkanlı bir insan olmanıza karşın, bu konu açıldı mı kendinizi tutamıyor, heyecanınızı yenemiyorsunuz. Bundan çıkan sonuç da, sizin bu konuyla kişisel bir ilişiğinizin bulunmasıdır. Besbelli siz kendiniz sizin deyiminizle deneyimden geçmemiş bir kızcağızın yanlış seçim yapması yüzünden epey acı çekmişsiniz.”

“Kim bilir, bu belki benimdir, belki de benim çok yakınım olan biri. Bunun kim olduğunu size, sizden yanıt alınca söyleyeceğim Katerina Vasilyevna. Yanıt vermeniz için üç gün bekleyeceğim.”

“Daha sormadığınız bir soru için yanıt bekliyorsunuz demek benden? İyi ama ben sizi üç gün düşünüp taşınacak kadar az mı tanıyorum?”

Katerina Vasilyevna durdu, kollarını Biyumont’un boynuna, doladı ve onu alnından öptü.

Böylesi bir durum karşısında doğal olarak yapılması gereken şey olması bir yana, Biyumont’un hiç değilse nezaket gereği sarılıp onu dudaklarından öpmesi gerekmez miydi? Ama o böyle yapacak yerde, onun boynundan çözülen ellerini tutup öpmekle yetindi. “Olsun, Katerina Vasilyevna, siz yine de düşünün.” Ve yeniden dolaşmaya başladılar.

Katerina Vasilyevna onun elini bırakmadan:

“Hem benim bu konuyu üç günden de fazla düşünmediğimi nerden biliyorsunuz?” dedi.

“Bunu elbette fark ediyordum. Neyse... size artık söyleyeceğim. Yalnız bu bir gizdir; öbür odaya geçelim, babanız duymasın.”

Bu, başlangıcın sonuydu ve ikisi el ele ihtiyarın önünden geçerken gerçekleşti. Onları ilk kez el ele gören ihtiyar, “Tamam” dedi, “herhalde o evlenme teklif etti, bizimki de peki dedi. Güzel.”

“Hadi söyleyin şu gizi artık Çarli; babam bizi burdan duyamaz.”

“Sanırım durum biraz gülünç oluyor Katerina Vasilyevna... Yani sürekli olarak sizin adınıza korku duymam. Oysa, hiç kuşkusuz, korkulacak bir şey yok, ama dediğim gibi, tanık olduğum bir örnek var, bu yüzden sizi sürekli korumak istiyorum. Biz, hiç kuşkusuz mutlu olacağız. Ama ben... o hanıma gerçekten çok üzüldüm. Ne çok acı çekti ve hayatının ne çok yılı boşa gitti! Gerçekten çok acı bir durumdu bu ve ben her şeyi kendi gözlerimle gördüm. Olayın nerde geçtiği hiç önemli değil; New York, Boston ya da Philadelphia... fark etmez. Çok iyi bir kadındı, kocasının da çok iyi bir insan olduğunu düşünüyordu. Müthiş bir dostluk vardı aralarında. Buna karşın, o çok ama çok acı çekti. Kocası onun birazcık olsun mutlu olabilmesi için başını bile vermeye hazırdı. Yine de mutlu olamadılar. Neyse ki iş böyle bitti. Ama onun için hiç kolay olmadı bütün bunlar. Siz o hanımın ne büyük acılar çektiğini bilmediğiniz için ben kendimi daha sizden yanıt almış saymıyorum.”

“Ya ben bu öyküyü bir başkasından duymuşsam?”

“Olabilir.”

“Hatta bizzat o hanımın kendisinden?..”

“Olabilir.”

“Hâlâ bir cevap veremedim mi sana?”

“Hayır.”

“Peki cevabımın ne olduğunu biliyor musun?”

“Biliyorum.”

Biyumont’un “biliyorum” sözü üzerine, yavuklular arasında geçen klasik sahne başladı, hani şu kucaklaşmalı, öpüşmeli şeyler.

XVII

Ertesi gün saat üçte Katerina Vasilyevna Vera Pavlovna'ya gitti.

Daha odadan içeri girerken:

"Yarın değil öbür gün evleniyorum Vera Pavlovna," dedi, "bu akşam size nişanlımı getireceğim."

"Herhalde Biyumont'la evleniyorsunuz, değil mi? Ne zamandır aklınızı başınızdan alan, sizi çılgına çeviren adamla?"

"Kimin? Benim mi aklım başımdan gitmiş? Her şey böylesine sessiz, sakin, aklı başında olmuşken mi söylüyorsunuz bunları?"

"Onunla konuşmalarınız hiç kuşkusuz sessiz, sakin ve aklı başında olmuştur. Ama biliyor musunuz, benimle hiç de öyle konuşmuyorsunuz."

"Gerçekten mi? Bakın bu çok ilginç işte. Neyse, ben size daha ilginç bir şey söyleyeyim: O sizi çok seviyor Vera Pavlovna, sizi, yani ikinizi, ama sizi Aleksandr Matyeviç'ten daha çok seviyor."

"Canım bunda şaşacak ne var, onu bana anlatırkenki taşkınlığınızın binde birini de beni ona anlatırken gösterdiyseniz, tamam..."

"Onun sizi benim aracılığımla mı tanıdığını sanıyorsunuz? Bütün sorun da burda işte Vera Pavlovna, o sizi benden önce ve benden çok daha iyi tanıyor."

"İşte bu ilginç! İyi ama nasıl olur?"

"Nasıl mı? Bakın anlatayım. Petersburg'a ilk geldiği günden beri sizinle görüşmeyi çok istiyormuş. Ancak size yalnız başına gelmektense, karısı ya da nişanlısıyla gelmesinin daha doğru olacağını düşünerek ziyaretini ertelemiş durmuş. Gördüğünüz gibi, kendisiyle evliliğimiz, onun sizinle görüşme arzusunun bir sonucudur."

"Yani benimle tanışmak için mi sizinle evleniyor!?"

"Canım o benimle elbette sizin için evlenmiyor. Yani benimle evlenmesi size olan sevgisinden kaynaklanmıyor. Ama düşünsenize: O Petersburg'a

gelmeseydi bizim dünyada birbirimizden haberimiz olabilir miydi? O Petersburg’a gelmeseydi biz sizinle tanışabilir miydik? Onun Petersburg’a gelmesinin nedeni ise ben değilim, sizsiniz. Doğrusu çok komiksiniz Vera Pavlovna!” Vera Pavlovna heyecanla:

“Ruşçası İngilizcesinden daha iyi demiştiniz, değil mi?” dedi.

“Rusçası benim Rusçam kadar, İngilizcesi benim İngilizcem kadar diyeyim, siz anlayın.”

“Katya, canım, ne kadar mutluyum, bilemezsin!” Vera Pavlovna atılıp konuğunu kucakladı. “Saşa, buraya gel, çabuk, çabuk!”

“Ne oldu Veroçka? A, merhaba Katerina Va...

Kirsanov konuğun adını tamamlayamadı, çünkü konuk bir anda boynuna sarılmış, onu öpmeye başlamıştı.

“Bugün Paskalya, Saşa... Katenka’ya, seni kutsuyorum de!”

“Yahu ne oluyor, anlatsanıza!”

“Otur da Katya anlatsın, daha ben de doğru dürüst bir şey bilmiyorum. Yeter artık kocamı öptüğün Katya! Hem de benim yanımda! Hadi artık, her şeyi tek tek anlat bize.”

XVIII

Akşamki şamata kuşkusuz çok daha büyük oldu. Ortalık bir parça yatışınca Biyumont yeni tanıdıklarının ricası üzerine yaşam öyküsünü anlattı. Ancak öyküsüne Birleşik Devletler'e gelişinden başladı. “Amerika'ya gelir gelmez. İlk işim, Amerikan uyruğuna geçmek için gerekli girişimlerde bulunmak oldu. Bunun için birileriyle ilişkiye geçmeliydim. Ama kimlerle?.. Elbette kölelik karşıtlarıyla. Kölelik hukukunun Rusya'nın toplumsal yapısı üzerine olumsuz etkileri konulu birkaç makale yazıp ‘Tribune'e yolladım. Güney eyaletlerindeki kölelik yanlılarına karşı Kuzeyin kölelik karşıtlarının görüşlerini güçlendiren yeni kanıtlar olarak değerlendirildi bu yazılarım ve ben Massachusetts vatandaşı oldum. Kısa süre sonra kölelik karşıtları bana New York'da kendi partilerine ait ticarethanelerden birinde bir iş verdiler.” Biyumont'un öyküsünün bundan sonrası, bizim de bildiğimiz öyküydü. Demek ki, onun yaşam öyküsünün hiç değilse bu bölümünden hiçbir şekilde kuşkulanmamamız gerekiyor.

XIX

Aynı akşam, birbirine bitişik iki daire kiralamaya karar verdiler. Bu şekilde uygun iki daire bulunana kadar Biyumontlar fabrikada, firmanın fabrika müdürü için hazırlattığı lojmanda kaldılar. Yeni evlilerin bir süre için kentten uzakta kalmaları, şimdi tüm Avrupa'da hızla yayılmakta olan güzel İngiliz geleneğinin de yerine getirilmesi sayılabilirdi.

Bir buçuk ay sonra istedikleri gibi bitişik iki daire buldular ve taşındılar. Biyumontlar'dan boşalan fabrika lojmanına da ihtiyar Polozov yerleşti, lojmanın büyük oluşu, ona tam olarak değilse de, eski görkemli günlerini hatırlatıyordu. Fabrikada kalmak istemesinin bir nedeni de tüm o yörelerde herkesin kendisine büyük saygı göstermesiydi; çevredeki büyük küçük tüm fabrikaların yönetici ve çalışanlarının, esnaf birliklerinin, işçilerin onu o yörenin en saygın kişisi gibi görmelerini çok benimsemişti ve bu durum kendisini son derece hoşnut ediyordu. Damadı hemen her sabah fabrikaya geliyor, kızı da hemen her gün ona eşlik ediyordu. Yazınsa –daça gibi gördükleri için–, büsbütün fabrikaya yerleşiyorlardı (şimdi de, her yaz yine oradalar). Yılın yaz mevsimi dışındaki zamanlarında ihtiyar yukarıda da söylediğimiz gibi sabahları kızını ve damadını (damat hâlâ Kuzey Amerika vatandaşıydı) kabul ediyor, akşamlarıysa onlara konukluğa gelenleri ağırlamaktan büyük zevk duyuyordu. Bu konuklar bazen yalnızca Kirsanovlar ve başka birkaç genç oluyor, bazen de çok kalabalık oluyorlardı. Böylece fabrika Kirsanovlar'ın ve Biyumontlar'ın yakın çevresi için vazgeçilmeyen bir ziyaret yeri oluyordu. Polozov hemen her akşamki bu konuk saldırılarından hiç yakınmıyordu. Hem neden yakınsındı ki, bu dost akşamlarında o hep eski görkemli günlerdeki gibi saygın evsahibi rolünde oluyordu.

XX

İki aile de kendi bildikleri gibi yaşıyor. Hafta arasında dairelerden birinde büyük bir gürültü, ötekinde ise müthiş bir sessizlik oluyor. Aralarında akraba gibi görüşüyorlar; kimi gün belki on kez uğruyorlar birbirlerine, ama iki üç dakikalık kısa ziyaretler oluyor bunlar. Kimi günse, dairelerden biri tümüyle boşalıyor, olduğu gibi karşı daireye göçüyor. Fazla konuk geldiği günlerde duruma göre davranıyorlar, yani isterlerse iki daire arasındaki kapıları kapalı tutuyorlar (çünkü iki dairenin salonlarını birleştiren kapı genellikle kapalıdır, sürekli açık olan kapı Vera Pavlovna'yla Katerina Vasilyevna'nın odaları arasındaki kapıdır); konukları çok olduğunda ise, salonları birleştiren kapıyı da açıyorlar; işte o zaman konuklar kimin konuğu olduklarını, kendilerini Vera Pavlovna'nın mı, Katerina Vasilyevna'nın mı ağırladığını şaşırıyorlar; yalnız konuklar mı, kimi kez evsahipleri bile şaşırıyorlar, o anda kimin evsahibi olduğunu. Yalnız bazen şöyle bir ayrım yapılabiliyor: Gençler, eğer oturuyorlarsa, daha çok Katerina Vasilyevna'nın bölümünde oturuyorlar, yok eğer oturmuyorlarsa, daha çok Vera Pavlovna'nın bölümünde oluyorlar. Gelgelelim, gençlere de konuk diyebilmemiz mümkün değil, onların hepsi "bizimkiler". Vera Pavlovna kendilerini bazen teklifsizce kovabiliyor: "Hadi bakalım çocuklar, kafamı şişirdiniz, biraz da Katenka'ya geçin; o sizden hiç bıkmıyor!" Ya da: "Yahu Katenka'nın yanında ne kadar uslusunuz, niçin benim yanımda böyle azıyorsunuz? Oysa ben ondan daha büyüğüm, asıl bana saygılı olmanız gerekmez mi?" "Bize bu soruları boşuna soruyorsunuz; biz onu sizden daha çok seviyoruz!" "Katyacığım, bunlar seni benden neden daha çok seviyorlar?" "Benden daha az papara yiyorlar da ondan." "Evet, Katerina Vasilyevna bize çocukmuşuz gibi davranmıyor, biz de onun yanında ciddi, aklı başında insanlar oluyoruz."

Geçen kış icat ettikleri yeni bir eğlence gerek kendileri, gerekse konukları tarafından çok tutulmuştu. Ancak, yalnızca gençler ve çok yakın bir iki tanıdıklarıyla oynayabiliyorlardı bu "oyun"u. İki dairenin piyanosunu sırt sırta birleştiriyorlar, sonra gençler çektikleri kuraya göre ikiye ayrılarak iki ayrı koro oluşturuyorlardı. Sevgili ablalarını yüzleri birbirine dönük olarak piyanolara oturttuktan sonra her koro kendi prima donnasının arkasında yer alıyor ve aynı anda şarkıya başlıyordu. Vera Pavlovna korosuyla "La donna e mobile"yi söylerken, Katerine Vasilyevna ve korusu "Küstüm sana"yı

söylüyordu. Ya da Vera Pavlovnagil Béranger'ın[32] Lizettasından bir şarkı söylerken, Katerina Vasilyevnagil "Yeryomuşka'nın Şarkısı"nı[33] söylüyorlardı. Bu kış buna yeni bir şey daha eklediler: Prima donnalar, "İki Grek filozofunun zarafet üzerine tartışmaları"nı kendilerine göre değiştirdiler: Katerina Vasilyevna gözlerini göğe doğru kaldırıp baygın iç çekerek "Ey ruhumu vecde getiren ilahi Şiller!" diyor, Vera Pavlovna ise, "Karolyov Mağazası'nın son moda prünel pabuçlarındaki şu güzelliğe bakın!" diyerek bacağını ileri uzatıp ayakkabısını gösteriyordu. Bu karşılıklı atışmaya gençlerden biri gülecek olursa, köşede ayakta durma cezasına çarptırılıyordu. Sonuçta o gecenin toplam 10-12 konuğundan köşe cezasına çarptırılmayan ve "Ronser"i oturdukları yerden dinlemeye devam eden iki ya da üç kişi ya kalıyor, ya kalmıyordu. Biyumont'u kandırarak konserin verildiği salona getirip de ardından da köşe cezası için gençlerin yanına yolladıklarında, neşeleri anlatılmaz bir taşkınlığa ulaşıyordu.

Daha ne desek? Atölyeler kardeşçe dayanışarak varlıklarını sürdürüyor; şimdi üçe ulaştı sayısı atölyelerin: Katerina Vasilyevna'nın makineleri de ne zamandır tıkır tıkır çalışıyor. Hatta Katerina Vasilyevna, Vera Pavlovna'nın atölyesiyle de ilgileniyor. Çünkü bu yıl –affedersiniz– Vera Pavlovna tıp fakültesini bitiriyor; şimdi bitirme sınavları var, sınavlardan sonra atölyeyle artık hiç ilgilenemeyecek. "Ah, ne yazık ki şu atölyeleri dilediğimizce geliştirmemize olanak yok, oysa ne kadar çabuk gelişir, yayılırlardı!" diyor. Katerina Vasilyevna bu sözlere karşılık vermiyor, ama gözlerinde müthiş bir öfke ve kin anlatımı beliriyor. "Katya" diyor Vera Pavlovna, "senin kanın benimkinden de deli akıyor... Neyse ki babanın elinde üç beş kuruş var... Hiç değilse bu iyi." "Evet," diyor Katya, "en azından oğlum yönünden kaygılanmayacağım."(Demek bir oğlu olmuş, hiç haberimiz yok!) "Ah Katya, gözlerinde demin beliren anlam bana bir anda neler düşündürttü! Ama biz seninle sakin bir yaşam süreceğiz, öyle değil mi?" Katerina Vasilyevna susuyor. "Hadi, Katya, evet de, hatırım için, lütfen..." Katerina Vasilyevna gülümsüyor: "Bu iş benim 'evet'ime ya da 'hayır'ıma bağlı olmadığı için, hay hay, sana istediğin kadar 'evet' diyeyim; evet, evet, evet, biz seninle sakin yaşayacağız."

Hayret, gerçekten de sakin bir yaşam sürüyorlar. Dostça, kardeşçe, sessizce, çalışıp didinerek, gülüp eğlenerek yaşayıp gidiyorlar. Ancak bundan sakın onların hikâyesinin burda bittiği sonucunu çıkarmayın. Onlar dört genç insan ve dördünün de içi içine sığmıyor, dördü de eylem dolu, şu

anda sağlam bir temele dayalı dostça ve güzel bir yaşam kurmuş olmaları, kesinlikle onların hayatını ilginç olmaktan çıkarmıyor; hatta tam tersine, onlara ilişkin anlatacağım daha pek çok şey var ve bu anlatacaklarım, bundan önce anlattıklarımdan çok daha ilginç.

XXI

Coşkuyla çalışıyor, neşe içinde yaşıyorlardı. Yaşamın tadını çıkarıyor ve geleceğe hiç kaygısızca değilse de, gün geçtikçe her şeyin daha güzel olacağına olan derin bir inançla bakıyorlardı. Önceki yılı ve geçen yılı böyle yaşamışlardı, bu yılları da böyle geçiyordu... Kış sona ermek üzereydi, karlar erimeye yüz tutmuştu. Vera Pavlovna "Bir kezcik daha kış pikniği yapamayacak mıyız?" diye soruyordu. "Bir ayaz çıksa da şu karların erimesi dursa!" Kimse cevap veremiyordu bu soruya; günler geçiyor, karlar durmadan eriyordu; kış pikniği hayali suya düşmek üzereydi. Ama işte tam hayallerini büsbütün yitirmek üzere oldukları bir sırada kara kış ortasında olduğu gibi lapa lapa kar yağmaya başladı, karı hafif bir ayaz izledi. Gökyüzü masmaviydi, demek akşam da harika geçecekti... Tam piknik havası! Hemen yola çıkmak gerek, herkese haber verecek zaman yok, el altındaki en küçük grupla, olduğu gibi, törensiz, hazırlıksız, hemen yola çıkmak gerek.

Akşam iki kızakla yola çıktılar. Kızağın birinden neşeli konuşmalar yükseliyor, öbür kızaksa tümden coşmuş durumda. Kentin dış mahallelerini geçer geçmez gırtlaklarını yırtarcasına bir şarkı tutturuyorlar... hem de öyle bir şarkı ki!..

Kapıdan da kapıdan
Kaçtı genç kız kapıdan
Vay, vay akçaağaç kapı
Parmaklıklı yeni kapı
Parmaklıkların işe yaramadı mı?
"Nemrut babam, huysuz babam,
İmansız, insafsız babam
İzin versen de geceleri
Alsam yanıma gençleri
N'olur sanki?
Seni kim dinler be ihtiyar?..
İşte kaçtım gidiyorum

Avutacağım gençler sizi
Sıkı durun geliyorum”

Beğendiniz mi şarkıyı? Edepsizliğin bu kadarına pes doğrusu!

Bu kızaktakilerin bütün yaptıkları bu kadarla kalsa yine iyi! Bazen kızaklarından inip yürüyorlar, iki kızağın arası çeyrek verst kadar açılıyor, bazen de kızağı deli gibi sürmeye başlıyorlar, yeri göğü inleten ıslıklarla, çığlıklarla öndeki kızağı geçiyorlar. Tam öndeki kızağın hizasına geldiklerinde, yine neşeli olan ama kendileri gibi çılgın olmayan bu kızaktakileri kartopu yağmuruna tutuyorlar. Çılgın olmayan kızaktakiler bu türden birkaç kartopu saldırısına ses çıkarmadan katlandıktan sonra, onlardan öç almaya karar veriyorlar. Çılgın kızağın kendilerini geçmesine izin veriyorlar, sonra onlara belli etmeden yeni yağmış yumuşacık kardan kızaklarına yeterince stok yapıyorlar. İşte çılgın kızaktakiler onların kendilerini geçmesi için yeniden duruyorlar. Çılgın olmayan kızaktakiler, kızaklarının ağzına kadar cephane yüklü olduğunu göstermeden usulca geçip gidiyorlar. Az sonra görürsünüz siz gününüzü! Derken çılgın kızak yeniden ıslıklarla, haykırışlarla üzerlerine gelmeye başlıyor. Çılgın olmayan kızaktakiler son hazırlıklarını yapıyorlar. Ama o ne? Çılgın kızak birden sağa sapıyor, orda kocaman bir çukur var... Ama onlara her şey vız geliyor, nerdeyse on metrelik koca çukuru sıyırırcasına yandan geçip dörtnala yollarına devam ediyorlar. “Bunu o yaptı, dizginler onun elindeydi, önde ayakta durmuş, kızağı yönetiyordu.” Çılgın olmayan kızaktakiler böyle söylüyor ve haykırıyorlar: “Hayır, yanınıza bırakmayacağız bunu, yetişip öcümüzü alacağız!” Çılgınca bir yarış başlıyor aralarında. Yetişecekler mi, yetişemeyecekler mi? “Yetişeceğiz!” diye haykırıyor çılgın olmayan kızaktakiler. Az sonra umutları kırılır gibi oluyor: “Hayır, olanaksız onlara yetişmemiz!” Sonra yeni bir umut, yeni bir sevinç: “Yetişiyoruz!” Çılgın kızaktakiler: “Eyvah, yetişiyorlar!” diye haykırıyorlar. Az sonra da sevinçle ekliyorlar: “Bak, yetişemediler işte!” Yetişebilecekler mi, yetişemeyecekler mi?

Çılgın olmayan kızakta Kirsanovlar ve Biyumontlar oturuyor. Çılgın kızakta ise dört delikanlı ve bir genç kadın var, bu kızağın bütün çılgınlığını yaratan da bu genç kadın.

Fabrikanın giriş kapısında arkadan gelen kızaktakileri karşılıyor:

“Mesdames ve messieurs! Hoş geldiniz! sizi yeniden gördüğümüze çok sevindik...” Sonra kendi kızağındaki gençlere dönüyor: “Çocuklar, hanımlara kızaktan inmeleri için yardım etsenize!”

“Hadi, çabuk, doğru içeriye! Ayazdan herkesin yüzü nasıl da al al olmuş!”

“Selam, sevimli ihtiyar! Aşkolsun Katerina Vasilyevna, siz bu sevimli delikanlı için mi ihtiyar diyordunuz? Görün bakın, bana bile kur yapacaktır şimdi! Ne dersiniz, sevimli ihtiyarcık, kur yapacak mısınız bana?”

Çılgın kızağın genç kadınının, bembeyaz olmuş favorilerini tatlı tatlı okşamasından içi bayılır gibi olan Polozov:

“Elbette yapacağım,” diyor.

“Çocuklar, onun bana kur yapmasına izin veriyor musunuz?”

Gençlerden biri:

“Evet, veriyoruz,” diyor.

Öteki üçü:

“Hayır, hayır olmaz!” diye atılıyorlar.

İyi ama bu çılgın kızağın genç kadını neden baştan ayağa karalar içinde? Yas mı tutuyor, yoksa bu onun bir kaprisi mi?

Odanın bir duvarı boyunca uzanan sedire kendini atarken:

“Fakat iyi yorulmuşum,” diyor, “çocuklar çokça yastık koyun sırtıma doğru... Yalnız bana değil, öteki hanımlara da... Herhalde onlar da yorulmuşlardır.”

“Doğrusu pestilimizi çıkardınız hepimizin!” diyor KaterinaVasilyevna.

“Ardınız sıra çukurlara gire çıka hiçbirimizde hal kalmadı!” diyor Vera Pavlovna da.

“Bereket versin fabrikaya kadar bir verstlik yolumuz kalmıştı!” diyor Katerina Vasilyevna.

Onlar da kendilerini sedire atıp, sırtlarını yastıklara dayıyorlar. “İşin püf noktasını bilmiyorsunuz siz. Kızakla dörtnala fazla gitmemişe benziyorsunuz. Eğer benim gibi ayakta dursaydınız, size de çukurmuş, hendekmiş vız gelirdi!”

Kirsanov hem kendi adına, hem de Biyumont adına:

“Doğrusu biz bile perişan olduk!” diyor.

İkisi birden, sedire, karılarının yanına oturuyor, Kirsanov kolunu Vera Pavlovna’nın boynuna doluyor. Biyumont da Katerina Vasilyevna’nın elini tutuyor. Eh, idil dediğiniz de böyle olur işte! Tablonun güzelliğine bir bakın hele! Böyle mutlu birliktelikleri izlemek çok hoş oluyor doğrusu! Ama karalar içindeki hanımın yüzü bir an için gölgeleniyor; bunu yol arkadaşı olan gençlerden biri dışında hiç kimse fark etmiyor... Genç kadının yüzünün gölgelendiğini gören delikanlı pencerenin önüne gidip ayazın camlarda çizdiği nakışlara bakıyor.

“Mesdames, bildiğim kadarıyla yaşam öyküleriniz çok ilginç... Ben bunları bir de sizin ağzınızdan dinlemek isterim... İçinde hem hüzün, hem sevinç olan ve sonları mutlulukla biten öyküler... İyi ama bizim ihtiyar delikanlı nerde?”

Katerina Vasilyevna:

“Evsahibi ya,” diyor, “içerde yiyecek bir şeyler hazırlıyor... Bayılır konuk ağırlamaya!”

“Eh, ağırlasın bakalım... Hadi, hanımlar, sizi dinliyorum... Yalnız kısa olsun... Ben kısaca anlatılan şeyleri severim.”

“Ben çok kısa anlatacağım öykümü,” diyor Vera Pavlovna. “Zaten bütün öykü benden başlıyor. Benden sonra sırası gelen, öyküyü benim kaldığım yerden sürdürsün. Yalnız sizi uyarıyorum, benim öykümün sonunda bir giz var.”

“Öyleyse beyleri dışarı kovalayalım. Yoksa şimdilik onlar da kalsınlar mı?”

“Hayır, gerekmez, onlar da dinleyebilirler.”

Ve

Vera Pavlovna öyküsüne başlıyor.

“Ha, ha, ha! Ne hoş bir kadınmış şu Jüli! Çok sevdim kendisini! Demek hem diz çöküyor, hem küfrediyor, hem de ayıp utanma nedir bilmiyor! Çok hoş doğrusu! Canım benim!””Bravo, Vera Pavlovna! Demek, ‘yoksa kendimi pencereden atarım!’ dediniz ha? Bravo, doğrusu!”

Karalar içindeki hanım Vera Pavlovna’yı alkışlamaya başlıyor. Onun alkışladığını gören gençler buyruk verilmişçesine çılgın bir alkış tutturuyorlar; bir yandan da “Bravo!” “Hurra!” diye bağırıyorlar.

İki üç dakika sonra Katerina Vasilyevna korkuyla:

“Neyiniz var?” dedi, “Hasta falan mısınız yoksa?”

“Yok, endişe edilecek bir durum değil... lütfen bir bardak su verin!” İşte Mosolov getiriyor bile! “Teşekkürler, Mosolov...” Demin pencere önünde ayazın camlarda oluşturduğu nakışları izleyen gencin uzattığı bardağı aldı. “Görüyorsunuz, değil mi, kendisini ne güzel yetiştirmişim! Daha söylenmeden ne yapacağını biliyor!.. Tamam artık, bir şeyim kalmadı. Geçti. Devam edin lütfen, dinliyorum öykünüzü.”

Ancak, beş dakika sonra yerinden kalkarak:

“Hayır,” dedi, “çok yorulmuşum... Gidip biraz uyusam fena olmayacak. Bir, bir buçuk saat yeter. Görüyorsunuz ya, son derece içten ve teklifsizim, şimdilik izninizle. Gidelim, Mosolov. İhtiyar delikanlımızı bulalım, o bize yatacak bir yer gösterir.”

Katerina Vasilyevna atılarak:

“İzin verin, ben ilgileneyim sizinle,” dedi.

“Rica ederim, rahatsız olmanıza hiç gerek yok.” Gençlerden biri trajik bir pozla:

“Demek bizi terk ediyorsunuz!” dedi. “Bilseydik yüreklerimizi deşmek için hançerlerimizi alırdık yanımıza! Şimdi neyle deşeceğiz yüreklerimizi?”

Öteki delikanlı “yüreklerini deşecek” bir şey bulmanın sevinciyle:

“Az sonra yemeğe oturacağız ya... Çatallar ne güne duruyor!” dedi.

Karalar içindeki hanım gençlerin trajik pozunu taklit ederek:

“Ah, hayır! Ülkemizin kurtuluş umudunun zamanından önce “yok olup gitmesini kabul edemem!” dedi, “silin gözyaşlarınızı yavrularım, sakin olun! Mosolov! Lütfen masanın üzerine küçük bir yastık koy!”

Mosolov masanın üzerine bir yastık koydu. Karalar içindeki genç kadın görkemli bir pozla masanın yanına geçti, elini ağır ağır yastığın üzerine indirdi.

Gençler bir bir eğilip elini öptüler.

Katerina Vasilyevna yorgun konuğunu yatırmaya gitti.

Onlar salondan çıkınca, çılgın olmayan kızaktaki üç kişi bir ağızdan:

“Ah, zavallı!” dediler.

Buna karşılık üç delikanlı da bir ağızdan:

“Ne zavallısı? Görmüyor musunuz, acısına nasıl yiğitçe katlanıyor?” dediler.

“Evet, o yiğit bir kadındır!” diye ekledi Mosolov da.

“Onu çoktandır mı tanıyorsun?”

“Üç yıldır.”

“Peki ya ötekini... adamı... onu da iyi tanır mıydın?”

“Evet... Rica ederim keyfinize bakın!” Çılgın olmayan kızaktakilere dönerek söylemişti bunu. “Hiçbir şeyi yok, çok yoruldu ondan, şimdi geçer.”

Vera Pavlovna, Kirsanov ve Biyumont bu sözlere inanmıyormuş gibi bakıştılar; Vera Pavlovna kuşkulu kuşkulu başını salladı:

“İnanmalısınız ama. Yoruldu, o kadar. Biraz uyusun, bir şeyi kalmaz.”

“Bizi kandıramazsınız,” dedi Kirsanov. “Yorgunmuş! İnanmıyorum!”

Kayıtsızca ve sakinleştirici bir sesle söylemişti bunları.

On dakika sonra Katerina Vasilyevna döndü. Mosolov dışında altı kişi bir ağızdan sordular:

"Ne oldu?"

"Yatar yatmaz uyudu."

"Demiştim ben size!" dedi Mosolov öteden.

Katerina Vasilyevna:

"Zavallı!" dedi, "öyle acıyorum ki ona!.. Onun yanında ayrı ayrı duralım. Veracığım, biz ikimiz birlikte; Çarli, sen de Kirsanov'la!"

"Size keyfinize bakın diyorum," dedi Mosolov. "İstediğimiz kadar bağırabilir, dans edebiliriz, uykusu çok ağırdır, hiçbir şey duymaz!"

Eh, madem önemsiz bir rahatsızlık, madem uykusu da çok ağır, gerçekten ne diye böyle sessiz durulsun ki? Karalar içindeki hanımdan kaynaklanan ve on beş dakikadır sürmekte olan üzücü hava büsbütün değilse de yavaş yavaş dağılmaya başladı. Akşam, onsuz olarak yavaş yavaş, eski akşamlara benzemeye başladı, az sonra da tümüyle eski neşeli, taşkın havalarına girdiler.

Tümüyle mi? Hayır, yine de tümüyle değil. Vera Pavlovna'yla Katerina Vasilyevna üç beş kez göz göze geldiler; yüzlerinde ağır bir keder anlatımı vardı. Vera Pavlovna iki kez kocasının kulağına eğilip "Saşa... bu, ya benim de başıma gelirse?" dedi. Kirsanov ilkinde ne diyeceğini bilemedi, ama ikincisinde "Hayır Veroçka... senin başına böyle bir şey gelemez!" dedi. "Gelemez mi? emin misin?" "Evet eminim!" Katerina Vasilyevna da iki kez kocasının kulağına gizlice eğilip: "Çarli, benim başıma böyle bir şey gelmez, değil mi?" dedi. İlkinde Biyumont yalnızca gülümsedi; ne neşe, ne de yatıştırıcı bir anlam vardı gülümsemesinde. İkincisinde, "Büyük olasılıkla, hayır!" dedi. "Gelmeyecektir senin başına böyle bir şey."

Ama bunlar duydukları üzüntünün yalnızca bir anlık yankılarıydı, o da, işin en başında... Akşam ilerledikçe canlandılar, coştular, yarım saat sonra neşelerine diyecek yoktu. Gevezelik ettiler, şakalaştılar, oyunlar oynadılar, şarkı söylediler. Mosolov onların içleri rahat etsin diye hâlâ, "Uykusu çok

derindir” deyip duruyor ve uykusunun nasıl derin olduğuna ilişkin çeşitli örnekler veriyordu. Gerçekten de onun uykusunu engelleyecek bir durumları yoktu, yattığı oda, bir merdiven, bir koridor ve üç oda ötede, evin taa öbür ucundaydı..

Böylece akşam tümüyle havasını buldu.

Gençler, hep olduğu gibi, bazen hep birlikte ötekilerin yanında toplanıyorlar, bazen ayrılıyorlardı; bazen hepsi değil, biri ikisi orda kalıyor, biri ikisi buraya geçiyordu. Örneğin iki kez hepsi Biyumont’un başına toplandı; iki kez Vera Pavlovna onları Biyumont’tan, dolayısıyla ciddi konuşmadan ayırdı.

Konuşmaları her şey üzerineydi ve konuşma dışında kalan kimse yoktu, bütün topluluk katılıyordu tartışmalara. Ama uzun sürmüyordu tartışmaları.

Hepsi birlikte oturuyordu. Az önce trajik bir poz almış olan genç:

“Pekâlâ, şimdi sonuçta iyi mi oldu, kötü mü?” diye sordu:

Vera Pavlovna:

“İyiden çok, kötü,” dedi.

Katerina Vasilyevna:

“Neden, Veroçka?” diye sordu.

Öteden, Biyumont:

“Şöyle ya da böyle, hayat bunsuz olmuyor!” dedi.

Kirsanov da Biyumont’u onayladı:

“Elbette! Kaçınılmaz bir şey bu!”

Soruyu ilk soran genç:

“Eh, mademki bu kötü iyi bir kötü, öyleyse iyi demektir!” dedi.

Öteki üç delikanlı da başlarını sallayarak arkadaşlarını onayladılar: “Bravo Nikitin!”

Gençler ayrı bir köşede oturuyordu.

Mosolov:

“Ben onu... adamı tanımıyordum Nikitin,” dedi, “ama sen galiba tanıyordun?”

“Evet, gördüm kendisini. Ama o zamanlar daha çocuktum.”

“Peki gördüklerinden anımsayabildiğin kadarıyla, ne diyebilirsin onun için? Büyük dostluklarının coşkusuyla biraz abartmıyorlar mı kendisini?”

“Hayır.”

“Peki ondan sonra kendisini hiç gören olmamış mı?”

“Hayır. Ama o sırada Biyumont Amerika’daymış, ona soralım.”

“Gerçekten de! Karl Yakovloviç, bir dakika bakar mısınız? Siz Amerika’dayken şu sözünü ettiğimiz Rusla karşılaşmış mıydınız?”

“Hayır.”

“Çünkü Rusya’ya dönmesi gerekiyormuş, ondan galiba?”

“Evet.”

Nikitin:

“Aklıma öyle hoş bir şey geldi ki çocuklar!” dedi. “O ve karalar içindeki yaslı hanım... Ne güzel bir çift oluştururlardı; değil mi?”

Vera Pavlovna:

“Çocuklar, biriniz şarkıda bana eşlik etmek için buraya gelsin!” dedi. “O ne, iki kişi birden mi geliyor? İşte bu çok güzel”

Mosolov’la Nikitin yalnız kalmışlardı.

Mosolov:

“Sana çok ilginç bir şey göstereyim mi Nikitin?” dedi. “Sen şimdi onun uyuduğunu mu sanıyorsun.”

“Hayır.”

“Sakın bundan kimseye söz etme. Daha sonra, kendisini iyice tanıdıktan sonra bunu ona söyleyebilirsin. Başka birine, kesinlikle! O bu konuda fazla konuşulmasını sevmiyor.”

Evin pencereleri alçaktı.

Mosolov:

“Evet, şu oda... Bak, görüyor musun?”

Karalar içindeki hanım koltuğunu masaya iyice yaklaştırmış, sol kolu masaya dayalı, hafifçe öne eğik başına eliyle destek vererek oturuyordu. Eli, alnının ve saçlarının bir kısmını örtüyordu. Sağ elinin parmakları masanın üzerinde piyano çalar gibi kıpır kıpırdı. Yüzü dalgın, düşünceli ve kederliydi. Ama bu yüzdeki en baskın anlam, sertlikti. Kaşları bir çatılıyor, bir açılıyordu.

“Hep böyle midir, Mosolov?”

“Gördüğün gibidir işte. Haydi artık dönelim, yoksa resmen soğuk alacağız. Farkında mısın, on beş dakikadır burda duruyoruz.”

Ötekilerin yanına dönerken, antreden yansıyan ışıkta arkadaşının gözlerine gözlerini diken Nikitin:

“Ne kadar duygusuz adamsın!” dedi.

“İnsan alışıyor... Sen ilk görüyorsun da ondan...”

Sofra hazırdı.

“Votka da esaslıya benziyor!” dedi Nikitin, “vay, nasıl da sertmiş! Soluğum kesildi yahu!”

Mosolov:

“Seni muhallebi çocuğu!” dedi. “Ne bu be, gözlerinden yaş fışkırıyor!”

Herkes Nikitin’e yüklenmeye başladı. “Canım genzime bir şey kaçtı. Yoksa ben içkiyi su gibi içerim!” diye savunuyordu kendini Nikitin.

Derken saat sorulmaya başlandı. Daha yeni on bir olmuş. Eh, öyleyse yarım saat kadar daha oturulup konuşulabilir.

Yarım saat sonra Katerina Vasilyevna karalar içindeki hanımı uyandırmaya gitti. Yaslı hanım onu kapıda karşıladı, uykudan sonra tatlı tatlı geriniyordu.

"İyi uyuyabildiniz mi?"

"Hem de nasıl!"

"Şimdi nasıl hissediyorsunuz kendinizi?"

"Demir gibiyim. Ciddi bir şeyim olmadığını söylemiştim zaten. Yoldaki çılgınlıklardan yoruldum herhalde. Ama artık çılgınlık yok! Hepimiz çok ciddi olacağız!"

Ama hayır, ciddi olmayı yine başaramadı! Beş dakika sonra Polozov'u baştan çıkarıyor, gençlere emirler yağdırıyor, eline aldığı iki çatalı masaya vurarak birtakım marşlar çalıyordu. Bir yandan da durmadan herkese çabuk olmasını söylüyordu; ama onun yeni baştan coştuğunu gören ötekiler kendilerini havaya kaptırmışlar, gitmekte hiç acele etmiyorlardı.

Sonunda masadan kalkıp:

"Atlar hazır mı?" dedi.

"Daha değil... Kızaklara koşuyorlar."

"Gerçekten dayanılmazsınız! Neyse, madem öyle, Vera Pavlovna lütfen bir şarkı söyleyin... Sesinizin çok güzel olduğunu duydum."

Vera Pavlovna bir şarkı söylüyor.

Karalar içindeki hanım:

"Sizden sık sık şarkı söylemenizi rica edeceğim, Vera Pavlovna!" diyor.

Herkes, hep bir ağızdan:

"Biz de sizden bir şarkı istiyoruz!" diye haykırıyor.

Ama fazla ısrara gerek kalmıyor, hemen piyanonun başına geçiyor.

"Hay hay söyleyeyim... Ancak ben pek beceremem şarkı söylemesini. Yine de, beceremem diye söylemekten geri durmam... Şimdi; mesdames ve

messieurs, sizler için söyleyeceğim. Siz de çocuklar... sakın annenizle alay etmeye kalkışmayın!” Bu arada parmakları tuşlar üzerinde geziniyordu. “Evet, sakın gülmeyin çocuklar! Çünkü kendimi duygularıma tümüyle kaptırarak söyleyeceğim... Şarkı söyleyişimi komik bulur da gülerseniz karışmam!”

Çok ince, nerdeyse ciyak ciyak bir sesle söylemeye başladı:

> Ne inlersin mor...

Gençlerden biri kikirdedi; ötekilerin de yüzünde alaycı bir gülümseme belirdi. Karalar içindeki hanımın da gülmemek için kendini zor tuttuğu belli oluyordu.

İlkinden de tiz bir sesle sürdürdü şarkısını:

> ... güvercinim,
> Gece gündüz durmadan...
> Eşinden mi ayrıldın ki?

ama bu dizede sesi cidden titredi ve şarkıyı sürdüremedi. “Olmuyor... Ve iyi ki de olmuyor... Size daha güzel bir şarkı söyleyeceğim... Annenizin öğüdüne kulak verin çocuklarım, sakın âşık olmayın! Âşık olmayın, çünkü sizin evlenmemeniz gerekiyor.” Tüm salonu dolduran güçlü bir kontralto sesle yeni bir şarkıya başladı:

> “Ey, köyümün kara gözlerinde[34]
> Yıldızlar ışıyan kızları!
> Yavuklunuz olmak elbet çok güzel
> Ama...

çocuklar bilseniz bu ‘ama’ öyle aptalca ki!

> ... özgür gençlik her şeyden güzel.

Elbette bu yüzden istemiyor değil evlenmeyi... Peki ya neden? Bakın, neden:

> Yiğidim sözümü dinle;
> Sakın evleneyim deme!

Hayır, çocuklar, bu da çok saçma oldu! Bundan sonrakiler de saçma! Biliyor musunuz, çocuklarım; âşık da olabilirsiniz, evlenebilirsiniz de... Yalnız eşinizi iyi seçeceksiniz, yalan olmayacak aranızda, anlıyor musunuz, yalan olmayacak! Şimdi size kendi evliliğimin şarkısını söyleyeyim; eski bir romanstır bu, ama ben de taze genç kız değilim ki, baksanıza şu halime, nasıl kocamış bir karıyım! Efendim, ben bir İskoçyalı dilberim. Dalton'daki şatomuzun balkonunda oturuyorum; sarı saçlarım lüle lüle omuzlarıma dökülüyor. Hemen yanı başımızda bir orman ve Bringal ırmağı var. Sevgilim gizlice balkonuma yaklaşıyor. Gizlice, çünkü ben varsılım, o yoksul. Ben baron kızıyım, lord kızıyım; ama onu çok seviyorum ve ona şu şarkıyı söylüyorum:

Güzel Bringal'imizin sarptır kıyısı
Ve yemyeşil orman, iki yakası
Bana babamın sarayından güzel gelir

gerçekten de babamın sarayı çok sevimsiz, soğuk bir yerdi,

Dostumun gizlendiği sık ağaçlar arası.[35]

Elbette, ben sevgilimin sık ağaçlar arasında gizlendiğini çok iyi biliyorum. Sevgilim her gün gizlendiği yeri değiştiriyor. Ona işte bu şarkıyı söylüyorum ve, 'Al götür beni canım,' diyorum. Peki o bana ne cevap veriyor dersiniz?

Şimdi sen küçükha
Bana varmak istiyorsun
Unutmak soyunu sopunu

öyle ya, biz soyluyuz, hem de tanınmış bir aileyiz.

Benim olmak istiyorsun
Ama hiç düşündün mü:
Yanımda seni nasıl bir yazgı bekliyor?

Sen avcı mısın diyorum. Hayır, diyor. Sakın brakonyer[36] olmayasın? Çok yaklaştın, diyor. Ve bana bir şarkı söylüyor:

Biz, karanlıkların çocukları!

Çünkü, çocuklar mesdames ve messieurs, biz bildiğiniz gibi kötü, çok kötü insanlarız.

Eskiden kimdik

Ve kimiz şimdi

Unutmamız gerek

Ah, diyorum, anlamıştım zaten, haydutsun sen! Öyle değil mi, çocuklar, haydut değil mi benim sevgilim? Evet, haydut. Ve bu haydut bana ne cevap verdi biliyor musunuz?

Ben sana yar olamam

Ben, kuytu ormanların adamı

Bu tümüyle gerçek işte! İnsan ayağı değmemiş ormanlarda yaşıyordu sevgilim. Bana kendisinden uzak durmamı söylemesi de bu yüzden.

Tehlikelerle dolu yanım yörem,

eh, elbette tehlikelerle dolu olacak, orman bu, hem de kuytu orman... vahşi hayvanlar filan...

Ve sonum çok acı.

İşte bu doğru değil çocuklar, sonu niye acı olsun ki? Ama işte nedense biz o sırada böyle düşünüyorduk. Yine de ben kendisine şu cevabı verdim:

Güzel Bringal'imizin sarptır kıyısı.

Ve yemyeşil orman iki yakası

Bana babamın sarayından güzel gelir

Dostumun gizlendiği sık ağaçlar arası.

Bütün bunlar gerçektir çocuklar. Demek ki, bana acımanız gerekmez, çünkü yazgımın ne olacağı konusunda önceden uyarılmıştım ben, başıma neler geleceğini biliyordum. Böylece, sonuç, evlenebilirsiniz çocuklar. Ancak işin içinde yalan olmayacak ve seçiminizi iyi yapacaksınız.

İşte ay yükseliyor

Öyle sessiz, öyle sakin

Kavgaya hazır yiğidim

Tüfeğini dolduruyor.

Sarılıyor sevdiceği: “Canım benim

Talihin açık olsun

Korkmadan dövüş

Titremesin kavgada elin”[37]

Çocuklar, bakın, işte böylelerine âşık olunur ve böyleleriyle evlenilir.

(Birisi, ‘Sana söylediklerimi unut Saşa’cığım, bu sözlere kulak ver!’ diye fısıldıyor kocasına ve elini kuvvetle sıkıyor. Öteki de kocasına eğilip, ‘Ah, ben de sana bunları söyleyebilseydim...’ diyor, ‘ama bundan sonra söyleyeceğim.’)

Çocuklar, işte böylelerini sevmenize iznim var. Hem yalnız iznim mi? Alkışlıyorum da böyle sevgileri. Baksanıza şu sözlere:

Canım benim, korkmadan dövüş

Titremesin kavgada elin.

Çocuklar, sizlerle neşem iyice yerine geldi. Mademki neşelendik, neşenin olduğu yerde içki de olmalı, öyle değil mi?

Ey saki şarap doldur

Bal doldur, şarap doldur.

“Bal” dememizin nedeni çocuklar, şarkıdan bir tek bile sözcük atamayız da ondan. Şampanyamız kaldı mı? Çok güzel! Açın bakalım!

Ey saki şarap doldur

Bal doldur, şarap doldur

İçelim başlar dönsün

Muhabbet, neşe olsun![38]

İyi ama saki kim? Saki, benim.

Kaşları kalem saki

Pabucu simli saki.”

Bunu söylerken yerinden kalktı, parmaklarını kaşlarının üzerinden geçirdi, topuklarını yere vurdu.

“Doldurdum kadehlerinizi, şampanyalarınız hazır mesdames, mesieurs, çocuklar ve ihtiyar delikanlı! Haydi içelim, başlar dönsün, muhabbet neşe olsun!”

“Sakinin şerefine! Sakinin şerefine!”

“Teşekkürler! Kendi sağlığıma içiyorum.”

Yeniden piyanonun başına geçti, yeni bir şarkıya başladı:

> Acılar yok olsun!
> Yok olsun!
> Ve yenilenmiş yürekler
> Sonsuz sevinçlere yuva olsun!

“Olacak! Kesin olacak!”

> Aydınlık günü getiren ışık
> Kovalarken kara korkuyu
> Soğuk ve karanlık soluk soluğa:
> Çünkü ışık ve sıcaklık kovalıyor onları
> Çürük kokusu artık yok olmakta
> Her yanda yalnızca gül kokuları...[39]

Altıncı Bölüm

DEKOR DEĞİŞİYOR

“Pasaja çek!” dedi karalar içindeki hanım.

Ama artık karalar içinde değildi: Üzerinde açık pembe bir elbise ve beyaz bir pardesü, başında pembe bir şapka vardı; elinde bir demet çiçek tutuyordu. Bu kez yanında Mosolov’un yanı sıra Nikitin de vardı. Nikitin’le Mosolov arabanın önünde oturuyorlardı. Önde, arabacının yanında üçüncü bir genç daha görülüyordu. Peki kadının yaşı kaçtı? Kendi dediği gibi 25 mi, yoksa 20 mi? Neyse, bu onun bileceği bir şey, biz karışmayalım.

“Evet, sevgilim, iki yıldır bugünü bekliyordum, hatta iki yıldan bile fazla (gözüyle Nikitin’i gösterdi), onunla tanıştığımdan beri... O sıralar da seziyordum bunu, ama o zaman ne de olsa yalnızca bir umuttu bu; çok kısa bir zaman sonra ise kesinlikle inandım gerçekleşeceğine.”

“Hop hop, bir dakika!” diyor okurum, hem bu kez yalnızca basiretli okurum da değil, birazcık düşününce durumun tuhaflığını fark eden bütün okurlarım: “Bütün bunlar Nikitin’le tanışmasının üzerinden iki küsur yıl geçtikten sonra mı oluyor?”

“Evet,” diyorum ben.

“Canım o Nikitin’le bu kışın sonunda tanışmamış mıydı? Hani şu, Kirsanovlar ve Biyumontlar’la gittikleri piknikte...”

“Evet, öyle.”

“Canım olur mu? Siz bize 1865 yılını anlatmaya başladınız?”

“Evet.”

“İnsaf edin efendim, olacak şey mi bu?”

“Ben kesinlikle bildikten sonra neden olmasın?”

“Kesin, rica ederim, sizin bu saçmalarınızı kim dinler?”

“Gerçekten dinlemek istemiyor musunuz?”

“Elbette istemiyorum... Ne sandınız siz beni?”

“Eh, madem siz beni şu anda dinlemek istemiyorsunuz, ben de hikâyemin devamını sizin dinlemek isteyeceğiniz güne dek ertelerim. O günün çok uzaklarda olduğunu hiç sanmıyorum.”

4 Nisan 1863

I[40]

Bir yıl sonra yeni atölye de tümüyle rayına oturdu. İki atölye çok sıkı ilişki içindeydi; birinin elinde siparişler aşırı birikti mi, fazlaları hemen öbürüne aktarıyordu. Aralarında cari hesap tutuyorlardı. Maddi olanakları artık Nevskiy Bulvarı'nda bir satış mağazası açabilecek büyüklüğe ulaşmıştı; ancak bunun için atölyelerin birbirlerine biraz daha yakın olması gerekiyordu. Atölyelerin birbirine yaklaşması ve ortak mağaza açılması, Vera Pavlovna'yla Mertsalova'nın epey uğraşmasını gerektirdi. Her iki atölye çalışanları arasında derin bir dostluk vardı, birbirlerine konukluğa gidip geliyorlardı, birleşerek kent dışına ortak piknikler düzenliyorlardı, ama yine de iki ayrı işletmenin hesaplarının birleştirilmesi düşüncesi onlar için yeni bir şeydi, bu yüzden de kendilerine uzun ve ayrıntılı açıklamalar yapılması gerekti. Öte yandan Nevskiy bulvarında kendi mağazalarına sahip olmanın sağlayacağı yararlar apaçık ortadaydı. Birkaç ay süren bir çalışmayla iki işletmenin tek bir işletme gibi çalıştırılmasının teknik hazırlıkları bitirildi ve Vera Pavlovna'yla Mertsalova amaçlarına ulaştılar. Böylece Nevskiy bulvarında yeni bir tabela göründü: "Au bon travil Magasin des Nouveautes."

Mağazanın açılmasıyla birlikte işlerin de eskiye göre açıldığı görüldü. Mağaza henüz en üst tabakanın alışveriş ettiği yerlerden biri değildi –daha nerde!– ama yine de çok elverişli birtakım siparişler veren zenginlerin uğrak yeri olmaya başlamıştı.

İki üç ay sonra mağazaya birtakım ilginç müşteriler gelmeye başladı. Bunların ilginçlikleri yalnızca meraklı ve sıkılgan olmalarından kaynaklanmıyordu. Bunlar sanki bütün meraklı insanlarda olan bir düşünceye sahip olmadıklarından dolayı utanıyor gibiydiler. Hani, "senin ilgilendiğin şeyle ben de ilgileniyorsam, sen bana karşı sevecenlik duyar ve senden öğrenmek istediğim şeyleri bana kendiliğinden anlatırsın" türünden bir düşünce değildi, "istediğin kadar gözucuyla süz beni, istediğin kadar kuyruğunu gizlemeye çalış, ben senin ne mal olduğunu biliyorum" türünden bir düşünceleri olduğundan utanıyorlardı sanki. İki üç kişiydi bu ziyaretçiler ve günde üç dört kez uğruyorlardı mağazaya. Bunlar bir buçuk ay kadar "meraklarını gidermek" için mağazaya sürekli uğradılar. Bir buçuk ay sonra ise Kirsanov'u bir gün tıp fakültesindeyken uzaktan tanıdığı bir meslektaşı

ziyaret etti. İki doktor önce dereden tepeden ve çeşitli tıp olaylarından konuştular. Özellikle de konuk, kendisinin uyguladığı bir tedavi yönteminin nasıl başarılı olduğunu anlattı. Bu yönteme göre hastaya birkaç gün boyunca içecek bir şey verilmiyordu, “çünkü bütün hastalıklarda kaşeksi durumu vardır; öte yandan organizma hastalık boyunca akıntı dediğimiz birtakım çürük sular üretir; işte hastaya içecek bir şey verilmeyerek bu sulara yeni bir kaynak yaratılmazsa, bu çürük sular, yani akıntılar yavaş yavaş kuruyacak, sonuçta da hasta iyileşecektir.”[41] Konuk söz arasında Kirsanov’a bir de çağrı iletti: Kirsanov hakkındaki övgüleri duyan aydın bir kişi, onunla tanışmak arzusundaydı. Kirsanov hemen yarın bu aydın kişiye gideceğini söyledi.

Aydın kişi –bir karısı olmamasına karşın onu aydın koca diye adlandırmak daha doğru galiba– aydın koca gerçekten de aydın bir kocaydı, çünkü o yıllar, yani 1858 ve 1859 yılları çok aydınlık yıllardı. Gerçi aydın olmayan birtakım insanlara rastlanmıyor değildi, ama bunlar son derece ender rastlanan birtakım yaratıklardı ve evli de olmalarına, yani bir karıları bulunmasına karşın bunları koca diye adlandırmak olanaksızdır. Sözcüğün gerçek anlamıyla koca olan kocalar –yani karıları olduğu için değil, kendiliğinden koca oldukları için koca olan kocalar– arasında ise aydın olmayan bir tek kişi bile yoktu, bu kocaların hepsi baştan sona aydındı.

Böylece aydın koca, bizzat kendisinin davet ettiği ve tanışmak istediğini söylediği konuğunu, aydın bir koca olarak nasıl karşılaması gerekiyorsa öylece karşıladı; yani son derece sevecen bir havayla kabul etti Kirsanov’u, yer gösterdi, oturttu, kendi de koltuğunu ona doğru yaklaştırdı, sigara tuttu, “sizinle, Aleksandr Matyeviç” tanışmak fırsatını elde ettiğine çok sevindiğini söyledi, çünkü “sizin, Aleksandr Matyeviç, devletimiz için çok önemli bir alan olan tıp biliminin övünçlerinden biri” olduğunu duyduğunu söyledi vb. Bütün bunlar elbette onun Kirsanov’a karşı ne denli sevecen davrandığını gösteren şeylerdi, hele Kirsanov’a küçük adıyla değil de, baba adı ve soyadıyla birlikte seslenmesi onun gerçekten de son derece aydın bir insan olduğunu gösteriyordu. Gördünüz mü aydınlığı! Ne güzel şey gerçek bir aydın olmak! Neyse, bir süre de tıp bilimi üzerine aydınca konuşmalar yapıldı ve sonuçta gelindi bu tanışmanın gerekçesine.

Aydın koca ne kadar aydın ve sevecen olduğunu iyice kanıtladığına inanmış olacak ki:

“Sizden bir ricam olacak,” dedi. “Bana lütfen sayın eşinizin Nevskiy bulvarında açtığı mağazanın nasıl bir şey olduğunu açıklar mısınız?”

“Bir moda mağazası,” dedi Kirsanov.

“Efendim benim asıl öğrenmek istediğim mağazanın amacının ne olduğu?”

“Bütün moda mağazalarının amacı ne ise bunun ki de o, yani kadın giysileri satışı.”

Aydın koca konuğuna dikkatli dikkatli baktı; konuk da ondan geri kalmadı, o da aydın kocaya dikkatli dikkatli baktı; aydın koca konuğuna dikkatli dikkatli bakarken tanışmaktan pek memnun olduğu konuğunun konuşmakta çok cimri olduğunu gördü ve bu yüzden de kendisine daha fazla yüklenmesi gerekeceğini düşündü.

“Bakın, Bay Kirsanov (aydın koca Kirsanov’un adını ve baba adını neden unuttu acaba? Baksanıza birdenbire ‘Bay Kirsanov’ demeye başladı!), size karınızın açtığı mağaza hakkında hiç de hoş olmayan söylentilerin dolaştığını bildirmek zorundayım.”

“Bu çok mümkündür, çünkü bilirsiniz bizde dedikodu pek sevilir; karımın açtığı mağaza kısa sürede tutuldu, öteki mağazalardan kendisini çekemeyenler olacak tabii... İşte size dedikoduların açıklaması. Yalnız, çok ilginç, bu hiç de hoş olmayan dedikodular ne tür şeyler acaba? Moda mağazaları için çıkarılan dedikoduların çoğu, buraların aşk randevuları için kullanılmasına ilişkindir. Bu hiç de hoş olmayan dedikodular da bu türden mi? Eğer öyleyse, bu tümüyle saçma bir şey.”

Aydın koca bir kez daha konuğuna dikkatli dikkatli baktı ve onun konuşmakta basit bir cimri değil, cimrinin de cimrisi olduğuna karar verdi.

“İnsaf edin, Aleksandr Matyeviç, sayın eşinize böylesine aşağılık bir iftirada bulunmaya kim cesaret edebilir? Gerek o, gerekse siz, elbette bu tür kuşkuların tümüyle dışında olan insanlarsınız. Eğer söylentiler bu konuya ilişkin olsaydı, ben sizinle tanışmak gereğini hiç duymazdım, çünkü bu tür konularda ciddi insanları rahatsız etmenin bir anlamı yoktur. Benim sizinle tanışmak istememin nedeni, sizin bilimsel etkinliklerinizle devletimize büyük yararları olan bir insan olduğunuzu düşünmem, bu çalışmalarınızdan

dolayı size saygı duymam ve sizin için yararlı olacak bir şeyler yapmak istememdir; sizden çok rica ediyorum, Aleksandr Matyeviç, lütfen çok dikkatli olun. Sizin gibi bilim adamları toplumumuz ve devletimiz için birer pırlanta değerindedir, çünkü bilimin gelişmesi demek, bildiğiniz gibi ülkenin bayındırlaşması, devletin güçlenmesi demektir, bu bakımdan da, saygıdeğer Aleksandr Matyeviç, bilim adamlarımız, nasıl söylemeli, kendilerini korumak zorundadırlar."

"Kendimi tanıdığım kadarıyla, topluma ve devlete olan görevlerimle çelişecek ve kendimi toplum ve devlet karşısında korumamı gerektirecek bir şey yaptığımı sanmıyorum."

Aydın koca Kirsanov'a dikkatli dikkatli baktı ve konuğunun yalnızca söz söylemekte cimri değil, aynı zamanda 'ıslah olmaz' türünden olduğunu gördü.

"Öyleyse sizinle apaçık konuşalım Aleksandr Matyeviç... Aydın insanlar olarak kendi aramızdaki konuşmalarda ne diye açık olmayalım ki, öyle değil mi? Ben de sosyalistim, Proudhon'u da zevkle okurum, ancak..."

"Aramızda herhangi bir yanlış anlama olmaması için izin verirseniz hemen bir düzeltme yapayım. 'Ben de sosyalistim' dediniz, bu 'ben de'nin 'de'si herhalde beni ilgilendiriyor, öyle değil mi? İyi ama benim sosyalist olduğumu nerden çıkardınız? Sosyalistlerden ayrı olarak biliyorsunuz proteksiyonistler, Se'ciler, Rau'nun tarihsel olgunlaşma görüşünün izleyicileri ve daha pek çok ekonomi politik görüşün pek çok izleyicisi var. Demek istediğim şu: Herhangi bir insanı bu görüşlerden birinin yandaşı sayabilmek için, elde birtakım kanıtların bulunması gerek, bir şeylere dayanmak gerek, öyle değil mi?"

"Bay Kirsanov, sizi sosyalist sayarken elbette bir şeylere dayanıyorum, eşinizin açtığı mağazanın kuruluş esası tarafımdan çok iyi bilinmektedir."

"Hangi ekonomik görüşü alırsanız alın, ciddi konuşulduğunda bu kuruluş esaslarını onaylayacaktır. Bazı ekonomik görüşlerin yandaşları –ki artık bunların da sayıları çok azdır– karşıtlarıyla giriştikleri polemiklerde –ancak polemiklerde– bu kuruluş esaslarına (o da bazen, yani gerekli gördükleri zaman) saldırmaktadırlar. Ama dediğim gibi bu saldırılar yalnızca polemik sırasında olmaktadır. Ekonomi politikle uzak yakın ilgisi olan herkes,

bilimselliğe yakışır bir sakinlikte ve ciddilikte olduğu zaman bu kuruluş esaslarının toplum için hiç de zararlı olmadığını, hatta yararlı olduğunu kabul etmektedir. Eğer sözlerim yanlışsa, lütfen kanıt göstererek çürütün.”

“Bay Kirsanov, burada bilimsel bir toplantı yapmak için bir araya gelmiş değiliz. Benim böyle şeylerle uğraşmaya zamanımın olmadığını kabul edersiniz. Bayan Kirsanova’nın mağazası zararlı yöndedir; bu bakımdan ona ve özellikle size dikkatli olmanızı tavsiye ediyorum.”

“Mağazamız eğer zararlı bir yöndeyse onu kapatmanız, bizi de mahkemeye vermeniz gerekir. Yalnız, öğrenmek isterdim, acaba hangi açıdan zararlı buluyorsunuz mağazamızı?”

“Her açıdan. Tabelasından başlayalım. Ne demek allahaşkına: ‘Au bon travail?’ Bu doğrudan doğruya devrimci bir slogan değil mi?”

“Bunun Rusçası ‘Temiz iş mağazası’ demektir... Bir moda mağazasının müşterilerine siparişlerini temiz bir işçilikle yerine getireceğini söylemesinin devrimcilikle ne ilgisi var?”

“Bu sözlerin anlamı hiç de sizin dediğiniz gibi değil. Bu sözlerle söylenilmek istenen şu: Bütün mağazalar bu mağaza gibi olmalı, işçiler için ancak o zaman güzel olacak! Öte yandan travail sözcüğü doğrudan doğruya sosyalistlerden alınmıştır ve tek başına devrimci bir slogandır.”

“İnanın bana, Fransızlar toprağı işlemeye başlamalarından, hatta daha çok eskilerden... vahşi hayvan avladıklarında konuşurken hep bu sözcüğü kullanırlardı. Bu çok, çok eski bir sözcüktür ve sosyalistlerden herhalde binlerce yıl daha yaşlıdır.”

“Canım anladık ama tabelanızda ille de böyle birtakım sözlere yer vermeniz şart mı? ‘... Bilmem ne moda mağazası’ demek neyinize yetmiyor?”

“Nevski bulvarında ‘birtakım sözler’le dolu tabelalar o kadar çok ki! ‘Au pauvre Diable’, ‘Â L’Elégance’ ve daha bunlar gibi pek çoğu hiç dikkatinizi çekmedi mi? Nevskiy’e kadar bir zahmet uzanıverin, daha neler neler göreceksiniz!”

“Bay Kirsanov, sizinle tartışacak değilim. Lütfen tabelanızı değiştirin! ‘Falan filan moda mağazası’ yazan bir tabela yeterli. İsteğimi size açıkça

ifade ettim. Bu, sıradan bir istek değil, uyulması gereken bir emirdir."

"O zaman tartışmayı burada kesiyorum ve diyorum ki, isteğiniz yerine getirilecektir. Karım adına bu isteğin yerine getirileceğini söylerken, şunu da belirtmek zorundayım ki, bu değişiklik, işletmemizin büyük bir maddi kayba uğramasına neden olacaktır. İki yönden zararımız olacaktır. Birincisi, firma adında yapılan her tür değişiklik, işletmenin daha önce kazandığı ünün kaybolmasına ve başlangıç noktasına dönülmesine yol açıyor. İkincisi, karım benim soyadımı taşıyor, benim soyadım ise gerçek bir Rus soyadıdır; bir Rus soyadının kadın giysileri satan şık bir moda mağazası için ne kadar çirkin kaçacağını takdir buyurursunuz. Karımın maddi yönden esaslı bir zarara uğrayacağı açık. Ama ne yapalım, gerekli değişikliği yapmak zorundayız."

Aydın koca içten bir ilgiyle düşünceye daldı.

"Yani şimdi sizin mağazanız ticari bir kuruluş mu? İşte bu dikkate değer bir nokta. Hükümetimiz vatandaşların parasal çıkarlarını korumak ve ticaretin gelişmesini teşvik etmek zorundadır. Ancak siz, eşinizin mağazasının bir ticari işletme olduğu konusunda bana yemin edebilir misiniz?"

"Size yemin ederim ki karımın mağazası bir ticari işletmedir."

"Hay Allah, ne yapsak acaba? Hiç istemeden eşinizin uğramasına neden olduğumuz parasal zararı biraz olsun hafifletecek bir şey yapamaz mıyız, bir düşünün bakalım. Bu konuda mümkün olan her şeyi yapmaya hazır olduğumu, hatta daha da ileri giderek şöyle söyleyeyim, bu konuda mümkün olan her şeyi seve seve yapmaya hazır olduğumu bilmelisiniz. Yalnız, kabul edersiniz ki o tabelayı değiştirmeniz gerek, o tabela orda kalamaz."

"Aklıma bir şey geliyor. Tabeladaki şu hiç de hoş olmayan travail sözcüğünü karımın adıyla değiştirsek? Kamu yararının da bunun böyle olmasını gerektirdiğini söylüyordunuz, öyle değil mi?"

"Evet."

"Öyleyse, benim de çok değer verdiğim kamu yararına uygun davranmamız için bir olanak var önümüzde, tabelamıza off'la biten bir Rus

adı yazmamızın zararlarından 2 No’lu zararı sanırım önleyebiliriz.”

“Karımın adı Vera. Bunun Fransızcası Foi oluyor. Tabeladaki değişikliği yalnızca şu zararlı travail sözcüğünden kurtulmakla sınırlı tutar ve Bon sözcüğünü olduğu gibi bırakırsak, yeni tabelamız ‘A la bonne foi’ biçiminde olacaktır. Yani ‘İtimat Dikiş Evi’ gibi bir şey... Hatta bu Fransızca ifadede, muhafazakârlık ruhuna uygun bir şeyler bile olacak. Çünkü foi yani inanç sözcüğü, olumsuz yöndeki gidişlere karşı olunduğunu gösterecektir.”

Aydın koca derin düşüncelere dalmıştı.

“Bu çok önemli bir konu, Aleksandr Matyeviç. İlk bakışta kolay gibi görünen bu isteğinizin yerine getirilip getirilmeyeceği konusunda kesin yanıt vermeden önce düşünmem gerek. Enine boyuna düşünülmesi gereken bir konu bu.”

“İzninizle bu konudaki düşüncemi açıklayayım; basit insanlarda karar vermenin hızıyla kararın olgunluğu hemen hiçbir zaman bir araya gelmeyen iki öge olmaktadır. Ama ben bir gün, sorunu bir bakışta kavrayıp en olgun ve en son formülasyonu yaparak hemen karara varabilecek insanlarla da karşılaşabileceğim umudunu hiç yitirmedim. Doğrusu, dehayı gerektiren bir şeydir bu, idarecilik dehasını.”

“Canım ben de size günlerce düşüneceğim demedim ki... Bir iki dakika düşünsem yeter... Kabul edersiniz ki, bu kadarcık da düşünmeden olmaz.”

Derin bir sessizlik içinde bir iki dakika geçti.

“Evet, tamam, sorunun her yanını düşündüm. Kabul edilebilir bir uzlaşma formülü olarak görüyorum önerinizi. Kamu yararı için, hatta daha da ileri giderek şöyle söyleyeyim, toplumsal bayındırlığımız adına, içimiz parçalanarak da olsa sizin çıkarlarınıza az ya da çok zarar vermiş oluyoruz, ama ne yaparsınız ki bu bir zorunluluk. Bununla birlikte, Aleksandr Matyeviç, ben de sizden tam bir tarafsızlık bekliyor ve alınacak zorunlu önlemlerde yapılabilecek bütün yumuşatmaları yapmaya hazır olduğumu kabul etmenizi istiyorum.”

“Efendim, bendeniz sizin bu sorunlu önlemleri salt zorunlu oldukları için almak zorunda kalırken, bir yandan da bizim çıkarlarımızı sonuna kadar

koruduğunuza eminim; emin olduğumdan lütfen siz de emin olun.”

“Öyleyse, Aleksandr Matyeviç, sizinle dost olarak ayrılıyoruz. Doğrusunu isterseniz bu beni fazlasıyla sevindiriyor. Sevindiriyor, çünkü ben devletimizin çıkarlarıyla özel çıkarlar arasındaki çatışmada hep yumuşatıcı bir rol oynamak isteyen bir insanımdır. Öte yandan ve özellikle de sizin, toplumumuzun üzerine titremesi gereken, hatta daha da ileri giderek şöyle söyleyeyim, hükümetimizin değer verdiği, baş üstünde tuttuğu bir bilim adamı olduğunuzu düşünerek size bir yardımda bulunabilmiş olmak...” falan filan.

Aydın kocayla hükümetin çok saydığı bilim adamı büyük bir duygusallıkla el sıkıştılar.

Vera Pavlovna’yla kocası için, travail sözcüğünün yerini foi sözcüğünün alması ve bu sözcüğü Nevskiy bulvarındaki yüzlerce mağazada görülen bir sözcüğün sıfat olarak eklenmesiyle toplumun –hatta daha da ileri giderek toplumsal bayındırlığın–, tehlikeden nasıl kurtulduğunu hatırlamaları, uzun bir süre için konuşma, gülme ve neşe kaynağı oldu. Ancak işin pek de şaka kaldırır bir yanı yoktu. Mağaza bu seferlik ucuz atlatmıştı, atlatmıştı ama yine de bir şey apaçık ortadaydı, sinmek ve kendini unutturmak gerekiyordu. Şimdi işletmenin uzunca bir süre için gelişmesi düşünülemezdi artık; oysa nasıl da gelişmeye açık bir kuruluştu bu! Bundan sonra uzunca bir süre için duyabilecekleri en büyük mutluluk, varlıklarını sürdürebilmek olacaktı; aylarca, hatta belki de yıllarca işin büyütülmesini akıllarından bile geçiremezlerdi. Bu, hiç kuşkusuz kolay katlanılabilecek bir şey değildi. İyi ama bütün bunlar tümden de beklenilmeyen şeyler miydi? Herhangi bir engel çıkmadan işlerin bu kadar ilerletilebilmesi bile büyük başarıydı, engellerin aslında geciktiği bile söylenebilirdi. Öte yandan engellerin yalnızca durdurucu nitelikte olmaları da bir şans olarak nitelenmeliydi; öyle ya bunlar yıkıcı, büsbütün ortadan kaldırıcı şeyler de olabilirdi. Evet, her şey beklenebilirdi ve bu her şeyin içinde yıkılmak, yok olmak da vardı.

Ancak bir kez dikkatleri toplamaya gör! Mağazanın üzerine yöneltilen ilgi ve dikkat hiç azalmıyordu. Bununla birlikte mağazada huzur, düzen ve dürüstlük dışında gerçekten hiçbir şey yoktu; bu yüzden ilgi ve dikkat yalnızca ilgi ve dikkatle sınırlı kaldı; atölyenin varlığını sürdürmesinin fiyatı da bu oldu, üzerine yöneltilen ilgi ve dikkat hangi noktada takılıp

kalmışsa, o noktadan bir milim bile ilerleyemeyerek atölye varlığını sürdürebildi.

Ancak bu genel geçer bir durumdur, insan bir kez ilgi ve dikkatleri üzerinde toplamaya görsün! Yakana yapışırlar ve bir daha da bırakmazlar, çünkü her an her şeye yapışmaya hazır yaratıklardır bunlar. Diyelim, aklıma esti, “çıkıp biraz Nevskiy bulvarında dolaşayım” dedim. Birileri herhalde şöyle düşünmeye başlar: “Allah Allah, ne diye Nevskiy’e dolaşmaya çıktı acaba?” diye düşünmeye başlarlar. Sakın şaka ettiğimi falan sanmayın; az önce “herhalde” dememin nedeni de, kesinlikle emin olmadığımdan değil, salt yumuşak bir dil kullanmış olmak içindir; yoksa ben böyle düşünüleceğinden kesinlikle eminim, çünkü buna ilişkin elimde kanıtlarım var, ben tam üç yıldır her gün, ama gerçekten her gün, “Acaba Nevskiy’de dolaşmaya çıksam mı, çıkmasam mı?” diye kara kara düşünüyorum. Evet, bu sözümde hiçbir abartma yok. Aslında canım hiç istemediği halde böyle bir gezintiye çıkmaya hazırımdır; ama biraz daha etraflıca düşününce bu hareketimle işi büsbütün çıkmaza sokacağımı anladım: “Eskiden Nevskiy’e hiç çıkmazdı, şimdi çıkmaya başladı. Acaba bununla ne demek istiyor?” Kabul edersiniz ki, böylesi düşünceler beni büsbütün güç bir duruma sokacaktı. Nevskiy’de dolaşmaya çıksam mı ya da çıkmasam mı? (Sonuç olarak hiç fark etmez) türünden düşüncelerin baskın olduğu bir hayat süren bir insan, yine de yıllarca pek çok insanın tahmin ve düşüncelerinin hedefi oluyorsa, Kirsanov gibi karısı Nevskiy bulvarında mağaza açmış bir insanın bu yazgıdan kurtulabilmesi elbette olanaksızdı.

Hastayı kurutma yönteminden vazgeçerek, hastayı dinleme yöntemini uygulamaya başlamış olan doktor arkadaşı Kirsanov’u ziyaret ediyor, kendisine nasıl saygı duyduğunu anlatıyor ve ona hem sakin olmasını, hem de dikkatli olmasını tavsiye ediyordu; bütün bunlar çok sevecen bir dille ve gerçekten tam bir iyi niyetle ifade ediliyordu; hem yalnız kurutma yöntemini bırakıp dinleme yöntemini uygulamaya başlamış olan doktor da değildi bunları söyleyen, gerçekten aydın olan bütün aydın kocalar, kimsenin başına kötü bir şey gelmesini istemeyen bütün iyi niyetli insanlar, hepsi birden söylüyorlardı.

Eh, doğrusunu söylemek gerekirse, gerçekten de Kirsanov’un başına kötü bir şey gelmedi, kimse kendisini şuncacık olsun sıkıştırmadı.

Bütün bunların atölyeye yansıyışı da, onun varlığına son verecek biçimde değil, varlığını sürdürecek biçimde oldu; elbette gelişme falan söz konusu olamazdı; sinebildiği kadar sinecekti atölye, ama olsun, yok olmayacaktı ya, bu da yeterdi. Demek oluyor ki, atölye üzerinde de kötü değil, iyi bir etki söz konusuydu, hatta çok iyi bir etki söz konusuydu, çünkü atölye böylece her tür tehlike ve zarardan korunmuş oluyordu.

Atölye daha fazla gelişememekle birlikte, yine de durumu gitgide daha iyiye gitti. Aslında bu noktada da dikkatli olmak gerekiyordu, çünkü göze batacak başarılar yine kuşku çekebilirdi. Öte yandan dış gelişmenin durması iç iyileşmeyi de önemli ölçüde engelliyordu, çünkü bu tür şeylerde dış büyümeyle iç iyileşme birbiriyle sıkı sıkıya ilintilidir. Yine de, yavaş yavaş da olsa, başka koşullara göre çok az da olsa, iyileşme sürüyordu.

Atölyelerin birleşmesinden sonra geçen üç dört yıl içinde işlerin ne durumda olduğu, o sıralarda Vera Pavlovna’yla tanışan bir genç kızın Moskova’da oturan bir arkadaşına yazdığı mektuptan anlaşılıyor.

SON

[1]Bozio Angelina (1824-1859): Ünlü İtalyan kadın opera sanatçısı, 1856 yılında Petersburg'da sahneye çıkıyordu.

[2]Tamberlik (1820-1888): Çeşitli Avrupa başkentlerine düzenlediği turnelerde büyük başarı kazanmış İtalyan şarkıcı. 1856'da da Petersburg'da bulunuyordu –ç.n.

[3]Puşkin’in “Adel” adlı şiirinden –ç.n.

[4]Robert Owen (1771-1858): İngiliz ütopist-sosyalist –ç.n.

[5] Çernişevskiy'in, işçilerin kültür düzeylerindeki yükselişin kaçınılmaz olarak devrimci işçi hareketindeki yükselişi etkileyeceğini yazabilmesi ağır sansür koşulları nedeniyle olanaksızdı. Lopuhov'un cümlesinin (... “özellikle de kültürel düzeylerinin yükselmesinin ne denli önemli olduğunu...”) belirsiz bir biçimde bitişinin nedeni budur –ç.n.

[6]Macaulay Thomas Bibington (1800-1859): İngiliz tarihçi ve liberal politikacı. Guizot Francois-Pierre (1818-1884): Fransız büyük burjuvazisinin önde gelen temsilcilerinden bir tarihçi ve politikacı.

Thiers Adolf (1797-1877): Fransız politikacı, tarihçi ve ideolog. Üçüncü Cumhuriyet'in ilk başkanı 1871 Paris Komünü'nün yıkılması ve İkinci İmparatorluğun çöküşünden sonra Üçüncü Cumhuriyet'in kurulması için çalışmıştır. Gervinus Gerog Gotfrid (1805-1871): Alman tarihçi.

[7]Newton Isaac (1643-1727): Ünlü İngiliz matematikçi ve fizikçi –ç.n.

[8]Şuvalov İvan İvanoviç (1727-1797): İmparatoriçe ve Yelizaveta'nın gözdelerinden, Rus devlet adamı.

[9]Minih Hristotor Antonoviç (1683-1767): Aslen Alman olan bir Rus kontu, İmparatoriçe Yelizaveta döneminde sarayın gözünden düşmüştü. – ç.n.

[10]Speranskiy M.M. (1772-1839): Rus devlet adamı. –ç.n.

[11]Yedekçi: (Eskiden) Gemileri halatla kıyıya çeken işçi –ç.n.

[12]Pud: 16 kg.

[13]Yeni felsefenin babası: Ludwig Feurbach. Çernişevskiy ağır sansür koşulları nedeniyle filozofun adını açıkça anamıyor –ç.n.

[14]Deyim, Romalı tarihçi Titius Livius’un anlattığı bir olaydan kaynaklanmaktadır. İ.Ö. 216 yılında Romalılar karşısında büyük bir zafer kazanan Hannibal’ın askerleri kışı geçirmek için Capua’ya çekilirler. Burada sürdürdükleri yaşam (“dilediğince uyuma, şarap, kadın vb.”) Hanibal’ın askerlerini hem bedensel, hem de ruhsal olarak çökertir –ç.n.

[15]Tedesco (1826-1873): Ünlü İtalyan opera aktrisi. Tedesco, Petersburg'a bir sanat gezisi yapmış ve çok başarı kazanmıştı –ç.n.

[16]N.A. Nekrasov’un Çerçiler (1861) adlı şiirinden –ç.n.

[17]1350’li ve l400’lü yıllardaki “Yüzyıl Savaşları”nda Fransız ordularının İngiliz orduları karşısında yenilgiye uğradığı Fransız kentleri –ç.n.

[18]Mavi çorap: Ev işlerini küçük gören, bilimsel, kültürel konuları çok iyi anlar görünen bilgiç kadınlara takılan alaylı ad –ç.n.

[19]Goethe'nin "Faust"ndan "Margarita'nın Şarkısı" –ç.n.

[20]A. V. Koltsov’un “İlkbahar” adlı şiirinden –ç.n.

[21]Goethe'nin "Mayıs Şarkısı"ndan:

Çevremde doğa

Nasıl da parıldıyor

Güneş nasıl parlak

Çayırlar gülümsüyor.

[22]Goethe’nin “Mayıs Şarkısı”ndan:

Ey dünya, ey güneş,

Ey ışık, ey gülüş!

Ey sevgi, ey altın sevgi!

Dağların doruklarındaki

Saydam sabah bulutları gibi!

[23]Schillerin “Dört Yüzyıl” adlı şiirinden:

Erguvan rengi şarap bardaklarda ne güzel köpürüyor,

Konukların gözleri ne güzel parlıyor.. –ç.n.

[24]Astarte: Fenike mitolojisinde bereket ve aşk tanrıçası –ç.n.

[25]Psistratus (İ. Ö. yaklaşık 605-627 yılları): Zalimliğiyle tanınmış Atinalı devlet adamı –ç.n.

[26]Areopagos: Eski Atina'da devlet yöneticilerinin de sorumlu oldukları en yüksek yargı yeri.

[27]Aspasya (İ. Ö. 470): Perikles'in karısı; güzelliği ve zekâsıyla ünlüydü –ç.n.

[28]Ginekeum: Eski Yunan evlerinde kadınların yaşadıkları bölüm; harem.

[29]Çernişevskiy burada Schiller'in "Şövalye Toggenburg" balladının öyküsünü anlatmaktadır –ç.n.

[30] Bakınız sf. 277

[31] Obskurant: Eğitim, kültür, ilerleme düşmanı –ç.n.

[32]Béranger, Pierre-Jean (1780-1857): Yazdığı şarkılar yüzünden kovuşturmaya uğramış, zindana atılmış bir Fransız ozanı. 1848 yılında Ulusal Meclis’e üye seçildi –ç.n.

[33]“Yeryomuşka’nın Şarkısı” Nekrasov’un, 1860’ların en hareketli günlerinde yazdığı bu şarkı, ilerici gençliğin çarlığa karşı mücadele şarkısı olmuştu –ç.n.

[34]Lermontov'un "Çerkez Şarkıları"ndan –ç.n.

[35]Walter Scott'ın "İskoçya Romansı" –ç.n.

[36]Brakonyer: Ortaçağ’da soyluların ormanlarında kaçak avlanan köylü. Brakonyerler yakalandıkları zaman kırbaçlanır, hatta öldürülürlerdi –ç.n.

[37]Lermontov'un "İsmail Bey" adlı şiirinden –ç.n.

[38] Nekrasov'un "Yeni Yıl" adlı şiirinden –ç.n.

[39] İngiliz ozan Thomas Hood’un (1798-1845) şiiri. Devrimci bir ozan olan Thomas Hood 186l yılında tutuklanmış ve sürgünde ölmüştür –ç.n.

[40]Dördüncü bölüm, XVI. ayrımın, yazarın daha sonra kitabımızda yer aldığı biçimde değiştirdiği ilk redaksiyonu (N. G. Çernişevskiy, Toplu Yapıtları, XI. ciltteki metne göre).

[41]Bu olay tümüyle doğrudur; çok iyi tanıdığım bir arkadaşımdan duydum; Doktorun biri hastalarını bu yöntemle tedavi ediyormuş. 15 yıl uyguladığı hastayı kurutma yönteminden sonra beş yöntem daha değiştiren doktor, söylenildiğine göre şu sıralar yeni bir yöntem uygulamaktaymış (Çernişevskiy’in notu).